

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**RUSÇA İLE TÜRKÇENİN KÜLTÜREL VE DİLSEL
FARKLILIKLARININ EDEBİ ESER ÇEVİRİSİNE YANSIMALARI”
(REŞAT NURİ GÜNTEKİN-ÇALIKUŞU ÇEVİRİSİ ÖRNEĞİNDE)**

DOKTORA TEZİ

Fatıma CAGAC

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviribilim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şeref ATEŞ

EYLÜL– 2018

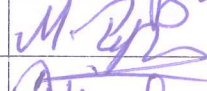
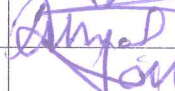
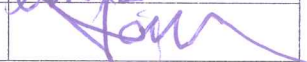
T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RUSÇA İLE TÜRKÇENİN KÜLTÜREL VE DİLSEL FARKLILIKLARININ
EDEBİ ESER ÇEVİRİSİNE YANSIMALARI (REŞAT NURİ
GÜNTEKİN-ÇALIKUŞU ÇEVİRİSİ ÖRNEĞİNDE)

DOKTORA TEZİ
FATİMA CAGAC

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviribilim

“Bu tez ../../201..tarhinde aşğıdaki jüri tarafından Oybirliğı/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. İlyas Öztürk	Kabul	
Prof. Dr. Alek Berke	Kabul	
Prof. Dr. Metin Toprak	Kabul	
Prof. Dr. Arif İmre	Kabul	
Prof. Dr. Serif Akay	Kabul	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Fatıma CAGAC
Öğrenci Numarası	:	1160D28004
Enstitü Anabilim Dalı	:	Çeviribilim
Enstitü Bilim Dalı	:	Çeviribilim
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Rusça ile Türkçenin Kültürel ve Dilsel Farklılıklarının Edebi Eser Çevirisine Yansımaları (Reşat Nuri Güntekin-Çalığışu Çevirisi Örneğinde)
Benzerlik Oranı	:	%19

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

19.07.18
...../...../20.....
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof.Dr.Şeref ATEŞ

Tarih: 19.07.2018

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Annemin ve minik oğlumun azmi ve destekleri ile başladığım bu tez çalışmama birçok zaman birçok ümitsizliğe kapansam da zorlu süreç içinde, çalışmama katkı sağlayan danışmanım Prof. Dr. Şeref ATEŞ'e değerli katkı ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Özellikle bu çalışmayı sahiplenen tüm aşamalarında yanımda olan sadece akademik anlamda değil bana bu süreçte göstermiş olduğu katkıları için de en samimi duygularıyla değerli Hocam Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim. Tüm değerli Hocalarıma Sayın Doç. Dr. Hüseyin ERSOY'a, Sayın Doç.Dr. Şaban KÖKTÜRK'e, Sayın Prof. Dr. Arif ÜNAL'a, doktora programı ders sürecinde değerli bilgilerini ve deneyimlerini paylaşarak bu çalışmaya katkı sağlayan Hocalarıma şükranlarımı ve saygılarımı sunarım. Zaman Zaman bu yolculukta birçok katkıda bulunan meslektaşım Dr.Öğr. Üyesi Muhammed Zahit CAN'a değerli bilgileri için teşekkürlerimi borç bilirim. Ve Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme, babama ve aileme şükranlarımı sunarım.

Fatıma CAGAC

05.09.2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: EDEBİYAT, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ KAVRAMLARININ TANIMI ...	9
1.1. Kültür Kavramı	9
1.1.1. Kültürün Yerelliği (Yerel Kültür).....	13
1.1.2. Kültürün Evrenselliği.....	15
1.1.3. Kültürel Farkların Nedeni.....	18
1.1.3. Kültürün Aktarımsallığı.....	22
1.2. Edebiyat Kavramı.....	24
1.2.1. Edebi Türlere Göre Kültür.....	28
1.2.1.1. Yazılı ve Sözlü Edebiyatta Kültür.....	30
1.2.1.2. Roman ve Kültür.....	32
1.3. Çeviri Kavramı.....	33
1.3.1. Çeviri Türleri.....	37
1.3.1.1. Sözlü Çeviri.....	38
1.3.1.2. Yazılı Çeviri.....	39
1.3.1.3. Edebiyat Çevirileri.....	39
1.4. Kültür Aktarım Yolları.....	41
1.4.1. Edebiyat Kuramları Işığında Kültür Aktarımı.....	43
1.4.1.1. Postmodern Kuram.....	43
1.4.1.2. Yeni Eleştiri.....	45
1.4.1.3. Yapısalcılık.....	45
1.4.1.4. Biçimcilik.....	45
1.4.1.5. Marksist Eleştiri.....	46
1.4.1.6. Feminist Eleştiri.....	46
1.4.1.7. Yeni tarihsel Eleştiri.....	47
1.4.2. Çeviri Kuramları Işığında Kültür Aktarımı.....	47
1.4.2.1. Çoğul Dizge Kuramı.....	48
1.4.2.2. Hedefe Yönelik Yaklaşımlar.....	49

1.4.2.3. Skopos Teorisi	51
1.4.3. İletişim Açısından Kültür Aktarımı	52
1.4.5. Sosyoloji Açısından Kültür Aktarımı	53
BÖLÜM 2: TÜRK VE RUS KÜLTÜRLERİNİN TANIMLANMALARI.....	55
2.1. Genel Kültür Tanımı İçerisinde Türk Kültürü	55
2.2. Genel Kültür Tanımı İçerisinde Rus Kültürü.....	58
2.3. Türk ve Rus Kültürlerin Etkileşiminin Tarihçesi.....	61
2.4. Geçmişte ve Günümüzde Rus ve Türk Edebiyatlarının Birbirleri ile İlişkisine Genel Bakış	62
2.5. Türk ve Rus Edebiyatından Yapılan Çevirilere Örnekler.	64
BÖLÜM 3: ÇALIKUŞU ESERİ'NİN RUSÇA'YA ÇEVİRİSİ'NİN İRDELENMESİ VE KAYNAK METİN (KM) VE EREK METİN (EM) YAZARLARI HAKKINDA BİLGİ.....	67
3.1. Reşat Nuri Güntekin'in Özgeçmişi	67
3.2. Reşat Nuri Güntekin (Eserleri)	67
3.3. Reşat Nuri Güntekin'in Eseri (Çalığışu) Hakkında Bilgi.....	68
3.4. İgor Alekseyevich Pechenev (Çalığışu Romanının Rus Çevirmeni)	69
3.4.1. İgor Alekseyevich Pechenev'in Öz geçmişi	69
3.4.2. İgor Alekseyevich Pechenev'in Eserleri.....	70
3.4.3. İgor Alekseyevich Pechenev'in Erek Metin (EM) Çevirisi Hakkında Bilgi .	72
3.4.4. İgor Alekseyevich Pechenev'in Benimsediği Çeviri Stratejisi.....	74
3.4.4.1. Kelimesi Kelimesine Çeviri Örnekleri	76
3.4.4.2. Erek Dildeki Karşılığını Tercih Etme.....	78
3.4.4.3. Erek Dildeki Benzerini Tercih Etme	79
3.4.4.4. Anlamsal Açıklama	82
3.4.4.5. Aynen Verip Son Notla Açıklama.....	86
3.4.4.6. Okunabilirlik İçin Düz Anlatımları Konuşmaya, Konuşmaları Metne Çevirme	87
3.4.4.7. Uzun Cümlelerdeki Bilgiyi Tam Verebilmek İçin Birkaç Cümle Halinde Verme	88

3.4.4.8. Çevirmenin Tercihine Göre Yaptığı Ekleme ya da Çıkarmalar	89
3.4.4.9. Detaya Girmeden Yüzeysel Anlatım (Özümseme)	92
3.5. Kaynak Metnin Barındırdığı Kültürel Öğeler	93
3.5.1. Eserde Tespit Edilen Deyimler	94
3.5.2. Eserde Tespit Edilen Atasözleri.....	111
3.5.3. Eserde Kullanılan Dua ve Beddualar.....	114
3.5.4. Gündelik Yaşantıdan Örnekler	116
3.5.4.1. Ev Eşyaları ve Araç Gereçler ile İlgili Kültürel Öğeler	116
3.5.4.2. Kılık Kıyafetlerle ile İlgili Kültürel Öğeler.....	118
3.5.4.3. Müzik, Eğlence ve Oyunlarla İlgili Kültürel Öğeler	120
3.6. Türk ve Rus Kültürlerinde Kültürel Farklılıklar	121
3.6.1. Sovyet Rejimi Etkisinde Sovyet Kültür ve Edebiyatı.....	121
3.6.2. Sovyet Toplumsal Yaşamda Kadın	123
3.6.3. Türkiye-Rusya İkili İlişkileri	124
3.6.4. Sovyet Döneminde “Türk” Algısı.....	125
3.7. Kaynak (KM) ve Erek Metnin (EM) Karşılaştırması Yoluyla Ortaya Çıkan Kültürel Farklılıklar	127
3.7.1. Kaynak ve Erek Metindeki Bazı Deyimler.....	127
3.7.2. Kaynak ve Erek Metindeki Atasözleri.....	141
3.7.3. Kaynak ve Erek Metindeki Kullanılan Dua ve Beddualar	145
3.7.4. Ev Eşyaları ve Araç Gereçler ile İlgili Kültürel Öğeler.....	150
3.7.5. Kılık Kıyafetle İlgili Kültürel Öğeler	156
3.7.6. Müzik, Eğlence ve Oyunlarla İlgili Kültürel Öğeler	163

BÖLÜM 4: RUSÇA VE TÜRKÇENİN KÜLTÜREL VE DİLSEL

FARKLILIKLARININ ÇEVİRİLERE YANSIMASI	169
4.1. Dilsel Yönden	169
4.2. Kültürel Yönden.....	170
4.3. Sosyolojik Yönden.....	171
SONUÇ.....	172
KAYNAKÇA	178

Tezin Başlığı: “Rusça ile Türkçenin Kültürel ve Dilsel Farklılıklarının Edebi Eser Çevirisine Yansımaları” (Reşat Nuri Güntekin-Çalığışu)
Tezin Yazarı: Fatima CAGAC Danışman: Prof. Dr. Şeref ATEŞ
Kabul Tarihi: 05 Eylül 2018 Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 190 (metin kısmı)
Anabilimdalı: Çeviribilim
<p>“Rusça ile Türkçenin Kültürel ve Dilsel Farklılıklarının Edebi Eser Çevirisine Yansımaları” (Reşat Nuri Güntekin-Çalığışu) başlıklı, doktora tez çalışmamızın amacı; Reşat Nuri Güntekin’in Çalığışu adlı edebi eserinden faydalanarak, Türkçe ve Rusça dillerini çeviri yolu ile karşılaştırarak Türkiye ve Rusya arasındaki tüm evrelerde gelişen ilişkileri, kültürel ve dilsel farklılıkları ortaya çıkarmaktır. Türk ve Rus kültürlerini irdeleyerek farklılık ve benzer tarafları öne sürmek ile beraber Türkçeden Rusça’ya tercüme edilen edebi eserin incelenmesidir. Şimdiye kadar yapılan okumalar kapsamında çalışmaların içeriğine bakıldığında, özellikle politik ve ekonomik açıdan karşılaştırmalar olup dilsel ve kültürel açıdan olmaması göze çarpmaktadır. Böylece bu tezdeki amacımız Türk ve Rus halklarının dillerini ve kültürlerini dünya üzerinden algılama biçimlerini karşılaştırmaya yönelmiştir. Bir başka halkın dünyayı nasıl algıladığının özelliklerinin bilinmesi, öncelikle farklı uluslardan insanlar arasındaki karşılıklı iletişimi tam olarak mümkün kılan uzman çevirmenler için önemli bir unsurdur. Çevirmen vasıtası ile edebi eser üzerinden, Türk ve Rus kültürlerini ve tarih boyunca iletişim içerisinde olan iki ülkenin kültürel ve dilsel özelliklerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada cevap bulmayı umduğumuz sorular aşağıda olduğu gibidir. Türkiye Rusya İlişkileri hangi zamana dayanmaktadır? Türk ve Rus dillerinin, Türkiye Rusya ilişkilerinin gelişiminin günümüz ile karşılaştırılması sonucu nedir? Türkçe ve Rusça dillerinin dilsel açıdan ortak ve farklı noktaları nelerdir? Türk ve Rus kültürlerinin ve geleneklerinin benzerliklerinedir? Rusça ve Türkçe aynı edebi eserlerin kültürel ve dilsel açıdan karşılaştırılmasında alınacak sonuç nedir? Rus halkının Türkiye hayranlığının sebepleri nelerdir? Rusya ve Ruslar açısından tarih boyunca İstanbul’un, tarihi kader kenti olmasının nedeni nedir? Bu iki kültürün farklılıklarını incelemek ancak çeviri yolu ile gerçekleşebilir. Bu yüzden çalışmada kültür aktarımı ana sorunumuzdur. Bu tezde Rus ve Türk kültürel ilişkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu seçilmiş edebi eserde kültürel yansımalar ne şekilde oluşmuştur? Çevirinin bir kültür aktarımı olduğu savını düşündüğümüzde, cevabını aradığımız hususlardan biri de çevirmenin bir kültür uzmanı olarak edebi metinleri çevirirken para kültürü, dia kültürü veya idio kültürü içerisinde kalıp kalmadığıdır. Bunlara ek olarak bu çalışma çeviri-bilim ve kültür-bilim araştırmaları olmak üzere iki disiplini de bir araya getirmektedir. Ayrıca roman çevirilerindeki kültürel etkileşimler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmamızda, Türk ve Rus kültürlerinin “Çalığışu” romanında nasıl ve ne şekilde karşılaştığını, söylem yakınlığını ve ayrılığını çeviri üzerinde irdelemeye çalıştık.</p>
Anahtar Kelimeler: Çeviri, Dil, Kültür, Edebiyat, Roman.

Title of the Thesis: “The Reflections of Cultural and Lingual Differences Between Russian and Turkish to the Translation of Literary Work” (Reşat Nuri Güntekin-Çalığışu) (The Wren)	
Author: Fatima CAGAC	Supervisor: Professor Şeref ATEŞ
Date: 05 September 2018	Nu.of pages: v (pre. page) + 190 (main body)
Department: Translation Studies	
<p>The aim of our dissertation, titled as “The Reflections of Cultural and Lingual Differences Between Russian and Turkish to the Translation of Literary Work” (Reşat Nuri Güntekin), is to reveal cultural and lingual differences by comparing the languages of Turkish and Russian through translations and using Reşat Nuri Güntekin’s work, Çalığışu (The Wren). The dissertation aims also to examine the relationships between Russia and Turkey in all phases with emphasis on the similarities and differences between these two cultures and to analyze the literary work that has been translated from Turkish into Russian. In the light of our literature review, it is remarkable that while political and economic comparisons have been made, linguistic and cultural comparisons have not been made yet. Therefore, in this regard, the purpose of this thesis tends towards comparing the worldviews of Turkish and Russian societies through the language and culture. Understanding the worldview of a foreign society is an important element for expert translators who provide the communication and interaction between different nations entirely. Through the translator and literary work, it is intended to explore Turkish and Russian cultures and the cultural and linguistic features of the two countries which have been in communication throughout the history. In this study, we hope to find answers to the following questions: At what time do Turkish-Russian relationships date back to? The comparison of the development of Turkish and Russian relationships and languages up to now? What are the similarities and differences between the Turkish and Russian Languages in terms of linguistics? What are the similarities between Turkish and Russian cultures and conventions? Can we compare the same works in Russian and Turkish in terms of linguistics and culture, and reach a conclusion? What are the reasons of the admiration of Russian society for Turkish society? Why has Istanbul been through history a historical city of destiny for Russia and the Russian society? Elaborating differences between these two cultures can only be possible by via translations. Therefore, our main issue in the study is the culture transfer. This thesis aims to examine the Russian and Turkish cultural relationship. In these selected works, how did the cultural reflections occur? Given that translation is a transfer of culture, one of the questions that we are looking for an answer is whether the translator, as a culture expert, is affected by the “para culture”, “dia culture” or “idioculture” while translating the literal works. Additionally, this study has put together the following two fields: translations studies and cultural studies. Moreover, it has been elaborated on the cultural interactions in novel translations. In our study, how Turkish and Russian cultures have encountered in the novel “Çalığışu” (The Wren), the discourse closeness and variance has been examined based on translation.</p>	
Keywords: Translation, Language, Culture, Literature, Novel.	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Kültürün nasıl ve ne tür bir varlık olduğu eski çağlardan beri insan zihnini kurcalamıştır. Aslında “kültür” herkese göre farklı biçimlerde yorumlanabilen bir terimdir. Kültür; bir milletin diline, gelenek ve göreneklerine ait unsurların tamamını içerir. Bu yönden oldukça geniş bir manaya sahiptir. Bazılarına göre kültür gelenek ve görenek, bazılarına göre ise sanat ve müzikle bağlantılıdır. Bu sebepten dolayı kültür, bir toplumun inançlarını, geleneklerini, bakış açılarını, alışkanlıklarını yansıtan bir aynadır. Her toplum yaşamak için bir kültüre sahip olmak zorundadır. Vermeer’e göre kültür bir birey veya toplumu oluşturan davranışlar bütünüdür.

Bir milletin kültürel değerlerinin başında gelen dil, kültürün temelidir. Dilini bilmediğimiz bir yerde kendimizi oldukça yalnız hissederiz. İnsanların konuştukları dile bağlı olarak kullandıkları jest ve mimikler onların kültürünü ortaya görünür kılmaktadır. Mehmet Kaplan’a göre dil ile kültür arasındaki bu ilişki oldukça önemlidir. Başka bir deyişle dil kültürün temelidir, dil ile ifade ettiğimiz yazılı veya sözlü her şey kültür teriminin içine girmektedir. İnsanoğlu bebeklikten itibaren öğrendiği dil kalıpları ile beraber kültürünü de miras olarak alır. Dil kültürün aynasıdır ve dil ile kültür ayrılamaz.

Dilin sözlü, yazılı ve beden dili olmak üzere birçok kullanım alanı vardır. Başka bir deyişle insanoğlu var olduğu müddetçe dil yaşar. Dil yaşadığı müddetçe kültür de var olur. İnsanları hayvanlardan ayıran en önemli unsurlardan biri de dildir. Kültürel realiteyi yansıttığı için dili, anlatım ve kültürel aktarım aracı olarak tanımlayabiliriz. Dil, yapısı itibarıyla bizlere kendi kültürümüzün farkına varmayı ve yeni kültürleri keşif etmeyi yardımcı olmaktadır. Yeni diller öğrenmekle beraber yeni kültürlerle yelken açmış oluruz. Başka bir deyişle kültür ile dil ayrılamaz, dil eğitiminde kültürel yapıtlardan kaçınılmaz. Kültür dile renk katan bir katmandır.

Ezelden beri insanlar bakış açılarını kendi kültürlerine göre yorumlayarak geliştirmiştir. Başka bir deyişle hayat kurallarımız kültürümüzün tohumları ile şekil alır. Aslında “kültür” sözcüğü bir sanat veya alışkanlıktan öte bir toplumun şeklini ve hayatın gerçeklerini yansıtan bir göstergedir. Bir toplum kültür ile şekillenir. İnsanlar kültüre özgü kuralları öğrenerek doğum, düğün ve ölüm gibi önemli günlerde kendi kültürüne

göre davranışlar sergilerler. Kültür aileden başlayarak öğrenilen birtakım davranışlardır. Örneğin bazı toplumlarda normal olan davranışlar diğer toplumlara göre tamamen aykırıdır. Bir çocuk küçük yaştan itibaren büyürken ailesinin içinde kendisine özgü bir kültüre bürünmektedir. Kültür, özellikle de büyük anne ve baba tarafından bir aile mirası olarak genç nesle geçmektedir. Örnek olarak her toplumun yemek alışkanlığı tamamen farklıdır. Örneğin köpek eti yemek bizi ürpertirken Çin toplumunda tamamen normal karşılanmaktadır. Bazı ülkelere göre domuz eti önemli günlerde yenirken Müslüman toplumunda hiçbir zaman yenilmez. Başka örnek verecek olursak bazı Arap ülkeleri ile Kuzey Kıbrıs'ta öğleden sonra bazı saatlerde başkalarını aramak veya ziyaret etmek tamamen yanlıştır, çünkü herkes dinlenmektedir. Dediğimiz gibi toplumdan topluma örf ve adetleri ile birlikte kültürler şekil almaktadır. Her insanın kültürü onun sosyal mirasının üzerine kurularak hangi topluma ait olduğunu öne çıkarmaktadır. Toplumlar kültürleriyle kimlik kazanırlar. Peki, bu kültürlerin canlanmasında en çok rolü olan çevirmen değil midir? Her kültürün farklı örf ve adetlerin canlanması diğer dillere çevrilmesi ile hayat bulmaktadır. Öncelikle çeviri dendiği zaman kültür kavramını dışarı çıkarmak imkânsız olur. Her çeviri çalışması, muhakkak bir kültürel aktarımdır. Çeviri süreci farklı kültürlerle hizmet ederek insanoğlunun hislerini aktarır. Toplum ve kültürde ne varsa dil ile birlikte ifade edilebilmektedir. Dilin aktarımı toplum ve kültürde karşılıkları oluşur. Çeviri olmadan farklı millet ve kültürlerin iletişim kurması mümkün olamaz. Çeviri, kültürel iletişim biçimidir. İki farklı kültürün ve dilin olduğu yerde çeviri etkinliğinin var olması kaçınılmazdır.

Özellikle bir çevirmen, erek kültürü benimseyerek iletişim durumuna göre kaynak metni işlevsel bir şekle koyarak erek dile aktaran kişidir. Bu anlamda da kendisinin bir kültür uzmanı olması gerekmez mi? Her bir çeviri eyleminin kültürel ve erek odaklı bir ürün olduğunu hatırlamak gerekir. Bazı bireylerin yanlış sandıkları şeyler, başka kültürlerde çok doğru ve güzel görünmektedir. Her millet ve ulus bir kültürü temsil etmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından yapılan pek çok değerlendirmede, Rusya ve Türkiye'nin tarihsel iki rakip olduğu yorumları yapılmaktadır. Türkiye-Rusya ilişkileri, özellikle 1990'ların sonlarından itibaren dünyadaki gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. Bu süreç içinde hızla artan ekonomik ilişkiler, iki ülkenin birbirine bakışını

olumlu bir çizgiye dönüştürerek siyasi ilişkilerin gelişmesi için uygun bir ortam hazırlamıştır. Özellikle son yıllar içinde gerek Türkiye'nin gerekse Rusya'nın attığı adımlar, işbirliğinin olumlu sonuçlarının kazandırdığı karşılıklı güven ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler derinlik kazanmıştır. Türkiye ve Rusya arasında son dönemde ivme kazanan siyasi ve ekonomik ilişkiler, iki ülke arasında çok boyutlu bir ortaklığın zeminini hazırlamaktadır.

Şimdiye kadar yapılan okumalar kapsamında çalışmaların içeriğine bakıldığında özellikle politik ve ekonomik açıdan karşılaştırmaların yapıldığı dilsel ve kültürel karşılaştırmaların yapılmadığı göze çarpmaktadır. Bir başka halkın dünyayı nasıl algıladığının bilinmesi, öncelikle farklı uluslardan insanlar arasındaki karşılıklı iletişimi tam olarak mümkün kılan uzman çevirmenler için önemlidir. Çevirmenler edebi eserler vasıtasıyla Türk ve Rus kültürlerini ve tarih boyunca iletişim içerisinde olan iki ülkenin kültürel ve dilsel özelliklerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Türklerin Çinliler, Farslar ve Araplardan sonra en eski komşuları önce Ruslar sonra da bütün Slavlardır. Slavların bin beş yüz yıla yakın süre içinde daima bir Türk kavminin komşusu olmaları Türklerle ticaret, ekonomi ve yerleşim bakımından birbirleri ile yakın temas içerisinde olmalarını sağlamıştır. Böylelikle Rus kültüründe Türk tesirlerini ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle de iki millet arasındaki kültürel, sosyal, ekonomik ve askeri ilişkiler neticesinde Türkçeden Rusçaya birçok kelimenin geçtiği görülmektedir.

1991 yılına kadar Rusya tarihi Türkiye'de öğretilmemiştir. Zaten tarihe baktığımız zaman 1991'e kadarki süreç Rusya'yı kapalı bir kutu olarak görmektedir. Buna rağmen Rusların Türkler ile alakalı araştırmaları 1754 yılına dayanmaktadır. 1754 yılında Kazan Üniversitesi'nde Türkoloji öğretilmeye başlamıştır. Bunun ile beraber 1818 yılında Moskova'da Şarkiyat Enstitüsü kurulmuştur. Günümüzde, halâ birçok üniversitede Türkoloji üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Bir süre Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla uluslararası siyaset sahnesine çıkan yeni cumhuriyetler, gizli ilişkiler yoluyla Türk kamuoyunun dikkatini yakından çekmiştir. Hatta dönemin Türk hükümeti, Kafkaslar ve Orta Asya'daki Türk dilli cumhuriyetleri tanımak ve bu yeni devletlerle diplomatik ilişkiler kurmak yolunda hızlı girişimlerde bulunulmuştur. Bu süreç aynı zamanda, Türkiye'nin uzun yıllardan beri ihmal ettiği, ancak kültürel ve dilsel anlamda kendisine yakın olan toplumları yeniden keşfetme ve tanıma olanağını da yaratmaktaydı. Zamanla

bu ilişkiler tamamen farklı bir yön kazanmıştır. Ticari ilişkiler siyasi ilişkilerden ağır basarak farklı pencereler açılmıştır. Rusya’da Türk inşaat firmalarının kurulması ilişki türlerinden yalnızca biridir. Türkiye açısından önemli iki nokta ise turizm ve bavul ticaretinin başlamasıdır. Rusya, imparatorluk kurmuş sayılı milletlerden birisidir. Geniş bir kültürel ve tarihi altyapıya sahip Rusya edebiyat, felsefe, sanat ve bilimde büyüklüğü dünyaca tanınmış pek isim yetiştirmiştir. Yıkılmasına rağmen Çarlık Rusya’sı bu imparatorluk düşüncesi devam etmiştir.

“1990’lı yıllardan bu yana gelişme kaydeden Türkiye-Rusya ilişkileri karşılıklı anlayış ve güvenin tesis edilmesiyle birlikte 2000’li yılların başından itibaren yeni ve daha başarılı bir döneme girmiştir. 1990’lı yıllarda ekonomik işbirliği ilişkilerin genel itici gücü rolünü oynarken 2000’li illarda siyasi ilişkilerin de ileri bir konuma geldiğini söylemek mümkündür.

Esasen siyasi ilişkilerimizdeki olumlu hava, sık gerçekleştirilen karşılıklı üst düzey ziyaretler, başta ticaret ve ekonomi olmak üzere diğer alanlardaki ilişkilerimizi de olumlu yönde etkilemekte ve siyasi iradenin müdahalesi teknik düzeydeki birtakım sorunların çözümünde önemli rol oynamaktadır. (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa>)

Çalışmanın İçeriği

Tez toplam dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm “Kavram Tanımlaması” Bu bölümde Dil, kültür, edebiyat ve çeviri gibi kavramlar açıklanarak, tartışmanın sınırları çizilmiştir. Bu çalışmanın ana konusu kültür aktarımı olduğundan dolayı Kültür kavramından başlanılmıştır. Kültür en eskilerden beri sosyoloji, psikoloji ve tarih bilimleri tarafından incelenmiştir. Yerel ve Evrensel Kültürlerin sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Burada Türk ve Rus toplumlarının örf ve adetleri kültürel açıdan irdelemeye çalıştık. Edebiyat kültürün yansıması olduğundan dolayı burada edebiyat kavramında açıklamaya çalıştık. Çalışmamızın iki kültür karşılaştırması olduğundan dolayı, Rus ve Türk edebiyatlarının tarihi irdeleniyerek araştırmalar yapılmıştır. Toplumbilim açısından kültürün yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece bu bölümde toplum ve kültür kavramlarının birbirinden ayrı düşünülemez iki kavram olması ve çeviri ile nasıl ilişkilendirildiklerine dair ilgili literatür taraması sonucunda tespit edilmiştir.

İkinci bölüm’de ise tarih boyunca günümüze denk Rusya ve Türkiye kültürel ve dilsel ilişkilerinin irdelenerek dönemsel farklılıklarının ortaya konması ile birlikte Rus ve

Türk Edebiyatları'nın karşılıklı çevirilerine bakılmayı çalışılmıştır. Karadenizin kuzeyindeki Türk kavimleriyle Ruslar arasındaki tarihi ilişkiler çok eski dönemlere dayanmaktadır. Bu bölümde Rus ve Türk kültürlerinin etkileşimlerinin tarihçelerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Çalığışu eserinin çevirisinin irdelenmesi yapılarak kültürel farklılıklarını tespit edilmesi yer almaktadır. Bu tezimizdeki en kapsamlı en açıklayıcı bölümlerimizden birisidir. Bu çalışmamamızın ana konumuz bu olmakla beraber birçok kapsamlı şekilde Çalığışu eseri irdelenmiştir. Deyimler ve Atasözleri her iki dilin çevirileri karşılaştırılmıştır. Türk ve Rus kültürlerinin farklılıklarının ortaya konması çalışılmıştır. Kaynak ve Erek metinlerinin karşılaştırılması yoluyla kültürel farklılıklarını tespit edilmesi çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise Rusça ve Türkçenin Kültürel ve Dilsel farklılıklarının dilsel, kültürel ve sosyolojik yönden çevirilere yansımalarını irdelemeye çalışılmıştır. Biri gelenksel Doğu diğeri ise Batı kültürünü temsil eden birbirinden farklı gibi görünen Türk ve Rus kültürleri Avrasya coğrafyasında olmak, uzun yıllar savaşlar ve ikili ilişkiler nedeniyle ciddi bir benzerliklere sahip olduklarını ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Toplumsal yaşam biçimi olarak giyim ve adetlerde farklılıklar meydana gelsede, dua ve beddualarda, atasözlerde ve deyimlerdeki benzerlikler Türk ve Rus kültürlerinin çeviri üzerinden kolaylıkla etkileşim içerisinde olduklarını açıkça görülmüştür.

Çalışmanın Amacı

Çalışma, Reşat Nuri Güntekin'in "Çalığışu" adlı edebi eserini kullanarak Türk ve Rus dillerini çeviri yolu ile karşılaştırmak suretiyle kültürel farklılıkları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmada Türkiye ve Rusya arasında tüm evrelerde gelişen ilişkileri, Türk ve Rus kültürünü irdeleyerek farklı ve benzer tarafları belirlemek için Rusçadan Türkçeye tercüme edilen edebi eser incelenicektir. Seçilen edebi eseri inceleyerek çeviri ile kültür arasındaki ilişki irdelenecektir. Bu tez "Çeviri bir kültür aktarımıdır." sözü üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda edebi eser incelenerek çevirmenin Türkçeden Rusçaya yaptığı çevirilerde ana kaynak konumundaki metinlerin aynı olmasına rağmen çevirmenin çevirideki rolü öznel kültür çerçevesinde irdelenecektir. Ayrıca bu çalışma çeviri bilim ve kültür araştırmaları olmak üzere iki disiplini de bir araya getirmektedir.

Böylece bu edebi eseri ele almak ile beraber Rus ile Türk kültürlerini tanıtmaya şansını vermektedir. Bu çalışmamızda Türk ile Rus kültürlerinin bu edebi eserde nasıl ve ne şekilde karşılaştığını, söylem yakınlığını ve ayrılığını çeviri üzerinden incelemeyi bizlere imkân sunmaktadır.

Çeviri Bilim her ne kadar Karşılaştırmalı Dilbiliminin dalı olarak sayılsa da bazı durumlarda Karşılaştırmalı Dilbiliminin sınırlarının dışına çıkan bir daldır. Çünkü iletişim esnasında bilgiler sadece dil yardımıyla iletilmemekte, dilin kapsam dışı yöntemler yardımıyla da bilgiler verilmektedir. Bunun yanı sıra her metne kültürel bir fon eşlik etmekte, Karşılaştırmalı Dilbiliminin yöntemleri ise burada yetersiz kalmaktadır. Rus Filolog Minyar-Beloruçev daha da ileri giderek Çeviri Biliminin ayrı bir bilim dalı olarak, Dilbiliminin dışında değerlendirmeye alınması gerektiğini savunmaktadır. (Minyar Beloruçev 1996: 17).

Çalışmanın Önemi

Çeviri söylev faaliyetinin en zor dallarından biridir, çünkü bu yoğun zihinsel faaliyet esnasında Dilbilimi, Psikoloji, Sosyoloji, Kültür vs. gibi değişik bilim alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kaynak dilde bir metnin güzelliği, derinliği, ahengi ancak bu bilim dalları özümsemiği takdirde çeviriye yansımaları mümkündür.

Bu çalışmada Türk ve Rus kültürlerin benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkması amaçlanmaktadır. Bu iki kültürün farklılıklarını incelemek ancak çeviri yolu ile gerçekleştirilebilir. Bu yüzden çalışmada kültür aktarımı ana sorunumuzdur. Bu tezde Rus ve Türk kültürel ilişkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu seçilmiş edebi eserde kültürel yansımalar ne şekilde oluşmuştur? Çevirinin bir kültür aktarımı olduğu savı düşündüğümüzde cevabını aradığımız hususlardan biri de çevirmenin bir kültür uzmanı olarak edebi metinleri çevirirken para kültürü, dia kültürü veya idio kültürü içerisinde kalıp kalmadığıdır. Bunlara ek olarak bu çalışma çeviri bilim ve kültür bilim araştırmaları olmak üzere iki disiplini de bir araya getirmektedir.

Bu çalışma da Rusça ve Türkçenin kültürel ve dilsel farklılıklarının edebi eser çevirisine yansımaları ve Türkçe'den Rusça'ya roman çevirisindeki sorunlar ile dilsel farklılıklar Reşat Nuri Güntekin' in "Çalığı" adlı eseri üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca roman çevirilerindeki kültürel etkileşimler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Şimdiye kadar yapılan okumalar kapsamında çalışmaların içeriğine bakıldığında özellikle politik ve ekonomik açıdan karşılaştırmalar olup, dilsel ve kültürel açıdan olmaması göze çarpmaktadır. Türk ve Rus okuyucularının her iki milletin kültürel açıdan çalışmaların pek çok ele alınmadığı ortaya çıkmaktadır. Böylece Rus ve Türk kültürlerini çeviri yolu ile irdelemek bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Yapılan okumalar ve çalışmalar sonucu, geniş bir literatür taranması ve okunması halinde çalışmamız ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Aynı şekilde Türklerle Ruslar arasında asırlar öncesinde başlayan karşılıklı ilişkiler, Türk halklarıyla Doğu Slav halklarının kelime hazinesine, konuşma dillerine, tarım terminolojisine, yer adlarına, etnografyasına, gelenek ve göreneklerine de yansımıştır. Ayrıca tarihî ortamın getirdiği şartlar ve evlilikler yüzlerce Rus ve Ukraynalı soyadının da Türk kökenli olmasını sağlamıştır.

Bundan dolayı Rus kültüründe Türk izlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle de iki millet arasındaki kültürel, sosyal, ekonomik ve askeri ilişkiler neticesinde Türkçeden Rusçaya birçok kelimenin geçtiğine tanık olmaktayız. Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında çağdaş çeviri teorileri ve çevirmenin rolü yadsınmıyacak kadar önem taşımaktadır. Çalığışu çevirisine baktığımız zaman, çeviride Türk kültürü yansıtılmış olup, okura Türk kültürünü yansıtarak kalıplar şeklinde çeviri gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Edebi metinlerdeki çevirilerde kültürün önemi göz önünde bulundurulduğunda, kültürel unsurlar açısından en verimli kaynaklardan birisi Çalığışu olduğu düşünülerek bir seçim yapılmıştır. Tercümeyle genel olarak baktığımız vakit o yıllardaki imkânları göz önünde bulundurularak erek kültüre açık ve net bir şekilde aktarıldığını görmekteyiz. Günümüzdeki globalleşen dünya üzerinde çeviri faktörünün aynı zamanda yaşantımızda ne kadar önemli bir rol aldığına görebiliriz. Bu globalleşen dünyada farklı kültür ve dillere sahip olan birçok insan ve farklı devlet alanlarında anlaşmalar yapıp iş birliği içerisinde faaliyetler yürütmektedir. Örneğin dünyada uluslar arası ekonomik, finansal, politik, çevresel, sosyal, kültürel sorunlar çıkmaktadır. Zira bu tarz küresel sorunları ülkeler arasındaki bağlar çözmektedir. Aslında çeviri eğitimi gereksinim bir ürünüdür. Böylece farklı kültürlerin aktarılması ve yaşatılması ancak çeviri yolu ile gerçekleşmektedir.

Görüldüğü gibi Ruslarla Türkler arasında tarihten gelen kimi zaman karşı karşıya gelmeler olsa bile coğrafi yakınlık ve Türk halklarının Rus halkları ile iç içe olmalarının getirdiği birliktelikler ve yaşanmışlıklar artık yadsınamaz durumdadır. İki devlet arasındaki olumlu ilişkileri daha da ileri götürerek münasebetlerimizi pekiştirmek gerekmektedir. Var olan kültürel ve sosyo-ekonomik bağları daha da güçlendirerek bölgemizde barışa katkıda bulunabiliriz. Ancak bunun için de karşılıklı güven ortamının sağlanması gerekmektedir. Her iki kültürün insanları bunu arzuluyor. Düşman kültür yoktur; düşmanlaştırılan kültürler vardır.

BÖLÜM 1: EDEBİYAT, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ KAVRAMLARININ TANIMI

1.1. Kültür Kavramı

“Kültür” kelimesi Latince “cultura” kelimesinden gelmektedir. Cultura “inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak” anlamlarına gelen “colere”den türetilmiştir. Türkçenin batı dillerinin etkisine girmesiyle kullanılmaya başlanılan “hars” sözcüğü ise Arapça olup "tarla sürmek" anlamına gelmektedir. Tarihe bakıldığında zaman eski Yunanlılara göre “kültür” terimi, “iç kültür” ve “ruh kültürü” manasını taşıyan παιδεία “paydeya” kelimesine yakın bulunmuştur. Bu sözcük XVII. yüzyıla kadar Fransızca da aynı anlamda, yani “kültür” olarak kullanılmıştır. İlk kez ünlü Fransız düşünürü Voltaire, “culture” sözcüğünü “insan zekâsının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi” anlamında kullanmıştır. (Güvenç, 2003: 123)

“Kültür” terimi XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar insan zihninin gelişiminde ve kişisel görgü kuralları çerçevesinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak toprak ve tarım iyileştirilmesi alanında kullanılmaya başlamıştır. Sonrasında “kültür” terimi bir değer olarak “civilization” (medeniyet, uygarlık) teriminin eş anlamalı olarak kabul görmüş, toplumbilimle ilgili bir terim olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi “kültür” sözcüğü Latince gelmekle beraber aynı şekilde “civilis” (yurttaş, hemşeri) anlamını da içermektedir. Romantizm akımının yükselişi ile birlikte kültür, maddi şeylere zıt olarak ruhsal gelişimi simgeleyen bir terim olmuştur. Romantik milliyetçilikle beraber XIX. yüzyıldan itibaren geleneksel günlük yaşam kültür teriminin çerçevesine girmiştir.

Kültür terimi, genel olarak ikiye ayrılabilir:

- 1) Maddi kültür öğeleri: Binalar, her türlü araç-gereç, giysiler vb.
- 2) Manevi kültür öğeleri: İnançlar, gelenekler, normlar, düşünce biçimleri, adetler ve görenekler vb.

Kültürün maddi ve manevi öğeleri arasında sürekli bir etkileşim vardır. Birinde meydana gelen bir değişim diğersini de etkiler. Kültür, toplumun doğal çevresinden, yani coğrafi koşullardan etkilenir. Örneğin, dağlık bölgelerde yaşayan toplumların kültürüyle verimli ovalarda yaşayan toplumların kültürü birbirinden farklıdır. Kültür aslında bir yaşam tarzıdır. Kültür hayatımızı yansıtır. Kültür bizim özümüzdür.

Z. Gökalp kültürü tüm yönüyle tanımlar:”Kültür(hars),bir milletin dini, ahlaki, hukuki,mauakalevi(intellectual),bedii(estetique),lisani,iktisadi,fenni(technique)hayatlarının ahenki mecmuasıdır” (Kafesoğlu 2011:16)

Toplumlar gelişimlerinin her aşamasında kendilerine özgü bir kültür oluşturur. Ancak her toplum kendi kültürünü oluştururken geçmişindeki kültür mirasının üzerine kendi kültürünü kurar. Bu yüzden kültür toplumlar için bir yaşam biçimi oluşturur.

Antropolog E.B. Tylor’ın *Primitive Culture*’daki ünlü ifadesine göre kültür, “*bilgiyi, inancı, sanatı, ahlaki, hukuku, adetleri ve bireyin toplumunun bir üyesi olarak kazandığı diğer tüm yeti ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütün*” dür. (Eagleton, 2011: 46)

Stuart Hall de kültürü “*yaşanmış pratikler*” ya da “*bir toplum, grup ya da sınıfı kendi varoluş koşullarını deneyimleme, yorumlama ve anlamlandırma olanağı sağlayan pratik ideolojiler*” biçiminde görür. (Eagleton, 2011: 46)

Kültür farklı ortamlarda ne şekilde hareket etmemizi gösteren bir dünya bilgisidir, yani kültür sadece bir üst sanat ve entelektüel bir gelişim değil, tüm hayat yaşantımızı kaplayan bir bütündür. Raymond Williams *Culture and Society* kitabında kültürü,

- 1) Bireysel bir zihin alışkanlığı olarak,
- 2) Toplumun tamamının entelektüel gelişmişlik durumu olarak,
- 3) Sanat olarak,
- 4) Bir grup insanın yaşam tarzının tamamı olarak

tanımlamıştır. Sosyolojik açıdan bakıldığı zaman kültür bizleri içine alan nesilden nesile aktarılan bir mirastır. Böyle düşünüldüğünde “kültür” terimi, çok zengin bir mana dünyasına sahiptir. *Understanding Cultural Diversity in Today’s Complex World* kitabına baktığımız zaman kültürel özellikler üç ana hatla ilişkilendirilmiştir:

- Değerler
- Normlar
- Görgü kuralları

Kültürü oluşturan parçalar norm ve değerlerdir. Farklı kültürlerde farklı değerler bulunmaktadır. Bunlar yaşam tarzını belirleyen ve toplum tarafından paylaşılan, sürekliliği olan inançlardır. Bir kültürün görüşleri o kültürün değerleriyle bağlantılıdır.

Değerler, hayatımızdaki önemli veya önemsiz içermektedir. Normlar ise bizi durumlara göre yönlendirir. Norm, kültürün belirlediği yerleşik birtakım davranış kurallarıdır. Her kültürde doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü ayırt eden normlar ve değerler bulunmaktadır. Bu açıdan normlar toplumun yaşayış tarzını belirler. Normlarla ilgili görülen görgü kuralları, toplumsal olaylarda uyulması gereken kurallardır. Görgü kuralları, insanlar arasındaki ilişkileri, ziyaret etme, yemek yeme, selamlaşma gibi sosyal davranışları düzenler. Her toplum farklı görgü kuralları ile gelenekleri inşa etmiştir/etmektedir. Tarihe baktığımız zaman kültürü oluşturan görgü kuralları daima var olmuştur. Batı’da görgü kuralları ilk olarak Fransız sarayında, Kral XIV. Louis döneminde ortaya çıkmıştır. Doğu’da ise bu dönem çok daha eskilere dayanarak M.Ö. 2400 yılında Mısır kralı Ptah Hotep dönemine kadar uzanır. En eski kabilelerden en büyük imparatorluklara kadar uzanan kültürler her zaman toplum ile birlikte var olmuşlardır. Toplumdan topluma kültürü biçimlendiren normlar, adetler, görgü kuralları değişkendir.

Eagleton’a göre kültür, *“Hepimizin içinde yatan ideal ya da kolektif benliği, devletin evrensel alanında en üstün biçimiyle temsil edilen bir benliği özgürleştirerek bizi siyasi yurttaşlığa hazırlayan ahlaki bir eğitim bilim çeşididir.”* (Eagleton, 2000: 15)

Göhring ise kültürün resmini şöyle tanımlar: *“Bir bölgenin yerli halkı karşılaştınca, bu kişilerin üstlendikleri çeşitli rollere uygun ve beklentileri karşılayacak biçimde davranıp davranmadıklarını doğru olarak değerlendirebilmek ve aykırı davranmanın sonuçlarına katlanmak istenmiyorsa, söz konusu toplumdaki beklentilere uygun biçimde davranabilmek için bilinmesi, uygulanabilmesi ve algılanabilmesi gereken her şeydir.”* (Ammann, 1990: 42)

“Kültür” sözcüğü çok yüklü manalar taşımaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi kültür, sadece sanat ve felsefe ile ilişkili değildir. Bu konuda Güvenç: *“İnsanoğlunun her davranışına ve yarattığına “kültür” deniyor. Kültür, aynı zamanda, bir insan ve toplum kuramıdır.”* der ve bunu üç madde ile açıklar:

- 1) İnsanlar benzerdir, çünkü kültürleri benzerdir.
- 2) İnsanlar farklıdır, çünkü kültürleri farklıdır.
- 3) İnsanlar değişir, çünkü kültürleri değişmektedir. Çünkü insan, kültürünün ürünüdür. (Güvenç, 1985: 110)

Tylor'a göre “Kültür ya da uygarlık bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.” (Güvenç, 2011: 129). Bir şaka bir topluma göre komik iken başka bir topluma uygun olmayabilir. Aslında kültür maddi kültür ve manevi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi kültür, bazı sosyologların deyişiyle medeniyet yapılarını, kıyafetlerimizi, ulaştırma vasıtalarını içermektedir. Diğer taraftan manevi kültür inanç, adet, örf gibi moral unsurlardır. İnsanoğlunun kaderini simgeleyen doğum ve ölüm gibi olaylara karşı bireylerin nasıl bir tutum izleyeceğini dahi kültür belirlemektedir. Bunun yanı sıra evlenme ritüelleri, örf-adetler, hatta iş hayatının ana hatları bile kültür tarafından tayin edilmektedir (Vergin, 1980: 130)

Vermeer'e göre kültür “Bir toplumun ya da bir bireyin sergilediği davranışları yönlendiren normların, uzlaşımın ve kanıların (değer hükümlerinin) bütünüdür.” Güvenç kültürün şu dört ayrı anlamda kullanıldığını söyler:

- 1) “Bilim alanındaki kültür. Uygarlıktır.”
- 2) “Beşeri alanındaki kültür: Eğitim sürecinin ürünüdür.”
- 3) “Estetik alandaki kültür: Güzel sanatlar.”
- 4) “Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür: Üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme.” (Güvenç, 2011: 125)

Kültür, baştan beri sosyoloji, psikoloji ve tarih bilimleri tarafından incelenmiştir. Kültürü daha geniş bir şekilde ele alacak olursak para kültür, dia kültür ve idio kültür olmak üzere üç alt başlığa ayırabiliriz. Para kültür toplumun tümü için geçerli normlar ve uzlaşmalardır. Herkesin yetiştiği bir toplum kültürü bulunmaktadır ve bu kültürü oluşturan kurallar ve adetler para kültürü oluşturmaktadır.

Dia kültür ise belli bir gruba ait olan norm ve kurallardır. Toplumun fertleri farklı gruplara ait olabilmektedir. Örneğin kişi bir öğretmen ise öğretmenler grubuna ve tüm ilgi alanları olan gruplara dâhil olmaktadır. O bireyler yetiştiği para kültür ile birlikte dia kültürde yer alabilir. İdio kültür, her bireyin kendince koyduğu ve uyduğu kurallar ve davranışlardır. Örneğin bazı insanlar erken kalkarken diğer insanlar geç kalkar; bazı insanlar vejetaryenken diğerleri et yemeden duramaz. Fertlerin, aile içinde uyguladığı norm ve adetler olmuştur. Elbette bu kültür etkenleri birbirine bağlıdır ve birbirinden ayrılmaları mümkün değildir. Emil'e göre “Bizzat dil de dâhil olmak üzere din, tarih,

edebiyat, musiki ve plastik sanatlar, hatta şehirler, gelenekler, maddi unsurlar gibi bir milletin kültür değerleri dilde yaşar, akislerini dilde bulur. Hepsinin korunması dil ile mümkündür.” (Emil, 1997: 40) Böylece her bir dilin yansıttığı bir kültür var olmuştur daima. Bu da insanlar aracılığıyla geçmişten günümüze taşınmıştır.

Dil, düşünce ve kültür arasındaki ilişki incelemeleri Alman filozof ve dilbilimci Humboldt’a kadar uzanmaktadır. Humboldt, dili insan ruhunun bir faaliyeti gibi anlamakta ve bunu Yunanca “energia” ile ilişkilendirmektedir. Humboldt’a göre, dilde halkın enerjisi ve ruhu gizlenmektedir. Çeşitli diller ise kesinlikle aynı cismin farklı betimlenmeleri değil, o cisme farklı bakışlardır. Her dilin taşıyıcısı her nesneyi kendi anlayışına uygun olarak tarif eder. (Demiriz, 2009: 8)

1.1.1. Kültürün Yerelliği (Yerel Kültür)

Günümüzden eski çağlara gidecek olursak, bugünkü halde pek çok kültürün izlerinin bulunduğunu görebiliriz. Yaşadığımız bu dünyada yerel kültür diye bir şey kalmış mıdır, tartışılır. Günümüzde insanlar dünyanın bir ucundan öbür ucuna ulaşabiliyorlar. İstedığımız tüm bilgilere teknoloji desteği ile kolayca elde edebiliyoruz. Yani evrensel kültür yerel kültürü içermektedir, denilebilir. Dünya küresel köy haline dönüşse de her milletin kendine has bir kültürü vardır. Aslında günümüzde en önemli tartışma alanlarından biri de küreselleşme temasıdır. Küreselleşme konuları genellikle ekonomiye dayanır. Ticaret ile birlikte insanlar yeni kültürleri insanlara empoze etmektedirler. Küresel markalar genç nesilleri alıp götürür.

Deneçli’ye göre “*Birçok büyük küresel markanın kendi ülkelerinin dışında farklı bir ülkede pazarlama faaliyetlerini yürütürken, o ülkenin yerel değerlerine göre bir strateji oluşturdukları görülmektedir. Bu markalar “Standart (Tek tip ürün) / Özel mesaj (Ülkeye göre uyarlanmış)”;* diğer bir deyişle “*Glokal*” (küresel düşün yerel hareket et) stratejisini kullanarak hedef kitlesine markalarını pazarlamaktadırlar.” (2013: 10)

Örneğin küresel bir yemek şirketi ülkeye özgü menüsünü kültürel değerleri içine katarak oluşturur. Çok bilinen ve dünya çapında olan Mc Donald’s şirketi Rusya’daki satışını Rus kültürüne özgü et seçimine yaparken Türkiye’de Ramazan ayında Türk kültürüne özgü menüye tatlı çeşitleri ekler. Aslında yerel ve küresel kültür iç içe birbirini sarmalar. Örneğin Rusya ve Türkiye’deki reklamlara bakacak olursak aynı

ürünler çok farklı pazarlanır. Aynı şekilde Vinirean ve Luigi bu fikri şöyle desteklerler. “Glokal strateji” global düşünmek, yerel hareket etmektir.

İlk olarak “Glocalization” terimi 1980 yıllarında bir Japon ekonomisti tarafından kullanılmıştır. Bu terim Japonca “dockakuka” kelimesinden türetilmiştir. “Küreselleşme” manasını taşıyan bu terim, küreselleşen dünyada örf, adet ve ürün alışkanlıklarını yerel olarak yeniden yorumlayarak pazarlamaya sunar. Vinirean ve Luigi “Öngören Küreselleşme ve Yerel Kültür” adlı yazısında Friedman’a ait olan şu sözleri aktarmaktadır:

“Küreselleşmenin bütün amacı, küreselleşmenin çeşitli yönlerini, büyümenize ve çeşitliğinize katkıda bulunacak biçimde, ülkenizi ve kültürünüzü ezip geçmesine izin vermeden kendi parçanız haline getirebilmektir.” (Öngören, 2001: 452)

Küreselleşme konuları genellikle ekonomiye dayanır. Ticaret ile birlikte insanlar yeni kültürleri insanlara empoze etmektedirler. Küresel markalar genç nesilleri alıp götürür. Deneçli’ye göre

“Birçok büyük küresel markanın kendi ülkelerinin dışında farklı bir ülkede pazarlama faaliyetlerini yürütürken, o ülkenin yerel değerlerine göre bir strateji oluşturdukları görülmektedir. Bu markalar “Standart (Tek tip ürün) / Özel mesaj (Ülkeye göre uyarlanmış)”; diğer bir deyişle “Glokal” (küresel düşün yerel hareket et) stratejisini kullanarak hedef kitlesine markalarını pazarlamaktadırlar.” (2013: 10)

Örneğin küresel bir yemek şirketi ülkeye özgü menüsünü kültürel değerleri içine katarak oluşturur. Çok bilinen ve dünya çapında olan Mc Donald’s şirketi Rusya’daki satışını Rus kültürüne özgü et seçimine yaparken Türkiye’de Ramazan ayında Türk kültürüne özgü menüye tatlı çeşitleri ekler. Aslında yerel ve küresel kültür iç içe birbirini sarmalar. Örneğin Rusya ve Türkiye’deki reklamlara bakacak olursak aynı ürünler çok farklı pazarlanır. Aynı şekilde Vinirean ve Luigi bu fikri şöyle desteklerler. “Glokal strateji” global düşünmek, yerel hareket etmektir.

- 1) Lokal: Düşünmek ve davranmak yerel kültüre yönelik.
- 2) Global: Düşünmek ve davranmak global kültüre yönelik.
- 3) Glokal: Global düşünmek fakat yerel kültüre göre davranmak. (2010: 149)

İlk olarak “Glocalization” terimi 1980 yıllarında bir Japon ekonomisti tarafından kullanılmıştır. Bu terim Japonca “dockakuka” kelimesinden türetilmiştir. “Küreselleşme” manasını taşıyan bu terim, küreselleşen dünyada örf, adet ve ürün alışkanlıklarını yerel olarak yeniden yorumlayarak pazarlamaya sunar. Vinirean ve Luigi “Öngören Küreselleşme ve Yerel Kültür” adlı yazısında Friedman’a ait olan şu sözleri aktarmaktadır: “*Küreselleşmenin bütün amacı, küreselleşmenin çeşitli yönlerini, büyümenize ve çeşitliğinize katkıda bulunacak biçimde, ülkenizi ve kültürünüzü ezip geçmesine izin vermeden kendi parçanız haline getirebilmektir.*” (Öngören, 2001: 452)

Maalesef günümüzde küresel kültür yerel kültürü yok etmektedir. Bazı durumlarda insanlar aidiyet duygularını kaybetmektedirler. Genç nesle baktığımız zaman kıyafet, yeme içme ve yaşam tarzları küresel kültürü simgeler. Bu kişiler ait oldukları kültürü bir yana bırakarak büyük bir başarıymış gibi küresel kültürü yaşarlar. Günden güne tüketim kültürü küreselleşmektedir. Bu küreselleşen dünyada farklı dilleri konuşan ve farklı dinlere mensup insanlar aynı marka ayakkabıları ve aynı marka kot pantolonlarını giymektedirler. Örnek verecek olursak Rusya’da yetişen Tatar gençlerine baktığımız zaman, bazıları kendi dillerini, yani Tatarca’yı bilmemektedir. Tatar düğünlerine baktığımızda düğünün Rus düğünü olduğunu zannedebiliriz. Böylece kendilerine ait olan kültürlerden uzaklaşarak tamamen Rusya kültürünü benimsemektedir.

1.1.2. Kültürün Evrenselliği

“Evrensel kültür” terimi “küresel kültür” ile aynıdır. Sanat ve bilimi de içeren evrensel kültür tüm dünya üzerinde egemenliğini kurmuştur. Yerel kültür ise bir topluma ve millete has kültürdür. Son yıllarda evrensellik ya da küresellik gibi kavramlara herkes tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir. Kültür bir ülkenin gelenek göreneklerini, dilini, dinini, hukuk sistemini, dünya görüşünü kapsar. Çüçen yazısında evrensel kültürün, evrensel değerlerle eşit olduğunu vurgular. Örneğin bilim, sanat ve felsefe evrensel kültür bağlamında değerlendirilir.

Yaşadığımız dünya gittikçe küçük bir köy haline gelmektedir. Dünyanın bir ucunda yaşanan felaketler ya da olumlu olaylar teknoloji aracılığıyla hemen bizlere ulaşmaktadır. Dilleri, dinleri ve kültürleri tamamen farkı olmasına rağmen Türkiye ve Rusya birçok ortak yanları barındırmaktadırlar. Özellikle genç nesil gittikçe Avrupa’ya örnek almaya başlamıştır. Giydikleri kıyafet, yedikleri yemek ve kullandıkları marka

örnekleri Avrupa ile aynıdır. Oysa tarihe baktığımız zaman yerel kültür daima ön planda bulunmuştur. Osmanlı zamanındaki kültürden bahsedecek olursak, adetler, gelenekleri, kıyafetler çoğu İslami kültürel yapıya sahiptir. Öte yandan eski Rus kültürüne baktığımızda Çar zamanında kıyafetler, adetler ve gelenekler tamamen Hristiyan kültürel yapılar içerir.

Robertson ise küreselleşmeyi, Küresel kültürün çok uzun bir tarihe sahip olduğunu düşünebiliriz. ‘İnsanlık düşüncesi’ en azından büyük dünya dinlerinin ve metafizik öğretilerin ulusal topluluk ve toplumların doğuşundan yüzyıllar önce ortaya çıktığı Jaspers’ın Eksenli Dönemi kadar eskidir şeklinde tanımlar (Balcı, 2006: 32)

Walters da bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: “*Malların karşılıklı değişimi yerelleştirir, siyasetlerinki uluslararasılaştırır ve sembollerinki küreselleştirir. İnsan toplumunun küreselleşmesi kültürel ilişkilerin ekonomik ve siyasi düzenlemelere nazaran ne kadar etkili olduğuna bağlıdır. Ekonomi ve siyasi yapı, kültürelleştiği ölçüde yani ikisi arasındaki alışveriş sembolik olarak gerçekleştirdiği sürece küreselleşebilir. Kültürel alandaki küreselleşmenin boyutu ekonomik ve siyasi alanda yaşananlardan daha büyüktür.*”(Tomlinson, 1999: 41)

Kuşakları birbirine bağlayan en önemli etkenler örf ve adetlerdir. Kartarı’ ya göre; örfler her kültürde, o kültürün üyelerinin mutlaka uymaları gereken kurallar ve belirli durumlarda göstermeleri gereken tutum ve davranışlar olarak bilinir. Örfler, kültürel değerleri davranış kalıplarının merkezine koyan ve onların korunmasını sağlayan kurallar bütünüdür.(Kartarı, 2006: 203)

Adetler ise; toplumun kültüründen beklenen tutum ve davranış tarzıdır. Bazı adetler uygulanabilirliğini sürdürürken, bazıları da canlı organizmalar gibi diriliğini zamanla yitirir.

Dünya üzerinde gerçekleşen ölüm, düğün, doğum gibi pek çok olay vardır. Her millet kendi kültürünü yaşatırken, aynı zamanda diğer milletlerin kültürlerinden de etkilenir. Örneğin doğumdan önce bebek bekleyen anneye Amerikalılar “baby shower” etkinliği yaparlar. Bu etkinlik şu anda Türkiye’de de yapılmaktadır. Bebek bekleyen anneye arkadaşları bebeğin ihtiyacı olan birçok şeyi hediye ederler. Bu etkinlik sinema ve

diziler yolu ile Türkiye'ye gelmiştir. Elbette günden güne gelişen teknoloji ile küresel kültür hızla yayılmaktadır.

Örneğin Türk toplumunda kına geceleri önemli yere sahiptir. Bu, Türk gelenek ve göreneklerine uygun olarak gerçekleşmektedir. Düğünlerde ise küresel kültürün etkileri görülmektedir. Türk kültürüne beyaz gelinlik ilk defa II Abdülhamit'in kızı Naime Sultan ile girmiştir. Beyaz gelinlikten önce düğünlerde kumaşlardan dikilmiş, el işlemeli kıyafetler tercih edilmiştir. Gelinlikler ne renk olursa olsun duvak mutlaka günümüzde de olduğu gibi kırmızıdır. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere küresel ve yerel kültürün harmanlandığı görülmektedir. Türklerde görülen düğün törenlerindeki kıyafet değişimi, Rus kültüründe de görülmektedir. Rusların yerel kıyafetleri Türklerinkine benzemektedirler. İşlemeli elbiseler ve aksesuar olarak kalpak kullanılmıştır. Özellikle geline kırmızı kuşak bağlama âdeti her iki kültürde de görülmektedir, Türkiye'de bu gelenek hala devam etmekte olup Rusya'da ise önemi yitirmiş bulunmaktadır. Rusya'da, beyaz gelinlik geleneği Türkiye'de olduğu gibi iki yüz yıldan beri var olmaktadır. Böylece küresel kültürün getirisi olan benzeşme gerçekleşmiştir. Zamanla yerel kültürün yerini küresel kültür almaya başlamıştır. Türkiye'de düğünlerde görülen değişim diğer alanlarda kendine fazla göstermemektedir.

Rus kültüründe cenaze törenlerinde matem duygusunu veren siyah kıyafetler giyilir. Özel olarak tutulan bir bayan tarafından ağıtlar yakılır. İnsanlar inançları gereği ölünün ardından dualar eşliğinde içkili anma ritüelleri yapmaktadırlar. Türk cenazeye katılanların kıyafet renginin önemi yoktur. Son zamanlarda küresel kültürün etkisiyle farklılaşma görülmektedir. Özellikle medyanın da etkisiyle siyah kıyafet yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durum günlük hayatta siyah giyen insanlara "Yasta mısın?" sorusuyla karşılaşmasına yol açmaktadır. Ölen kişinin yakınlarına acısını paylaşmak için taziye ziyaretleri yapılır. Komşu ve akrabalar tarafından cenaze evine destek amaçlı bazı yardımlar (yemek vb.) yapılmaktadır. Elbette Türk kültüründeki kadar samimiyet komşu ilişkilerinde farklı kültürlerde olmadığını görülmektedir. Üç veya yedi gün boyunca komşu, akraba ve arkadaşların katılımıyla dini inançlara göre dualar edilir. Böylece her kültüre özgü olarak doğum, düğün ve cenaze törenleri yapılmaktadır. Küresel etkileşim nedeniyle bazı değişimler olduğunu görmekteyiz.

1.1.3. Kültürel Farkların Nedeni

İnsanoğlunun yaratılışından itibaren her toplumda çeşitli kültürel farklılıklar oluşmuştur. Kültürel farklılıklar insanların dillerinin farklılığından doğar. Her milletin kendisine özgü gelenek ve görenekleri vardır. Bu, tüm ülkeyi kapsar ve insanlara yaşamı boyunca eşlik eder. İnsanlar ne kendi kültürlerinden vazgeçebilirler ne de başka asimile olabilirler. Bazı toplumlarda kabul gören gelenekler başka toplumlarda kabul görmemektedir. Farklılaşan kültürlerin temelinde din, coğrafya, yaşam tarzları gibi faktörler yer alır. Her millet kendisine özgü bir kültürü temsil eder.

Kültürel antropoloji üzerine çalışan Amerikalı bilim adamı Edward T. Hall farklı kültürler üzerine birçok çalışma yürütmüştür. Belirli bir kültüre ait olan iletişim tarzlarını araştırmayıp “primary message systems” adını verdiği “enformasyon sistemleri” olan çalışmasında genel tipolojiyi ortaya koymuştur. Hall insan etkinliklerini on ana mesaj sistemine ayırmıştır:

1. Etkileşim,
2. Toplumsal yaşam (grup davranışları)
3. Geçimini sağlama (geçinme)
4. İki cinsiyetlilik (kadın ve erkeğin var oluşu)
5. Mekânı kullanma
6. Zamanı kullanma
7. Öğrenme
8. Oynama
9. Savunma
10. Maddeden yararlanma. (Kartarı, 2006: 45)

Her birey değerleri ile dil yoluyla etkileşim kurar, dil içine jestler mimikler de dâhil olurlar. Bazı ülkelerde insanlar konuşurken jest ve mimiklerini çok fazla kullanırken durum başka milletlerde aynı değildir. Bu da insanlar arasındaki üslup farklılığından kaynaklanır. Hall’ın deyişiyle dil yoluyla gerçekleşen iletişimlerin yukarıda bahsettiğimiz gibi özel etkileşim sistemleri mevcuttur:

Birey, değerleriyle toplumsal yaşamın bir işlevi olarak etkileşimine girer. Etkileşim zaman ve mekân boyutlarında gerçekleştirilir. Öğretme, öğrenme, oynama ve savunma

da etkileşimin özel türleridir. Sonuç olarak insanın yaptığı her şey başkalarıyla yaptığı etkileşimden ibarettir. Etkileşim kültür evrenin merkezindedir ve her şey oradan başlayarak gelişmektedir. (Kartarı, 2006: 46)

Güvenç'e göre kültürün sınırları yoktur, doğu ve batı kültürü biçiminde ikili ve geleneksel bir ayırım vardır, fakat bu bölünmenin sınırları keskin değildir. Bazı görüşlere göre kültür kavramı birçok ülkeyi içine alabildiği gibi (batı kültürü, tarım kültürleri); bir ülkenin sınırları içinde birçok farklı kültür bölgeleri –alt kültürler– bulunabilir. (Gümüştakin: 320)

Örneğin bazı toplumlarda bedene çeşitli şekiller çizmek, farklı nesnelere takmak bir onur göstergesi olarak algılanırken başka toplumlarda asla kabul görmeyen davranışlardır. Bu farklılıklar her kültürde değişik anlam ve önem ifade etmektedir. Güvenç, “*Her sosyal/kültürel sistemde, kadın erkek (cinsiyet) ilişkilerini düzenleyen, doğan çocuğun bakımından, beslenmesinden, sağlık ve eğitiminden sorumlu olan bir aile kurumu vardır. Kültürel değerlerin –yeni kuşaklara –aşılmasında ve iletilmesinde, aile büyük bir sorumluluk taşır.*” (Güvenç: 2011, 136)

Türk kültüründe aile yapısı ve akrabalık ilişkileri, Batı kültürüne göre farklılıklar göstermektedir. Türk kültüründe çocukların evlenmeden ayrı bir evde yaşamaları hoş karşılanmazken Batı kültüründe bu durum çok yaygın olarak görülmektedir. Türk aile yapısında ataerkil düzen varken Batı aile yapısında durum böyle değildir. Kültürler aynı zamanda grup içinde de farklılık gösterir. Örneğin Amerikan kültürü bireyciliği destekler. Okullar çocukların kendine olan özsaygısını arttırmayı ve bireysel yeteneklerini teşvik etmeyi amaçlamıştır. Çünkü Amerikan toplumunda bireysel yetki ve sorumluluk için saygı öyle güçlüdür ki çocuklar talihlerinin kendi ellerinde olduğu inancına göre eğitilirler. Tam tersine Çin ve Japonya gibi grup odaklı toplumlarda ve İsrail'deki kolektif çiftliklerde çocukların rolünün gruba hizmet olduğu düşünülür. Birlik, sadakat ve uyum gibi erdemler, bu toplumlarda oldukça yüksek değer görmektedir. (Aktaş, 200: 81)

Türk toplumunda akrabalık ilişkilerine bakıldığında aile büyükleri çok önemli bir yere sahiptir. Akriba ziyaretleri sıkça yapıp çeşitli törenlerle (nişan, doğum, cenaze, düğün vb.) de bir araya gelmektedir. Özellikle Türk toplumunda aile büyükleri ile bir arada yaşamak sıkça görünürken Batı kültüründe genellikle aile büyükleri çocuklarından ayrı

yaşamaktadırlar. Güvenç, kültür tanımında farklı yazarları kitabında şöyle yansıtmıştır: *“Linton’a göre “Kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir”. Keller ve Sumner’e göre ise: İnsanların içinde bulunduğu yaşam koşullarına uyumlarının toplamı, onların kültürüdür.”* (Güvenç, 2011: 128)

Buradan da anlaşıldığı üzere her toplumun bir kültürü vardır. Kültür, toplumun aynasıdır. Her ne kadar kültür değişiklik arz etse de Güvenç’in bahsettiği üzere birçok kültürde benzer öğeler ve kurumlar mevcuttur. Kültür değişkendir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi zamanla yerel kültürler, küresel kültürlerden birtakım unsurları ödünç alarak benzeşir. Herhangi bir ulus veya kültür içindeki insanlar arasında farklar vardır, ancak yöresel gruplar arasındaki farklar çok daha fazladır. Eğitim, din, kişilik, inanç yapısı, deneyimler, ev içerisine gösterilen sevgi ve diğer faktörler insan davranışlarını etkilemektedirler.

Bir kültürü diğer kültürden ayıran nitelikler değer, inanç, dünya görüşü, örf ve adettir. Fakat bir kültürü değer kültürden hangi ölçüde ve niçin farklı olduğunu anlamak çok da kolay değildir. Bunları yapmak için kültürel ve tarihsel değerleri göz önünde bulundurmak gerekir. *“Kültürel ve tarihi miras, ancak dil aracılığı ile yeni kuşaklara aktarılır. Dil, kültürel muhtevanın bir ansiklopedisi, hazinesi ya da sözlüğüdür.”* (Güvenç, 2011: 140)

İnsanlar dünyaya geldiği zaman belli bir kültür ile doğmaz, kültür bir miras gibi kuşaktan kuşağa taşınır. Kültür düşüncenin mirasıdır. Kültür bir toplumun milli düşüncesidir. En basitinden tokalaşma bile kültürü yansıtır.

Hofstede’ye göre *“Araştırmalar sonucunda kültürleri dört farklı boyutta değerlendirmiş ve ülkelerin bu boyutlar çerçevesinde farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu boyutlar ise bireycilik-toplumculuk, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma ve erillik-dişilliktir.”* (Yeşil, 2009: 113)

Kültürün bireycilik-toplumculuk boyutu bazı kültürlerin bireyselliğe bazı toplumların ise toplumsallığa önem vermeleriyle ilgilidir. Örneğin Batı toplumlarında daha çok birey tek başına kendisini değerli olarak ön plana çıkarırken diğer milletlerde topluma önem veren kültürler kendilerini bir ailenin ya da onlar için önem taşıdığı bir toplumun bir parçası olarak görmektedirler. Örneğin Türk kültüründe iş yerine “ekmek teknesi”

denirken ekmeğin kutsallığını vurgulanmış olur. Rus kültüründe ise buna benzer bir deyim olarak “bizim ekmeğimiz” denmekte olup aynı şekilde ekmeğin kutsallığını vurgulanmıştır.

Alt kültür, kültürün aynı ülkede bölgeden bölgeye farklılıklar göstermesidir. Yöreden yöreye yemekler ve aksanlar değişir. Kültürel farklılıkların nedenleri, insanların yaşadığı yerlerin, geleneklerin, göreneklerin, dini inançların, ahlak kurallarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bir kültürün oluşması için uzun bir süre geçmesi gerekmektedir. Bu da toplumun kendi kültürünün şekillenmesini sağlamaktadır. İklimlerin bile kültürlerin oluşmasında etkisi büyüktür. Örneğin Rusya’da soğuk iklimin etkisi ile kıyafetler ve yapılan kültürel etkinliklerde çeşitli farklılıklar vardır. Türkiye’de çocuklar mahalle aralarında top oynarken bunun aksine Rusya’daki çocukların iklim yüzünden kışın futbol oynamaları mümkün olmayıp en fazla buz pateni yapma imkânı vardır. Her yerleşim alanının önünde bir buz pisti bulunmaktadır. Kıyafetlere baktığımız zaman Rusya’da daha çok kalın kürk, şapka ve uzun çizmeler kullanılır. Türkiye’de ise dört mevsim yaşandığından dolayı her türlü giyim tarzı kullanılmaktadır. Çocuklar arasında oynanan sokak oyunları samimiyet derecesi farklı olsa da arkadaşlık bağıni güçlendirmiştir. Özetlemek gerekirse iklim de hayatımızı değiştirir ve bu değişim de kültürel farklılıkları yaratır.

Bir kültürün üyeleri, çocukluktan başlamak üzere, uzun sosyalleşme süreci boyunca, kültürel kimliklerini geçerli kılan ve toplum içinde rollerini belirleyen dünya görüşü ve inanç sistemini de öğrenirler. Ochs, dil ile bağlam arasındaki ilişkiyi tartışırken, dille ilgili kültürlerarası farklılıklarının çoğunun bağlam farklılığı ve ortaya çıkma sıklığı olduğunu belirtmektedir. Ona göre, çocuklar, sadece dilin kendisini öğrenmez, değişik durumsal bağlamlarda yeterli iletişim kurabilmelerini sağlayacak çeşitli davranış kalıplarını ve sözlü etkileşim biçimlerini de öğrenirler. (Kartarı, 2006: 138)

Bir fincan kahveye kırk yıl hatır yükleyen Türk milletinin arkadaşlık ilişkilerine verdiği önem bilinen bir gerçektir. Kısacası bizim günlük yaşamımızdaki olaylar, milletimizin kültürüyle ilişki kurmamızı sağlamaktadır.

Hall bireylerarası ilişkilere yönelim açısından kültürlerarası farklılaşmayı, kültürlerin geniş ve dar bağlamlı olma niteliklerine dayanarak yorumlamaktadır. Hall’e göre geniş bağlamlı kültürlerde bireylerarası ilişkiler duyguya dayanır ve ilişki kurulan bireyin

kişiliğine yönelik ilişkiler olma eğilimi gösterir. Dar bağlamli kültürlerde bireylerarası bağlantılar kırılıgandır ve eğer bireyler mevcut ilişkiden hoşnut değilse, kolayca bozulabilir. (Kartarı, 2006: 124)

Böylece kültürden kültüre değişimler yaşanır. Her kültüre göre aynı unsurlar farklı mesajlar içerir. İnsanların dış görünüşleri kültürden kültüre fark göstermektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan süslenme ve dış görünüşü toplumsal beğeni ölçülerine uygun hale getirme çabaları, günümüzde moda ve kozmetik sektörünün gelişmesini sağlayan ana nedendir. Her kültürde giyim, saç şekli, sakal ve bıyık, başörtüsü, şapka, sarık ya da takke, yüzük, bilezik, kolye ve gerdanlık gibi takılar çeşitli mesajlar taşırlar. (Kartarı, 2006: 180)

1.1.3. Kültürün Aktarımsallığı

Kültürel aktarımda aile belirgin bir role sahiptir. Öyle ki bireyler doğup büyüdükleri sosyal ve genetik ortamdaki modellere dayanarak sosyalleşir ve kendini bu çerçeve içinde tanımlar. Kuşaktan kuşağa kültür aktarımında toplumda gerçekleşen sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeler etkindir. Bazı miraslar değişiklik gösterip bazıları değişime uğramadan devam ederken bazıları tamamen unutulmuş durumdadır. Böylece kuşaklar arasındaki aktarım bir yandan devamlılık taşıırken diğer yandan da kesintiler, kopukluklar ve dönüşümler yaşanmaktadır.

Kültürün en önemli aktarıcısı dildir. Çünkü dil, hem kültürün oluşmasını sağlayan “düşünceyi” hem de o düşünceyi hayata geçiren “ifade”yi yaratır. Oluşan ifade, davranışı şekillendirir; insanı ve insanın toplumla ilişkisini düzenler. Bunlar, oluşan kültür unsurlarıdır. Bu unsurlar, dil ile yeni nesillere aktarılır. Bu nedenledir ki dil öğretimi kültür aktarımı açısından çok önemlidir. Dilin okuma ve yazma seviyesinde öğretilmesi bile kültürün aktarımı anlamına gelir. Ancak kültürün maddi ve manevi unsurları o kadar çoktur ki bu yönlerin tamamının yetişecek bireylere belli bir sistem dâhilinde aktarılması, programların bu noktaları yansıtmısıyla mümkündür. (Melanlıoğlu, 2008: 67)

Bir insan yabancı bir dili öğrenmeye başladığı zaman sadece gramer yapısına önem verdiği müddetçe öğrenme sürecinde çok başarılı olamamaktadır. Bu sorun günümüzde oldukça yaşanmaktadır. Dil aslında öğretilmez, öğrenilir. Yabancı dil öğretiminde

konuyu anlatmakla ders anlaşılabilir. Yabancı dil öğretilirken temel beceriler olan konuşma yazma dinleme ve okuma aktivitelerinin yapılması gerekmektedir. Dil kullanılmadan öğretilemez. Yabancı dili öğretirken o dilin kültürünü öğrenmeden dil öğrenilemez. Temel becerilerden birisi eksik kaldığı zaman öğrenci tam olarak o dili öğrenememektedir. Dil öğretirken kültürün öğretilmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Dili tanımak, dilin konuşulduğu toplumun yapısını, alışkanlıklarını, geleneklerini, coğrafi biçimini, sanat anlayışını, inançlarını, tarihini, en önemlisi de, dilin bir öğe olarak içinde bulunduğu kültürü tanımakla başlar. Çünkü her toplum birbirinden farklıdır ve buna bağlı olarak dil anlayışı da farklıdır. Dil, toplumun bir yansımasıdır ve günlük hayatın alışlagelmiş olaylarında, bilimde, düşüncede, iletişimde, geleneklerde, sanatta, inançlarda, eğitimde, ekonomide, kısacası yaşamın her alanında bir koordinasyon oluşturarak toplumsal düzeni sağlamaktadır. (Dağabakan, 2006: 210)

Kültürel değerlerimizi zamanla ailemizden öğreniriz ve dünyaya açıldıkça kendimizi bulup bir toplumun, bir ülkenin bireyi haline geliriz. Sonrasında ise kültür aktarım zincirine biz de dâhil oluruz. Crystal'a göre *"Kültürümün ve dilimin var olma hakları vardır ve hiç kimsenin bunu göz ardı etme yetkisi yoktur. Dilimin artık insanların dillerinde olmadığını düşününce kendi ölümünden daha kötü bir ürperti sarar bedenimi çünkü bu, neslimin bir araya getirilmiş ölüleridir."* (Crystal, 2005: 40)

Dil, kültürü hem kurar hem geliştirir, genellikle toplumsallaşmayı da toplumsallaşmayla birlikte tarihsel sürekliliği de sağlamakla insan varlığını eksiksiz biçimde olanaklı kılar. Belli bir dili konuşan insan o toplumun kültürüne mensuptur. Ağızdan çıkan her sözcüğün, dile yapışık kültür ortamını da canlı tutmada katkısı vardır. Ama dilin başarısı yalnızca kültürü taşıyıp korumakla tükenmez; kültür, zaman ve uzay doğrultularında genişleyip yayılmasını da dile borçludur. (Uygur, 1996: 20)

Dil ile birlikte kültürel öğeler aktarılır. Dil ile birlikte kültür var olur. Her yönü ile farklı olan iki toplum arasındaki farklılıklardan en büyüğünü geleneklerin, törenlerin, akrabalık ilişkilerinin oluşturduğu yadsınamaz bir gerçektir. Toplumsal değerlerin işlediği gelenekler, törenler, akrabalık ilişkileri bir toplumun dilinden kolayca görülebilir. (Dağabakan, 2006: 213)

Örneğin zaman kavramı her kültürde büyük farklılıklar göstermektedir. Bir kültürde bir kişi bekletiliyorsa bu çok büyük bir kabalık olarak algılanırken diğer kültürde aynı tepki verilmeyebilir. Örnek verecek olursak Amerika ve Kanada gibi Avrupa ülkelerinde iş toplantıları genellikle önceden tayin edilen zamanda başlar. Randevu saatine önem verilmektedir. Diğer yandan Arap ülkeleri ya da Japonya gibi ülkelerde iş toplantıları resmi boyuttan çıkarak daha çok güven kazandırıcı boyutlara ulaşarak samimi ortamlarda geçmektedir. Avrupa ülkelerinde fazla samimiyet ise bir hileye işaret olarak algılanır. Latin Amerikan kültüründe ise randevu, kararlaştırılan saatinden kırk beş dakika sonra başlamaktadır. Hâlbuki bir başka kültürde ise bu bir saygısızlık olarak algılanabilmektedir. Her kültüre ait görgü ve davranış kuralları mevcuttur. Bazı kültürlerde dakik ve planlı olmak saygı olarak algılanırken başka kültürlerde ise saygısızlık olarak algılanır.

1.2. Edebiyat Kavramı

Çağlardan beri edebiyat kavramı irdelenmiştir. Örnek olarak Platon edebiyatı bir ayna olarak görmektedir. Nasıl ki bir ayna görünen nesneyi yansıtıyorsa edebiyat da yaşamın gerçeklerini yansıtmaktadır.

“Edebiyat” Arapça “edeb” kelimesinden türemiştir, duygu ve düşünceleri etkili bir şekilde, sözlü ya da yazılı olarak anlatma sanatı olan edebiyat, eskiden “davet” günümüzde “iyilik” kelimesi “edeb” kelimesiyle karşılanmaktadır. Edebiyat halk arasında zamanla “iyi huylu, edepli, güzel ahlak” manasını almıştır. Edebiyatı dile getiremediğimiz duyguları yansıtmaya kaynağı olarak görebiliriz. Edebiyat hayatımızın her alanında var olmuştur. İslamiyet’ten önceki dönemlerde “davet” manasına gelmekle beraber “yemeye davet” anlamını taşımıştır. Edebiyat aslında Fransızcadaki “littérature” kelimesinin karşılığıdır. Bu sözcük de aslen Latince “Littera” kökünden türemiştir. “Litteratura” Latince yazı, alfabe, bilim ve filoloji manasına gelmektedir.

Edebiyat; yaşamı, yaşantılarını ya da düşleneni yansıtmaya edebiyatın en belirleyici niteliğidir. Yansıtmaya güzel duyusal bir tat kazanması da sanatçının dili kullanma gücüne, yeteneğine bağlıdır. Çünkü bir dil sanatıdır edebiyat. Müzisyenler için sesler, ressamlar için renkler, yontucular için mermer ve bronz neyse bir romancı, bir ozan bir öykücü, bir oyun yazarı için de sözcükler odur. Romancı, ozan öykücü ya da oyun yazarı, sözcüklerin gizli evrenine uzanarak, onların kendisine sunduğu olanakları iyi

değerlendirerek özgünlüğü olan yaratılara ulaşabilir ancak. Yaratılarının okuruna haz vermesi, güzelduyusal bir tat duyurması, coşkulandırması çokluk dili kullanma gücüne bağlıdır. (Özdemir, 1980: 2)

Resim ve müzik gibi sanatlarda konuşma, yani dil olmaksızın pekâlâ bir anlatım gerçekleştirilebilir. Gündelik dil, sözcükler, kelimeler böylesi bir anlatım için gerekli olmayabilir. Ancak edebiyat, baştan sona dile mahkûmdur. “*Dilin kendisi aslında edebiyattır*”; sözcükler, kelimeler, harfler onun uzuvlarıdır. Bu uzuvlar olmadan edebiyatın yapılaşması mümkün değildir. (Alver, 2014: 17)

Türk edebiyatında birçok sanatçı ve düşünce adamı edebiyat vasıtasıyla toplumu yeniden eğitime ve inşa etme vasıflarıyla dikkate alınmıştır. Örneğin Tanzimat yazarları ve şairlerinin yazının bireyin ve toplumun en etkili eğitim aracı olduğunu öne sürmüşlerdir. Edebiyat insanı eğitir ve ufku genişletir. Edebi eserler insanın aklına ve ruhuna seslenir. Edebiyat, kültürün bir parçası olarak görülür ve kültürden ayrı düşünülemez. Edebiyat kültürün resmini çizer ve toplumun duygularını açığa çıkarır. Sanatkârların düşünceleri ve hayat tarzları eserlerine yansır. Edebiyat insanın ruh dünyasını yansıtır. Edebiyat sanattır, sanat ise kültürdür. Kültür bir toplumun zihniyetini ve düşüncesini gösterir. Edebiyat ile de yansıtır. Kültür bir çerçeve olarak görülürse, edebiyat bir resim olarak görünür. Edebiyat kültürü yansıtır ve yaşatır.

Namık Kemal “Lisan-ı Osmanî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir” başlıklı bir makalesinde edebiyatın önemini ve taşıdığı manayı şöyle açıklamaktadır: “*Dil edebiyatın temelidir, edebiyat ise bir milletin ruhudur. Edebiyata sahip olmayan veya edebiyatları gelişmemiş olan milletler, milli birlik vücuda getiremezler.*” (Kaplan, 2012: 117)

Büyük edebi eserler sınır tanımamaktadır. Dünya klasikleri buna en büyük örnektir. Örneğin Osmanlı dönemine bakılırsa Tanzimat dönemi edebiyatı buna en büyük örnektir. Tanzimat edebiyatı Batılılaşma ve Fransız hayranlığının başlangıcı idi. Türk edebiyatında Batılı anlamda roman ve öykü ilk olarak o dönemde yazılmaya başlatılmıştır.

Edebiyat, bir duygunun, bir düşüncenin, bireysel ya da evrensel plânda bir olgunun, kısaca insanın kendisi ve çevresiyle ilgili olabilecek her şeyin, insanda heyecan ve

güzellik duygusu uyandıracak nitelikteki bir dil yardımıyla, sözlü ve yazılı olarak ortaya konulmasıdır. Emil' e göre “*Edebiyat her şeyden önce bir duygu ve hayal işidir, bir ruh ve muhayyele sanatıdır.* (1997:13)

Özetleyecek olursak; Kişilerin sözlü ve yazılı ifadelerinde hataya düşmelerine engel olmak için öğrenilen ve kullanılan kurallar bütünü bu kelimeyle ifade edilmiştir. XIX. yüzyılda bile edebiyat iyi huy öğreten, ahlâk kazandıran bir disiplin olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde de edebiyatın her şeyden önce bir güzel sanat etkinliği olduğu dile getirilmektedir. Günümüzde edebiyat; tarihsel, sosyal ve kültürel olandan hareketle, dille gerçekleştirilen güzel sanat etkinliklerine ve eserlerine verilen genel addır. Burada asıl olan edebî metindir. Çünkü edebiyatla ilgili her türlü etkinliğin merkezinde edebî metin bulunmaktadır. (Aktaş: 2009, 188)

Aristoteles'e göre edebiyatın değeri kısmen eğitici olmasından gelir, ama bu eğiticilik bilgisel anlamda, yani hayatı, gerçekliği okura göstermek anlamındadır. Söz konusu çağlarda ise edebiyat yalnızca bilgisel değil, aynı zamanda erdemli hayatın yol göstericisidir. (Moran, 2014: 38)

Edebiyat kültürün yansımasıdır. Her milletin edebi metinlerine bakıldığı zaman onların içeriğinde birer kültürel aktarımının olduğunu görebilmekteyiz. Edebi metinler milletin kültürünü ve adetlerini anlatmaktadır. Her yeni edebi dönemin başlangıcı birer kültürel değişim olarak görülmektedir.

Her kültürel değişim, toplumun başka alanlarının yanı sıra, edebiyat hayatının da yeni bir görünüş kazanmasına yol açar. Edebiyatın biçim ve muhtevasında değişiklikler kendini gösterir. Tanzimat döneminde (1860-1896) İslâm kültüründen batı kültürüne yönelişte Türk edebiyatının karşı karşıya kaldığı durum, bunun tipik bir örneğidir. (Kaplan, 1998: 8)

Edebiyat ile uğraşan insanlar bütün ifade kalıplarını dil ile aktarırlar. Dil kültürü aktarır ve edebiyata dönüşür. Leo Spitzer dili bir sanat eseri olarak görmektedir. Şair ve sanatkâr olan insanlar herkesin kolayca ifade edemediği duyguları şiir ve yazılarda aktarırlar.

Yazarlar şairler ozanlar vs. yaşadıkları dönemin siyasi sosyal ve kültürel olaylarından etkilenirler ve bunları eserlerine yansıtırlar. Edebiyat insanda gelmiş geçmiş tüm

konuları ele alma arzusu doğurur. Dil bir vasıtaadır. İnsanlar kendilerini ifade ederken dil ile ifade ederler. Dil ile birlikte tarih kültür ve edebiyat yaşam bulmuştur. Ulusların kültür değerleri edebiyat ile beraber ifade edilir. Edebiyat bir toplumun milli ve kültürel değerlerini yansıtan bir resim bir aynadır.

Rus kültürüne baktığımız zaman edebiyatın tamamen dinsel edebiyat olarak var olmasıyla beraber edebiyatın kültür içerisinde manevi bir değerinin olduğunu anlamaktayız. Eski Rus edebiyatının başlangıcı Hıristiyanlığın kabul edilmesiyle ilintilidir. Dinsel metinlerin dili olarak kilise Slavcası kullanılmıştır. Rus toplumunda dünyevi kültürün yayılması ve Ortodoks kilisesinin edebi eserlere farklı bir yön vermesi 1462 ile 1505 yıllar arasında Çar III. İvan ile başlamaktadır. İnanır'a göre:

“Geleneklere ve Ortodoks kilisesiyle güçlü bağları olan bu toplum, Batı yaşam tarzı karşısında özerkliğini yetirmekten çekindiğinden, Orta çağ Rusyası'nda yeniliklerin gerçekleşmesi zorlaşmıştır.” (İnanır 2003: 34)

Dil ile kültür arasındaki bağ edebiyatı da içine almaktadır. Edebiyatı kültürün bir parçası olarak ele aldığımız zaman edebi metinlerin yazılı ve sözlü olarak dil ile ifade edildiğini görürüz. Bir toplum kültür bakımından ileri ise edebiyat ve sanat açısından ileri gider.

Akarsu dil ile edebiyat ilişkisini bu şekilde dile getirir: *“Toplumun hiçbir parçası yoktur ki, dilden bağımsız, dilden ayrı olsun. Toplumun edebiyatı, felsefesi, sanatı, tekniği ile birlikte bütün kültürü, düşünceleri, kavrayış biçimi, giderek töre ve gelenekleri dille bir bağlılık içindedirler, dilden ayrılamazlar.”* (Akarsu, 1998: 88)

Edmonson'a göre dil, o denli sese bağımlıdır ki tarih boyunca konuşulan binlerce, belki on binlerce dilden topu topu 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılamamıştır. Bugün konuşulan 3000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyatı bulunmaktadır. (Ong, 1999: 19)

Edebiyatın objesi, insan hayatının iyi ifadeli bir dille temsil edilmesidir. Her edebi eser, hayatı kendi tarzında temsil eder. Edebiyat eseri şöyle ya da böyle, daima insan hayatını temsil eder. (Plehanov, 1987: 202)

“Kültür” kelimesi edebiyat teriminden daha zengin bir manaya sahiptir. Edebiyat hariç diğer resim, dans, heykel ve musiki gibi tüm güzel sanatlarda, hatta insanların sergilediği davranış, tutumları ve yaptıkları eşyalarda bile kültürel etkiler görülür.

Bir milletin kültürü yeme içme adetleriyle, dilleriyle, dinleriyle, danslarıyla, şarkılarıyla anlayabiliriz. Her ülkenin kendine has bir kültürü olduğu gibi bir de kendine has dili vardır ve bu dil edebiyata yansır. Edebiyat yalnızca kendi dilini yansıtmakla kalmaz aynı zamanda kültürünü de yansıtır. Bunu bazen insanların şiveleriyle ya da giyim kuşam alışkanlıklarıyla gösterirler. Çünkü şairler de yaşadıkları kültürden etkilenirler ve gelenek-görenek gibi etkilendikleri şeyleri yazdıkları her bir nazma, nesre ve sözlü metinlere yansıtırlar. Yarattıkları her bir kahramana kültürlerindeki yemekleri yedirirler, giymeleri gerekenleri giydirirler ve onları kendi dilleriyle konuştururlar. Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin gibi, araya yabancı kişilikleri karıştırıp kendi sahip oldukları kültürle harmanlarlar, hatta insanlara kültürler arasındaki farkları gösterirler.

Bunlara ek olarak kendi kültürünü bilmeyen insanlara en çok yardımcı olacak şey edebiyattır, dilidir. Yazılı ve sözlü edebiyat birbirinden ayrılrsa da ikisi de kültürün oluşmasında rol oynamıştır. Sözlü edebiyat yazılı edebiyattan daha eskidir. Sözlü edebiyat daha çok anonim olarak kulaktan kulağa yayılarak var olmuştur. Sözlü ürünlerin ortaya çıkmasına dini törenler neden olmuştur. Av törenlerinde, şölen ve toplu ziyafetlerde kullanılmıştır. Kültür nesilden nesile aktarılmıştır. Söz uçup yazı kaldığı için yazının icadıyla insanlar eserlerini kâğıda dökmüşlerdir. Bu yöntem zamanla yazılı edebiyatın doğmasını sağlamıştır. Böylece insanlar kültürlerini devam ettirmişlerdir.

1.2.1. Edebi Türlerle Göre Kültür

Merkezinde ‘insan’ın yer aldığı iki kavram edebiyat ve kültürün aralarındaki bağı yadsımak mümkün değildir. Zira özlerinde aynı özellikleri taşırlar ve birbirlerini tamamlarlar. Söz konusu bu bağı ayrıntılarıyla ele almadan önce edebiyat bilimi ile kültür arasındaki ilişkiyi somutlaştırmak gerekmektedir.

Edebiyat ile kültür arasındaki ilişkiye dil aracılık etmektedir. Dil, hem edebiyatın hem de kültürü beslemektedir. Haliyle hem edebiyat için hem de kültür için çok önemli bir konuma sahiptir. Açık olan şudur ki; dil olmadan ne kültür olur ne de edebiyat olur. Çünkü dil hem edebiyata hem de kültüre kaynaklık etmektedir. Kültür bilimciler

kültürün unsurlarını sıralarken ilk sıraya şüphesiz ki ‘dil’i koyarlar. Ziya Gökalp’e göre de kültürün temel unsuru dildir (Kaplan, 1996: 139).

Alman dilbilimciler Wilhelm von Humboldt ve Johann Gottfried Herder’in, dilin kültür olayları üzerindeki büyük bir etkisi ve gücü olduğu şeklinde bir bulguda birleştikleri görülmektedir. Ayrıca dilin, bir ulusun tinsel enerjisi olduğunu, diğer bir deyişle kültürün bir aynası olduğunu dile getirmektedir (Akarsu, 1998: 80)

Hem edebiyatla hem de kültürle ilişkisi olan diğer bir unsur ise ‘din’dir. Kültür ve din kavramları arasında bir bağ olduğu şüphe götürmez bir gerçektir, fakat bu kavramları aynı pota içinde değerlendirmek veya aynı şeyin değişik yönleri olarak tanımlamak oldukça yanlış bir yaklaşım olur. Zira her iki kavramın beraber kullanıldıkları zaman sahip oldukları anlam, tek başına kullanıldıkları zaman ima edebilecekleri anlama kayabilir. Birbirlerinden farklı anlamlara sahip olan din ve kültürün, birey ve grup için sadece sahip oldukları bir şey değil, aynı zamanda ulaşmaya çalıştıkları bir hedef anlamına gelmesi gerekmektedir. Bir toplumun inancı doğrultusunda yaşamını şekillendirdiği söylenebilir. Hatta bu yaşam şekline kültür de diyebiliriz. Kültürü oluşturan bazı unsurların, yaşanan dinin de unsurları olduğunu söylemek yanlış olmaz. Din, kültürün ihtiyacı olan çerçeveyi hazırlar (Nalcıoğlu, 2001: 15-16). İngiliz şair ve eleştirmen T.S. Eliot, din ile kültür arasındaki ilişkinin boyutlarını ortaya koyarken, onları birbirinden ayrı iki olay olarak kabul etmesine rağmen aralarında hayati bir ilişki olduğunu dile getiriyor. Eliot’a göre din, kültürü besleyen bir kaynaktır ve kültür, aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş şeklidir (Eliot, 1981: 20).

Edebiyat ile din arasındaki ilişki belki de geçmişe en gerilere dayanan; hem dinin hem de edebi metinlerin ortaya çıktığı ilk dönemlere uzanacak kadar eski bir ilişkidir. Eski din adamları ilk sanatkarlar olduğunu söylenmektedir. Özellikle Rus kültürüne bakıldığı zaman eskilere dönük edebiyat ve din iç içe olduğu aşıkardır. Yukarıda bahsedildiği gibi ilk edebi metinler dinsel metinlerdi. Türk kültüründe de aynı zamanda, türk edebiyatı islamiyetle beraber yenilenmiş ve gelişmiştir.

Dile bağlı bir sanat olan edebiyat, başlangıçta dinî törenlerde ortaya çıkmıştır. Zamanla dindışı konulara doğru kayan edebiyat sanatının, dinî duygu ve tecrübeye olan ilgisi hiçbir zaman bitmemiştir. Din dili, edebiyat ve şiir dilini beslemiştir. Edebiyat da dinî

düşünce, inanç ve değerlerin tanıtılması, anlaşılması ve öğretilmesi için imkanlar sunmuştur. (Kemikli 2013:17)

Bu ilişki modern dönemlerde de varlığını sürdürmüştür. Aradaki fark ise edebiyatın roman ve şiir gibi türlerinin dönemsel hükümleridir. Söz konusu ilişki önceki dönemlerde şiir sayesinde gelişmiş, modern çağda ise edebiyatın diğer bir türü olan roman aracılığıyla varlığını sürdürmüştür. Edebiyat ile kültürün ortak noktalarını sıralamak istesek ilk sıraya şüphesiz ki ‘insan’ı yerleştiririz. Çünkü merkezde insan vardır. Bunun yanı sıra kültürün bir unsuru olan dinde de merkezde olan insandır.

Kültür edebiyata derinlik kazandırmış, edebiyat da kültüre canlılık katmıştır. Bunun yanı sıra kültür kendisini bir durumdan diğerine edebiyat yoluyla taşımıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse karşılıklı olarak birbirlerinin taşıyıcılığı görevini üstlenmişlerdir. Kültür tarihçilerinin ilk başvurdukları kaynak edebiyattır. Bunun en önemli nedeni; edebi metnin yazıldığı, ortaya çıktığı, yayımlandığı ya da olayların geçtiği dönemin panoramasını ortaya koymasındır, yani o çağın dil, kültür ve sanat anlayışını yansıtmasıdır. Edebi metin, dönemin fotoğrafını çeker, birçok açıdan dönemin görünümünü sergiler (Nalcıoğlu, 2016: 707-708).

Edebi türlerin en önemlilerinden olan roman, öykü ve şiirler aracılığıyla bir dönemin mimarisinden tutun da o dönemin insanların düşünsel eğilimlerine, yaşam tarzlarına, nesneyi algılayış biçimlerine kadar her türlü özelliği aktarılır. Bu noktada Türk edebiyatından bir örnek vermek gerekirse Tanzimat edebiyatının en önemli şair ve yazarlarından Namık Kemal’in eserlerinde o devrin sanat anlayışını, aile yapısını, gelenek ve göreneklerini işlediği yadsınamaz bir gerçektir.

1.2.1.1. Yazılı ve Sözlü Edebiyatta Kültür

Dünya edebiyatı en eski çağlardan bugüne kadar, bütün safhaları, devirleri ve sosyal tabakaları ile milletlerin hayatını, zevkini, dünya görüşünü, yaratma gücünü gösteren bir duygu, düşünce ve hayal dünyasıdır. Yazılı ve sözlü edebiyat eski çağlardan bugüne kadar halkın yaşayışının, inanç ve değer hükümlerinin bir hazinesidir. Edebiyat, beşikten başlayarak insan hayatının bütün safhalarnı içine alır. Dünya halk edebiyatı aşk, ölüm, hasret, tabiat sevgisi, gurbet, anı, din duygusu, alay, kahramanlık, ahlak gibi

bütün duyguları işler. Bunların hepsi de tüm insanların ortak unsurlardır ve edebiyat vasıtasıyla taşınmaktadır.

Yazılı edebi türlerin en önemlilerinden olan roman, öykü ve şiirler aracılığıyla bir dönemin mimarisinden tutun da o dönemin insanların düşünsel eğilimlerine, yaşam tarzlarına, nesneyi algılayış biçimlerine kadar her türlü özelliği aktarılır. Bu noktada Türk edebiyatından bir örnek vermek gerekirse Tanzimat edebiyatının en önemli şair ve yazarlarından Namık Kemal'in eserlerinde o devrin sanat anlayışını, aile yapısını, gelenek ve göreneklerini işlediği yadsınamaz bir gerçektir. (Nalcıoğlu, 2016: 708).

Edebi eserler ortak duyguları, yaşanmışlıkları ve bir toplumun değer yargılarını geleceğe taşırlar. Aynı zamanda edebi eserler kültürü¹ öğretici gibi gizli bir işlevi de yerine getirmektedirler. Günter Waldmann'a göre yazar muhakkak bilinçli bir edebi strateji izlemelidir (Waldmann, 1977: 73) Waldmann'ın "bilinçli bir edebi strateji" si o toplumun genel ahlaki öğretimlerine ve değerlerine giden yolu bulmamıza yardımcı olmaktadır. Hem sözlü edebiyat hem de yazılı edebiyat o toplumun değerlerinden, kültüründen bağımsız olmaz. Çünkü edebiyat yaşanmışlıklar ve kültürden beslenmektedir.

Edebiyatın o milletin kültür birikiminin yansımasıdır dersek yanılmış olmayız. Edebiyatın toplumla ilişkisi ve dolayısıyla kültürle olan bağlantısı konusunda Charles Warner'ın yaptığı şu yorum oldukça önemlidir: "*Edebiyat, belli bir düzeyde içerisinde yeşerdiği toplumdan yalıtılamaz, hatta ondan etkilenerek şekillenir. Her türlü halis, hakiki ve kalıcı edebiyat, onu vücuda getiren dönemin ürünü olmakla birlikte zamanın genel hissiyatına verilmiş bir cevaptır. Bir edebiyatı incelemenin en kazançlı ve en verimli yolunun onu vücuda getiren yahut onun vücuda geldiği halkı incelemekten geçer.*" (Emre, 2012: 111).

Herbert Read, bu görüşe paralel sayılacak bir yorum yapar ve toplumun istekleri, yazarın arzuları ve toplumun kültürü gibi kavramların eserde bir potada eritilme sinin önemine vurgu yapar: "Sanat eseri toplumun yatay kültürü içerisinde doğar, gelişir ve bağımsız bir nesne olarak tedavüle girer. Bu, eserin içinden çıktığı toplumun genel kültürünün onu üreten özne olarak yazarın iç dünyasıyla sentezlenmesidir. Sanat eseri

---

¹ Kültür burada ahlaki, etik ve toplumsal normların tümü olarak tanımlanmıştır.

bir yönüyle yazarının arzularının taşıyıcısı, öteki yönüyle de içinde yaşadığı toplumun kolektif istekleridir. Eğer sanatçı toplumun kolektif isteklerine yanıt verebilirse yarattığı eser amacına ulaşarak toplumun nezdinde genel bir kabul görür.” (Emre, 2012: 111-112)

1.2.1.2. Roman ve Kültür

Roman, bir kişi ya da bir grup insanın başından geçenleri, onların iç ve dış yaşantılarını belli bir kronolojik, mantıksal, duygusal ya da sanatsal ilişkiyi gözeterek öyküleyen uzun kurgusal anlatıma denir. Hikâyeye kıyasla daha uzun ve olaydan ziyade kişi merkezli bir yazı türüdür.

Edebiyat toplum içinde doğmuştur ve toplumun bir anlatım biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. Edebiyat bir topluluğun kendi duygu ve düşüncelerini yansıtmaya biçimidir. O halde edebiyat bir çeşit toplum dili olduğunu söyleyebiliriz. Toplumun düşüncesine bağlı olarak gelişen bir üstdildir. Bir bireyin tek başına bir olayı anlatması değil, tersine bir bireyin, toplumdaki bir grup adına (ve onun için) bir toplumsal olguyu açıklamasıdır (Günay, 1995: 6). Edebiyatın bir türü olan romanda bu gerçeklikleri taşımaktadır.

Bireyin yazmış olduğu roman yazınsal bir tür olarak topluma ait olan dille yazılmıştır. Her türlü yazınsal ürün topluma bağlanmayı gerekli kılan bir etkinliktir. Dolayısıyla edebiyat toplumun malıdır. "Dil sayesinde yazarın elindekiler, topluluğun kullandığı söz hazinesi ve cümle yapısı bilgisidir." (Escarpit, 1968:118) Romanda anlamını buradan almaktadır. Tıpkı hikâyeye gibi toplumun kültürel kodlarından oluşmuştur.

Yazar romanında toplumsal olan dili kullandığına göre, aynı toplumun düşünce yapısını kullanarak, kendi önerisini (ya da toplumun düşüncesini derleyip toplayıp yine) topluma sunar. İçinde yaşadığı toplumun kullandığı dille kendini topluma anlatır. Kısacası romancı, hepimizin tanık olduğu bir toplumsal durumu kendi gözlemleriyle soyut bir dünyaya taşır (Günay, 1995: 7).

"Sanat üretildiği toplumun görüşlerini, hatta toplumun kendisini yansıtır" roman içinde bu ilkeyi kabul edersek, roman içinde toplumun hayatına, geleneklerine ve diğer özelliklerine ait değerler bulmamız kaçınılmazdır. Herhangi bir kültürel ürün kendini çevreleyen ekonomik, toplumsal, siyasal ve tarihsel koşullardan soyutlanamaz. Her

türlü düşünce ürünü ancak kendilerini oluşturan toplumun kendi bütünlüğü içerisinde açıklanabilir. "Tüm edebiyat yapıtlarını belli bir toplumsal, ekonomik ve tarihsel yapı içerisine oturtmadıkça, gerçek anlamlarını, iletmek istedikleri mesajı algılamak mümkün değildir" (Tolan, 1993:187)

1.3. Çeviri Kavramı

Öncelikle çeviri dendiği zaman kültür kavramını dışarı çıkarmak imkânsız olur. Her Çeviri olgusu muhakkak bir kültürel aktarımdır. Çeviri süreci farklı kültürlerle hizmet ederek insanoğlunun hislerini aktaran bir süreçtir. Çeviri olgusu olmadan farklı millet ve kültürlerin iletişimi gerçekleşmesi mümkün olmazdı. Çeviri fenomeni kültürel iletişimdir.

Çeviri kültürler yumağı içinde yer alan, kültürden ayrıştırılması olanaksız bir etkinliktir. (Eruz,2008:19)

Günümüzde çevirmene kültür uzmanı söylenmesinin sebebi kültür ve çevirinin iç içe olduğundan dolayıdır. Özellikle bir çevirmen erek kültürü benimseyerek iletişim durumuna göre kaynak metni işlevsel bir şekle koyarak erek dile aktaran kimsedir. Bu anlamda da kendisinin bir kültür uzmanı olması gerekmektedir. Her bir çeviri eyleminin kültürel ve erek odaklı bir ürün olduğunu hatırlamak gerekir. Bazı bireylerin yanlış sandıkları şeyler başka kültürlerde çok doğru ve güzel gözükmektedir. Her millet ve ulus bir kültürü temsil etmektedir.

Vermeer'e göre kültürü olgusu şöyle tanıtılır "die Gesamtheit der Normen, Konventionen und Meinungen, an denen sich das Verhalten eines Individuums oder einer Gesellschaft ausrichtet" (Eruz, 2008:38)

Açıkçası tarihten beri insanoğlu var oluşundan beri çeviri hep var olmuştur. İnsanların bir biriyle iletişim kurmasını sağlayan çeviri olgusu kültürler arası iletişim olarak öne çıkmaktadır. Yani çeviri bir dil ve kültür aktarımıdır. Özellikle tarihe bakıldığı zaman, insanların bilim ile tanışmadığı zamanlarda bile çeviri olgusunun daima var oluşu gözümüze çarpmaktadır.

Günümüzdeki globalleşen dünya üzerinde çeviri faktörünün aynı zamanda yaşantımızda ne kadar önemli bir rol aldığını görebiliriz. Bu globalleşen dünyada farklı kültür ve dillere sahip olan birçok insan ve farklı devlet alanlarında anlaşmalar yapıp iş birliği içerisinde faaliyetler yürütmektedir. Bragina'ya göre bu çağ çeviri çağıdır. Kaynak

kültür ve erek kültür birbirini yansıtan ayna gibidirler. Örneğin dünyada uluslar arası ekonomik, finansal, politik, çevresel, sosyal, kültürel sorunlar çıkmaktadır. Zira bu tarz küresel sorunları ülkeler arasındaki bağlar çözmektedir. Bu uluslar arası sorunları ancak çeviri yoluyla çözülmektedir. Toplumlar kültürleriyle kimlik kazanırlar. Toplumu oluşturan bireyler her gün az ya da çok çeviri ile içi içe bir yaşam sürdürmektedirler. Her kültürün başka deyişle farklı örf ve adetlerin canlanması diğer dillere çevrilmesi ile hayat bulmaktadır. Örneğin Televizyonda izlenen birçok program ve yapımın aslında çevrilmiş bir yapıt olduğunun çoğu zaman ayırımına varılmamaktadır bile. Toplumlar için vazgeçilmez bir bilgi, eğlence ve kültür kaynağı olan televizyondaki programlar farklı biçimde ve oranda erek dile çevrilmektedir.

Çeviribilim, bir sosyalbilim alanı olarak, filoloji ve dilbilim alanlarından dünya ölçeğinde kopuşunu, 1970'lerde gerçekleştirmiştir. Bu tarihlerde bir paradigma değişikliği yaşanmıştır, bunun sonucunda, bu bilim alanı bağımsız bir bilim alanı olarak tanımlanmış ve bu bilim dalı görgül, betimleyici ve disiplinlerarası bir çalışma yöntemini benimsemiştir. “Çeviri olgusunu” açıklamak için filolojik, dilbilimsel ve eğitimbilimsel yaklaşımlar yetersiz kalmaktaydı. 1972’de James S. Holmes, “The Name and Nature of Translation Studies” adlı öncü makalesiyle, bu yeni bilimsel alanın adını pekiştirdi ve tartışmaya açtı. Böylece uygulamayla paralel yürütülen çeviriye özgül kuramsal ve betimleyici çalışmalara başlandı (<http://ceviribilim.com/>, 2009).

Çevirmenlik mesleğe tarihten bu yana sürekli bir uğraş içinde olan bir meslektir aslında. İster günümüzdeki globalleşen dünyaya ister tarihe baktığımız zaman çeviri mesleği her zaman önemli ve büyük olayların içinde yer almıştır. Örneğin Osmanlı devletinin önemli mesleklerinden biri idi çevirmenlik ve birçok ülkenin kuruluşunda çevirinin yadsınmayacak kadar önemi büyüktür.

Dolayısıyla dünyanın büyük bir küresel köy haline geldiği günümüzde böyle bir toplumun globalleşen sorunları çözmek için uzman çevirmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Çevirmen hem kaynak metnin konuşmacının hem de erek metindeki konuşmacının normlarına farkına varması gereklidir. Farklı kültürler arasında arzu edilen iletişimin gerçekleşip gerçekleşmemesi bir uzman çevirmenin kültür konusunda yetkinliğine ve edincine bağlıdır.

Eruz'a göre Akademik Çeviri Eğitimi kitabına baktığımız zaman kültür faktörünün ne kadar çeviri eyleminin içinde olduğunu anlayabiliriz. Özellikle kitap kültürel örneklendirme zincirleri ile birlikte ön plana çıkmaktadır. Profesyonel çevirmen farklı durumlarda erek kültüre yönelik hareket etmektedir. Örneğin Eruz'a göre, Türk bir aileye ziyarete gittiğimizde konuklar kalmak istediğinde geç de olsa ev sahibi naziklikten dolayı daha biraz kalmaları için ısrar edebilir fakat konuklar kendi kültüründe dil içi çeviri yaparak kalmak için izin isteyerek kalkarlar.

Amman'ın kitabındaki örneğe bakacak olursak ev sahibi ile konuklar farklı kültürlerden dolayı bir birlerini anlamayarak sabahlamaya kalkışmışlardır. Bu durumda aralarında bir çevirmen bulunsaydı böyle durumlar yaşanmaya bilirdi. Burada da çevirmenin önemi ön plana çıkmaktadır.

Çevirmen bir kültür uzmanıdır ve bu uzmanlığını bilişsel oranda yaptığı sürece çevirisi işler bir çeviri olacaktır. (Eruz,2008)

Başarılı çevirinin arkasında temel unsurlardan ikisi Çeviri ve Kültür Edincidir bunlar olmadan bir çeviri düşünülemez. Bir çevirmen erek kültürü tanımıyorsa sağlıklı bir çeviri ortaya koyması mümkün değildir.

Çeviribilimde erek metni oluşturmak için gerekli tüm edinçleri kapsayan üst edince de çeviri edinci denmektedir. Çevirmen bu anlamda erek metni oluşturma sürecinde bilinçli davranan, kültürel birikimini bilinçli kullanan ve çeviri sürecinin her aşamasında bilinçli karar veren bir uzmandır. (Eruz, 2008: 53)

İnsanın bulunduğu kültür ve içinde bulunduğu durumdan soyutlama kendi kültürü ile kıyaslama ve tabiki o kıyasları gözlemleri ile uygulamaya gidebilmesidir. Çevirmen hem kaynak metnin konuşmacının hem de erek metindeki konuşmacının normlarına farkına varması gereklidir.

Farklı kültürler arasında arzu edilen iletişimin gerçekleşip gerçekleşmemesi bir uzman çevirmenin kültür konusunda yetkinliğine ve edincine bağlıdır. Bütün iletişimsel eylemlerde sorulması gereken hedefimiz amacımız ve erek kültürde alıcılarını sorularını karşılayabilmelidir çevirmen.

Kültür edinci kültürel fenomenleri (eylemle, değerler v.s.) bilinçli bir biçimde soyutlama, kıyaslama, uygulama yoluyla ele alıp kullanma ve bunlar ile başa çıkma becerisidir.(Amman,2008:69)

Başka bir değişle çevirmen daima hem kaynak metin konuşmacının hemde erek metin konuşmacının normlarının farkına varması gereklidir. Örnek verecek olursak Rusçaya baktığımız zaman sebzelere “новая картошка” “yeni patates” новый чеснок “yeni sarımsak” diye adlandırılır iken, Türkçede ise sebzelere “taze patates “ “taze sarımsak” diye denir, her iki dilde aynı manayı taşıyabilmesi için biri Yeni biri Taze kelimeleri kullanılır. Buradan görüldüğü gibi her kültürün kendisine özgü normlara göre çeviri yapılır. Başka bir örnek verecek olursak her ne kadar aynı şeylerden bahsetmiş olsak bile kültür farklılığı göze çarpmaktadır. Birazcık menekşe çiçeğinden bahsetmek istiyorum. Örneğin Bragina’ya göre menekşe çiçeği tüm dünya üzerinde yetişmektedir fakat her kültüre göre çiçeğin hikâyesi farklı olmakla birlikte çiçeğin sembolizmi, tasvirleri kültürden kültüre değişmektedir. Örneğin Rusça dilinde АНЮТИНЫ ГЛАЗКИ (Anutan’ın gözleri) ismini taşımaktadır ve bunu hikâyesi iki hüznü âşıklardan bahsederek hiçbir zaman yan yana gelmemektedirler. Bu çiçek Rus kültürüne göre trajik bir aşk sembolüdür. Anuta ismindeki genç kızın kabrinde bitmektedirler o çiçekler. Diğer yandan Almandaki Stiefmütterchen menekşe hikayesi bam başkadır üvey annenin kötü ruhundan 3 üvey kızına sergilediği kötü davranışlardan bahsetmektedir. Menekşe çiçeği 5 yapraktan oluştuğundan dolayı o kötü ruhlu üvey annenin 2 yaprağı öz kızları diğer 3 yaprak ayrı kaldıkları için üvey kızları hikâyesini taşımaktadır Alman kültürüne göre. Çeviri eyleme ister istemez kültüre bürünerek gerçekleşir.

Örneğin Türkçedeki “Geçmiş olsun” kelimesi Rusçaya çevirecek olursak “Быздоровливай поскорее” (Çabuk iyileş) “Дай Бог тебе здоровья” (Allah size sağlık versin) gibi ifadeler ile çeviri yapılabilir fakat birebir Rus kültüründe Geçmiş olsun diye bir şey yoktur bu durumda çevirmenin kararına bağlıdır. Bu şekilde her dil yansıttığı bir kültür vardır ve çeviri süreci o kültürü yansıtır. Böylece çevirmen daima bir kültür uzmanıdır. Napolnovan’ın yazdığı kitaba bakacak olursak:

Türkçe’de her iki cins için de tek bir sözcük, ev, aile edinmek’ anlamına gelen evlenmek kullanılmaktadır. Türk kültüründe evliliğe verilen önemi evli sözcüğünün “ morfolojik açıdan zıt anlamlısı” olan evsiz sözcüğünün ‘bekar erkek, evlenmemiş kadın’ anlamına değil de, evi olmayan’ anlamına gelmesinden de anlaşılmaktadır... Rusçada bu olay kesinlikle bambaşka bir biçimde yorumlanmaktadır. İki tane ifade vardır: выходит замуж, yani tam olarak <dışarı çıkıp eşinin arkasına girmek>, yani “kendi ailesinden ayrılarak eşinin arkasına girmek”(kadın hakkında) ve жениться, yani <yani kadın sahiplenmek>(erkek hakkında). Böylece diğer dillerden farkı olarak Rusça’da

evlenen kadın ve erkeğin attıkları adımı çok farklı değerlendirmektedir. Üstelikte bu iki terim Türkçe'den farklı olarak sadece iki kişi arasındaki ilişkiyi yansıtır ve hiçbir şekilde bu kişilerin yeni ailevi statülerini karakterize etmez (Napolnova 2009:78)

Türkiye'de çeviri, özellikle son iki yüz yıldır farklı kültürlerden gelen öncü düşünce ve türlerin kültür alanına girerek burada bir dizi dönüşüm gerçekleştirmesine aracı olmuştur. Bu hem, edebiyat, hem sosyal bilimler, hem de doğabilimleri için geçerlidir.(Gürçağlar 2011:13)

Çeviribilim üç ana temel alan üzerine yapılandırılır: Kuramsal, Betimleyici ve Uygulamalı Alanlar. Her ne kadar bu üç alan birbirinden bağımsız alanlar olarak adlandırılrsa da, çeviri olgularının doğası gereği, bu alanlar birbiriyle iç içedir ve birbirini etkiler. Kuramsal alan; ürün, süreç ve işlev odaklı kuramsal yaklaşımları barındıran betimleyici çalışmaların (Descriptive Translation Studies-DTS) sonuçlarını, çeviriyle ilişkili alan ve bilim dallarındaki bilgiyle birleştirir; böylece çeviri sürecinin ve çeviri ürünlerin ne olduğu ve ne olacağı konusunu açıklamak ve bu konuda önceden tahminde bulunmak için ilkeler, kuramlar ve modeller oluşturur. Seksenli yıllarda öncelikle Alman ekolünün çalışmalarıyla çeviri etkinliği kültür tarafından kuşatılan, belirlenmiş bir amaca yönelik, eylem odaklı bir etkinlik olarak ele alındı. Yaklaşık son yirmi yıldır öteki disiplinlerdeki olgulardan da yararlanan çeviribilimsel yaklaşımlarda, ideoloji, güç ilişkileri ve etik gibi kavramlar da önem kazandı (<http://ceviribilim.com/>, 2009)

1.3.1. Çeviri Türleri

Çeviriyi yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayırmamız mümkündür. Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte üçüncü bir olanak olan elektronik çevirilerde bulunmaktadır. Günümüzde her alanda çeviri örneklerine rastlanır. Çeviri bir dildir, dil ise bir millettir. Çeviri'nin hayatımızdaki rolü oldukça belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz yazılı ve sözlü çeviriler üzerinde duracağız. Örneğin günümüzdeki globalleşen dünya üzerinde hukuki metinlerin çevirisini vurgulayarak onların yaşantımızda ne kadar önemli bir rol aldıklarını görebiliriz. Hukuk çevirilerin günlük hayattaki önemi çok büyüktür. Hepsisi büyük bir kültür ve tarih yansıtmaktadırlar. Dünyadaki globalleşme sonucu olarak birçok globalleşen sorunları birlikte getirmektedir. Örneğin dünyada uluslararası ekonomik, finansal, politik, çevresel,

sosyal, kültürel sorunlar çıkmaktadırlar. Elbette globalleşen sorunları ülkeler arasındaki bağlar çözmektedir.

“In our era of multilingualism, translation plays a major role as a medium of communication in municipal, supranational, and international law. Translations of legal texts lead to legal effects and may even induce peace or prompt a war.”(Sarcevic 2000:1)

Dolayısıyla dünyanın büyük bir global köy haline geldiği günümüzde böyle bir toplumun globalleşen sorunları çözmek için uzman çevirmenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Dünya ile iletişimin kaçınılmaz olduğu medya çağında çevirinin yapılmadığı neredeyse hiçbir alan kalmamıştır. Toplumunu oluşturan bireyler her gün az ya da çok çeviri ile içi içe bir yaşam sürdürmektedirler. Her kültürün başka deyişle farklı örf ve adetlerin canlanması diğer dillere çevrilmesi ile hayat bulmaktadır. Örneğin Televizyonda izlenen birçok program ve yapımın aslında çevrilmiş bir yapıt olduğunun çoğu zaman ayırımına varılmamaktadır bile. Toplumlar için vazgeçilmez bir bilgi, eğlence ve kültür kaynağı olan televizyondaki programlar farklı biçimde ve oranda erek dile çevrilmektedir. Farklı dilleri konuşan farklı kültürleri paylaşan insanlara ulaşma gereksinimi, çeviri olgusunun hayatımızda vazgeçilmez bir etmen olmasına yol açmıştır. Çeviri olmadan iletişim sağlanamaz. Gittikçe de günümüzdeki çeviri işine daha profesyonel bir bakış açısını sunduğu görülmektedir. Aslında hangi alana bakarsak bakalım her yere çeviri olgusu dokunmuştur. Örneğin tüm ihracat ithalat olayı, medya, sanat her şeye çeviri faktörü ile ortaya çıkmaktadır. Çeviri olgusu olmasa idi insanların arasındaki iletişim düşünülemez olur idi. Böylece çeviri belirli bir gereksinimleri karşıladığı için kesinlikle çeviri eğitimi toplumsal bir etkinliktir. Her dilsel olgunun nerdeyse bir çeviri olduğunu fark edebiliriz.

Vardar (1981: 172-183) çeviriyi bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her türden ekinsel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel-toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıklar, ekinler arası bir iletişim, bildirişim aracı olarak tanımlamaktadır.(Boztaş, 1933:55)

1.3.1.1. Sözlü Çeviri

Sözlü çeviri ikiye ayrılmaktadır. Bunlar ardıl (consécutive), ve eşzamanlı(simültané) çevirilerdir. Ardıl çeviri konuşmacının konuşması bittikten son yapılan çeviridir. Eş

zamanlı çeviri ise konuşmacı konuşurken anı anına yapılan çeviridir. Bu tür çeviriler kapalı bir ortamda (kabin) mikrofon ve kulaklık kullanılarak yapılmaktadır. Eşzamanlı çeviri yapan çevirmenlerin kısa süreli belleklerini iyi kullanmaları gerekmektedir.

Bazen çeviri metinleri ellerinde bulunmayabilir. Bu durum çevirmen için dezavantaj oluşturur. Bunu aşabilmeleri için önemli isimleri ve rakamları not alabilirler. Konuşma metnin çevirmenin elinde olduğu durumlarda ise konuşmacı bazen metinden uzaklaşabilir bu tür durumlara karşı çevirmenin dikkatli olması gerekmektedir.

Bu tip durumlara karşı çevirmenin ana metni önceden alıp okuyup, hazırlanmasında fayda bulunmaktadır. Başarılı bir çevre için çevirmenin, konuşma sıfatına yetkin bir kişi olması gerekmektedir. Heyecanlanmamalı stres ve panik yapmaması gerekmektedir. Aynı zamanda sürekli mikrofonu yakın konuşacağı için solunum problemleri yaşanmaması ve hızlı okuma tekniklerini biliyor olması kendisine avantaj sağlayacaktır (<http://www.genelbilge.com/>, 2010).

1.3.1.2. Yazılı Çeviri

Yazılı çeviri sözlü çeviriden farklıdır. Yazılı çeviri “*kaynak metnin bitmemiş bir süreç boyunca, kaynak dildeki metnin her zaman kontrol edilebildiği ve her zaman düzeltme imkânı bulunan erek dil metnine çevrilmesi*” (SnellHornby, 1998: 37). durumudur. Sözlü çeviride çevrilecek metin üzerinde sınırlı ölçüde kontrol imkânı bulunmaktadır. Zaman sınırlandırılması yazılı metinden daha üst seviyede olduğu için yazılı çeviriler sözlü çevirilerden daha avantajlı görülmektedir.

Yazılı çeviride çevirmenlerin önünde ellerindeki kaynak metni okuyup yorumlayacak, gerekli araştırmaları yapacak çevirdikleri metni gözden geçirecek bir süre olur. Bu süre saatler, günler, haftalar hatta yıllarla ölçülür. Sözlü çeviri ise doğası gereği anlık iletişim sağlamaya yöneliktir ve türüne göre en fazla birkaç dakikalık bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmek zorundadır. (Gürçağlar,2011:66-67)

1.3.1.3. Edebiyat Çevirileri

Edebiyat çevirisi terimi çok geniş bir yelpaze altında bir çok terimi barındıran bir terimdir. Avrupa edebiyat tarihinde ilk çeviriyi Tarent savaşında (M.Ö. 272) Romalılara esir düşmüş bir Yunanlı tarafından yapılmıştır. Livius Andronicus (?-M.Ö. 200) adındaki bir Romalının evinde çocuklara Yunanca öğrettiği söylenmektedir. Yapmış olduğu bu hizmet karşısında azadedilmiş ve onurlandırılarak efendisinin ismi

verilmiştir. Çeviri hayatındaki en büyük başarısı "*Odisea*" Destanını Latinceye çevirmek olmuştur."*Odisea*" Destanını sadece çevirmekle kalmayıp ona sanatsal bir özellik katarak farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu çalışmasından ötürü Avrupa'nın en büyük çevirmeni ünvanını almıştır. "*Latin okullarında Horatius'un ve Vergilius'un devrine kadar en önemli kitap olarak bu çeviri okutulmuştur.*"(Aytaç, 1997: 27).

Livius Andronicus'dan sonra çeviri işlerini Latin yazarlar ve şairler üstlenmişlerdir. "*Nevius, Ennius, Pacuvius, Accius vd. Plautus ve Terentius Yunan trajedisini ve komedisini tanıtmışlardır.*" Cicero (M.Ö. 106-M.Ö. 43) Arat ve Sofokles'in şiirlerini ve Eflatun'nu nesirlerini Latinceye çevirmiştir. Cicero, edebi bir metnin çevirisini o eserin yeniden yaratılması ve yeniden anlamlandırılması olarak tanımlamıştır. Edebi eserlerin çevrilmesinde Romalı şairlerin büyük bir başarısı bulunmaktadır. "*Catullus (M.Ö. 84-M.Ö.55) ve Vergilius (M.Ö.70-M.Ö.19) bu tür çevirmenlerdendir.*" (Aytaç, 1997: 28).

Türkiye'de edebi metinler alanında ilk çeviriler Tanzimat döneminde başlamıştır. Bu dönemde Batılı eserlere büyük bir ilgi ve teveccüh söz konusuydu. Önce Avrupa'dan en çok da Fransızca'dan yirmiden çok roman ve hikâye çevrilmiştir. Şemsettin Sami (1850-1904), Rezaizade Ekrem (1847-1914) ve Namık Kemal (1840-1888) hem ilk roman yazarları, hem de Tanzimat döneminin ilk edebî çevirmenleridir.

1940 yılında Hasan Ali Yücel tarafından kurulan Tercüme Bürosu çeviri işlemlerine büyük bir ivme kazandırmıştır. Tüm bu çeviriler Türkiye'ye "kültür ithali" ni gerçekleştirmeyi ve böylelikle de "*Türkiye Cumhuriyeti'nin genç nesillerine miras bırakılacak olan, kendisi gibi genç, dinamik, ilerici, Batılı ve modern bir edebiyata hayat vermek amaçlanmıştır*" (İçöz, 2013:336).

Jones ve Meyer edebi metinleri şöyle yorumlarlar:

- Edebiyat metinleri, bilgilendirme değerinden çok estetik ve duygusal bir işleve sahiptir, amaçları okuru harekete geçirmek ya da bilgilendirmek değil duygulandırmak ya da eğlendirmektir.
- Gerçekle ilişkileri sorgulanmaz, diğer bir deyişle, edebiyat yapıtları konularını konularını gerçek olaylardan almış olsalar bile gerçeği yakın bir şekilde yansıtmaya sorumluluğuna sahip değildir.
- Edebiyat metinlerde şiirsel/edebi bir dil kullanımı vardır. Muğlak ya da çokanlamlı sözcük ve deyişlere sık sık rastlanır ve anlatılan konudan çok

kullanılan dilin öne çıkarıldığı yapıtlar çoğunluktadır. İçerik ve bu içeriğin aktarıldığı biçim birbirinden ayrı tutulmayacak bir bütünlüğe sahiptir.

- Edebiyat metinlerde yazarlarının sahip olduğu bir biçim vardır. Bu biçimi oluşturan unsurlar arasında metnin nasıl kurgulandığı, ele alınan tema, benzetme, eğretilme, uyuk gibi araçların kullanımını gibi noktalar yer alır.
- Edebiyat metinleri ve yazarları toplum gözünde önemli bir saygınlığa sahiptir. Popüler edebiyat geleneksel olarak bunun dışında tutulsa da 20.yüzyılın sonunda popüler yapıtlara yöneltilen akademik ilgi sayesinde bu alanın prestijinin de önemli ölçüde yükseldiği söylenebilir.(Gürçağlar,2011:34)

1.4. Kültür Aktarım Yolları

Kültür insanların aileden başlayarak oluşturduğu bir kavram olarak düşünülebilir. Aileler temel değerlerin kazanıldığı ve temel eğitimin verildiği bir kurumdur (Topçu, 2006). Ayrıca kültür aktarımı “Sosyalleşmeyi, öğrenme yoluyla gerçekleştirir. Çocuklar kavrama ve taklit yoluyla kültürün adet ve değerlerini kazanırlar” (İnanç, 2004: 10).şeklinde ifade edilmiştir. Çocuklar sosyalleşirken ilk olarak ailelerini örnek alıp onların davranışlarını taklit ederler. Bu sayede kültürün içerisinde yer alan değerleri, örf ve adetleri kazanmış olurlar.

Okul ailenin çocuğa verdiği toplumsal gerçekleri yeniden biçimlendirir. Çünkü aile belli kazanımları çocuğuna aktarmada yetersiz kalır. Daha sonra bu aktarımın en önemli ögesi okul devreye girer; “Okul ailenin gücü ve kapasitesinin yetmediği, toplumsal gerçeklerin yeniden oluşturulduğu ve gerçekleştirildiği yerdir. Bu sayede çocuklar, gençler ve yetişkinlerde siyasal, ekonomik, ideolojik, estetik, ahlâki bir takım değer yargıları geliştirilmeye çalışılır. İşte bu değer yargılarının tümü toplumun kültürüdür” (Celkan, 2005).

Kültür aktarımı tanımlanırken sosyalleşme ve kültürlemeyi de tanımlamak gerekir. Kültür, sosyalleşmenin yanında kültürleme kavramları ile aktarılabilir; Kültürleme “Toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru sağlama sürecidir.” (Güvenç, 2004 :85).

Kültürleme; toplumların kendisini oluşturan bireylere belirli bir kültürü aktarma, toplumun istediği insanı eğitme ve onu denetim altında tutarak kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru oluşturma sürecidir” (Güvenç, 2004). Bu tanımlamalara göre kültür aktarımı ailede başlayıp okulda devam eden, ayrıca sosyalleşme ve kültürleme tanımları ile birlikte anlaşılabilir bir olgudur.

Çocuklara gelenek, görenek, örf ve adet, el sanatları, bayramlaşma, düğün, cenaze törenleri, müzik, resim gibi kültüre ait durum ve sanat dalları öğretilmeli ve çocuklar bu alanlarda eğitilmelidir (Tural, 1992: 32-33). Böylece toplumu oluşturan bireyler devletin belirlediği olgunluk yaşına erişince millet olabilme bilinci hız kazanır.

Toplum olma bilinci, insancıl değerlere bağlılık ve saygı artarken, toplum düzeni sağlanabilir. Toplumsal ilişkiler, kişilerin tek tek ve toplu olarak insancıl değerlere bağlılığı ölçüsünde düzenli yürür.” (Yörükoğlu, 1978:167).

Kültür aktarımı çeşitli araçlar neticesinde gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Bu aktarımda çeşitli kuramların anlaşılması kültür aktarımının nasıl gerçekleştiği konusuna ışık tutacaktır. Kültür aktarımı aynı aidiyete ait bireyler arasında olacağı gibi farklı milletler ve değerlere sahip bireyler ile toplular arasında da olabileceği unutulmamalıdır. Elbette kültür aktarımı çeviri yolu ile yapılmaktadır. Uzman çevirmen kültürel normları dikkate alarak çeviri gerçekleştirdiği zaman daima işlevsel bir çeviri ortaya koyacaktır.

Böylece bir çevirmenin kesinlikle çeviri eğitimi alması gerektiğini inanarak, uzmanlaşmış çevirmenin mesleğini icra ederken sadece dil bilmekten keyif alma veya dil yeteneğinden ibaret olmayıp, çeviri eğitimi programları kapsamında çeviri mesleğinde kültürel farklar nedeniyle ortaya çıkan sorunlara odaklanan, yeni çağdaş araştırmalara ve kuramlara yönelmemiz gerek olduğunu düşünmekteyim. Çevirmen daima attığı adımları nereye götürüleceğini düşünmek zorundadır. Çevirmenin sorumluluğunun ne kadar büyük olduğunun ve küçük bir hatanın ne kadar büyük bir sorunlara yol açabileceğine dahi unutmaması gerekmektedir. Çevirmen kaynak metni alımlarken ve erek metni oluştururken daima erek kitleyi düşünmek zorundadır. Ayrıca çevirmenin aldığı karar sadece dil ile ilgili olmayıp çevirinin ne amaca yönelik ne işe yaracağını ve kaynak kültür bilgilerin erek kültürde ne şekilde gerçekleşeceğini düşünme yeteneğine sahip olması gerekir.

Görüldüğü gibi çeviri, ulusal kültürün gelişimini sağlayan, kültür içinde önemli bir konuma sahip olan ve hatta bir kültürün şekillenmesine katkıda bulunan bir faaliyet olarak incelenmeyi hak eder.(Aksoy,2001:51-57)

1.4.1. Edebiyat Kuramları Işığında Kültür Aktarımı

Edebîyat kelimesi, "edb" (edeb) kökünden türemiş Arapça bir kelimedir. (Kaplan, 1998: 159). Sosyal yapının güçlü tutulmasında çok önemli görevler yüklenen edebiyat ürünleri, en önemli kapalı işlevlerinden gelenek taşıyıcılığı fonksiyonuyla kültürel, sosyal, ahlaki kabulleri yansıtmakta ve onlara destek olmaktadır. Sahip olunan değerlerin, halk edebiyatı ürünleri aracılığıyla gelecek nesillere aktarılması, ortak kültür ortamı oluşturularak gelenek, görenek, inanç gibi kültürel yapıyı yansıtan unsurların yeni nesil tarafından bilinmesine sebep olacaktır. Gelenek aktarımıyla, kapalı işlevlerinden eğitim fonksiyonunu da icra eden bu ürünler, kültürün gelecek nesillere iletilmesinde toplumun göstergesi kabul edilmektedir. En etkili ve kolay eğitim metodu olan eğlenceyle bilgi aktarımı, toplumu bir arada tutan ve sosyal parçalanmalara engel olan sosyal normları, yaşanan değerler olarak korunmasını sağlayacaktır (Eker, 2010: 404). Dil kültür ve edebiyat üç terim de bir zincir içerisindedirler. Dil olmasa ne kültür ne de edebiyat var olamaz. Dil edebiyatın içinde kültürü yansıtır. Bu üç öge bir birini tamamlarlar.

1.4.1.1. Postmodern Kuram

İçinde oluştuğu kültürün, dilin ve dönemin özelliklerine göre şekillenen edebiyat, zamanın izleklerini, biçimini ve tarzını vb., en önemlisi de bu unsurların hepsini kapsayan zamanın ruhunu (Zeitgeist) yansıttığı bilinmektedir. Bir edebi eser hangi açıdan incelenmek istenirse istensin, ilk olarak içinde oluştuğu sosyo-kültürel dönemin özelliklerine ve bu dönemin edebiyat anlayışına göre araştırılması gerekmektedir (Yiğit, 2014: 41).

Modernizme eleştiri olarak gelişen postmodern anlayış göç, yerellik, çoğulluk, hoşgörü, radikal demokrasi, karşıtlıkların eş zamanlı ve çoğulcu olarak var olduğu bir durumun adıdır. Bu gelişmeyle toplumların seçkin sınıfları, yerel ve diğer toplumsal sınıflar iç içe geçmiş ve bütünlükçü bir yapı içinde erimiştir. Birçok ideolojik yaklaşımın içi boşalmış veya bu dönemin özellikleri bağlamında yeniden yapılanmıştır. Bu dönemde din, bilimin yanında astroloji, mistisizm vb. diğer kozmolojik inançlar bu çoğulcu dönemde

iç içe geçerek kültürel yaşamı şekillendirmiştir. Jean-François Lytoard'ın "postmodern durum" olarak adlandırdığı olağanüstü bir toplumsal yaşamın edebiyatının (Ecevit, 2002: 57) en temel özelliği her şeyin, akıl ve düşünün, bilim ve ezoteriğin, teknolojinin ve mitolojinin, burjuva dünya görüşü ile toplum dışı bir marjinalliğin yan yana/eşzamanlı var olabildiği "çoğulculuk" anlayışı olmuştur (Ecevit, 2002: 66).

Bu dönemin edebiyat anlayışında baskın olan durum geleneksel mimetik (her şeyi olduğu gibi yansıtan) (Ecevit,2002: 71) edebiyat anlayışının terk edildiği, yerini okur odaklı, göreceli, çoğulcu, grotesk olan (Ecevit,2008:25,34), kurgudan çok biçimi odak alan postmodern edebiyat anlayışına bırakmasıdır. Genellikle metinlerde kültürün tüm çevrelerine özgü değerlerin geleneksel edebiyatta da görülebildiği, fakat bu dönemin edebiyat anlayışında baskın olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Göstergeler bu anlayışta kendi anlamları dışında "yabancılaştırma" tekniğiyle (Verfremdungseffekt) (Ecevit,2002: 37) çoğul anlamalı olma özelliği kazanmıştır.

Soyut ve somutun aynı düzlemde bir arada verilmesi, düşünsel ve görsel gerçekliğin birbirinin içine geçmesi, yabancılaştırma estetiğinin temel özelliğidir. Grotesk anlatımla gündelik gerçeğin sınırları aşılır ve okur kendini tuhaf olan yeni bir gerçekliğin içinde bulur. Grotesk anlatıda anlam, sezdirme ve çokanlamlılığa bağlı olarak belirsizliğe yol açar, hem geleneksel okuru metne yabancılaştırır hem de romanla birlikte yeni okuru etkin kılar. Bu da kendi anlamları dışında başka şeylere göndermede bulunan çokanlamlılığı simgesel anlatımların varlığı ile mümkün olmaktadır. Bu simgesel anlatımlar ise metinlerdeki kendi anlamlarının yanı sıra, metin içindeki bağlamsal koşullara bağlı olarak yapı söküme uğrayarak başka durumları, olayları anlatır nitelikte olmaktadır. Çoğulcu anlayış içinde tüm karşıtlıkların bir arada metinlerde yer almasını olanaklı kılan "metinlerarasılık, üst kurmaca (kurmacanın kurmacası), imge/simge/alegori parodi-pastiş, ironi- alay, grotesk ve kolaj vb." (Işıksalan, 2007: 426-435) anlatı teknikleri postmodern edebiyat anlayışının temel özellikleri olarak gösterilir. Bu anlatı teknikleri metinlerde her şeyin birbirine dönmesini, birbirinin yerine geçmesini olanaklı kılar. Üstkurmaca tekniği ile metin içinde metin, anlatı içinde anlatı ortaya (Ecevit,2008: 38) çıkar.

Göreceleşmiş zamanın doğrusal akmaması, yeni metinlerde kendini, dün, bugün ve yarının birbirine karışması olarak gösterir ve bunu takiben yazar eserlerinde bütünlükten

yoksun olan bellek / bilinç yolculuklarıyla tıpkı “Yeni Hayat” romanında olduğu gibi yeni bir kurmaca dünya yaratır. Metinlerde bu dünya ise çok katlı anlam alanlarını içinde barındıran, aynı zamanda somut kültürel unsurlara da göndermede bulunan imge (Ecevit, 2002: 52) ile yaratılır.

Gerçeklik imgeler, simgeler, alegoriler ile soyut düzlemde anlatılır. Bu nedenle okur tarafından gerçeklik doğrudan görülmez, sezilir. Düşünceleri parçalanmış, paradoksal olan ve hep bir arayış içinde hakikati arayan ve bu arayış doğrultusunda sürekli yolculuk yapan birey vardır metinlerde (Yiğit, 2014: 43).

1.4.1.2. Yeni Eleştiri

Yeni eleştiri teorisine göre, metin yazarından ve bağlamından bağımsız olarak değerlendirilir. “Anlam, okuyucu ya da yazarın niyeti üzerindeki etkileri dışında sadece edebi metin içerisinde bulunur ve eseri analiz ederken dış öğeler göz ardı edilir” (Van, 2009:3). Okuyucu, metnin resmi öğelerini, örneğin kafiyeye, imge, tema, metafor vb. unsurları yakından okumak ve analiz etmek suretiyle doğru anlamı yakalamalıdır. Ayrıca, edebi çalışma esnasında metnin tarihi, siyasi veya toplumsal arka planı gibi unsurlar ortadan kaldırılmıştır (Van, 2009).

1.4.1.3. Yapısalcılık

Bu yaklaşım, edebi yönlerden ziyade metinlerin dilsel ve yapısal yönlerine odaklanmaktadır. Yani, vurgu form üzerinde daha fazla hissedilmektedir. Yapısalcılık, yeni eleştiri gibi, metnin, okuyucunun kişisel deneyimlerine veya tepkilerine müdahale etmeden bireysel bir varlık olarak analiz edilmesini de önermektedir. Van, yapısalcılığın edebiyatın estetik değerinden çok anlam yaratan yapılara odaklandığını iddia etmektedir. Edebi metinlere bilimsel olarak yaklaşılması ve eseri anlamlı bir hiyerarşik sistem haline getirmek için yapı ve temalar hakkındaki bilgilerin kullanılması gerektiği savunulmaktadır (Van, 2009:4).

1.4.1.4. Biçimcilik

Biçimcilik, bir metin içindeki edebi formu ve edebi araçların altını çizen bir yaklaşımdır. "Yapısalcılık" gibi "biçimcilik", edebi çalışmayı içeren edebi eseri oluşturan motif, aygıt, teknik ve diğer işlevlerin nesnel analizi yoluyla edebiyat etüdünü

bilimsel temelde yerleştirmeye çalışır. Bağlam ve yazar Biçimcilik'te atılır. Anlatı stratejileri, bir edebi metinde nasıl işlediği açısından incelenir ve analiz edilir. Literatür, biçimciliğin temel öğretisidir. Biçimciler ironi, belirsizlik ve öyküde diğer edebi teknikler ve stratejilere vurgu yaparlar. Biçimciler, edebi bir metne yorumlayıcı bir teori içerisinde yaklaşır (Bakır, 2015: 33).

1.4.1.5. Marksist Eleştiri

Marksizm, "edebiyatın toplumsal kökenlerini anlamak ve siyasi sonuçlarının bir anlamını birleştiren" edebi bir araştırmadır (Ryan, 1999:52). Marksist teoriye göre, bir edebi eser yalnızca form ve yapıya sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda zaman ve mekânda, tarihte ve toplumda bulunur. Bu nedenle edebi eserler, okuyucularına, "sosyal boyutlara" sahip oldukları anlamına gelen, kendi yaşamlarıyla ilişkilendirebilmek için endişeleriyle konuşarak hitap etmelidir (Ryan, 1999:52). Marksist edebi teori tabii ki tüm tarih, eşit olmayan sınıf düzenlemeleri ile karakterize edilen Marksizm ideolojisine dayalıdır (Ryan, 1999:52).

Ryan'a göre, Marksist edebi teoride iki biçimde varolmaktadır. Edebi edebiyatın sosyal, ekonomik ve tarihi bağlamında konumlandırır ve edebi bir çalışmadaki fikirleri zamanın toplumu tarafından benimsenen ideallere ve değerlerle ilişkilendirir. Edebi eseri sınıf savaşıyla ilişkilendirir. Ekonomik gruplar arasındaki ideolojinin, ekonomik gruplar arasındaki sosyal çelişkileri maskeleyerek için edebiyatta nasıl varolmaya çalıştığını anlamayı amaçlıyor (Ryan, 1999:54).

1.4.1.6. Feminist Eleştiri

Ryan'a göre "bir ideoloji olarak feminizm neden kadınların insan toplumlarında erkekler için ikincil bir rol oynadığını sorar". Benzer şekilde, feminist edebi teori "kadınların yaşamlarının ve tecrübelerinin özelliklerine hitap ettiği veya ifade ettiği için" bu tür edebi eserleri araştırır (Ryan,1999:101). Bu nedenle, Feminist eleştiri, kadın karakterlerin edebi bir metinde nasıl temsil edildiğini araştırır. Ayrıca erkekler kadınları daha da hâkim kılmak için kültürün nasıl kullanıldığını anlamak için "erkek egemen kanun" üzerinde çalışır. Edebi bir metinde ataerkil düzen ve söylemler feminist eleştiri içinde incelenmekte ve bir kadının feminist okumasıyla kadın karakterlerin

temsili araştırılmaktadır. Edebi metinlerin üretildiği ideoloji, dönemin tarihsel ve toplumsal gerçeğini yansıtmaktadır.

1.4.1.7. Yeni tarihsel Eleştiri

Bu teori, metin bağlamında tarihi okumak için bir metodoloji sunmaktadır. Yeni Tarihsellik, tarihle ilgili edebi metinleri inceliyor. Yeni tarihsel eleştiri geçmiş ve edebiyatın içerisindeki yerini belirleyen varsayımları yeniden düşünmek ya da bunları çözmek için üretkenlik katmaktadır (Webster, 1996: 116). Yeni Tarihselcilik, edebi metinlerin alternatif bir tarihsel arka plan aracılığıyla analiz edildiği sabit, istikrarlı bir tarih önermez "... tarih, bitmemiş ve parçalanmış çatışma yeri" dir (Webster, 1996: 117). Yeni Tarihselcilik, edebi bir metnin, zamanın ve mekânın tarihini, aynı zamanda eleştirmenin tarihsel bağlamdan nasıl etkilendiğini ortaya koyduğunu önermektedir. Edebî bir metin geçmişin tarihsel koşullarını ve yazarın biyografisini ve sosyal geçmişini yansıtmaktadır. Edebî eserler, yalnızca geçmişin gerçeklerini ve olaylarını değil, aynı zamanda "İnsanı ilgilendiren tabu, toplumsal örgütlenmenin düşünce, önyargı ve düşüncelerini ve dâmin hâkim ideolojisini" anlatmaktadır (Webster, 1996:118)

1.4.2. Çeviri Kuramları Işığında Kültür Aktarımı

Ekonomik, kültürel ve sosyal hayatın her düzeyinde çeviriye daha fazla gereksinim duyulması ve bunların yaygınlaştırılması ile birlikte; çeviriler ve onların incelenmesi, 20. yüzyılın ortalarından bu yana kesintisiz bilimsel soruşturmanın hedefi olmuştur. Geçmişte, çoğu çeviri çalışmaları ya da kuramlar, çevirmenlerin kendi etkinlikleriyle ilgili yansımalarının sonucuydu. Çağdaş çeviri söylemleri iki temel, bazen zıt yaklaşımlara odaklanmıştır. Bir yandan, 1950'ler ve 1960'larda egemen olan, o zaman diğer araştırma daha geleneksel bir edebi yaklaşımı takip ederken 1970'lerde ve 1980'lerde işlev ve kültür odaklı yaklaşımlara yönelten tercüme için dilsel bir yaklaşım söz konusuydu (İşbecer, 2010: 15).

Çeviri bir kültür aktarımıdır. Çevirmen bir kültür uzmanıdır. Kültürel normlara uygun yapılan çeviri her zaman işlevseldir. Çeviri kuramları bir çevirmene bir çevirinin ne şekilde yapılacağını öğrenme imkânı vermektedir.

Bilginin bir kültürden diğerine aktarıldıktan sonra'' işlevini yerine getiriyor olması'' çevirmene bağlıdır; yani kültürlerarası iletişimin başarılı ya da başarısız olması çevirmenin sorumluluğundadır ve çevirmen bu sorumluluktan metnin arkasına saklanarak kaçamaz.(Amman,2008:55)

1.4.2.1. Çoğul Dizge Kuramı

Çoğul Dizge Kuramı 1920 yıllarda Rus Bilimcileri ve Çek Yapısalcılarının yürüttüğü çalışmalar üzerine Even Zohar tarafından 1970 yıllarda ortaya çıkarılmıştır.

Even- Zohar Kuramın amacı toplumsal evrim içinde kültürel üretimin, özellikle de edebiyatın rolünü vurgulamaktır. Kültür kavramını birçok dizgeden oluşan bir dev dizge olarak ele almaktadır.

Even-Zohar çoğuldizgeyi birbiriyle kesişen ve kısmen örtüşen, farklı seçenekleri kullanan, ancak üyeleri birbirine bağlı, yapılandırılmış bir bütün teşkil eden çoklu bir dizgedir. Diğer bir deyişle kültür birçok dizgeden oluşan dev bir dizge olarak kavramsallaştırılır.(Gürçağlar 2011:130)

Çevirinin ulusal kültürlerin oluşumunda önemli bir rol oynadığını ve edebi çevirinin ayrı bir edebi sistem olarak incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (Ertan: 2005: 1)

Çoğul Dizge Kuramın' da edebi bir eser yalnız başına değil, edebi bir sistemin parçası olarak incelenir. Bir başka deyişle edebiyat, sosyal, kültürel, edebi ve tarihsel çerçevenin bir parçasıdır. Edebi bir sistem diğerlerini etkileyebilir. Bir ülkeye ithal edilen çevrilmiş edebiyat, yerli yazıları etkileyebilir (Even-Zohar, 1997: 18). Bu tartışmayı destekleyen Even-Zohar (1997) ayrıca, Tercüme Etütlerinin geliştirilmesinin en önemli ön koşulunun kültür ve kuram sisteminin dikkatli araştırılmasını ve çeviri çalışmaları dil ve edebiyat teorileri ile sınırlandırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Her şeyden önce, Even-Zohar tarafından çeviri çalışmalarına kazandırılan "Çoğul Dizge Kuramı" ile sistem kavramını teori haline getirerek bu alana öncülük etmiştir.

Her ne kadar Çoğul Dizge Kuramı çeviri politikaları bağlamında bir çeviri yöntemi sunsa da, edebi metinlerin içinde oluştukları kültürel çoğul dizgenin özelliklerini ne ölçüde yansıttığı ve kültürün hangi özelliklerinin, yani hangi anlamın erek dile çevrilmesi gerektiğine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Bu kurama göre edebi metinler

bir kültürün belli bir özelliğini yansıtmaz. Edebi metinler, çoğul dizge içinde farklı sistemlerin eşzamanlı olarak var olması sonucu, kültür içinde birbiri ile etkileşim halinde olan tüm çevrelerin özelliğini taşırlar, bu nedenle edebi metinler tek bir merkeze bağlı değildirler ve göreceli olarak ortaya çıkarlar (Greiner,2004: 59). Bu nedenle çevirmen bir edebiyat metnini çevirdiği süreç içinde, metnin olduğu kültürel dizgenin tüm çevresel özelliklerini, edebiyat metnini bu çevreler içinde nelere gönderme yaptığını veya yapıyor olabileceğini bilmesi gerekmektedir. Bu noktada metinlerin işlevsel özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu işlevsellik ise semiyotik, yani göstergeseldir, kültürel (Yiğit, 2014: 51).

1.4.2.2. Hedefe Yönelik Yaklaşımlar

Hedef Odaklı Yaklaşımlar esas olarak çeviri metni ve hedef metin sistemi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşımlar öne çıkıncaya kadar, çeviri teorilerinin çoğu kaynak metin yönelimli veya kaynak dil odaklıydı. Gideon Toury'ye göre, kaynak metin ve hedef metin arasındaki ilişki "eşdeğerlik" olarak adlandırılır çünkü çeviri, başka bir dilde eşdeğerliğe sahip dilsel bir metindir. Edebî bir metnin çevirisi edebi bir yapıya sahip olabilir veya olmayabilir çünkü bir metnin edebi bir çeviri olması için kaynak metnin, hedef dildeki dil koduna eşdeğer bir edebiyat sistemi olarak kodlanması gerekir. Benzer şekilde, bir edebiyat parçası olmayan bir metin, edebiyat metni olarak hedef metin sisteminde bir yer bulabilir (Toury, 1980: 7).

Hedef Odaklı Yaklaşımlar, hedef dildeki varlığı sorgulayarak başlar. Bu yaklaşıma göre, iki eşdeğerlik türü vardır:

- 1) Teorik: ideal bağlantılar,
- 2) Betimsel: Somut ürünler arasındaki somut bağlantıları. (Egel, 1999: 19) Kaynak metin odaklı teorilerde, hedef metin kaynak metnin özelliklerini yansıtmazsa, bu bir çeviri olarak kabul edilmeyebilir, ayrıca çeviri olumlu değildir veya amacına ulaşmaz.

Toury "ürün ve süreç" fikrini, diğer bir deyişle çeviri çalışmalarında "işlevsel" araştırmayı desteklemektedir (1985: 21). Kısacası, teorisini bilimsel olarak "betimleyici ve açıklayıcı" bir yöntemle pekiştirmektedir (Bengi ve Öner, 1992: 18)

Toury, hedef dilin ve kültürün normlarının öncelikli olduğu çevirilerde, yani kabul edilebilir çevirilerde, değişimin kaçınılmaz olacağına işaret etmektedir (1985: 56). Bununla birlikte, en uygunluğa yönelik çevirinin bile kaynak metinden kaymalar içerdiğini ve geçişlerin ortaya çıkmasının gerçek bir çeviri evreni olarak kabul edildiğini de eklemektedir (1985: 57). Toury'ye göre, değişimler karar verme sürecinin bir parçası ve aynı zamanda normlar tarafından yönetiliyor (1985: 57). Bu nedenle, Toury'nin çeviriye açıklayıcı yaklaşımında temel kavram olan normlar kavramı aslında farklılık ve değişkenlik kavramlarını açıklamaktadır.

Toury'ye göre çevirmen kaynak kültürü'nün normlarını dikkate alarak tercüme etmesi gerektiğini savunmaktadır. Toury normları düzenli bir davranış biçimi olarak görmektedir. Eğer çevirmen kaynak metne daha yakın duruyorsa çeviride yeterlik, erek metne yakın duruyorsa kabul edebilirlik olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda ‘‘Varsayılan’’ çeviri kavramını ortaya koymuştur.

Varsayılan çeviri aslında Toury'nin çeviri tanımıdır. Toury için çeviri, erek kültürde hangi nedenle olursa olsun çeviri olduğu varsayılan ya da çeviri olduğu sonradan anlaşılan her tür metindir.(Gürçağlar 2011:134)

Bizim incelediğimiz çeviriye baktığımız zaman. Örneğin Çalığı romanına baktığımız zaman çevirmen özellikle kitabın birçok yerinde kaynak metni daima ön planda bulundurarak Türkçe kültürünü yönelik çeviri gerçekleştirmiştir. Örnek verecek olursak çarşaf kelimesini Rusçaya çeviri yaparken gerçek havayı yansıtmak adına, orijinal kelime ile almıştır.Я сказала:

- Знаю, как тебя наказать! Я купила на базаре тёмно-зелёный шёлк и начала шить тебе чаршаф.
- Ben de sana yaracağı cezayı biliyorum, dedim. Çarşıda bulduğum koyu yeşil ipekliden bir çarşaf dikmeye başladım.
- Bir başka örnek saz kelimesi Rusçaya da aynen aktırılmıştır.
- Иногда в казарме Хюсейн заставлял азиатских солдат играть на сазе, а сам сажал меня на голову, точно я была кувшином, и исполнял какие-то странные танцы.

- Hüseyin bazen de kışlada Anadolu lu neferlere şaz çaldırır, beni yeni testi gibi tepesinin üstüne yerleştirip garip oyunlar oynardı.

1.4.2.3. Skopos Teorisi

1978'de Hans J. Vermeer tarafından ilk kez önerilen Skopos Teorisi (SkT), "eşdeğerlik" kavramını sözcük ya da cümle yin mikro düzeyinden uzaklaşan Katharina Reiss'in çalışmalarının izlerini takip etmektedir. (Munday, 2001: 73-76).

Skopos teorisi çeviri bir amaç üzerine yapıldığını savunmaktadır.

Bu teoriye göre, kaynak metnin çevirisini belirleyen en önemli faktör, bir metni bir hedef dile aktarırken bir çevirmen, metni, mutlaka kaynak metne değil onun amacına göre değiştirerek karar alabilir. Bu nedenle SkT, hedefe yönelik çeviri teorisi olarak düşünülür. Metin odaklı teoriler arasında SkT'nin en belirgin özelliği, çeviri sürecini etkileyen okuyucuya ve çeviriciye önem vermesidir. Tercüman veya çeviriyi talep edenler, hedef okuyucu grubunu göz önüne alarak, amacın / işlevin gerçekleştirilmesi ile ilgili bazı kararı alırlar. Benzer şekilde, çevrilmiş bir metni değerlendirecek bir eleştirmen çevirmenin çeviri sürecinden önce aldığı kararları belirlemeli ve bu kararların ve çevirinin tutarlılığını incelemelidir (Yücel, 2007: 52).

Çeviri Kuramı ile ilgili Kuramlar Çoğul Dizge Teorisi, Skopos Teorisi ve Hedefe Yönelik Yaklaşımlar kuramlarına bakıldığında, çeviriyi etkileyen tarihsel, kültürel ve sosyal koşulların tüm teori ve yaklaşımlarda ön planda olduğu belirtilebilir. Bu, açıklayıcı yaklaşımın çeviri eleştirisine hâkim olmasına yol açar. Bunun nedeni, hedefe yönelik çeviri yaklaşımlarının altta yatan düşüncesinin, çevrilmiş metnin kaynak metinle olan farkları değil, bu farklılıklara neden olan farklılıkların olmasıdır. Skopos Teorisi, çevirinin amacı ile ilgili bu farklılıkları açıklamaya çalışırken, diğer iki tanımlayıcı teori de hedef kültüre ait çevrilmiş metinlerin işlevini göz önünde bulundurmaktadır (İşbecer, 2010: 17).

Çeviri eleştirisine objektif bir yaklaşım getirmek, hem kaynak metin hem de hedef metin içeren bazı prosedürlerin değerlendirilmesini gerektirir. Çeviri teorisyenlerini yirminci yüzyılın ortalarına dek ortaya attıkları çeşitli eleştiri modelleri, yalnızca kaynak metnin dilsel göstergelerine odaklandığından sınırlı bir yaklaşım sağlayabilir (Yücel, 2005: 129). Bununla birlikte çeviri eleştirisinde hedef metin yer alırken,

metinlerin işlevselliği de önem kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, metinden farklı olarak çevirmen ve kültürel yapı gibi farklılıklar çeviri eleştirisinin gerçekten karmaşık bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

1.4.3. İletişim Açısından Kültür Aktarımı

Olayların bireyler ve toplum üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması için olguların biraz daha irdelemesi gerekmektedir. İletişim olayların incelenmesi konusunda kilit bir öneme sahiptir (Arslan, 2004: 3).

Aslında iletişim dediğimiz olay, bir kültür üzerine kurulur. Her birey kendi kültürü üstüne iletişim kurmaktadır. Bu duruma Rusça ve Türkçe'yi karşılaştırdığımızda, çeşitli örnekler verebiliriz. Örneğin, Türkçe' deki "Koç" kelimesini ele alacak olursak, çocuklara "Koçum benim" demenin bir övme ifadesi olarak kullanıldığını görürüz. Diğer taraftan, Rusça' daki Баран (koç) kelimesi ise bir hakaret olarak düşünülür. Buradan çıkaracağımız sonuç ise, aynı kelimelerin farklı kültürlerde farklı algılandığıdır.

Kültür olayını Amman bir şema altında açıklamıştır.

- Belli bir toplumun kültürü: Parakültür
- Belli bir grubun kültürü: Diakültür
- Belli bir bireyin kültürü: İdiokültür

Davranışlarımız içinde bulunduğumuz kültür ve bu kültürün içindeki değer yargıları, normlar ve beklentiler tarafından belirlenir.(Amman 2008:40)

Kültürün tanımlanması son derece zordur. Kültür kelimesinin İngilizce deki en karmaşık sözcüklerden biri olduğu düşünülmektedir. Sözcüğün kesin bir tanımını yapmak oldukça zordur. Barokçine Sztefka, kültür öğrenimi konusundaki alan çalışmasında kültürün geniş bir alanı kapladığını söylemektedir. Genişliği kesinlikle ilgi çekici olmakla birlikte ancak aynı zamanda bir sorun olarak da düşünülmektedir. Bununla birlikte, edebiyat, genel sanatlar, gelenekler, alışkanlıklar ve gelenekler, insanların davranışları, tarihçesi, müzik, folklor, jestler, sosyal ilişki vb. birçok içeriği bünyesinde içermektedir bu durum kültür tanımını zorlaştırmaktadır. Bu kültürün

karmaşık doğasından kaynaklanan bir sorun olarak görülebilir. Kültür imajının genişletilmesi, kültürün 'sınırsız' ve 'statik olmadığı' bize gösterir (Byram, 1989: 2).

Dil ile kültür arasındaki diyalektik bağlantı her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Dilin bir kültürün parçası olduğu ve onun içinde çok önemli bir rol oynadığı genel kabul gören bir görüştür. Bazı sosyal bilimciler, dilsiz kültürün mümkün olmadığını düşünürler. Dil kültürü aynı anda yansıtır ve etkilenip şekillendirilir. En geniş anlamda, aynı zamanda insanların sembolik temsiliyetidir, çünkü tarihsel ve kültürel geçmişlerini, ayrıca yaşam ve yaşam biçimlerini ile düşünme biçimlerini içerir. Brown'a (1994: 165) göre; bir dil bir kültürün parçasıdır ve bir kültür de bir dilin parçasıdır. Her ikisi de karmaşık bir biçimde iç içe geçmiştir. Tek kelimeyle, kültür ve dil ayrılmaz birbirinden birer parçasıdır.

1.4.5. Sosyoloji Açısından Kültür Aktarımı

Sosyolojide kültür, temel alanlarında maddi ve maddi olmayan tüm birikimleri eş değer ifadesiyle siyaset, hukuk, teknoloji, sanat ve eğitim gibi topluma ait tüm değerleri kapsar. Bu bakımdan birey, topluma ait olup kültüre sahiptir. Bu bakımdan sosyolojik olarak kültür bütünleştirici öğelerle çatışmacı öğelerin kaynağı olarak ele alınmakta ve farklı kuramsal bakış açıları tarafından değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre bütünleştirici bir role sahip olan kültür; sürekliliği sağlayan, ortak bilinci ifade eden, ortak değerler çerçevesinde ele alınan ve toplumsal öğelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde var olan genel bir kavramın yansıması şeklindedir (<http://sosyolojisi.com/>).

Konu bu açıdan ele alındığında yeme-içme alışkanlıkları, giyim-kuşam tarzı, her türlü semboller, bütün unsurlarıyla bir iletişim aracı olan dil, sanat, bilgi, davranış biçimleri, normlar her türlü toplumsal değerler, gelenek, görenek ve örf, adet, ahlak kuralları gibi maddi olmayan unsurlarla birlikte teknik, besin ürünleri, giysiler, günlük yaşamda kullanılan her türlü araç-gereçler gibi maddi unsurlar da kültürün ayrılmaz bir parçasını oluşturur (Arslan, 2004: 9).

Sosyalizasyon sürecinin sağlıklı bir şekilde sürmesi, toplumların varlığının sağlıklı bir şekilde sürmesine zemin hazırlayacaktır. Genel anlamıyla sosyalizasyon süreci, bireylere toplumun normlarının ve mevcut değerinin öğretilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Eş değer ifadesiyle sosyalizasyon bir öğrenme sürecidir. Bu süreç

içerisinde öteki bireylerin kendilerinden beklentilerini öğrenirler ve sahip olunan statülerin gerektirdiği davranış biçimlerini sergilerler (Arslan, 2004: 6). Aynı zamanda da toplum tarafından kendilerine verilen rolleri oynarlar.

Büyük Türk düşünürü ve Türk sosyolojisinin babası Ziya Gökalp'in de belirttiği gibi, bu süreç sayesinde yetişkin kuşak yetişmekte olan kuşağa duygu ve düşüncelerini aktarır (Tezcan, 1977: 26) ve bu döngü bu şekilde devam eder. Bir önceki kuşağın kendinden sonra gelen kuşağa maddi ve manevi tüm değerleri aktarmasına kültürel aktarım denir. Bu aktarım süreci öğrenme süreci ile birlikte ilerler. Kuşaktan kuşağa geçen kültürel miraslar dil ile var olurlar. Dil olduğu müddetçe kültür de var olur.

BÖLÜM 2: TÜRK VE RUS KÜLTÜRLERİNİN TANIMLANMALARI

2.1. Genel Kültür Tanımı İçerisinde Türk Kültürü

Türk adının ortaya çıkışı, ilk kullanımı, anlamı gibi konularla ilgili olarak günümüze kadar çeşitli kabuller söz konusudur. İlk ortaya çıkışı ile ilgili net bir tarih ortaya koymak da oldukça güçtür. Türk tarihi ve kültürünün özellikle İslam öncesi dönemi için önemli olan Çin kaynaklarından yola çıkılarak Türk adının ilk kullanımları üzerinde söz söylemek mümkündür (Berber, 2005: 3).

Muhtemel kullanımlardan birisi Türk adına karşılık gelebilecek bir Hun boyu veya Hun unvanı olarak Çin yıllıklarında geçen Chü-c'hü (veya T'u-chüeh) kavramıdır. Bu kavram Mete, Attila gibi Türk kağanlarının geldiği aile olarak geçmektedir. Yine Çin kaynaklarında Tü-küe şeklinde bir yazım söz konusudur. Söz konusu örnekler üzerinden ismin iki heceli kullanımdan tek heceye dönüştüğünü söylemek mümkündür. Türk adı Göktürk (Köktürk veya Kök Türk) devleti olarak bildiğimiz 552 yılında bağımsızlığını ilan eden siyasi yapı ile resmi bir kimlik de kazanmıştır. Çünkü o dönemde bu devlet Göktürk adıyla değil, Türk Devleti adıyla anılmaktaydı. Bu devlete ait yazıtlarda da bu ismin Törük veya Türük şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla iki heceli kullanımdan zamanla tek heceli kullanıma geçildiği daha muhtemeldir (Berber, 2005: 3).

Türk tarihi ve kültürü ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar içerisinde kimi zaman kaynak eksikliği, kimi zaman da yanlış algılamalar gibi sebeplerle birbirinden çok farklı bilgilere erişilebilmektedir. Türk tarihi ve kültürü ile ilgili olarak yapılacak araştırmalarda ortaya çıkacak problemlerin aşılabilmesi için bir takım yöntemler geliştirilmiştir. Son dönemlerde özellikle İslam öncesi dönem ile ilgili gerçekleştirdiği çalışmalarda bu konuya sıkça değinen Prof. Dr. Ahmet Taşağıl'a (2013) göre, Türk tarihinin en temel problemi bir gövde oluşturma ile ilgilidir. Türk tarihinin sağlam bir temele oturtulabilmesi beş başlıkta gerçekleşebilir. Bu kapsamda;

- Birinci olarak, Türk tarihinin başlangıcı ve bu çerçevede de Türk kelimesinin anlamı, ortaya çıkışı, ilk Türk yurdu gibi konular ele alınmalıdır.
- İkinci olarak, Türk göçleri tüm sebep ve sonuçlarıyla ele alınmalıdır.

- Üçüncü olarak, Türklerin boy teşkilatlanması sistematik olarak ortaya konulmalıdır. Bunun sosyal yapıdaki yeri üzerinde durulmalıdır.
- Dördüncü olarak, oluşturulacak gövde için model bir devlet tespit edilmelidir.
- Beşinci olarak, Türklerin diğer millet veya devletlerle nasıl bir ilişki içerisinde olduklarının tespiti gereklidir.

Türkler sekizinci yüzyıldan itibaren İslam'la ilgilenmeye başlamışlar, dokuzuncu yüzyıldan itibaren bu ilgi artmış, onuncu yüzyılda ise birçok Türk kitle halinde İslamiyet'i kabul etmiştir. Türklerin İslamlaştıktan sonra Batı'ya doğru göç ettikleri ve kendi uygarlıkların' gittikleri yere taşıdıkları da bilinmektedir. 1071'de Malazgirt Savaşından sonra Türklere Anadolu kapıları iyice açılmıştır. Türkler göçebe ve savaşçı bir ulus olduğundan bağınaz olmamışlardır. Çeşitli kültürleri kendi görüşlerinde eritmeyi başarak gittikleri yerlerde üstünlüklerini kabul ettirmişlerdir. Özellikle Budizm, Maniheizm, Mazdeizm ve Hıristiyanlıkla zaman zaman karşılaşmışlardır. İslamiyet'ten önce çoğunlukla Şamanizm'le içiçe olmuşlardır (Çubukçu, 1987: 7).

Türklerin göçebelikten tam yerleşik yaşama geçişlerini gösteren belgeler ise çok daha sonraki yüzyıllara ilişkin bulunmaktadır. Gerçekten de bugünkü bilgimize göre bunu kanıtlayan en eski belge, 581 yılında Sogutça yazılmış olan Bugut Yazıtıdır. Türk yazısıyla ve Türk çe olarak yazılmış yazıtlar ise, bu tarihten yüzyıl sonrasında başlamaktadır (Turan, 2014: 62).

Türker'de aile tipi, kan akrabalığı esasına dayanıyordu. Aile, “pederî” tipte yani çeşitli topluluklarda görüldüğü gibi sulta (zor, cebir)'ya dayanan “peder- şahî” değil, velâyet (dost, yardımcı) esasında, “baba hukuku”nun hâkim olduğu bir sistemde idi. (Ziya Gökalp bu tipe “pederî aile” adını verir. Ona göre, pederî aile ile pederşahî birbirinden çok farklı idi. Pederî ailede babanın eşi ve çocukları üzerinde yalnız demokratik hakları vardı. Pederşâhî ailede ise, babanın evlâtları ve eşi üzerinde sultaya dayanan hakları vardı (Kafesoğlu, 1983:216).

Türk toplumunda aileye verilen önemi gösteren en önemli unsurlardan birisi akrabalık adlarının çokluğudur. Yeryüzündeki hemen hiçbir millette akrabalık bağımlı anlatan bu kadar çok kavram kullanılmamaktadır. Türk aile yapısı içerisinde kadın ve erkek birbirine eşdeğer sayılıyordu. Erkek egemen bir toplum görüntüsünün oluşması, erkeğin

üstünlüğü kadının onu yüceltmesinden kaynaklanmaktaydı. Ancak kadın, aile içi dengeyi kuran taraf olması kadının rolünün çok önemli olmasını beraberinde getirmiştir (Berber, 2015: 5).

Türk ailesinde ataerkil bir yapı olmakla birlikte, ailenin anaerkil olabileceği de zaman zaman öne sürülmektedir. Özellikle Çin kaynaklarında destansı ifadelere atıfla dışı kurda gönderme yapılarak bu öne sürülmektedir. Ancak ailedeki kadın-erkek eşitliği daha ön plandadır. Zira kadın kocası yokken, erkeğin bütün görevlerini yapmakla yükümlüdür. Buradan hareketle devlet yönetiminde de kağandan sonraki ilk kişi olarak kadın (katun) kabul edilmektedir (Berber, 2015: 6).

Aile içerisinde evlenerek ayrı bir ev kuran oğullar arasında en küçük oğul, babasının evinde kalır ve baba ocağını devam ettirirdi. Bu yüzden hükümdar ailesinde en küçük erkek çocuğa “odtegin” (ocak prensi, ateş prensi) denilirdi. Türker’de dıştan evlenme, “exogamie” esastı. Eski Türk toplumunda genellikle “monogamie” (tek eşlilik) görülür. Türklerde, ölen kardeşin dul kalan karısı ile evlenme şekli mevcuttu. (Leviratüs).Üvey anne ile yapılan evlenmelerde oğullar, kendilerinin doğumundan sonra babası tarafından eşliğe alınan kadınlarla evlenebilirlerdi. Türkler’de leviratüs’ün amacı, dul kalan kadınları himaye altına almak ve kadın aileden ayrıldığı takdirde, kendi malını da alıp gideceği için, aile mülkünün parçalanmasını önlemektir (Yayla, 1998.: 23).

Türkçenin Hiung-nu'lardan başlayarak Türklerin konuştukları bir dil olduğu bilinmektedir. Ancak o dönemden günümüze Türkçe herhangi bir metin ulaşmadığı için dilin başlangıçtaki özelliği ve sözvarlığı hakkında fazla bir şey söyleme olanağına sahip değiliz. Aslında İslam öncesi Türk tarihinin en büyük özelliklerinden, ya da açıkçası eksikliklerinden biri, devlet kurucusu, dolayısıyla tarih yaratıcı olan Türklerin, yaptıkları tarihi yazmamış olmalarıdır. Bu nedenledir ki Göktürk anıtlarına gelinceye kadar o dönem Türk tarihi hakkında bilgilerimiz, Türklerin yakın ilişkide buldukları toplumların, özellikle de Çin kaynaklarında verilen bilgilerle sınırlı kalmaktadır. Nitekim Çin kaynakları ME. 329 yılı olaylarını anlatırken '2' dizelik bir Türkçe şiiri de aktarmaktadırlar (Turan, 2014: 61).

Türklerin VII. yüzyıl ortalarından başlayarak İslam kültür çevresine girmelerine koşut olarak Türkçenin '2' yabancı dilin etkisi altına girdiği görülür: Arapça ve Farsça. Üstelik

bu etki giderek bir baskıya, "boyunduruğa" dönüşmüş ve Türkçe öz kimliğini yitirerek bir başkalaşıma uğramıştır (Turan, 2014: 62).

Divan dilinin Türkçe, devletlerarası yazışmaların da Farsça olması, bu alanlarda sürekliliği sağlayamamış olsa bile Karamanoğlu Mehmet Bey'in girişimiyle açığa çıkan toplumsal tepki, Anadolu'da Türkçeye dönüş eğilimi gösteren çok önemli bir dönemeç oluşturur. Türkmen boyları, merkezi yönetimin çözülmesi ve çökmesi karşısında bağımsızlıklarını ilan edip yeni devletçikler kurarlarken bu beyliklerin hiçbirinde divan dilinin Arapça ya da Farsça olmaması, çok önemli ve anlamlı bir anlayışın göstergesidir. Beyliklerde yönetimin başında bulunanlar, kendilerinin de bilmedikleri Arapça ve Farsça yerine, saraylarında ve divanlarında anadilleri olan Türkçeyi kullanmayı yeğlemişlerdir. Aynı zamanda Selçuklu sultanlarının yaptıkları gibi, Keykubat, Keyhusrev gibi Farsçaya özentiyi gösteren adlar ya da sanlar kullanmamışlardır. Bu suretle Arapça ibadet ve medrese dili, Farsça da edebiyat ve sanat dili olarak belirli alanlarda ve sınırlı ölçüde etkinliklerini sürdürebilmişlerdir (Turan, 2014: 67).

2.2. Genel Kültür Tanımı İçerisinde Rus Kültürü

Dünyadaki en eski kültürlerden biri olan Rus kültürünün, özellikle nasıl bir tarihi ve sosyal süreç içerisinde oluştuğu bilinmemektedir. Bugün, Ruslar ve diğer Rus doğumlu insanlar antik Slav kültür geleneklerine sadık kalmaktadır ve ilerici niteliklerini kullanmaktadırlar.

İlk melezlemeler, putperestliğin kademeli olarak kaldırılması, Hıristiyanlığın benimsenmesi, Slav görenek ve geleneklerin benimsenmesi, Rus kültürünün oluşturulmasında temel bir adım olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Rusya'daki Hıristiyanlığın egemenliği altında, iki farklı dini eğilim bir süre paralel olarak ilerleme göstermiştir. Hıristiyanlık hâkim din olarak kabul görmüştür. Bunda şüphesiz Hıristiyan kilisesinin oynamış olduğu rol yadsınamaz.

Hıristiyanlığın benimsenmesi, Rus kültür hayatında önemli bir olaydır. Hıristiyan kiliseleri ve kiliseleri ülkenin dört bir yanına inşa edilmesiyle yeni bir süreç başlamış oldu. Sanatçılar, kiliselerin dış ve iç dekorasyonlarını oluşturmakla yükümlüdürler. Hıristiyanlığın kabulünden sonra, Rus kültürünün gelişmesinde yeni bir aşama başlar.

Kiev, Moskova, Petrograd ve diğer şehirler hızla gelişim gösterir. Her yerde, yeni kültür merkezleri ortaya çıkmaya başlar, güzel sanatlar, ahşap ve taş mimarisi hızla gelişir ve kültürel alanda radikal bir canlanma başlar. Tolstoy Savaş ve Barış adlı kitabından ormanda geçirilen bir av gününün sonunda olan bir sahneye anlatmaktadır, bu sahne tipik bir Rus kültürünün resmini çizmektedir.

“Anıya, ev yapımı Rus yiyecekleriyle dolu bir tepsi getirir: mantar turşusu, ayran, çavdar ekmeği, ballı şekerlemeler, konserveler, köpüklü bal likörü, bitki konyacı ve votka çeşitleri”.(Figes, 2009:17)

Rusya XVIII. yüzyılda kültürel, politik ve ekonomik alanda büyük bir değişim geçirmiştir. Aydınlanma Hareketinin başarılı olması için Batılılaşma ya da modernleşme süreci doğrultusunda I. Petro'nun XVIII. yüzyılın sonlarında aldığı kararlar oldukça etkili olmuştur. Rusya'nın toplumsal değerleri ile kültürel gelişimi I. Petro' un modernleşme düşüncesini yaşamın temel felsefesi olarak belirlemesiyle paralel ilerlemiştir (Şahin, 2014: 171).

“Rus eleştirmen, şair ve tarihçi Vyazemski XVIII. yüzyıla ilgili şöyle bir yorum getirmiştir: Rus (I. Petro) bizi Almanlaştırmaya, Alman (II. Katerina) ise bizi tekrar Ruslaştırmaya çalışmıştır. Vyazemski'nin bu ifadesi, aslında Rus Kültürü'nün ilkelerini betimlemeye yöneliktir. Bu çerçevede laik Rus kültürü, batı kültürünü örnek alarak kendine özgü bir ruh arayışından ibaret görünmektedir” (Şahin, 2014: 172).

Sınıflar arası ilişkiler ile toplumun yapısının ve eskisi gibi kalmasına karşın bu dönemin insanı çoğunlukla değişim sürecine aktif olarak katılmış ve olayların gelişimine seyirci kalmamıştır. Bu dönemin insanları kişisel yetenekleri sayesinde bağlı buldukları sosyal sınıfa karşın yüksek mevkiler elde edebilmişlerdir. Doğal olarak gelişmelerin sonucunda kültür alanında büyük değişimler yaşanmıştır (Uzelli, 2007: 78).

Rusya için yeni bir çağın başladığı I. Petro Dönemi kültür ve sanat alanında da önemli dönüşümlerin olduğu bir dönemdir. Kültürün ve sanatın ana ilkelerinin değişmesi bunun en büyük kanıtıdır. Sanatın ana ilkesi kültürün aracı olarak “dine uygun insan” prensibinin yerini “devlete hizmet edecek yeni laik vatandaş” prensibi almıştır. Edebiyat, görsel sanat, müzik ve sanatın diğer tüm alanlarında laiklik ilkeleri egemen olmaya başlamıştır (Şahin, 2014: 182).

Rus kültüründe XVII. yy.'ın sonları ve XVIII. yy.'ın ilk yarısında “Barok Çağı” egemen olmaya başlamıştır. Ortaçağ formları geçerliliklerini yitirmeye başlamış ve bu çağın sanatçıları gözlerini artık dünya çapında oluşumlara çevirmeye başlamışlardır. Dünya görüşüne uygun formlar ve düşünceler kısa sürede yaratılamamıştır (Uzelli, 2007: 78). Bu dönemde eklektik ve bazen de birbirine aykırı oluşumlar Batı Avrupa ve Rus geleneklerinin etkisiyle birlikte şekil bulmuştur. Rus sanatında nispeten kısa bir dönem olmasına rağmen Barok, gerçekçi formlarla ve Yeniden Doğuş’un ilke ve düşüncelere dayanan anlayışıyla Rus kültüründe büyük değişimler geçirmiştir (Uzelli, 2007: 79).

Çar, Rus sanatının yeni sayfasını “yeni insan” için yeni şehir, “yeni Rusya'yı var edecek yeni başkent” fikri doğrultusunda açmıştır. Sankt-Petersburg tüm dünya akımlarına ve modasına uygun olarak gelecek ve ileriki yıllarda “Rusya’nın kültür başkenti” sıfatıyla inşaa edilmiş ve şehir planlamacılığına uygun olarak tasarlanmıştır(Jigalo/Tukiyanin, 2011: 14)

XVIII. yüzyıl yazınsal açıdan ele alındığında çelişkili ve karmaşık ve bir dönemdir. Bu dönemde erken realizm, romantizm, santimentalizm, klasisizm, ön-klasisizm ve barok gibi edebi akımlar harmanlanarak birbirini izlemiştir. Halk arasındaki kültürel ayrışım ve tüm alanlarına yayınlan üst tabaka dönemin edebiyatına da yansımıştır (Şahin, 2014: 186).

“Rus kültürü ve yaşamında gerçekleşen dünyevileşme sayısında, eski tür oluşumlar yeni içeriklerle zenginleşir, tek ve ulusal dilin biçimlenmesi hızlandırılır. Stefan Yarovski, Feofan Prokopoviç gibi söz ustalarının çabalarıyla hitabet sanatı Petro döneminde kültürün önde gelen sanatlarından biri olur. Bir yandan el yazmaları devam ederken, matbaa kitapları daha sık basılır olur; anonim kitapların yanı sıra, yazar adlarıyla basılan kitaplarda artış gözlenir. Bu dönemde yazılan yazıtlarda ön-klasisizmin biçimlendiğini görmekteyiz” (İnanır, 2008: 53)

Rusların milli kimlik arayışı Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Bu durumda tarihsel sürecin herhangi bir anında her toplumun kendine münhasır bir kimliğinden bahsetmek mümkündür. Daha somut bir ifadeyle, toplumsal ve siyasal kurumsallaşmayla toplumun kendini algılama şeklinin uyum içinde olup olmaması temelde yatan soruna işaret etmektedir. Rusya Federasyonu’yla Rusların kendilerini algılama şekilleri arasındaki fark Rusların Sovyetler Birliği’nin çöküşünde oldukça önemlidir. Kimlik sorunun ortaya çıkmasında yaşanan uyumsuzluk bu yapının ortadan kalkmasıyla sonuçlanmıştır (Soltan, 2001: 64-65).

Kimlik konusu subjektif değerlendirmeler ve objektif etkenlerle şekillendirmelerle belirleniyor. Rus milli kimliğinin üretim boyutu Rus aydınlarının yaklaşımları ve aralarındaki tartışmalarıyla belirlenmiştir. Çünkü kimlik kendiliğinden var olan bir şey değil kelimeler alanında belirlenen bir rasyonalitedir (Kolosov, 2000: 268).

2.3. Türk ve Rus Kültürlerin Etkileşiminin Tarihçesi

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından yapılan pek çok değerlendirmede, Rusya ve Türkiye'nin tarihsel iki rakip olduğu yorumları yapılmaktadır.

Uzun süre Türklerin hükümlanlığı altında bulunan Ruslar sırasıyla Avar, Peçenek, Hazar ve Kuman Türklerinin hâkimiyeti altında kalmışlardır. XII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Türklerin tesirinde kalıp teşkilatlanmalarını geliştirmişlerdir. Rusya uluslararası bağlamda büyük bir devlet statüsü kazanmadan önce Rusya'da Kief, Çernigof, Galiç, Polotsk, Turav-Pinsk, Rostov-Suzdal, Ryazan, Novgorod ve Vladimir-Volynsk Knezlikleri hüküm sürmüştür. Knez Vladimir Svyatoslaviç'in soyundan gelen prensler bu prensliklerin başlarında bulunmaktaydı. (Saray, 1998: 11-12).

Osmanlı-Rus ilişkileri III. İvan'ın Osmanlı padişahına mektup yazmasıyla başlar. Ticari ilişkilerin başlatılması için Kırım aracılığıyla Osmanlı padişahına yazmış olduğu mektupta şu satırlar yer almaktadır: *“Sen, Müslüman hükümdarlar arasında en büyük hükümdarsın. Türk ve Acem hükümdarları üzerinde senin iraden vardır. Sen, kara ve denizlerin hükümdarı Sultan Beyazıt'sın”* (Pritsak, 1992: 69).

Daha sonraki dönemlerde Moskova ve Kırım arasındaki münasebetlerin dolayı Osmanlılarla Ruslar arasındaki olumlu ilişkiler yerini mücadeleye bırakır. Osmanlı devletiyle Çarlık Rusya'sı arasındaki bu mücadele 1670'li yıllardan 1900'li yılların başına kadar devam eder (Karaman, 2009: 1378).

Batılılaşmak ile Batılılaşmamak fikirleri her iki tarafta da benzer şekillerde tartışılmıştır. Ne tam Asyalılar, ne de tam Avrupalılar gibi hareket edemiyor olmaları her iki ülke arasındaki benzerlik gösteren konulardan biridir. Dostoyevski'nin *“Puşkin Üzerine Konuşmalar”* da Batıcılara atfettiği şu sözleri çok anlamlıdır: *“Halka geçmişini inkâr ettireceğiz, bizim zorumuzla bu halk geçmişine lanet okuyacak, Avrupa ile Avrupa hayatının inceliği ile kültürüyle Avrupa'nın gelenekleri, giyim kuşamı, içkileri,*

danslarıyla başını döndüreceğiz. Kısacası bu halk, ayağındaki çarıktan, içtiği kvastan, eski şarkılarından utanacak, yerin dibine geçecek.” (Dostoyevski, 1987: 26)

Türkiye, 15.yy’ dan beri Rusya’nın dış politika ve ekonomik ortaklarının en önemli ülkelerinden biridir (Prousis, 2002). Her iki ülkenin coğrafi yakınlığı ve objektif olarak tamamlayıcı ekonomileri her zaman ve özellikle de yakın geçmişte ticaret ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. (Hill ve Taspınar, 2006) Ancak, bazı siyaset bilimcilerine göre tarihsel olarak güvensizlik hala uzun vadeli stratejik ortaklık ilişkilerinin kurulmasında engel teşkil eden bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4. Geçmişte ve Günümüzde Rus ve Türk Edebiyatlarının Birbirleri ile İlişkisine Genel Bakış

Karadeniz’in kuzeyindeki Türk kavimleriyle Ruslar arasındaki tarihi ilişkiler çok eski dönemlere dayanmaktadır. Türkiye’yle Rusya arasındaki resmi ilişkilerin tarihi ise 500 yılı aşmıştır. Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti’nin Rusya’yla ticari, siyasi ve kültürel alandaki ilişkileri önceleri, çoğunlukla yabancı kökenli Osmanlı elçileri aracılığıyla yürütülmekteydi. Rusya’yla siyasi ve ticari ilişkiler bir süre Kırım Türkleri aracılığıyla yürütüldü. Daha sonraları ise devlet bünyesinde uzman tercümanların bulunduğu birimler bu görevi üstlenmişlerdi.

Rus edebiyatı, dünya edebiyatının önde gelen yerlerinden biridir. Her ülkede Dostoyevskiy, Tolstoy, Çehov ve Puşkin gibi ünlü yazarlar tanınıyor ve seviliyor. Bu yazarlar, yirminci yüzyılın tüm dünya edebiyatı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir.

Rusya ve Türkiye büyük komşu ülkedir ve komşu ülkelerin kültürünü bilmek her anlamda gereklidir. Türkiye’de bu durum Osmanlı döneminde anlaşılmıştır. XIX yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Rus edebiyatının Türkçe’ye ilk çevirileri ortaya çıkmıştır. Her on yıl boyunca, çevirilerin yoğunluğu giderek artmıştır.

Türklük ile ilgili çalışmalar siyasi kaygılardan dolayı Rusya’da Doğu bilimi birçok çalışma yapılmıştır. Bu durum Türk halklarının Ruslar tarafından daha iyi tanınmalarına olanak sağlamıştır. Mesela Alman asıllı Rus doğu bilimcisi olan W. Radlof on ciltlik “*Türk Halk Edebiyatı Numuneleri*” adıyla Türk folklorunun tanıtımını yaptığı bir eser meydana getirmiştir (Kurat, 1999:457).

Gerçekten de Rusya’da, Hıristyan Ruslar da, Rusya Müslümanları da ülkenin yerlileridir; ortak hayat onlar için asırlardır devam eden bir gelenek olmuştur. Her iki tarafın tarihi topraklarını sınırları içinde kucaklamış olan Rusya kendisini, aynı zamanda hepsi İslam toprağı olan bir devletin yurttaşları olan, fark yaratmadan Hıristyan Slavların veya Müslüman Türklerin ülkesi olarak tanımlayabilir.(Uzmen 2013:190)

Olası karşılaştırmaya gelince Türk ve Rus edebiyat gelenekleri kesinlikle farklı. Türk edebiyatı, Müslüman Doğu’nun hemen hemen tüm ülkelerinin edebiyatlarına özgü olan geleneksel Doğu edebiyatıdır. Rus edebiyatı bu anlamda Avrupa edebiyatına yakın ve her ikisi çok daha geç tarihlerde ortaya çıktı. Ancak daha klasik eserlerin doğası tabii ki benziyor. Yakın tarihte ise kültürel nüfuz ve fikir değış tokuşunu gözlemliyoruz. Türk yazarlar, uzun yıllardır Avrupalı romanistleri taklit ediyor, deneyimlerini kendi edebiyat geleneklerine uygun olarak kullanıyor. Bu arada Rus ve Türk eserlerinin ortak bir yanı daha var. Türk yazarlar, 19’uncu yüzyıldan başlayarak, aslında Rus edebiyatının etkisiyle, toplum tarafından dışlanan entelektüel kahramanı Türk geleneğine eklemiştir. Bunlar, Sabahattin Ali, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Pamuk ve birçok diğ er yazarlardır. Bu kahraman, tıpkı Puşkin, Lermontov ve Griboyedov’da olduğı gibi, anavatanın kaderini düşünür, öte yandan da genellikle çevredekiler tarafından kabul edilmez ve dışlanır. Bu tür özgü kahraman ve kötü kahraman konusu halen güncel. (2014)

Türklükle alakası birçok ismin olduğı unutulmamalıdır. Örneğ in; Türk imgesi Puşkin’den Lermontov’a kadar birçok isim belirgin bir biçimde kullanmışlardır. Türk masalı olan “Âşık Garip” Lermontov tarafından birçok Türkçe kelime kullanarak yazmıştır. Aynı şekilde Puşkin’in “Bahçesaray Çeşmesi” de Lermontov’unkine benzer özellikler taşımaktadır. Jukovski’nin anne tarafından Türk kökenli olması da bu etkileşime gösterilecek örneklerden biridir. Baskakov’un iddia ettiğı gibi Türk menş eli soyadlar taşıyan 300 önemli Rus ailesinin bulunması Türk-Rus ilişkilerinde ilginç bir boyut kazandırmaktadır. Rus devlet tarihinin yazarlarından olan Karamzin’in soyadının Türk menş eli olması da bu gerçekliğı gözler önüne sermektedir(Başbuğ, 2015: 333)

Sanatın diğ er alanlarında da birtakım münasebetlerden olmuştur. 1934 yılının Mart ayında “d” grubu sanatçılarının yapıtlarını çok beğ enen “Ankara: Türkiye’nin Kalbi”

filminin yönetmeni Jutkeviç, yapıtların Moskova ve Leningrad'da da sergilenmesini sağlamıştır (İrepoğlu, 2005: 57).

Atatürk ve İnönü tarafından 13 Rus sanatçısı konser için yine bu dönemde İzmir'e davet edilerek, misafir edilmişlerdir. Güzel günler geçirmeleri için kafile çok iyi ağırlanmış ve güvelik için her türlü tedbir alınmıştır. Ziyarete gelen sanatçılara hediye verilmesi için İzmir Valisi Kazım Dirik tarafından, Başbakanlığa bir tavsiye mektubu yazılmıştır. Bu tavsiye dikkate alınarak Atatürk'ün emriyle sanatçılara Türkiye'yi ve Ege'yi yansıtan hediyeler verilmiştir(Öksüz, 2005: 312)

2.5. Türk ve Rus Edebiyatından Yapılan Çevirilere Örnekler.

Rusça'dan çevrilen ilk edebi eser olarak bir süre St., Petersburg'ta eğitim almış daha sonra da Rusya'dan Türkiye'ye dönen ve döndükten sonra da bir süre Mektebi Mülkiye'de tarih dersleri veren Mizancı Mehmed Murad'ın 1884 yılında Griboyedov'un Akıldan Belâ (Gore ot uma) adlı oyununu Rusça'dan Türkçe'ye çevrilen eserdir.(Habib, 1941:267; Gariper, 1999:111)

1887-1900 yılları arasında gerçekleştirilen araştırmalarda Rusça'dan Türkçe'ye 27 şiirin çevrildiği tespit edilmiştir. Çevirilerin bazılarında şair adları belirtilmemiş bazılarında ise belirtilmiştir. Ali İhsan Kolcu tarafından başlatılan çalışmada Bunların 18'inin listesi sunulmuştur. Arşivlerde bulunduğu bu çevirileri Ali İhsan Kolcu yıllara göre ayırmıştır. Bu araştırmaya göre M. Yu. Lermontov'un şiiri Rus edebiyatından gerçekleştirilen ilk çeviridir. Fransızca'dan çevrilen şiir, 26. sayısında 14 Nisan 1887 tarihinde Mehmed Murad'ın çıkardığı Mizan dergisinin yayımlanmıştır. Şiirin sunuş bölümünde Ol dem ki hazân-nümâ enînler... ile başlayan dizinin Tahir Bey tarafından tanzim edildiği yazılıdır. Yapılan çalışmalar sonucunda bunun, Lermontov'un Kogda volnuetsya jelteyuşçaya niva... şiirinin çevirisi olduğu tespit edilmiştir. Çevirinin sunuş bölümünde tanzim edildiğinin belirtilmesi bir anlam içermektedir. Çünkü tıpkı batı dillerinden gerçekleştirilen çevirilerde olduğu gibi belirli ölçüde Lermontov'un şiirinin teknik yapısına müdahale edilmemiş bazı sözcüklerle deyimler değiştirilmişse de bazı dizeleri çevrilmemiştir (Aykut, 2006: 3).

Şiir çevirileriyle ilgili Rusça'dan Türkçe'ye aktarılan çalışmaların bir diğeri de Cafer Gariper tarafından gerçekleştirilmiştir. Ali İhsan Kolcu'nun listesini sunduğu 18 şiirden

farklı olarak Cafer Gariper arşiv araştırmalarına dayanarak Rusça'dan çevrilen 9 Şiir daha bulmuştur. Toplam 27 Şiiri hem üslûp hem de konu açısından inceleyerek değerlendirmiştir (Gariper, 1999:105- 134).

Cafer Gariper yapmış olduğu çalışması sonucunda Recep Vahyî'nin askeri okulda öğrendiği Rusçasıyla Rusça'dan çevirdiği Őiirleri Bursa'da Nilüfer dergisinde yayımlandığı belirlemiştir. Kazlar (Gusi) (1890) Rus arı I. Petro ile bir köylü (Tsar Pyotr i krestyanin) (1890), vd. Kuşağız (Ptıka) (1889), ifti Őarkısı (Pesnya paharya) (1889), vd. Bu çeviriler üzerinde alışan Türkan Olcay Kuşağız'ın F.A. Tumanski'nin Őiirlerinden ifti Őarkısı'nın da A.V. Koltsov'un Őiirlerinden olduğunu belirlemiştir (Olcay, 2005: 44).

Yapılan alışmalar sonucunda bugüne kadar elde edilen bilgilere göre 1887-1900 yılları arasında İ.A. Krılov'un fablleri ile A.V. Koltsov, F.A. Tumanski, M.Yu. Lermontov ve A.S. Puşkin'in Őiirleri doğrudan Rusça'dan ve Fransızca'dan çevrilmiştir. L.N. Tolstoy ve İ.S. Turgenev'in düzyazı şeklindeki iki küçük öyküsü ise bu dönemde Rusça'dan Şiir şeklinde çevrilmiştir. Rusça'dan Türkçe'ye yapılan çevriler arasında 27 Şiir ve fabl arasında sahibi bilinmeyen Őiirlerde bulunmaktadır.

Puşkin'in Kar Fırtınası (Metel) öyküsü Olga Lebedeva'nın Türkiye'de yayımlanan ilk çevirisidir. İlin 1890'da Tercüman-ı Hakikat gazetesinin birkaç olarak yer alan öykü daha sonrasında da kitap olarak yayımlanmıştır. Kitabın önsözünde Ahmet Mithat, Olga Lebedeva'yı ve Puşkin'i ve tanıtmıştır (Habib, 1941:267-268). Olga Lebedeva, Puşkin'in Maa Kızı'nı "Kağıt Oyunu" adıyla çevirmiştir (1893).

Puşkin ve Tolstoy'un yapıtları 19. yüzyılın sonlarında Fransızca'dan da çevrilmeye başlamıştır. İkdam gazetesinde Kroyer Sonatı romanının ilk bölümleri Fransızca'dan çevrilerek yayımlanmıştır (23 Ekim 1896) (Olcay, 2005: 49).

Sıkı sansür nedeniyle 1900-1908 yılları arasında çok az yapıt çevrilmiştir. Bu dönemde yayımlanan eserle arasında Abdullah Zühdü tarafından Fransızca'dan çevrilen Turgenev'in, İstanbul'da Duman ile Âb-ı Nevbahar adıyla yayımlanan İlbahar Selleri romanları bulunuyordu (Olcay, 2005: 51).

Türk okuyucusunu en çok etkileyen ve 19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başlarında Türkçe'ye en fazla çevrilen yazar Lev Tolstoy'dur. Tolstoy'u Türkiye'de ilk tanıtanların

başında Olga Lebedeva'dan sonradır. Bir diğer yayımcı İbrahim Hilmi'dir (Şifman, 1960:416-417).

Meşrutiyetin ilanıyla birlikte 1908'de çevirilerde Batı dillerinin yanı sıra Rusça çevirilerinde de de bir canlanma meydana gelmiştir. Özellikle çevirilerinde büyük bir artışın gözlemlendiği yazar Tolstoy'dur. Bu dönemde “İlyas Yahut Zenginlik” başlığıyla “İlyas” öyküsü bu kez ikinci kez yayımlanır (1909) (Şifman, 1960:418). Aynı yıl “Tanrı Gerçeği Görür, Ama Hemen Bildirmez” ve “Kafkas Esiri” çalışmaları da Rusça aslından çevrilerek yayımlanır (Şifman, 1960:419). Olga Lebedeva tarafından 1893'de Familya Saadeti adıyla çevrilen Aile Mutluluğu da bu dönemde “Bir İzdivacın Romani” adıyla Raif Necdet tarafından ikinci kez çevrilmiştir (1910) (Habib, 1941:278) Fransızca'dan Haydar Rıfat tarafından çevrilen “Diriliş” romanı Teceddüt-ü Hayat adıyla İbrahim Hilmi'nin Millet gazetesinde yayımlanmıştır (1911) (Habib, 1941:279; Hilmi, 1936: 15). Baha Tevfik tarafından da aynı roman Fransızca'dan bir kez daha çevrilmiştir (1911) (Şifman, 1960:419). 1911 yılında S. Celâl tarafından Tolstoy'un Korney Vasilyev öyküsü de çevrilmiştir (Şifman, 1960:419).

Türk edebiyatında Gogol ve Dostoyevski gibi, Rus yazarların oldukça geç tanındığını belirtmeliyiz. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tolstoy ve Turgenev' den sonra özellikle bu iki yazarın Avrupa'da hızla tanınmaya başlamasına paralel olarak Türkiye' de de tanınır olmuşlardır. Türkçe'ye M. Vâsif tarafından “İçli Kız” adıyla çevrilen Dostoyevski'nin “Krotkaya” öyküsü Dostoyevski tarafından yazıldıktan 55 yıl sonra Türkçeye çevrilmiştir (1931). “Ölü Bir Evden Anılar” romanı Haydar Rıfat tarafından yazılışından 71 yıl sonra “Ölümler Evinin Hatıraları” adıyla Türkçeye çevrilmiştir (1933). İçinde Namuslu Hırsız öyküsünün de yer aldığı “Beyaz Geceler” kitabı da Ruşen Eşref Ünaydın tarafından yazıldığından 85 yıl sonra Türkçeye çevrilmiştir (1933) (Ediz, 1979: 29)

BÖLÜM 3: ÇALIKUŞU ESERİ'NİN RUSÇA'YA ÇEVİRİSİ'NİN İRDELENMESİ VE KAYNAK METİN (KM) VE EREK METİN (EM) YAZARLARI HAKKINDA BİLGİ

3.1. Reşat Nuri Güntekin'in Özgeçmişi

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı içerisinde en çok eser veren yazarlardan biri olan Reşat Nuri GÜNTEKİN, 25 Kasım 1889 tarihinde İstanbul Üsküdar'da askeri doktor olan Nuri Bey ve Lütfiye Hanım'ın çocukları olarak dünyaya gelmiştir. Babasının mesleği nedeniyle Anadolu'da birçok şehir gezmiş bu nedenle de öğrenimini farklı şehirlerde devam ettirmiştir. İlköğrenimini İstanbul'daki Selimiye ve Çanakkale mahalle mekteplerinde tamamlamıştır. Galatasaray Lisesi'nde de bir yıl eğitim gören Reşat Nuri, ardından İzmir Frereleer okuluna gitmiştir.

Sınavla girdiği İstanbul Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümünü 1912 yılında bitirmiştir. Öğretmenlik hayatına Bursa Sultanisi Fransızca öğretmenliği ile başlamıştır (1913). Ayrıca İstanbul Erkek, Kabataş, Galatasaray, Çamlıca ve Erenköy liselerinde edebiyat öğretmenliği ve müdürlük yapan Reşat Nuri, 1931-1939 yılları arasında Milli Eğitim Müfettişliği görevinde bulunmuştur. Ayrıca 1939-1943 yılları arasında bir dönem milletvekilliği yapmıştır. 1947 yılında Milli Eğitim başmüfettişi olmuş, aynı yıl Paris Kültür ataşeliği görevinde de bulunmuştur. 1954 yılında altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılan Reşat Nuri, bir süre sonra kansere yakalanmış ve tedavi için gitmiş olduğu Londra'da 7 Aralık 1956 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

3.2. Reşat Nuri Güntekin (Eserleri)

Reşat Nuri Güntekin, roman, hikâye, tiyatro, gezi ve eğitim alanında birçok eser veren çok yönlü bir yazardır. Reşat Nuri Güntekin, edebiyat dünyasına ilk başta imzasız şiirler ile girer. Çalıkuşu romanı ile Reşat Nuri Güntekin, bütün memlekette tanınan bir romancı olmayı başarır. Hatta bazı karikatürcüler onu, çalıkuşu resmiyle sembolleştirir. Reşat Nuri Güntekin, romanlarında Anadolu ve Anadolu insanının derinliğini, yalnızlığını anlatmaya çalışır. Onun askerî bir doktor olan babası çeşitli yerlerde görev yaptığı için bu sayede çocukluğundan beri Anadolu'yu adım adım dolaşmıştır (tez).

Yayın tarihlerine göre eserleri şunlardır:

Roman: Çalıkuşu (1922), Gizli El (1924), Damga (1924), Dudaktan Kalbe (1925), Akşam Güneşi (1926), Bir Kadın Düşmanı (1927), Yeşil Gece (1928), Acımak (1928), Yaprak Dökümü (1930), Kızılıcak Dalları (1932), Gökyüzü (1935), Eski Hastalık (1938), Ateş Gecesi (1942), Değirmen (1944), Miskinler Tekkesi (1946), Harabelerin Çiçeği (1953), Kavak Yelleri (ölümünden sonra 1961), Son Sığınak (ölümünden sonra 1961), Kan Davası (ölümünden sonra 1962)

Öykü: Gençlik ve Güzellik (1919), Roçild Bey (1919), Eski Ahbap (1919), Tanrı Misafiri (1927), Sönmüş Yıldızlar (1928), Leyla ile Mecnun (1928), Olağan İşler (1930),

Oyun: Hançer (1920), Eski Rüya (1922), Ümidin Güneşi (1924), Gazeteci Düşmanı-Şemsiye Hırsız-İhtiyar Serseri (Üç oyun bir arada, 1925), Taş Parçası (1926), Hülleci (1926), Bir Köy Hocası (1928), Babür Şah'ın Seccadesi (1931), Bir Kır Eğlencesi (1931), Ümit Mektebinde (1931), Felaket Karşısında-Gözdağı-Eski Borç (Üç oyun bir arada, 1931), İstiklal (1933), Vergi Hırsız (1933), Bir Yağmur Gecesi (1943), Balıkesir Muhasebecisi (1953), Tanrıdağı Ziyafeti (1955), Yaprak Dökümü (ölümünden sonra 1971), Eski Şarkı (ölümünden sonra 1971)

Gezi: Anadolu Notları (ilk cildi 1936; ikinci cildi 1966),

Eğitim: Dil ve Edebiyat: Türk Kıraati (1930), Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu (1935)

3.3. Reşat Nuri Güntekin'in Eseri (Çalıkuşu) Hakkında Bilgi

1922 yılında yazılan Çalıkuşu yayımlandığı zamanda da çok gündem olmakla birlikte zamanla Türk edebiyatının en çok okunan eserleri arasında yer almıştır ve hala sevilerek okunmaktadır. Eser başlangıçta “İstanbul Kızı” adıyla dört perdelik bir oyun olarak yazılmıştır. Ancak daha sonra Vakit gazetesinde 1922 yılında tefrika edildikten sonra çok beğenilmiştir. Yazar eseri kaleme almadan önce neler düşündüğünü şu sözlerle belirtmektedir:

“O zaman genç kızlarda neşe ve serbestlik iyi alâmet sayılmazdı. Ecnebi mekteplerinde, yahut ileri aile muhitlerinde yetişmiş tek tük kızlar iyi gözle görülmez, fena aile kadını, fena vatandaş, fena insan olmaya namzet sayılırdı. Hattâ klâsik aileler böylelerini oğullarına almaktan korkarlardı.

Ben, İstanbul Kızı'nda, büyük bir çocuk demek olan bir genç kızda biraz tahsil, biraz neşe, hafiflik ve serbestliğin pek korkulacak bir şey olmadığını, böylelerinin zamanı gelince, yahut hayatın müşkül saatlerinde kendilerini en ağırbaşlılardan daha iyi çekip çevireceklerini göstermek istiyordum... (Eserin), bahsettiğim tarzda insanlara karşı bir sempati uyandırması da her halde bir kâr olacaktı” (Yedigün Dergisi’nden akt. Kavcar 1970: 166).

Romanın merkezinde bir aşk hikâyesi olmakla birlikte, yazar Feride karakteri üzerinden Osmanlı sonrası kurulan yeni devletin modern yüzünü göstermektedir. Bu açıdan eser ilk gençlik yıllarında bulup kaybettiği aşkın yerini doldurabilme adına kendisini eğitime adayan, yardımsever, kalbi iyilik dolu, aklına kötülük gelmeyen vatansever bir genç kızın hayat serüvenidir (Kavcar, 1970: 167).

Eser Feride’nin günlüğü olarak kurgulanmıştır. Evleneceği gün aşkının kendisini aldattığını öğrenmesi üzerine öğretmenlik yapmak üzere gittiği bir Anadolu’daki bir otel odasında göreve başlayacağı yeri beklerken yazmaya başladığı bir günlüktür. Feride’nin Zeyniler köyünde başlayan öğretmenliği bu köyde evlatlık olarak aldığı Munise ile Anadolu’nun farklı bölgelerinde devam etmiştir. Genç, güzel ve üstelik bekâr bir bayanın tek başına sürdürdüğü bu hayat mücadelesinin ne kadar zor olduğu gittiği her yerde kendisine âşık olanlar ve ipekböceği, gülbeşeker gibi takılan lakaplardan da anlaşılmaktadır. Feride’nin bu zor, aynı zamanda oldukça acıklı macerasındaki tek dayanağı Munise’dir ve günün birinde onu da vefatıyla hayatta tamamen yalnız kalmıştır. Ancak hayat bazen sürprizlerle doludur ve çektiği sıkıntılar son bulacak ve sonunda ilk tek aşkı olan Kamuran’a kavuşacaktır (Dirim Tıp Gazetesi, 2008: 6-7).

3.4. İgor Alekseyevich Pechenev (Çalıkuşu Romanının Rus Çevirmeni)

3.4.1. İgor Alekseyevich Pechenev’in Öz geçmişi

Aslen Rus olan İgor Alekseyevich Pechenev (Игорь Алексеевич Печенев) 09.08.1928 tarihinde Azerbaycan / Bakü’de doğmuş, ilkokula başladığında yeteri kadar Rusça bilmediği için Rusya’ya halasının yanına gönderilmiş ve dili iyice kavrayınca tekrar Bakü’ye geri dönüp okulunu bitirmiştir. Halen Moskova’da yaşamakta fakat ailesiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bir yazar, Türkolog, Azerbaycan uzmanı, tarihçi ve bir bilim adamı olarak bilinen Pechenev Doğu Dilleri bölümünü okudu ve henüz öğrenciyken M.S. Ordubadi’nin “Меч и перо” (Meç i Pero) adlı eserini “Kılıç ve

Kalem” adıyla tercüme etmiş ve yayınlamıştır (Zeynalov, 2001). Pechenev’in Rusya Milli İstihbarat Örgütünde tercüman olarak çalıştığı fakat daha sonraları bu görevden ayrıldığı bilinmektedir. Son yıllarda Pechenev Doğu dilleri ve kültürüne yönelik çalışmalarını daha seri bir şekilde okuyucuya ulaştırabilmek amacıyla Türkçe konuşan Rusya vatandaşları, Doğu ve Türk Dünyası ile ilgilenenler için Moskova’da yayınlanan “Анталья” (Antalya) gazetesinin Genel Yayın Yönetmenliğini de yapmıştır (Zeynalov, 2001).

3.4.2. İgor Alekseyevich Pechenev’in Eserleri

Türk dünyasından birçok değerli eseri Rusçaya kazandırmıştır. Akademisyen Celal Aliyev (Джалал Алиев) ve Budag Budagov’un (Будаг Будагов) yazmış oldukları Türkler, Azerbaycanlılar, Ermeniler: “Soykırım” Tarihi Gerçekler” kitabını yayınlamış, bu nedenle de sözde Ermeni “soykırımı” olarak bilinen konularda televizyon ve radyo programlarına çıkarak Ermenilerin gerçekleri çarpıttığıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur (<https://librusec.pro/a/41582>).

Pechenev tarih, edebiyat ve Türkoloji alanında edindiği tecrübeleriyle Türk dünyasından M.F. Ahundov, S. Ragimov, S. Rahman, Anar, Gilman (Musaev) İlkin, Reşat Nuri Güntekin, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Nazım Hikmet ve Orhan Hançerlioğlu gibi önemli yazarların eserlerini Rusçaya tercüme etmiştir. Reşat Nuri Güntekin’in (Решад Нури Гюнтекин) Çalığışu (Королек - птичка певчая), Orhan Hançerlioğlu’nun (Орхан Ханчерлиоглу) İnsansı Şehir (Город без людей) ve Orhan Kemal’in (Орхан Кемаль) Hilekar. Murtaza. Yetmiş İkinci Koğuş (Мошенник. Муртаза. Семьдесят вторая камера) Türkçeden Rusçaya tercüme ettiği eserlerden bazılarıdır. Azerbaycan edebiyatından ise Cafar Cabbarlı’nın (Джафар Джаббарлы) piyesi, Süleyman Ragimov’un (Сулейман Рагимов) Saçlı (Сачлы), İlyas Efendiyev’in (Ильяс Эфендиев) Dağın Ardındaki Üç Arkadaş (Три друга за горами), Sabit Rahman’ın (Сабит Рахман) Kırık Ayna (Разбитое зеркало), Salam Gadirzade’nin (Салам Гадирзаде) Kış Gecesi (Зимняя ночь) ve Evlenmek İçin Acele Etme (Не спешите жениться), Anar’ın (Анар) Zeitnot (Цейтнот) ve Macal (Маджал), Cafar Bagirov’un (Джафар Багиров) hikayelerini; Sabit Rahman’ın (Сабит Рахман) Nina (Нина) romanı; Gilman Musayev’in (Гылман Мусаев) Kaledeki İsyân (Восстание в Крепости) ve Kuzey Rüzgarı (Северный ветер) gibi bir çok eseri Rusçaya tercüme etmiştir (Zeynalov, 2001).

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanını 1958'de "Королек - птичка певчая" (Korolek – Pitiçka Pevçaya) adıyla Rusçaya tercüme etmiş, beş kez basılmış ve toplamda yirmi milyon tiraaja ulaşmıştır (Eren, 2012: 187).

Pechenev bir tarihçi olarak Türk-Rus ilişkilerini, Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan meselelerini ve Azerbaycan tarihini araştırmıştır. Kendisiyle yapılan bir röportajda Doğuya olan ilgisinin bir anda başladığını ve sanki kendisinin bu yöne doğru bir şekilde çekildiğini belirtmektedir. Bu nedenle Türkçeye ilgi duyduğunu, üniversite öğrencisiyken edebiyata merak saldığını ve Nazım Hikmet'in ilk tercümanı olmaktan da gurur duyduğunun altını çizmektedir. Öğrencilik yıllarında gösterdiği edebiyat alanındaki üstün başarıları Pechenev'in Rus İstihbaratına alınmasını sağlamıştır. İstihbaratçı olarak çalışmaya başlamasını "farklı bir yol çizmek" olarak tanımlayan Pechenev edebiyattan başka alanlarda da çalışmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Özellikle Türkiye ile ilgili konularda oldukça temkinli ifadeler kullanarak istihbaratçı olduğu dönemlerde Türklere zarar vermediğinin, aksine iki ülke arasındaki ilişkilerin sıcak komşuluk ilişkileri üzerinde kurulu olmasına gayret ettiğinin altını çizme gereği hissetmektedir. Türkler ve Türkçe hakkında bir Türkolog olarak ilgilenmesini "iyi bir tercihti" şeklinde ifade ederken, Türklerle ilgili düşüncesini "kaderimin Azerbaycanlılar gibi bu kadar zeki bir milletle tanışmamı sağlaması benim için büyük bir şanstır" cümlesiyle açıklamaktadır (Librusec, tarihsiz).

Pechenev Türk edebiyatına olan sevgisini Aziz Nesin'in eserlerini Rus okurlara kazandırmış olmakla da ifade eder. "İt Kuyruğu" (Собачьи хвосты), "Eğlenceye Gelin" (Приходите развлекаться) ve "Yüzde Yüz Şaheser" (Стопроцентный шедевр) Pechenev'in bahsettiği eserlerdir (Rusya Devlet Kütüphanesi).

Türkçe eserlerden kendi ifadesiyle iyi bir kazanç elde etmiş olmasına karşın, son zamanlarda daha çok Azerbaycan kültürü ve tarihiyle ilgilenmiştir. Genelde Azerbaycan ve Türk düşünce yapılarının karşılaştırılmasının ilgisini çektiğini belirten Pechenev, Sovyetler döneminde bu alanda istediği her şeyi yapamamaktan şikayetçidir. O dönemin eserlerinin içeriğiyle ilgili de bilgi verebilecek olan şu açıklamayı yapmaktadır: "Bazen bunu yapmak lazım' derlerdi, ben de yapardım." (<https://librusec.pro/a/41582>).

Yazarın Türklere karşı sempatisi hemen her ortamda ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, hiçbir edebiyatçıyı bir diğerinden ayırmaz ve hepsine de eşit derecede sevgi beslediğini belirtir. Her ne kadar Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanı Ruslar tarafından çok

beğenilmiş ve Pechenev'e ün katmış olsa da, açıklamalarından kendisine Aziz Nesin'i Reşat Nuri Güntekin'den daha yakın bulduğu anlaşılmaktadır (<https://librusec.pro/a/41582>). Aziz Nesin'i zeki ve sosyal bir kişilik olarak tanımlayarak eserlerini tercüme etmekten zevk aldığını belirtir. Nazım Hikmet'in eserlerini de tercüme eden Pechenev, sadece tercüme etmekle kalmamış, kendi ifadesiyle onlarca şiirini ezbere okuyacak kadar da ilgi duymuş birisidir.

3.4.3. İgor Alekseyevich Pechenev'in Erek Metin (EM) Çevirisi Hakkında Bilgi

Erek metinlerin kaynak metinle dil, üslup, zenginlik, akıcılık ve içerik bakımından ne dereceye kadar benzeşik olduğu ciddi tartışma konusudur. Çoğu dil bilimci kaynak metinler çeviri sürecinden geçip erek metinler haline dönüşünce önemli değerlerinin bir kısmını kaybettiği, bir kısım dilbilimciler ise metnin yeni bir değer kazandığı kanaatinde. Bu nedenle Çalıkuşu romanının Rusçaya çevrilmesi sonucunda oluşan erek metin “Королек - птичка певчая” çevirmenin amacı, yaşadığı dönem ve çeviri stratejisi bakımından incelenmelidir.

Çeviri İgor Alekseyevich Pechenev tarafından 1958'de yapılmış ve o dönem adı “Государственное издательство художественной литературы (ГИХЛ)” (Gosudarstvennoe izdatelstvo hudojestvennoy literaturı – Devlet Edebi Eserler Yayınevi) olan ama 1963'ten sonra “Художественная литература” (Hudojestvennaya Literatura – Edebi Eserler) olarak değişen yayın evi tarafından basılmıştır (<http://hudlit.com>). Bu yayınevi ilk kurulduğu günden beri devlet destekli bir yayınevidir. (<http://guides.rusarchives.ru> ve <https://fantlab.ru>). İlk basılan eser 400 sayfadır (<http://www.libex.ru>). Eser daha sonraları aynı basım olarak farklı yayınevlerince de basılmıştır. İncelenen Rusça eser 1992'de ЯГУАР (Yaguar) yayınevinde kitap ölçülerinde kısmen değişiklik yapılarak 352 sayfa olarak basılmıştır (<https://www.livelib.ru>).

Pechenev'in Çalıkuşu'nu neden Rusçaya tercüme ettiğinin anlaşılabilmesi için şu ön bilgilerin altını çizmekte fayda vardır: Öncelikle O dönemlerde Rusya kurmuş olduğu yayınevleri aracılığıyla etkili gördüğü ülkelerin eserlerini Rusçaya tercüme ettiriyordu. Bu konuda çok titiz ve amaçlı yayıncılık yapıyordu. Türklerle bir türlü istenen ilişki kurulamamış olmanın verdiği eksiklik Türkçe eserlerin Rusçaya çevrilmesi amacıyla toplumsal yakınlaşmayı artırmayı bir strateji olarak belirlemişti (Demir, 2014: 186; Gençalp, 2014: 316 ve Svistunova, 2016).

İkinci olarak Pechenev başarılı bir tarihçi ve Türk dili uzmanıydı. Bu özelliği onun ilerleyen zamanlarda Rus Gizli Servisine girmesine yetmişti. Bu nedenle servisin önemli gördüğü tercüme bir dil uzmanı olarak yapıyordu. Pechenev o dönemlerde neyi nasıl çevirmek gerektiğine devlet yetkililerinin karar verdiğini belirtmek için “Bazen bunu yapmak lazım’ derlerdi, ben de yapardım.” demiştir (Librusec, tarihsiz).

Üçüncü olarak Pechenev bir Rustu ama Bakü’de doğmuş olması onun Doğu kültürüyle yoğrulmasına ve hatta hayran olmasına, Azerbaycan, Doğu ve Türklerle ilgili fırsat buldukça olumlu ve katkı sunucu çalışmalar yapmasına sebep olmuştu. Konuya ilişkin görüşlerinin ifade ederken İkinci Dünya Savaşı’nın o zor günlerinde blokada altında tutulan Leningrad’da Nizami Gencevi’nin jübilesi yapıldığından haberdar olduğunu ve edebiyatın bu temel eserin çalışmalarını Rusçaya tercüme etme sözü verdiğinden bahseder. Pechenev bu çalışmaları yaparken Türki dillerin ve kültürün tam anlamıyla Rus okuruna aktarılmasını arzulamıştır (Zeynalov, 2001). Zira bu konudaki olumlu görüşlerini belirtirken, neden bu alanı tercih ettiğiyile ilgili “iyi bir tercihti” demiş ve kaderinin Türklerle ilgilenme yönünde ilerlemesini “zeki bir milletle tanışma şansı” olarak değerlendirmiştir (Librusec, tarihsiz). Türk kültürünün Rusçaya aktarılmasındaki bir diğer amacı Rus okurlar için Türkçe yayınlanan “Antalya” (Анталья) gazetesinin Genel Yayın yönetmenliğini yapmasıdır (Zeynalov, 2001). Pechenev’in yayıncılık yaparak Türk dünyası için ne kadar büyük katkılar sunduğuna ilişkin bir kıyaslama yapan Zeynalov (2001), bu konuda Gumilev’den sonra Pechenev gibi başkasının daha olmadığını belirtmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında, Çalıkuşu romanının Rusçaya tercüme edilmesinin altında yatan sebepler şu başlıklar altında toparlanabilir:

- Türkçe eserlerin Rusçaya tercümesi o dönem için öncelikli bir devlet politikasıydı;
- Bu tercüme işinin hem Doğu kültüründe yaşamış hem de bu alanda çok başarılı, Türk kültürünü Ruslara tanıtmaya arzusu olan bir devlet yetkilisi tercüman tarafından yapılması;
- Tercümede rejim için istenmeyen yönler olursa, rahatlıkla müdahale edilebilmesi için tercümenin bir devlet destekli yayınevi tarafından basılmasını sağlamak.

Buradan anlaşıldığı kadarıyla romanın tercümesi tercümanın kişisel bir tercihi değil, bir devlet göreviydi. Bunu da yaparken tercümanın severek ve isteyerek yaptığı anlaşılmaktadır. Bu gibi konularda zaten kendisi de Türklere bir zarar vermek değil, iki kültürü birbirine tanıştırmak olduğunu sıklıkla dile getirmiş birisidir (Librusec, tarihsiz).

Dönemin analizinde İgor Pechenev'in doğum tarihi 1928'den itibaren Çalıkuşu romanının Rusçaya tercüme edildiği 1958 yıllarını da kapsayacak bir dönemi dikkate almak yerinde olacaktır. Dönemin analizinde Sovyet rejimi etkisinde Sovyet kültür ve edebiyatı, Sovyet kültürü, kadına bakış, iki ülke arasındaki siyasi ilişkisi ve Türk algısı üzerinde yoğunlaştırılması aydınlatıcı olacaktır. Bu kısım 3.4. Rus ve Türk Kültüründeki farklılıklar bölümünde incelenecektir.

3.4.4. İgor Alekseyevich Pechenev'in Benimsediği Çeviri Stratejisi

Pechenev'in tercümede kullandığı stratejiye ilişkin detaylı bilgileri tartışmadan önce, bu konudaki genel görüş ve tutumlarının neler olduğuna bakmakta fayda var. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Pechenev Türkçe ve Azerice eserleri Rusçaya tercüme ederken sadece cümle karşılıklarına bakarak değil, o cümlenin Türk kültür ve anlayışı içindeki yeri ve değerini kavrayarak tercüme etmektedir (Zeynelov, 2001).

Platov (2011) bir mühendis arkadaşının, bir zamanlar Pechenev'in de öğretmeni olan Türkçe öğretmeni ile ilgili bir anısından bahsetmektedir. Öğretmen bir derste Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanını getirir ve tercüme etmeleri için öğrencilere parça parça dağıtır. Öğretmen Çalıkuşu romanı hakkında öğrencilere aydınlatıcı bilgi vermek amacıyla “İngilizler için Jane Eyre ve Amerikalılar için Rüzgar Gibi Geçti romanları ne ise Türkler için de Çalıkuşu romanının o değerinde” der. Tercüme bittikten sonra öğretmen Pechenev'in tercüme ettiği Çalıkuşu romanının Rusça “Птичка певчая” (Ptička Pevçaya) versiyonu gösterir. Tüm öğrenciler inceledikten sonra Pechenev'in tercümesi ile kendi tercümelerini kıyaslarlar ve Pechenev'in romanının akıcılık ve bazı gramer hatalarına rağmen ileri düzeyde olduğunu belirtirler. Mühendis romanın tercüme bakımından niteliğini daha derinden incelemek ister. Öncelikle romanın ismi “Ptička Pevçaya” (Птичка певчая) dikkatini çekmiş ve neden böyle bir isim kullandığını merak etmiş. Baştan sona ama detaylıca birkaç defa okumasına rağmen romanın kahramanı Feride Hanım'la “Çalıkuşu” (Ptička Pevçaya) kelimesinin uzaktan yakından bir ilgisi

olmadığını ve romanda da bir ötücü kuştan hiç bahsedilmediğini götür. Bunda ciddi bir hata olduğunu düşünür ve öğretmene iletir. Aslında neden hata olduğuna dair düşüncesi şudur: Tercüman Türkçe “çalı” kelimesini “çalmak” (müzik aleti çalmak ya da şarkı çalmak) fiilinin kökünden almıştır. Çünkü Türkçede piyanoda bir müzik icra etmek “piyano çalmak” olarak ifade edilir. Dolayısıyla “yapmak – yapı” gibi “çalmak – çalı” olarak düşünülmüş. Türkçedeki anlamıyla Rusçada “çalmak – çalı” “pet – penie” (петь – пение), yani romanın adı “Çalikuşu” Türkçe “Ötücü Kuş” olarak düşünülüp “Птичка певчая” olarak tercüme edilmiştir. Rusça tercümesine göre “Çalikuşu” kelimesi sarı kafalı, hızlı koşabilen, çalılıklarda yaşayan ve serçegillerden olan küçük bir kuştur. Hem bu kuşu “ötücü” olarak nitelemek mümkün olmazken, sesi bülbülden fersah fersah ötede olup olsa olsa serçenin “cik”lemesine benzer. Bir diğer hata ise, 1930’lu yıllarda “Ртичка Певçая” (Птичка певчая) harishane jargonu ve küfürlü bir şarkı olarak gösterilir. Tercümelerde bilgi kaybı olduğu bilinmektedir. Pechenev’in tercümesinin bu açıdan incelendiğinde ciddi sorunları olduğunu düşünülmektedir. Zira ona göre orijinal eser 18.000 satır iken, tercüme sadece 9.005 satırdır.

Yukarıda bahsedilen bu değerlendirmeler bir hata da olabilir, bir tercüman tercihi sebebiyle erek metnin başkalaşması da olabilir. Fakat çok iyi bilinen bir şey var ki, çevirmen Pechenev Türk kültür ve yaşam biçimini çok iyi bilen bir tarihçi, edebiyatçı ve Türkolog’dur (Zeynalov, 2001). Çeviride izlenen stratejiye ışık tutması bakımından, çevirinin yapıldığı yıllarda çevirmenin Rus Gizli Servisinin personeli olduğu ve o dönemlerde yabancı eserler çevrilirken ciddi bir devlet kontrolü olduğunu da belirtmekte fayda var (Librusec, tarihsiz).

Genel bir değerlendirme yapıldığında çevirmenlerin izledikleri stratejiler, bir dilden diğer dile kelimesi kelimesine çeviri, genel anlam bakımından çeviri ve erek dildeki karşılığı bakımından izlenen stratejilerdir. Bu stratejilere göre çevirmenin romanı çevirirken kullandığı stratejiler örnekleriyle verilmeye çalışılacaktır.

Çalikuşu romanı temsil ettiği kültürün dönemsel özellikleri ve edebi bir tür olması sebebiyle çok fazla yerel ifade ve deyim kullanılmıştır. Bu tür çevirilerde çevirmenin sadece bir strateji kullanması zordur. Bu nedenle yerine ve amaca göre farklı stratejilerden yararlanarak aktarım yapılması daha isabetlidir. Pechenev’in de

“Çalığışu” romanını Rusçaya “Птичка певчая - королек” adıyla çevirdiği erek metinde beş farklı çeviri stratejisi tercih ettiği görülmektedir:

- Kelimesi kelimesine çeviri
- Erek dildeki karşılığını tercih etme
- Erek dildeki benzerini tercih etme
- Anlamsal açıklama
- Aynen verip son notta açıklama

Bu stratejilerin dışında ayrıca çevirmen kişisel tasarruflarda bulunmuş ve şu ek stratejileri de kısmen kullandığı tespit edilmiştir:

- Düz anlatımları, okunabilirlik için konuşma metnine çevirme
- Uzun cümlelerdeki bilgiyi tam verebilmek için birkaç cümle halinde verme
- Çevirmenin tercihine göre yaptığı eklemeler ve çıkarmalar
- Detaya girmeden yüzeysel anlatım (özümseme)

3.4.4.1. Kelimesi Kelimesine Çeviri Örnekleri

Çevirmen kimi yerlerde ya anlamın bozulmaması ya da Rusçada karşılığı olmadığı düşüncesiyle olsa gerek ki, bazı cümle, deyim ve ifadeleri anlamsal çevirilerle daha rahat ve akıcı bir yapıya büründürebilecekken kelimesi kelimesine çevirmeyi tercih etmiştir.

a. “Ben, bu su âlemine o kadar alışmışım ki, tekrar Musul'a döndüğüm vakit denizden çıkmış balığa dönmüşüm.” (s.11)

aa. “Я так привыкла к этой “водяной” жизни, что, когда мы вернулись в Мосул, я почувствовала себя рыбой, которую вытащили из воды.”

Yorum: Kaynak metinde ifade edilen “denizden çıkmış balığa dönmek” ne olduğunu anlamamak anlamında kullanılmaktadır. Çevirmen bu durumu anlatırken Rusçada karşılığı olan ve “kendini karaya bırakılmış balık gibi hissetmek” anlamına gelen “почувствовать себя рыбой, выброшенной на сушу” deyimini kullanabilirdi. Ama çevirmen kelime ve anlam tercümesini tercih etmiştir.

b. “Yaş on beşe gidiyordu” (s.33)

bb. “Мне шёл пятнадцатый год”

Yorum: Çevirmen kahramanın yaşının on beşe doğru ilerlediğini Rusça tam olarak söyleyebilirdi fakat burada kelimeler aynı şekilde tercüme edilmiştir.

c. “Тораç gibi bir вücut” (s.33)

cc. “Фигура похожа на волчок”

Yorum: “Тораç gibi вücut” kadınlar için kullanılan bir güzellik deyimidir. Fakat çevirmen bu deyim Rusçada kullanılmamasına karşın kelimesi kelimesine tercüme etmiştir. Türk kültürünü bilen bir uzman olarak çevirmenin bu stratejiyi tercih etmesi biraz düşündürücü.

d. “Мисел, алтү келіме Түркче билијорса, бунларın үчү мутлака “sevmek, sevgi, seveda” gibi şeyler olacaktı.”(s.60)

dd. “Мишель знала хоть шесть слов по-турецки, то три из них были: “любить”, “любовь”, “люблю”.

Yorum: Bu cümlede anlatılmak istenen aslında kahramanın Türkçe pek bilmediği, bildiklerinin de “sevgi” kelimesi etrafında çeşitlendiğidir. Rusçaya tercüme ederken bu cümle kelime kelime tercüme etmek yerine kavramsal anlamı düşünülerek çeviri yapılabilirdi.

e. Bursa bu aylarda cehennem gibi yanar. (s.74)

ee. В Бурсе сейчас адское пекло.

Yorum: Kaynak metindeki bu cümlede verilmek istenen Bursa'nın bu aylarda çok sıcak olduğudur. “Cehennem gibi yanar” deyimini sıcaklığın yüksekliğini ifade etmesi bakımından anlamsal kuvvetlendirme için tercih edilmiştir. Çevirmen bu kuvvetlendirmeyi Rusçada anlamsal çeviri yaparak da vurgulayabilirdi fakat kelime tercümesi yoluyla anlamı korumayı tercih etmiştir.

f. “Beni tepeden tırnağa kadar süzdü” (s.145)

ff. “Оглядела меня с головы до ног”

Yorum: Kaynak metindeki bu cümle bir deyimdir. Bir kişiyi detaylıda incelemek anlamında kullanılır. Çevirmen Rusçada da aynı kelimelerle kullanılan bu deyim aynen çevirmiştir. Fakat Rusçadaki deyimde “tırnak” yerine “ayak” kelimesi kullanılmaktadır.

g.— *Gavurun kızları, bırakın kızı (s.196)*

gg.— *Эй, вы, дети гяуров!..*

Yorum: Çevirmen kaynak metindeki “gavur” ifadesinin anlam bakımından düşünüp tercüme edebilirdi. Fakat Rus kültüründe kullanılmayan bu deyim “гяур” olarak aynen çevirmeyi tercih etmiştir.

3.4.4.2. Erek Dildeki Karşılığını Tercih Etme

a.“*Kuzenimin teyzemle Müjgân'a, kendisini hangi rüzgârın buraya attığını anlatmasını dinliyordu*”. (s.74)

aa. “*Кямран рассказывал моей тётке и Мюжгян, каким ветром его сюда занесло.*”

Yorum: Kaynak metinde yer alan “hangi rüzgârın buraya attığını” ifadesi Rusçada da var olan aynı deyim “каким ветром его сюда занесло” olarak verilmiştir.

b. “*Keser vurmada ağaç yontulur mu?*”(s.184)

bb. “*Можно ли обтесать бревно, не взмахнув топором?*”

Yorum: Kaynak metinde “emeksiz ürün olmayacağı” anlamında kullanılan bu deyim, erek metinde de Rusçadaki karşılığıyla çevirisinin yapılması tercih edilmiştir.

c. “*Ben, sınıfı nizama sokmadan derse başlatmayacağım.*”(s.184)

cc. “*Я не приступлю к занятиям, пока не наведу порядка в классе.*”

Yorum: Kaynak metinde “nizama sokmak” olarak ifade edilen eylem, istenen bir duruma uygun hale getirme anlamındadır. Erek metinde de bu anlamda kullanılan “наведу порядка” deyimini tercih edilmiştir.

d. “*Buna mukabil genç kadınların ağızlarının suyu akıyordu.*”(s.202)

dd. “*Но зато у молодых женщин от зависти текли слюнки.*”

Yorum: Erek metinde “ağızlarının suyu akıyordu” anlamına gelen “*текли слюнки*” deyimini tercih edilmiştir. Bu deyim Rusçada da bu anlamda ve bu şekilde kullanılmaktadır.

e. “*Annemiz öldüğü vakit, Yusuf, miniminicikti.*”(s.275)

ee. “*Когда умерла наша мать, Юсуф был совсем крошкой*”

Yorum: Erek metinde çeviri yapılırken tercih edilen “çok küçüktü” anlamına gelen “*совсем крошкой*” deyimini kaynak metindeki “miniminicikti” ile aynı anlamda ve kullanım yeri aynı olan deyimlerdir.

3.4.4.3. Erek Dildeki Benzerini Tercih Etme

Çevirmen kimi tercümelerini Rusçada aynı anlama gelen ama farklı şekilde ifade edilen karşılıklarını kullanmayı tercih etmiştir.

a. “*Kâmrân'ın kıvrıcık san saçları, beyaz, nazik, parlak bir cildi vardı. O kadar parlak bir cilt ki, cesaretim olsa da kulaklarına yapışsam, yakından yanaklarına baksam, aynada gibi kendimi göreceğimi sanırdım.*” (s.21).

aa. “*У него были русые вьющиеся волосы и нежное белое личико. Мне почему-то казалось, что если ухватить его зубами за ухо и взглянуть вблизи в эти мраморные щёки, то увидишь в них, как в зеркале, своё отражение.*”

Yorum: Çevirmen “yanaklarına baksam” ifadesini “o mermer gibi yanaklarına baksam” anlamına gelen “взглянуть вблизи в эти мраморные щёки” (vzglanut vblizi v eti mramornie şeki) olarak tercüme etmiştir. Çünkü bir önceki cümlede kahramanın “beyaz ve nazik ve parlak cildi” olmasından bahsetmektedir. Bu yüz tipleri Rusçada “mermer gibi yanaklar” anlamına gelen “мраморные щёки” (mramornie şeki) olarak ifade edilmektedir.

b. “*İzniniz olursa bunun imkânsız bir şey olmadığını ispat ile kesb-i şeref edeceğim, dedim.*”(s.63)

bb. — *Если вы разрешите, я буду иметь честь доказать вам, что невозможного не бывает, — отвечала я, склоняясь перед ними с шутливой почтительностью.*

Yorum: Yazarın eserinde kahramanın karşısındakilere bir durumu açıklarken şaka yollu söyleme tarz ve ifadesi olan “ispat ile kesb-i şeref edeceğim” çevirisi yapılırken erek dildeki karşılığı tercih edilerek “önlerinde eğilerek şaka yollu” anlamına gelen “склоняясь перед ними с шутливой почтительностью” (sklanyayus pered nimi s şutlivoy poçtitelnosti) şeklinde tercüme edilmiştir.

c. *“Ben, önde çocuklarla beraber yürüyordum. Fakat kulağım arkadaydı.”(s.74).*

cc. *“Я с детьми шагала впереди, но всё время прислушивалась к тому, что говорили за моей спиной.”*

Yorum: Bu çeviride “önde giderken arkada konuşulanları da dinlemek” eylemi kaynak metinde “kulağı arkada olmak” deyiimiyle ifade edilirken, erek metinde Rusçada bu amaçla kullanılan “прислушивать к тому, что говорится за спиной” (prislüşivat k tomu, çto govoritisa za spinoy) deyiimi tercih edilmiştir.

d. *“Evvəlki gece ayın on beşi idi.”(s.74)*

dd. *“Два дня тому назад”*

Yorum: Rusçada olmayan bir deyim olan “evvelki gece/gün” çevirisi yapılırken bu anlama gelecek ve tercümesi “iki gün önceki gece” olan “Два дня тому назад” (dva dnya tomu nazad) ifadesi tercih edilmiştir.

e. *“Bunu onun yanına bırakmayacağım”(s.81)*

ee. *“Я не подпущу его к тебе”*

Yorum: Kaynak metinde ifade edilen deyim, erek dilde benzer bir deyim olarak çevrilmiştir.

f. *“Benim derdim de kendi başımdan aşkıandı.”(s.82)*

ff. *“У каждого — своя беда”*

Yorum: Kaynak metinde bir deyimle ifade edilen durum erek metinde benzer olan ve daha çok genel bir durum açıklaması olarak tercih edilen “hereksin kendi derdi var” anlamına gelen “у каждого — своя беда” (u kajdogo svoya beda) deyimini tercih edilmiştir.

g. “Daha beter ol!” (s.83)

gg. “Так тебе и надо”

Yorum: Kaynak metinde yer alan bu deyim, karşıdaki kişinin içinde bulunduğu durumu normal gören ve bundan daha da kötüsüne layık olduğunu ifade eden bir deyimdir. Bu düşünceyi çevirmen erek dildeki karşılığı olan “Sana da bu gerek” anlamına gelen “Так тебе и надо” (tak tebe I nado) deyimini kullanarak çevirmiştir.

h.— *Ayol, biz muallimlerimizi İstanbul'dan çıkarıncaya kadar akla karayı seçeriz.* (s.135)

hh.— *С каким трудом нам удаётся уговорить наших учителей выехать из Стамбула!*

Yorum: Kaynak metinde “akla karayı seçmek” bir işi yaparken “zorlanmak” anlamında kullanılan bir deyimdir. Bu deyim erek kültürde karşılığı olan “с каким трудом” (s kakim trudom) deyimiyile çevrilmiştir.

i — *Мектепте ihtiyar bir hatun var. Hem derslere devam ediyor, hem mektebin hizmetlerini görüyor.* (s.161)

ii. — *Школой там ведает одна пожилая женщина. Она и учительница, и выполняет всю чёрную работу.*

Yorum: Kaynak metindeki “mektebin hizmetleri” ifadesinin erek metinde “чёрную работу” olarak çevrilmiş. İfade aslında benzer nitelik taşımakta Rusçada “чёрная работа” “kara işler” olarak ele almıştır. Bu ifade genelde kara işler olarak ağır işçilik ve hizmet etme manasına içerir. Dolayısıyla çevirmen farklı bir kalp ile aynı manayı yansıtmıştır.

j. “Bu ümitsizlik ve acı günlerimizde bir küçük kız kardeş gibi kendimi hizmetinize vakfedeceğim.” (s.346)

jj. “В эти трудные дни буду ухаживать за вами, как ваша младшая сестра.”

Yorum: Çevirmen tam kelimesi kelimesine tercüme etmek yerine, kelime anlamını dikkate alarak “kendimi hizmetinize vakfedeceğim” ifadesini daha genel bir ifadeyle “size hizmet edeceğim” anlamına gelen “буду ухаживать за вами” (budu uhojivat za vami) olarak tercüme etmiştir. Sadece Türkçedeki vakfetmek tam olarak Rusçada karşılığı olmadığından dolayı çevirmen genel bir mana ile yetinmiştir.

3.4.4.4. Anlamsal Açıklama

Çevirmen kaynak metindeki kimi ifadeleri erek dil okuyucusunun daha rahat anlayabilmesi için anlamsal açıklama yaparak tercüme etmeyi tercih etmiştir. Bu tür çeviri stratejileri metinleri dillerin kültürleri bakımından okunabilir ve anlaşılabilir kıldığı için önemlidir. Zira önemli olan verilmek istenen bilginin okuyucu tarafından anlaşılması ve kavranmasıdır.

a. “Hiç unutmam; yaramazlığımdan, gevezeliğimden bıkan öğretmenler, o sınıfta beni arkadaşlarımdan ayırmışlar, bir köşede tek kişilik bir küçük sıraya oturtmuşlardı.”(s.8)

aa. “Насколько я себя помню, я всегда была ужасной проказницей и болтуньей. В конце концов воспитательницам надоели мои проделки, и меня посадили отдельно от всех за маленькую одноместную парту в углу класса.”

Yorum: Yazar kahramanın hayatından bir kesiti “hiç unutmam” ifadesiyle verirken, çevirmen bu unutulmayan durumun kahramanın yaşadığı olay değil, sanki onun yaramaz ve geveze oluşuymuş gibi düşünerek, unutmadığı olayı bu durum etrafında kurgulamıştır. Zira erek metinde yer alan “Насколько я себя помню, я всегда была ужасной проказницей и болтуньей.” (Naskolko ya sebya pomnu, ya vseгда bila ujasnoy prokaznitsey i boltuney) cümlesi Türkçede “Kendimi bildim bileli yaramaz ve gevezenin biriydim.” olarak tercüme edilir. Çevirmenin tercih ettiği sözde anlamsal açıklama stratejisi anlamda kaymalara da sebep olmuştur.

b. “Bir yanımda kocaman bir tahta direk vardır.”(s.8)

bb. “Справа от меня тянулся к потолку здоровенный деревянный столб”

c. “Öte yanımda manastır terbiyesinin istediği serin ve mağrur loşluğu temin için yapılmışa benzeyen ve panjurları hiç açılmayan bir uzun pencere dururdu.”(s.8)

cc. “Слева — узкое высокое окно, всегда прикрытое наружными ставнями. Мне казалось, его назначение — специально создавать прохладу и полумрак, неизбежные атрибуты монастырского воспитания”.

Yorum: Yazar kahramanın bulunduğu bir yeri tarif ederken sağ mı yoksa yol mu olduğunu belirtmeden sadece “yan” kelimesiyle açıklarken, çevirmen eserde bu “yan”ların sağ mı yoksa sol mu olduklarına kendince karar vermiş ve bilginin açık ve seçikliği bakımından “sağ” (Справа) ve “sol” (Слева) kavramlarını kullanmıştır.

d. “Ben de onları atlatarak bizden gizlemeye çalıştıkları hayatı seyrediyordum gibi bir şey, bir atlatma ve intikam zevki duyardım.”(s.8)

dd. “Обманывая так своих воспитательниц, я испытывала удивительное наслаждение, я мстила им. Мне казалось, что там, за окном, они прячут от нас жизнь...”(s 12)

Yorum: Kaynak metinde “bizden gizlemeye çalıştıkları hayatı seyrediyordum gibi” ifadesini kullanırken, çevirmen bu durumu özellikle gizlenen bir hayatın olduğu fikri üzerinden anlatmaya çalışarak, “Bence onlar pencerenin arkasındaki hayatı bizden saklıyorlardı” anlamına gelen “Мне казалось, что там, за окном, они прячут от нас жизнь” (mne kazalos, çto tam, za oknom, oni praçut ot nas jizn) çeviri yapılmıştır. Bu belki bir anlamsal açıklama yaparak konuyu daha gizemli hale getiriyormuş gibi olabilir fakat çeviri hatasına da sebep olmuştur.

e. “Garibi şu ki, Sor Aleksı, siyah elbisesinin içinde filiz gibi boyu, bembeyaz koleret'i ile alnına kaldırılmış bir saraylı yaşmağına benzeyen başlığı arasında sivilceli kansız yüzü, narçiçeği kırmızılığındaki dudaklarıyla şimdi karşımda belirse ve bana tekrar o suali sorsa, galiba

aynı cevaptan başkasını bulamayacağım; yine balık gibi göl içinde doğduğumu söylemeye başlayacağım.”(s.11)

ee. *“А ведь предстань теперь передо мной сестра Алекси, похожая на обуглившуюся жердь в своём чёрном платье с ослепительно белым воротничком, с бескровным прыщеватым лицом в обрамлении капюшона, напоминающего женскую чадру, откинутую на лоб, с губами, красными, как гранатовый цветок, — предстань она теперь передо мной и задай тот же самый вопрос, я, наверно, не смогла бы ответить иначе, чем тогда на уроке французского языка, и опять стала бы доказывать, что родилась, как рыба, в озере.”(s15)*

Yorum: Anlaşılabilirlik için çevirmen ek açıklamalar yapmış. Türkçe versiyonda sadece öğretmenden bahsederken, Rusçasında bu olayın bir ders esnasında geçmiş olacağı ve öğretmenin de Fransızca öğretmeni olduğu bilgisini vermek amacıyla “чем тогда на уроке французского языка” (çem togda na uroke fransuzskogo yazıka) ifadesiyle açıklama yapmıştır.

f. *“Yan gözle de kapıya bakıyordum.” (s.60)*

ff. *“Краем глаза я всё время следила за стеклянной дверью.”*

Yorum: Kaynak metinde kapının nasıl olduğu belirtilmezken, çevirmen anlamı daha da zenginleştirmek amacıyla “cam kapı” anlamına gelen “стеклянная дверь” (steklannaya dver) şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir.

g. — *Kalfa, annem bana çok mu benziyordu?(s.126)*

gg. — *Скажи, Гюльмисаль, я очень похожа на маму?*

Yorum: Çeviride okumada akıcılık için kaynak eserde ifade edilen “kalfa” kelimesi yerine kalfanın ismi “Gülmisal” (Гюльмисаль) kullanılmıştır.

h. — *İmkânı yok efendim, dedim. Beni Maarif Nezareti'nden gönderdiler. Emrim çantamda.*

Fesuphanallah, fesuphanallah, dedi. Emrinizi göreyim, bakayım.(s. 145)

hh. — *Этого не может быть, ханым-эфенди! Меня прислали из министерства образования. Приказ в моём портфеле.*

Мюдюре-ханым удивлённо вскинула брови вверх, так что они очутились на самой середине её узкого, приплюснутого лба.

— *Ах, боже мой, боже мой!.. — сказала она. — Дайте-ка мне взглянуть на ваш приказ.*

Yorum: Kaynak metinde olmamasına rağmen Müdüre hanımın olay karşısında şaşkınlığını gizleyemeyip kaşlarını çattığı, kaşlarının o dar alnının ortasında birleştiğinden şu ek cümleyle bahseder: “Мюдюре-ханым удивлённо вскинула брови вверх, так что они очутились на самой середине её узкого, приплюснутого лба”.

i. “*İstanbul çok güzelmiş. Suları, adayı anlata anlata bitiremiyorlar.*”(s.268)

ii. “*Стамбул в этом году особенно красив, восхищаются Босфором, Принцевыми островами*”

Yorum: Çevirmen kaynak metinde yer alan “suları” kelimesiyle aslında boğazın kast edildiğini düşünerek “Босфор” (bosfor) olarak tercüme etmiş, “adaları” kelimesinin de aslında İstanbul’daki adalar olduğunu düşünerek erek metinde Rus kültürünün ifadesiyle “Prenses Adaları” anlamına gelen “Принцевые острова” (Printsevie ostrava) olarak tercüme etmiştir.

j. “*Arkadaşım, zorla yüzümü açtı.*” (s.287)

jj. “*Молодая учительница насильно отвела мои руки от лица*”

Yorum: Kaynak metinde “arkadaşım” olan ifade erek metinde “genç öğretmen” anlamına gelen “Молодая учительница” (molodaya uçitelnitsa) olarak tercüme edilmiş. Çünkü paragrafta birden çok “arkadaş” kelimesine yer verilmiştir. Çevirmen bu konuda “arkadaş” kelimesini, eylemi gerçekleştiren kişiyi ifade eden “genç öğretmen” yani “Молодая учительница” (molodaya uçitelnitsa) olarak açıklamayı tercih etmiştir. Ayrıca “yüzümü açtı” ifadesinin tercümesi birkaç satır üstteki ifadeden de yararlanılarak “ellerimi yüzümden kaldırdı” anlamına gelen “отвела мои руки от лица” (otvela moi

ruki ot litsa) olarak tercüme edilmiştir. Zira üst satırlarda kahraman elleriyle yüzünü kapattığından bahsetmekteydi.

k. “*Nasıl Çalığışu? Parmak kadar yumurcak, bizi senelerce oynatırsın ha! Gördün mü, kaç türlü hile yaptım sana?*” (s.429)

kk. “*Что скажешь, Чалыкушу? Ах ты, проказница! Ростом с ноготок, а сколько лет всех нас мучила! Ну что? Как я тебя на этот раз обвёл вокруг пальца?*”

Yorum: Çevirmen bu cümleyi tercüme ederken anlam bakımından ele almış olup “bizi senelerce oynatırsın ha! Gördün mü, kaç türlü hile yaptım sana?” cümlesini Türkçeye “yıllarca sen bize çile çektirdin. N’oldu? Bu sefer de ben seni parmağında oynattım” olarak tercüme edebileceğimiz “сколько лет всех нас мучила! Ну что? Как я тебя на этот раз обвёл вокруг пальца?” (skolko let vseh nas muçıla! Nu çto? Kak ya tebya na etot raz abvel vokrug paltsa?) şeklinde çevirerek anlamsal bir açıklama yapmıştır.

3.4.4.5. Aynen Verip Son Notla Açıklama

Çevirmen bazı özellikle yerel ifadeleri erek metin okuyucusuna bir kültür aktarımı amacıyla gerçeğine sadık kalıp tercüme etmek yerine aynen kullanmıştır. Anlamlarının ne olduğuyla ilgili bilgilendirici açıklamayı ise eser sonunda son not şeklinde ek olarak vermiştir.

Убили в Кербеле (Kerbela’da öldürdüler) (s.12), играть на сазе (Saz çalmak) (s.13), чёрном чаршафе (Siyah çarşaf) (s.15), решёткой святых (Ziyaret parmaklığı) (18), ханым (hanım), бей-эфенди (bey efendi) (s.29), Мюдюр-эфенди (Müdür efendi) (s.106), хемшире-ханым (hemşire hanım) (s.108), румелийских (Rumelili) (122), Саматые (Samatya’da) (s.124), Мевлюд (Mevlüt), земзем (zemzem) (s.138), бисмиллях (bismillah) (s.139), рамазан (Ramazan) (s.141), тенешир (teneşir), зебани (Zebani) (s.152), Мевлеви (Mevlevi) (s.203), газель (gazel) (s.246), шаруат (şeriat) (s.299)

Bu kelimelerin bu şekilde verilme gerekçesi Türk kültürüne ait ama Rusçada karşılığı olmayacağı düşüncesidir. Bir diğer gerekçe ise kaynak kültürdeki ifadelerin aynen

korunarak erek dil kültürüne aktarılmasıdır. Her biriyle ilgili açıklama ise eser sonunda son not olarak açıklama yapılmıştır.

Buna karşın Rusçada karşılığı olmasına rağmen yine de eserdeki haliyle tercüme edilen ve son notta açıklaması yapılan *Арабистан* (*Arabistan*) (s.16), *лодос* (*lodos*), *чавуш* (*çavuş*) (s.288), *давул* (*davul*) (s.302) gibi kelime ve ifade çevirilerine de rastlamak mümkün.

3.4.4.6. Okunabilirlik İçin Düz Anlatımları Konuşmaya, Konuşmaları Metne Çevirme

a. *“Hayattaki ilk hatıralarınızı yazmaya çalışın. Bakalım neler bulacaksınız? Sizin için güzel bir hayat temini olur,” demişti. (s.8.)*

aa. — *Постарайтесь описать ваши первые детские впечатления, — сказала она.*

— *Интересно, что вы вспомните?.. Это хорошая гимнастика для воображения!*

Yorum: Kaynak metin konuyu anlatırken, konuşma ifadelerini metin içinde tırnakla vermeyi tercih ederken, çevirmen bu kısmı konuşma çizgileriyle verme yolunu tercih etmiştir.

b. *“Müdürenin söylediğine göre, ders esnasında komşularımı lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkûmdum.” (s.8)*

bb. *“Директриса сделала внушение:*

— *Пока не перестанешь болтать и мешать своим подружкам, пока не научишься вести себя примерно на уроках, будешь сидеть отдельно, вот здесь — в ссылке.”*

Yorum: Kaynak metinde olayın anlatımında tarifler kullanırken, çevirmen bu durumu karşılıklı konuşma şeklinde vermiştir.

c. *“Israrı bırakmaya can atıyordum. Fakat ne uydurup söyleyeceğini bilemiyordum.”(s.50)*

сс. *“Я прямо из кожи лезла, чтобы не скрывать. “Ах, что придумать? Что сказать?” Но мне ничего не приходило в голову.”*

Yorum: Kaynak metinde yazar kahramanın içinde bulunduğu durumu anlatımla verirken, çevirmen metinde tırnak içinde kendi kendine konuşma üslubuyla vermiştir.

d. *“Yeni gelen kız çocuklarına: “Kızım, sen Zehra mısın, yoksa Ayşe mi?” diye soruyor ve çok kere umduğum cevabı alıyordum.”(s.184)*

dd. *“Когда приходили новые девочки, я спрашивала:*

— Дочь моя, ты Зехра или Айше?

Очень часто мои вопросы попадали в цель.”

Yorum: Anlatım dilinin tercih edildiği kaynak metindeki yazım stili, erek metinde konuşma çizgileri stiline dönüştürülmüştür.

3.4.4.7. Uzun Cümlelerdeki Bilgiyi Tam Verebilmek İçin Birkaç Cümle Halinde Verme

Bileşik cümleler aktarılacak istenen fikri birbiriyle daha sıkı ilişkili ve daha derinlikli ifade etmek imkanı verir. Bu nedenle Kaynak metinde yer alan çoğu cümle bu yapıdadır. Çevirmenler bu derinlikli ilikiyi tam kavrayamadıkları için birleşik cümleleri birbirinden ayrı parça parça çevirip aralarına ilişki bağı kurabilecek ek kelime eklerler. Bu da okumada kuruluk, anlamda durgunluk ve basitlik oluşturur.

a. *“Yanıma geldikleri zaman gözlerini sımsıkı yumarak öyle bir el öpüşleri vardı ki, gülmek için kendimi zor zapt ediyordum.”(s.182)*

aa. *“Подходя ко мне, они закрывали глаза и целовали мою руку. Это было так потешно, что я чуть не рассмеялась.”*

Yorum: Çevirmen bu cümleyi iki ayrı cümle halinde çevirmiştir. İki cümle arasına bağ kelimesi olarak “Bu durum” anlamına gelen “Это” kelimesini tercih etmiştir.

b. *“Temiz bir su birikintisine başlarını daldırıp çıkaran kuşlar gibi silkindilerle suları etrafa, karşıdaki aynanın camına sıçratıyordum.”(s.143)*

bb. “Я встряхивала головой, и во все стороны летели брызги воды, даже зеркало напротив стало совсем мокрым. Наверно, в эту минуту я походила на птицу, которая плещется в прозрачной луже.”

Yorum: Kaynak metinde düz ve sadece bir anlatım kullanırken, çevirmenin konuyu iki ayrı cümlede anlatması, anlamı Rus okura aktarmada yaşayabileceği sıkıntıyı açığa çıkarmıştır. “Su birikintisine başlarını daldırıp çıkararak kuşlar gibi” benzetmesi, çeviride özelliğini yitirmiş, “galiba, bu halimle başlarını suya sokup çıkararak kuşlara benziyordum” “Наверно, в эту минуту я походила на птицу, которая плещется в прозрачной луже.” (Наверно, в эту минуту я походила на птицу, которая плещется в прозрачной луже) anlamına gelen açıklama esas eylem belirten cümlelerin sonuna eklenmiştir. Bu nedenle ara benzeştirme cümleler yerine tercümanın düz bir tanımlamayı tercih ettiği görülmektedir.

3.4.4.8. Çevirmenin Tercihine Göre Yaptığı Ekleme ya da Çıkarmalar

a. “Yabancı bir şehirde, yabancı bir otel odasında, sırf bitip tükenmeyecek gibi görünen bir gecenin yalnızlığına karşı koymak için hatıralarımı yazmaya başladığım bu saatte, bir elim yine aynı küçük çocuk tavriyle saçlarımı çekiştiriyor, gözlerimin üstüne indirmeye uğraşıyor.” (s.9)

aa. “И вот сейчас, в чужом городе, в незнакомой гостинице, я одна в комнате и пишу в дневнике всё, что могу вспомнить. Пишу только для того, чтобы победить ночь, которая, кажется, длится вечность!.. И опять, как в далёком детстве, я тереблю свои волосы, опускаю прядь на глаза...”

Yorum: Çevirmen kahramanın sadece gecenin uzunluğuyla mücadele ettiği bilgisini vermiş. Oysa Türkçesinde gecenin hem uzunluğu hem de yalnızlığından bahsetmektedir.

b. “Kâmrân'ın kıvrıkcık saçları, beyaz, nazik, parlak bir cildi vardı. O kadar parlak bir cilt ki, cesaretim olsa da kulaklarına yapışsam, yakından yanaklarına baksam, aynada gibi kendimi göreceğimi sanırdım.” (s.21)

bb. *“У него были русые вьющиеся волосы и нежное белое личико. Мне почему-то казалось, что если ухватить его зубами за ухо и взглянуть вблизи в эти мраморные щеки, то увидишь в них, как в зеркале, своё отражение.”*

Yorum: Kaynak metin kahramanın ikinci kahramanı tanımlarken kullandığı yüz parlaklığı tarifini bir aynaya benzetmek maksadıyla yapmıştır. Bir aynaya bakmak için kişinin “aynaı iki tarafından elleriyle tutması” anlamı çıkarılabilecek “kulaklarına yapışsam” tabiri tercüman tarafından nedendir bilinmez ama “dişlerimle kulaklarından tutsam” anlamına gelecek “ухватить его зубами за ухо” (uhvatit ego zubami za uho) tarifini kullanmıştır. Ayrıca kahramanın yüzünün “beyaz, nazik, parlak bir cildi vardı” ifadesiyle anlatımını çevirmen “нежное белое личико” (nejnoe beloe liçiko) olarak çevirmiş fakat olayı daha fazla kuvvetlendirmek amacıyla ilerleyen satırlarda “yanaklarına baksam” ifadesini “o mermer gibi yanaklarına baksam” anlamına gelen “взглянуть вблизи в эти мраморные щеки” (vzglanut vblizi v eti mramornie ŧeki) olarak tercüme etmiştir. Ayrıca yazar kahramanın bu açıklamaları bir hayranlık ve çekingenlik içinde anlattığını vurgulamak için “o kadar parlak bir cildi vardı ki, cesaretim olsa da” ifadesini kullanmıştır. Çevirmen ise bu durumu sadece tarif etmiş, kahramanın kanaati olarak vermiştir. Türkçesindeki o gizem ve arzu çeviride kaybolmuştur.

c. *“Yağmurlu bir gündü. Kâmran, köşkün alt katında akrabadan birkaç hanımla, kadın tuvaletinden bahsediyorlardı. Kadınlar, yaptıracakları kış elbiselerinin rengi hakkında ondan fikir alıyorlardı. Ben, bir köşede dilimi çıkarmış, gözlerimi şaşılaştırmış, bütün dikkatimle yırtık bir bluzun kolunu yatamakla meşguldüm.”(s.35)*

сс. *“Однажды в дождливый день на нижнем этаже особняка собрались женщины и заспорили о модах. Тут же был и Кямран.*

Внимательно прислушиваясь к разговору, я сидела в углу и, скосив глаза и высунув язык, зашивала порванный рукав блузки.

Женщины попросили Кямрана высказать своё мнение о зимних туалетах, которые они заказали.”

Yorum: Eserde geçen “Kâmran, köşkün alt katında akrabadan birkaç hanımla, kadın tuvaletinden bahsediyorlardı. Kadınlar, yaptıracakları kış elbiselerinin rengi hakkında ondan fikir alıyorlardı.” cümlesinden anlaşılacağı üzere Kâmran hanımlarla birlikte ve sohbet halindedir. Fakat bu bilgi çeviride “kadınların bir araya toplanmış modadan bahsettikleri bir an olarak ifade edilmiş ve o arada Kâmran’a da fikrini sormuşlar” olarak aktarılmıştır. Orijinal eserdeki ifadeler tam incelendiğinde Kâmran’ın olayın tam içinde olduğu anlaşılmaktadır.

d. “*Kız bu ne cilt, bu ne renk böyle? Perkal basması mübarek! Ne solacak, ne eskiyecek!*”(s.33)

dd. — *Ах, девочка, ну что за лицо у тебя! Какие краски! Такие не поблекнут!*

Yorum: Yerel ifade “Perkal basması mübarek” daha anlamlı olmasına karşın erek dil okuyucusu için anlamı olmayacağı düşüncesiyle bu ara cümle tercüme edilmemiş, sadece denmek istenen anlam çevrilmiştir.

e. “*Birdenbire omuz başımda peyda olan yeşil sarıklı, ak sakallı, iri yarı bir hoca, doğrudan doğruya bana hitap etti*”(s.163)

ee. “*Вдруг возле нас появился высокий белобородый мулла в зелёной чалме*”.

Yorum: Kelimelerin aynen tercüme edilmediği, anlatılmak istenenin erek metinde farklı cümle ile anlatılmaya çalışıldığı da görülmektedir. Kaynak metinde “ben” merkezci bir anlatım tercih edilirken, erek metinde “biz” merkezli bir anlatım tarzı tercih edilmiş (Birdenbire omuz başımda peyda olan- Вдруг возле нас появился “birdenbire etrafımızda beliren”. Ayrıca kaynak metindeki cümlenin devamında kişi tanımlandıktan sonra yaptığı eylem de “doğrudan doğruya bana hitap etti” ile verilirken, erek metinde sadece kişi tanımlanmış ve böyle bir eylem ifadesine yer verilmeyip cümle tamamlanmıştır. Eylem durumu kaynak metinde de olduğu gibi hemen altına konuşma çizgisiyle verilerek yeterli görülmüştür.

3.4.4.9. Detaya Girmeden Yüzeysel Anlatım (Özümseme)

Çevirmen kimi cümleleri çeşitli sebeplerden dolayı yüzeysel vermeyi tercih ederek daha kısa ve öz çevirmiştir. Bu da kimi zaman erek metinde anlam kısırlığına, okuma kuruluşuna sebep olmuştur.

a. *“İhtiyar, ara sıra yetiştikçe küreği biçarenin, ötesine berisine yapıştırıyordu.”(s.81)*

aa. *“Он колотил её своим орудием по чему попало.”*

Yorum: Kaynak metinde ifade edilen “kürek” kelimesi iki kez ifade edilmiş olmasına karşın, çevirmen tekrar kullanmayıp ikinci defa “alet” kelimesini tercih etmiştir.

b. *“Müjgân'la kuzenimin, burnu dönmeleri tekrar aklımı başımdan aldı”
(s.82)*

bb. *“Я вспомнила, что Мюжгян и кузен вот-вот должны появиться из-за мыса.”*

Yorum: Kaynak metin bir olayı anlatmaktan ziyade kahramanın bir olaydan dolayı duygularını anlatırken, çevirmen “Müjgân'la kuzenin birazdan burnu döneceklerini hatırladım” anlamına gelen daha yüzeysel ama bir duygudan ziyade bir durum belirten ifade olarak çevrilmiştir.

c. *“Feride, onların da biraz gönlünü ediver, canım.”(s.84)*

cc. *“Феридэ, дорогая, да покатай ты их всех...”*

Yorum: Kaynak metinde yer alan “gönlünü almak” Türkçede istediklerini vermek anlamında kullanılan bir deyimdir. Çevirmen erek dilde bunu aynen ya da bezer bir deyimle ifade etmek yerine yüzeysel bir değerlendirme yapıp doğrudan durumu ifade eden “Feride, onları da salla, canım” anlamına gelen “Феридэ, дорогая, да покатай ты их всех” (Feride, dodoraya, da pokatay ti ih vseh) olarak çeviri yapmıştır.

d. *“Hemen hiçbirisinde çorap, potin yoktu”(s.183)*

dd. *“Почти все были без чулок”*

Yorum: Kaynak metinde ifade edilen çorapsız ve potinsizlik “yalın ayaklık”tır. Buna karşın çevirmen ne bu erek dilde karşılık gelen deymi ne de kelime kelime tercümeyi tercih etmiştir. Onların yerine daha yüzeysel bir anlatım stiliyle “hemen hepsi, de giysisizdi” anlamına gelen “Почти все были без чулок” (poçti vse bili bez çulok) çeviriyi tercih etmiştir.

e. “*Etme, Allah aşkına, seneler amma çabuk geçiyor! Hakkın var ya.*”(s.387)

ee. — *Да, смотри, как быстро летят годы!*

Yorum: Çevirmen kaynak metinde oldukça geniş ve farklı duygu durumları içerirken bu cümleyi genel bir anlam bakımından düşünerek sadece “Evet, bak, yıllar ne kadar da çabuk geçiyor” anlamıyla tercüme etmiştir.

f. “*Müjgân'la beraber bağların arasındaki kestirme bir yoldan koşmaya başladılar. Çitlerden atlıyor, bahçelerin içinden geçiyorlardı.*”(s.428)

ff. “*Они с Мюжгян кинулись напрямик через сад*”

Yorum: Çevirmen anlam bakımından tercih ettiği tercümede oldukça detaylı verilen olayı daha kısa, öz ve genel bir ifadeyle Türkçeye “Müjgân’la beraber bağların arasındaki kestirme yoldan koşular” anlamıyla tercüme etmiştir.

3.5. Kaynak Metnin Barındırdığı Kültürel Öğeler

Bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, o topluma özgü özellikler bütünü kültürü meydana getirmektedir. Askerlik anlayışından dini yaşantıya; kılık kıyafet, yeme-içme gibi günlük yaşantıdan oyun ve eğlenceye; günlük konuşma dilinden edebi dile kadar birçok husus toplumun kültürel öğelerini meydana getirmektedir. Bu bağlamda her atasözü ve deyim de var olduğu toplumun kültürel bir değeridir.

Tarih boyunca milletlerin kullandıkları dilin söz varlığına kazandırdıkları kültürel değerler olan atasözü ve deyimler; olduğu toplumun değer yargılarının, gelenek ve göreneklerinin, inançlarının kısacası hayata bakışının kelimelere dökülmüş biçimleridir (TDK, 03.06.2017)

Kültürel öğeler bu kadar çeşitli olsa da çalışmanın bu bölümünde Çalıkuşu romanında yer alan günlük konuşma dilinde sıkça kullanılan ve bir toplumun dilsel birikimini ifade eden atasözleri, deyimler ve günlük yaşantı örnekleri ele alınacaktır.

3.5.1. Eserde Tespit Edilen Deyimler

Dilin en zengin öğelerinden olan deyimler tarihi süreçte milletlerin bünyesinde yer alan duygu ve düşünceleri kısa ve özlü bir şekilde ifade eden söz kalıplarıdır. TDK Türkçe sözlükte “*Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir*” (Türkçe Sözlük, 2005, s.517) şeklinde ifade edilen deyim Aksoy’a göre herhangi bir olayı, durumu ya da bir kavramı daha etkileyici bir ifade ile belirten ve genellikle görünen anlamın dışında farklı bir anlam barındıran kelime grubu ya da cümleler şeklinde tanımlanmaktadır (Aksoy, 1993: 23). Demir (2008) ise deyimini “*Sözcüklerin kısmen veya tamamen asıl anlamlarından uzaklaşması ve kalıplaşması; dikkat çekici bir ifade biçimi; anlatım gücünü artırmak için oluşturulan mantık dışı ifade kalıbı*” şeklinde tanımlamaktadır (Demir, 2008, s. 429).

Deyimle ilgili benzer tanımlar birçok kaynakta yer almakla birlikte hepsinde de ortak nokta kullanılan kelimelerin genellikle kendi anlamlarından uzaklaşarak farklı anlamlarda kullanılmasıdır. Bununla birlikte bir ifadenin deyim olabilmesi için mecazi anlam taşımasının dışında belli özelliklere haiz olması gerekmektedir. Şöyle ki;

Deyimler kalıplaşmış ifadelerdir ve yöresel kullanımlarında farklılıklar görülmekle birlikte deyim meydana getiren kelimelerin yerleri değişmez. Ayrıca cümle içerisinde yargıyı tamamlama adına çekime girebilmekte ve farklı zaman unsurları taşıyabilmektedirler.

Deyimlerin bazen yöresel olarak farklı sözcüklerle ve biçimlerle ifade edilebilmektedir. “Çenesi düşük” yerine “çenesi çürük” veya “hoşuna gitmek” yerine “hoşuna gelmek.” gibi (Aksoy, 1993: 20).

Ayrıca benzetmeler noktasında deyim kabul edilip edilmeyeceği noktasında da bir karışıklık vardır Aksoy’a göre sıradan benzetmeler deyim olarak alınmaması gerekirken “*çekici bir anlatım kalıbı içinde kurulmuş, öylece beğenilip yayılmış*” olan “*Tereyağdan kıl çeker gibi - Gümrükten mal kaçıran gibi - Süt dökmüş kedi gibi*” ifadeleri deyim olarak alınmalıdır (Aksoy, 1993: 20).

Deyimlerin temel özelliklerinde bir tanesi de ulusal değerleri yansıtmasıdır. Bu durum sadece bizim toplumumuza özgü bir durum olmayıp tüm milletler için geçerlidir. Her millette benzer özellikler gösteren söz kalıplarına sıklıkla rastlanması cihetiyle de evrensel nitelik taşımaktadır. Bu kalıplarla insanlar az sözle birçok durumu rahatlıkla ve estetik bir yapı içerisinde ifade edebilmektedirler.

Çalıkuşu romanında da günlük hayatta sıkça karşılaştığımız birçok deyim yer almaktadır.

a.1. Lakırdıya tutmak: Konuşarak meşgul etmek. “Müdirenin söylediğine göre, ders esnasında komşularımı lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkûmdum.” (s.7)

a.2. İşe koyulmak: İşe girişmek, bir işi yapmaya başlamak. “Ön sıraları süsleyen ağırbaşlı sınıf birincileri hemen işe koyulmuşlardı.” (s.8).

a.3. Düşüncelere dalmak: Derin derin düşünmek. “Kalemi ısırarak ve saçlarımı gözlerimin üstüne dağıtmak da benim düşüncelere daldığıma alâmettir.” (s.9).

a.4. Bitip (bitmez) tükenmek: Bitmeyen, sonu gelmeyen, uçsuz bucaksız. “Yabancı bir şehirde, yabancı bir otel odasında, sırf bitip tükenmeyecek gibi görünen bir gecenin yalnızlığına...” (s.10).

a.5. Karşı koymak: Engel olmaya çalışmak, direnmek, güç kullanarak dayanmak, boyun eğmemek. “...gecenin yalnızlığına karşı koymak için hatıralarımı yazmaya başladığım bu saatte...” (s.10).

a.6. Kapıp koy vermek: Kendine özen göstermemek, kötümser olmak. “Bunun sebebine gelince, öyle sanıyorum ki, ben etrafındaki hayata pek fazla kendini kapıp koy veren, hafif ve dikkatsiz bir çocuktum.” (s.10).

a.7. Yerin dibine geçmek: 1) çok utanıp sıkılmak. 2) görünmez olmak, kaybolmak. “Bütün bildiğim, dudaklarımdan mor mürekkep lekelerinin eksik olmadığı ve bir genç kız hali alır gibi olduğum bir yaşta, beni bir gün mektepte ziyarete gelen birisinin karşısına adeta bıyık çekmiş gibi çıkarak yerin dibine geçtiğimdir.” (s.10).

a.8. Aklında tutmak: Bellemek, unutmamak. “*Sonraları öteden beriden öğrendiğime göre bu göl, Musul taraflarında, adını bir türlü aklımda tutamadığım bir küçük köyün yanı başındadır.*” (s.11).

a.9. Denizden çıkmış balığa dönmek: Herhangi bir sebeple ne yapacağını bilememek, çok şaşırarak. “*Ben, bu su âlemine o kadar alışmışım ki, tekrar Musul'a döndüğüm vakit denizden çıkmış balığa dönmüşüm.*” (s.11).

a.10. Soluğu ... almak: bir yere hemen gitmek veya sığınmak. “*Gerçi Fatma ile olduğu gibi beraber yatmıyorduk, fakat sabahleyin horozlarla beraber gözlerimi açtığımda soluğu onun odasında alır, ata biner gibi göğsüne oturarak parmağımla gözkapaklarını açardım.*” (s.14).

a.11. Sır saklamak (tutmak): Bir sırrı açığa vurmamak, başkasına söylememek. “*Bu, benim doğruluğumdan ziyade; onun bir daha benimle oynamamasından korktuğum için büyük bir adam gibi sır saklamaya alışmış olmamdandır.*” (s.14).

a.12. Razi olmak: Uygun bulmak, beğenmek, benimsemek, istemek, kabul etmek. “*Bir nöbet de kucagında titizlik ettikten sonra nihayet neferi çenesinden öpmeye razi olurdum ve barışırđık.*” (s.15).

a.13. Akli ermek: 1) Ne olduğunu anlayabilmek. 2) Akılca olgunlaşmak. “*Altı yaşında bir çocuğun epeyce şeylere akli ermesi lâzım gelir.*” (s.18).

a.14. Gözü yılmak: Daha önceden denediğı için o durumla karşılaşmaktan korkmak, o işe girişmekten çekinmek. “*Bu çığlık ve telaştan gözüm yıldığı için artık havuza girmeye cesaret edemiyor, yüzükoyun, kenarındaki çakılların üstüne uzanarak başımı suya sarkıtıyordum.*” (s.19).

a.15. Kulaklarını dikmek: Dikkat kesilmek. “*Tavşan gibi kulaklarımı dikmişim.*” (s.19). Genellikle hayvanlar için kullanılan bu tabir doğadan insan aktarımı şeklinde burada olduğu gibi insanlar için de kullanılabilir.

a.16. Ayağa kalkmak: 1) Ayakları üzerinde durmak dikilmek. 2) Hasta iken iyileşip dolaşmaya başlamak. 3) Birisine saygı göstermek için oturma durumundan ayaküzeri durumuna geçmek. 4) Harekete geçmek. 5) İsyân etmek. 6) Telaşlanmak, telaşa kapılmak.

“Birkaç dakika içinde bütün yalı ayağa kalkmış.” (s.21) Birçok anlamda kullanılabilen bu deyim bu cümlede “telaşa kapılmak” anlamında kullanılırken; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Hep O Şarkı” adlı eserinde geçen “*Cemil Bey, beni görünce hemen ayağa kalktı ve yeniden gayet resmi bir selam verdi.*” (Karaosmanoğlu, 2006: 120) cümlesinde ise “birine saygı göstermek için ayaküzeri duruma geçmek” anlamında kullanılmıştır.

a.17. Dalkavukluk etmek: Yağ çekmek, (Aksoy, 1993: 22) “*Ben ömrümde o günkü kadar dalkavukluk ettiğimi bilmiyorum.*” (s.21).

Argo, bir meslek grubuna ait özel anlamlı sözcükleri ifade ederken bu sözcükler bazen deyim özelliği de gösterebilmektedir. Dalkavukluk etmek gibi argo barındıran ifadeler argo deyim olarak adlandırılmaktadır (Aksoy, 1993: 22).

a.18. İçi içine sığmamak: Telaş, sabırsızlık, coşkunculuk göstermekten kendini alamamak. “*Ne zaman derin bir üzüntüye kapılsam gözlerim parlar, tavır ve hareketlerim neşelenir, içim içime sığmaz olur.*” (s.22).

a.19. Dünyayı hiçe saymak: Hiçe saymak (indirgemek): önemsememek, önem vermemek. “*Dünyayı hiçe sayıyormuşum gibi kahkahalarla gülerim, türlü gevezelik ve delilikler yaparım.*” (s.22)

a.20. Yakadan silkip atmak: Her türlü ilgisini kesmek. “*Yabancılar tarafından ayıplanacak bir vefasızlıkla Hüseyin'i çabucak yakadan silkip atmıştım.*” (s.22).

a.21. Kulak asmamak: Önem vermemek, dinlememek. “*Fırsat buldukça oraya turmandığımı ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığımı gören muallim bir gün, ‘Bu çocuk insan değil, çalığışu!’ diye bağırmıştı.*” (s.27).

a.22. Yüz yüze gelmek: 1) Birden karşılaşmak 2) Bir araya gelmek. “*O, benimle yüz yüze gelmek için yere çömeldi...*” (s.29).

a.23. Feryat koparmak: Yüksek sesle bağırarak, haykırmak. “*Zavallı kız, havagazi lambasının ışığında korkunç bir akrebin kısıkaçlarını, kuyruğunu titreterek kürsünün üzerinde yürüdüğünü görünce bir feryat kopardı.*” (s.31).

a.24. Davet etmek: 1) Çağırarak 2) Birinin bir şeye uymasını istemek 3) Yol açmak. “Ben, omuzlarımı kısararak, dilimi çıkararak kös kös dışarı çıkarırken çocuklar gülüyorlar, hoca cetveliyle hafif hafif kürsüye vurarak onları sükût ve ciddiyete davet ediyordu.” (s.31) cümlesinde “birinin bir şeye uymasını istemek” anlamında kullanılırken; Tarık Buğra’nın Osmançık romanında geçen “Osman düğün için Bilecik’te davet edilecek, gelince de işi bitirecektir.” (Buğra, 2002: 302) cümlesinde ise “çağırarak” anlamında kullanılmıştır.

a.25. Dili tutulmak: Sevinç, korku, şaşkınlık gibi sebeplerle birden bire söz söyleyemez olmak. “Fakat Sor Süperiyör gibi benim de dilim tutulmuştu.” (s.32).

a.26. Dizi dibinden ayrılmamak: Yanından hiç gitmemek, ayrılmamak. “Besime Teyzem’in kızı Necmiye, annesinin dizi dibinden ayrılmayan, sessiz ve biraz da hastalıklı bir çocuktur.” (s.33).

a.27. Kanına dokunmak: Çok sinirlenmek. “Erkek akrabalar ve konu komşu tarafından ikide birde ballandırılan meziyetleri fena halde kanıma dokunuyordu.” (s. 34).

a.28. Çanak tutmak: Söz ve davranışlarıyla kötü bir sonuca yol açmak. “Fakat bu kızgınlığım daha ziyade kendimeydi. Lakırdıya çanak tutmuşum.” (s. 36).

a.29. Hem suçlu, hem güçlü: Gerçek suçlu kendi olduğu halde başkalarını suçlayan anlamında kullanılan bir söz. “Mamañih, “hem suçlu, hem güçlü” kavline yine taarruza geçtim.” (s.36). Deyimler genel olarak mecaz anlamda kullanılırken bu deyim nadir görülen gerçek anlamlı deyimler arasındadır.

a.30. Hıncını çıkarmak: Öcünü almak. “Bir kerecik olsun saç saça, baş başa dövüşerek hıncımı çıkarmak için evlenmemizden başka çare kalmıyor gibiydi.” (s. 37).

a.31. Saç saça, baş başa dövüşmek: Birbirlerini kıyasıya hırpalayacak biçimde kapışmak anlamında olan bu deyim, genellikle kadınlar arasında kavgaları ifade etmek için kullanılır. “Bir kerecik olsun saç saça, baş başa dövüşerek hıncımı çıkarmak için evlenmemizden başka çare kalmıyor gibiydi.” (s. 37).

a.32. İçin için kaynamak: Aşırı heyecan, gözü peklik ve hareket halindeyken bunu belli etmemek. “*Yaz tatili sonlarında mektebimiz, bir zaman için için kaynar, bu taşkınlık ancak birinci üç ay imtihanına doğru yatışırdı.*” (s. 37).

a.33. Kulağına fısıldamak: Çok alçak ve hafif bir ses tonuyla kulağına eğilip bir şeyler söylemek. “*Bahçenin bir köşesinde kızlardan birinin -etrafında uçuşan küçük böceklerin bile duyamayacağı bir sesle- arkadaşının kulağına fısıldadığı hikâyeyi gözümünden kaçırmazdım.*” (s. 38).

a.34. Gözünden kaçırmak: Dalgınlıkla görmemek. “*Bahçenin bir köşesinde kızlardan birinin -etrafında uçuşan küçük böceklerin bile duyamayacağı bir sesle- arkadaşının kulağına fısıldadığı hikâyeyi gözümünden kaçırmazdım.*” (s. 38).

a.35. Ağzında bakla ıslanmamak: Sır saklamayı becerememek, sırrı hemen açığa vurmak. “*ünkü gevezeydim, sakallı dayının dediğı gibi ağzımda bakla ıslanmazdı.*” (s. 38).

a.36. Diş dokunur (olmak): İşe yarar, belirtilmeye değer, önemli. “*O, böyle yaparken ben, fena halde içerler: "Karşına diş dokunacak biri çıksın, görürüz!" diye söylenirdim.*” (s. 46).

a.37. Ayağına ip takmak: Bir kimseyi ekiştirmek. “*Ara sıra ötekinin, berikinin ayağına ip takmaktan başka konuşacak lakırdıları olamazdı.*” (s. 46).

a.38. Gönül eğlendirmek: Geçici bir ilgi ve sevgi göstererek hoşça vakit geçirmek. “*Mesut dul, lüksüne, fantazisine uşaklık edecek yeni bir kismet avlayıncaya kadar benim kuzenle dalga geçecek, gönül eğlendirecek...*” (s. 46).

a.39. Yere bakan yürek yakan: Uslu, uysal, sessiz görünüp gizliden gizliye ve sinsice dolap çeviren, kötülük yapan kimse. “*Yoksa ne yere bakan, yürek yakan cinsinden sinsi bir sarı iyandır.*” (s. 46).

a.40. Gözünden kaçmak: Görülmemek, farkına varılmamak. “*Neriman'la konuşurken güya bir şey belli etmemek istiyor ama benim gözümünden kaçır mı?*” (s. 46).

a.41. Gözlerini açmak: 1) Uyanmak 2) Kendine gelmek, ayılmak 3) Uyanık, dikkatli bulunmak. “*Hemen gözlerimi açtım, kulaklarımı diktim...*” (s. 47).

“Gözlerini açmak” deyimini burada “dikkatimi verdim, dikkat ettim.” anlamında kullanılırken; Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Hep O Şarkı” adlı eserinde geçen “*Her sabah, gözlerini açar açmaz...*” (Karaosmanoğlu, 2006: 52) cümlesinde “uyanmak” anlamında; “... *ölmüşken dirilmiş ve gözlerimi yeni bir dünyaya açmıştım.*” (Karaosmanoğlu, 2006: 86) cümlesinde ise “kendine gelmek, ayılmak” anlamında kullanılmıştır.

a.42. Dikkat kesilmek: Bütün dikkatini bir şey üzerinde toplamak. “*Oltasına balık yaklaştığını gören bir balıkçı gibi baştan ayağa dikkat kesilmiştim.*” (s. 47).

a.43. Ödü kopmak: Çok korkmak. “*Oturduğum yerde bir gürültü yapacağım diye ödüm kopuyordu. Boş korku!*” (s. 47).

a.44. Ayak basmak: Bir yere varmak. “*Oralara benden başkasının ayak basmasına tahammül edemem.*” (s. 51).

a.45. Ne pahasına olursa olsun: 1) “Ne büyük özveri isterse istesin” anlamında kullanılan bir söz. 2) “Her türlü sıkıntı ve tehlikeyi göze alarak” anlamında kullanılan bir söz. “*Mamañih ne pahasına olursa olsun, bu gece birbirimize yaklaşmamalıydık.*” (s. 52) cümlesinde her türlü sıkıntı ve tehlikeyi göze almak” anlamında kullanılan bu deyim; Mitat Enç’in “Bitmeyen Şarkı” romanında geçen “*Öğretmenliğin, ne pahasına olursa olsun, öğrencilerin kafalarını yararlı ve yarasız bilgilerle doldurmak olmadığını benimsemiştim.*” (Enç, 2007: 242) cümlesinde ise “ne büyük özveri isterse istesin” anlamında kullanılmıştır.

a.46. Önüne geçmek: 1) Yolunu kesmek, 2) Önlemek. “*Ne yapıp edip bu haysiyet kırıcı tehlikenin önüne geçmek lâzımdı.*” (s. 56) cümlesinde “önlemek, mani olmak” mecazi anlamda kullanılan bu deyim “*Gelin arabasının önüne geçip durdurdular ve armağan aldılar.*” cümlesinde önüne geçip yolunu kesmek, engel olmak anlamında gerçek anlamda kullanılmıştır.

a.47. Şeytana uymak: Kötü bir şey yapma isteğine kapılmak. “*Akşamüstleri son teneffüste Mişel’in koluna asılarak ona yavaş yavaş yeni masallar uydurmakta devam ederken, ara sıra da yine şeytana uyuyordum.*” (s. 61).

a.48. Pahalıya mal olmak (patlamak, oturmak): Çok para özveri, emek gerektirmek, kolay elde edilememek veya zarara, sıkıntıya yol açmak. “*Masalım bana biraz pahalıya mal olmuştu, ama ne yaparsınız?...*” (s. 63).

a.49. Yerinde saymak: 1) Yürür gibi yaparak hep aynı yerde, sürekli olarak ayağın birini kaldırıp birini basmak. 2) İlerleyememek, gelişememek, değişememek. “*Siz maşallah seneden seneye büyüyor, resimli roman kahramanlarına benzer bir genç oluyorsunuz da ben daima yerimde sayıyorum?*” (s. 66) cümlesinde “gelişememek, değişememek” anlamında kullanılırken; İbrahim Örs’ün Göl Çocukları adlı romanında geçen “*Fakat ön ve arka ayaklarının su içindeki çırpınışları sonuçsuz kalıyor, hemen hemen yerinde sayıyordu.*” (Örs, 2007: 78) cümlesinde ise “yürür gibi yaparak hep aynı yerde” kalmak anlamında kullanılmıştır.

a.50. İçini çekmek: Üzüntüyle derinden soluk almak. “*Mamañih, o da nedense bunu bana sezdirmemek istedi; içini çekerek yalancı bir somurtkanlıkla...*” (s. 67).

a.51. Kulak kabartmak: Belli etmemeye çalışarak dinlemek. “*Kedi gibi kulak kabartarak dinledim.*” (s. 69).

a.52. Vehme kapılmak: Yersiz korkuya, yanlış düşünceye kapılmak. “*Mişel diye bir vehme kapılmışım boş yere kendimi Kamran’a rezil etmişim.*” (s. 72)

a.53. Renkten renge girmek: Korkudan veya utançtan yüzünün rengi değişmek, sıkılmak. “*Renkten renge girerek ve gülererek: Ne yapacaksın? Niçin bu merak? gibi kelimelerle beni atlatmaya uğraştı.*” (s. 73)

a.54. Gücüne gitmek: Gönlü kırılma, onuruna dokunmak. “*Fakat beni arada oyuncak etmeleri fena halde gücüme gidiyordu.*” (s. 74)

a.55. İşten (bile) değil: Çok kolay. “*Neriman’ın nerede oturduğunu evden sorup öğrenmek işten bile değildi.*” (s. 75).

a.56. İş başa düşmek: Beklediği yardım gelmeyince, kendi işini kendisi yapmak zorunda kalmak. “*Çaresiz, iş başa düşmüştü; alaycı bir tavırla: ...*” (s. 75)

a.57. Yelkenleri suya indirmek: Direnmekten vazgeçip karşısındakinin dediğini benimsemek, kabul etmek. “*Bazen nasihatlerine biraz somurtsam, arzularına karşı kafa tutsam bile neticede daima yelkenleri suya indirmek lazım gelir.*” (s. 76).

a.58. Haysiyetine dokunmak: Onuru incinmek. “*Vapur merdivenlerinden deli gibi inme! gibi ağır nasihatlerle haysiyetimi kırdılar.*” (s. 77). Genellikle “haysiyetine dokunmak” şeklinde kullanılan bu deyim, bazı bölgelerde bu cümlede olduğu gibi “kırmak” sözcüğüyle de ifade edilebilmektedir.

a.59. Gururunu okşamak: Yüzüne karşı değerlerini belirterek bir kimseyi duygulandırmak. “*Mamañih, insan arasına katılmak biraz da gururumu okşamıyor değildi.*” (s. 78).

a.60. Gözleri fal taşı gibi açılmak: Büyük bir şaşkınlık veya öfkeden dolayı gözler doğal olmayan bir biçimde açılmak. “*Gözlerim faltaşı gibi açılmıştı.*” (s. 82).

a.61. Ağızdan kaçırmak: Söylemek istediği şeyi farkında olmadan bildirivermek. “*Masalımın kahramanının kim olduğunu evvela Müjgân’dan saklamaya gayret etmişim. Fakat sonradan bunu da ağızdan kaçırdım.*” (s. 84).

a.62. Kulağına fısıldamak: Çok alçak ve hafif bir ses tonuyla kulağına eğilip bir şeyler söylemek. “*Odanın karanlığına, Müjgân’ın kapalı gözlerine rağmen yüzümü onun saçlarına saklayarak kulağına fısıldadım:...*” (s. 93).

a.63. Keyfi kaçmak: Neşesi kalmamak. “*Kâmran’ın gelmesi hakikaten keyfimi kaçırdı.*” (s. 93).

a.64. Taş atmak: Birine dokunacak, onu incitecek söz söylemek. “*Kuzenim nedense benim ilk gece söylediğim "misafir misafiri çekemez" sözüne içerlemişti. İkide birde bana bunun için taş atıyordu.*” (s. 94).

a.65. Dudak bükmek: 1) Bir şeyi beğenmediğini, küçümsediğini belli etmek, umursamamak. 2) Ağlayacak gibi olmak. “*İyi ama dedim. Ortada şikâyet edilecek bir şey yok. Her gün yeni yerler, insanlar tanıyorsun. O, tekrar dudak büktü:...*” (s. 94) cümlesinde “küçümsemek, umursamamak” anlamında kullanılmıştır. İrina Andreeva’nın “Kördüğüm” adlı romanında geçen “*Kapıyı bu kez tamamen itekledim, bu kez annemi*

gördüm, gözleri kan çanağına benzemişti, dudaklarını bükmüştü, titriyordu...” (Andreeva, 2016: 22) cümlesinde ise ağlayacak gibi olmak anlamında kullanılmıştır.

a.66. Parmağına dolamak: Bir konuyu, bir kimseyi ele alıp sürekli uğraşmak, diline dolamak. “*Bu sefer, Kâmrân, işi parmağına dolamıştı:...*” (s. 97).

a.67. Selamete çıkmak: Esenliğe kavuşmak, kurtulmak. “*Onun için, hiçbir zorum, sıkıntım yokmuş gibi, ara sıra denize taşlarımı atmakta devam ederek, hızlı hızlı yürüdüm, ilerideki burnu dönersem selamete çıkmış olacaktım.*” (s. 98).

a.68. Kendini kaybetmek: 1) Bayılmak 2) Aşırı duygulanma dolayısıyla çevrede olup bitenin farkına varamamak. “*Fakat şimdilik balıkçı, ondan daha kudurmuş görünüyor, kendini kaybetmiş bir halde, çırpınıp çırpınıyor ve bağıırıyordu.*” (s. 99). Bu cümlede deyim “çevrede olup bitenin farkına varamamak” anlamında kullanılırken; “*Zavallı korkudan kendini kaybetmiş.*” cümlesinde ise “bayılmak” anlamında kullanılmıştır.

a.69. Yanına bırakmamak: Cezasız bırakmamak, öç almak. “*Lâkin bunu onun yanına bırakmayacağım.*” (s. 99).

a.70. Aklını başından almak: Düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak. “*Müjgân'la kuzenimin, burnu dönmeleri tekrar aklımı başımdan aldı ve arkama dönmeden yine hızlı adımlarla biraz yürüdükten sonra, bayıra tırmanmaya başladım.*” (s. 100).

a.71. Çileden çıkmak: 1) Olup bitenler karşısında sabrı ve dayanıklılığı kalmayıp taşkınlık göstermek. 2) Çile süresini bitirmek. “*Müjgân'ın yaptığını hatırladıkça, aklım çileden çıkıyor, bütün vücudumu ateş basıyordu.*” (s. 100) cümlesinde “sabır gösteremeyip, taşkınlık yapmak” anlamında kullanılmıştır.

Ayrıca tasavvufî bir terim olan ve Farsça 40 anlamına gelen “çile”, herhangi bir tarikata mensup olan dervişlerin, müritlerin bir odaya veya mescide çekilip yeme, içme, uyku gibi günlük ihtiyaçlarını devamlı azaltarak, sürekli ibadetle uğraştıkları 40 günlük süreye denmektedir (Olgun, 1995: 192). “Çileden çıkmak” deyimini dervişin bu 40 günlük süreyi tamamlaması anlamında da kullanılmaktadır.

a.72. Cehenneme çevirmek: Yaşanılmaz bir duruma getirmek. “*Bereket versin öteki çocuklar da ayrı perdeden, ayrı tempodan başka yaygaralar koparıyorlar, bahçeyi cehenneme çeviriyorlardı.*” (s. 102).

a.73. Gözlerini kaçırmak: Biriyle göz göze gelmemek için gözlerini başka tarafa çevirmek. “*Fakat o, gözlerini kaçırmıyor, mendilimle tozlu avuçlarımı silmeye başlıyorum.*” (s. 104).

a.74. Kapana tutulmak: İçinden çıkılmaz bir duruma düşmek, ele geçmek. “*Ne vakitten beri, kaçtığım kapana tutulmak üzere olduğumu anladım.*” (s. 113).

“Kapana düşmek, kapana girmek, kapana kısılmak, kapana koymak veya kapana yakalanmak” (TDK) şeklinde de kullanılabilen bu deyim hepsinde de “İçinden çıkılmaz bir duruma düşmek” anlamını ifade etmektedir.

a.75. Kibrine dokunmak: Gururu zedelenmek. “*Fakat nedense, bu yüzükle yakalanmak fena halde kibrine dokunuyordu.*” (s. 115).

a.76. Yüz göz olmak: Senli benli olmak ve birbirinden çekineceği kalmamak, aradaki mesafe kalkmış olmak, lâubalileşmek. “*Bundan ilerisine gitmek, aşağı yukarı, benimle yüz göz olmak demektir.*” (s. 117).

a.77. Yüzünü ekşitmek: Yüzüne öfke ve hoşnutsuzluk gösteren bir biçim vermek. “*Kuzenimin beni parloir'da beklediğini haber verirken, yüzlerini ekşitiyorlardı*” (s. 118).

a.78. Kulaklarına inanmamak: Duyduklarının doğruluğundan şüphe etmek.

“*Kuzenim bu sefer de galiba kulaklarına inanamadı: ...*” (s. 123).

a.79. Göz açıp kapayana kadar: Çok kısa bir sürede. “*Bir, iki, üç, dört senecik. Göz yumup açincaya kadar geçer...*” (s. 127).

Deyimin aslı “göz açıp kapayana kadar” olmakla birlikte yazar burada “kapamak” ifadesi yerine “yumup” kelimesini kullanmıştır.

a.80. Altını üstüne getirmek: 1) Bir şey bulmak için aramadık yer bırakmamak. 2) Söz veya tutumuyla çevreyi birbirine düşürmek. “*Eskiden olduğu gibi, misafir çocuklarını peşime takıyor, köşkün altını üstüne getiriyordum.*” (s. 129).

Altını üstüne getirmek deyimini “aramadık yer bırakmamak” ve “çevreyi birbirine düşürmek” anlamlarında kullanılmakla birlikte bu cümlede “karmakarışık duruma getirmek” anlamında kullanılan “alt üst etmek” deyiminin yerine kullanılmıştır.

a.81. Dişini sıkamak: Darlığa, sıkıntıya dayanmak, katlanmak. “*Üzülmeysin teyze, dedim. Çok değil, daha üç güncük dişinizi sıkmanız lâzım.*” (s. 132).

a.82. Kıpkırmızı kesilmek: Yüzü herhangi bir nedenle çok kızarmak. “*Matmazel, ufak bazı rötuşlardan başka eksiği kalmayan beyaz elbisemi ellerinde kaldırdığı zaman, kıpkırmızı kesildiğimi hissettim.*” (s. 132).

a.83. Dili tutulmak: Sevinç, korku, şaşkınlık gibi sebeplerle birden bire söz söyleyemez olmak. “*Matmazelin hayretten dili tutulmuştu.*” (s. 134).

a.84. Put kesilmek: Sessiz ve hareketsiz bir durum almak. “*Biraz evvel kendisini Feride ile görüştürmemi sabırsızlıkla istediği halde şimdi karşımda put kesilmesine ne mana vermeliydi?*” (s. 137).

a.85. Ağzını açmamak: Hiçbir şey söylememek. “*Emrinizi bekliyorum, hanımefendi. Garip şey, kadın hâlâ ağzını açmıyordu.*” (s. 137).

a.86. Aklına esmek: Daha önce düşünmemiş olduğu şeyi birden yapmaya karar vermek. “*Şimdi, aklına estikçe kapımı vuruyor, çekinmeden içeriye giriyordu.*” (s. 146).

a.87. Kaç baharın yoğurdunu yemek: Çok yaşamak, ömrü uzun olmak. “*Hacı Kalfa kaç baharın yoğurdunu yemiştir, bilirsin sen?*” (s. 147).

a.88. Ayakları suya ermek: Bir gerçeği anlayarak akli başına gelmek. “*Zavallı sütninenin benim için hazırladığı kır lavantası kokan tertemiz yatağı ertesi sabah boş, dokunulmamış gördüğü zaman ayakları suya ermiştir...*” (s. 152).

a.89. Dallanıp budaklanmak: Bir iş, bir sorun büyüyerek karışık bir duruma gelmek. “*Teyzem zihnimde gittikçe dallanıp budaklanan mektubu aldıktan sonra, ağlamaktan başka bir şey yapamayacaktı.*” (s. 153).

a.90. Çırak çıkarmak: 1) Bir kimseyi beklediğinden az bir kazançla ortaklıktan uzaklaştırmak 2) Cariye veya odalıkların saray, konak, köşk vb. büyük yerlerde yıllarca hizmet ettikten sonra evlenmelerine veya o yerlerden ayrılmalarına izin vermek.

“Annem evlenirken, onu da Eyüp'te ihtiyar bir kolcubaşıya vererek çırak çıkarmışlardı.” (s. 153) cümlesinde “çırak çıkarmak” deyimini “evlendirip köşkten ayrılmasına izin verme” anlamında kullanılmıştır.

a.91. Ele vermek: 1) Suçlu bir kimseyi haber verip yakalatmak, ihbar etmek. 2) Herhangi kötü bir şey yapanın yaptığını herkese bildirmek. 3) Ortaya çıkarmak. *“Yeşil bir bürümcüğe sarılı küçük Mushaf'ını duvardan indirdi ve onun üzerine yemin etti ki, burada misafır kaldığım müddetçe, beni ele vermeyecektir.”* (s. 156) cümlesinde “ele vermek deyimini “haber verip, yakalatmak” anlamında kullanılmıştır.

a.92. Kapıdan çevirmek: Geri döndürmek, kabul etmemek. *“Öte taraftan beni aramaya gelenler olursa, kapıdan çevirecektir.”* (s. 156).

a.93. Başa (başına) kakmak: Yapılan iyiliği yüzüne vurarak birisini üzmemek, incitmek. *“Fakir bir akraba çocuğuna, hatta düşmanına ettiği iyiliği başına kakmak mürüvvetsizliğinde bulunmazmış.”* (K2 B1 s. 157)

a.94. Ağza alınmaz: Söylenmesi ayıp, çirkin (söz, küfür). *“Yine bilmelisiniz ki, bu ağza alınmaz lakırdıları utanmadan, çekinmeden bile size yazan nankör ve terbiyesiz kızla karşı kaşıya gelecek olursanız, bir çamaşırcı kadın kavgası yapmaya da kadirdir.”* (s. 159)

a.95. Ekmeğini kazanmak: Geçimini sağlamak. *“Bundan sonra, o da artık kendi ekmeğini kendi kazanan bir insandı.”* (s. 173).

a.96. Kim kime, dum duma: Kimsenin kimseyle ilgilenmediği, kimseye önem verilmediği, çok karışık bir durumu anlatan bir söz. *“Orada olsa kim kime, dum duma. Buranın dedikodusu boldur.”* (s. 185).

a.97. Yüreği göz göz olmak: Dert, acı ve sıkıntıdan içi kabarmak, aşırı dertlenmek. *“Yüreği hasretten göz göz olmuştur.”* (s. 190).

a.98. Yanıp yakılmak: Sızlanıp şikâyet etmek, derdini döküp durmak. *“Sen bak, seyret o kızcağız nasıl yanıp yakılacak?”* (s. 190).

a.99. Özene bezene: Bir işi ayrıntılarına varıncaya değin büyük bir özenle ve titizlikle yapmak. “*Gülmisal Kalfa'nın yemeklerini yazdığım deftere özene bezene not ettim.*” (s. 197).

a.100. Kulağı delik: Olup bitenleri çabuk haber alan. “*Ondan daha kulağı delik görünmek, nedense izzetinefsimi okşuyor, yarı şaka, yarı ciddi bir tavırla manalı manalı gülüyor, göz kırptıyordum.*” (s. 198).

a.101. Gözü yılmak: Daha önceden denediği için o durumla karşılaşmaktan korkmak, o işe girişmekten çekinmek. “*Bu kadın gözümü o kadar yıldırması ki, yüzünü görünce korktum, görmezliğe geldim ve acele acele oradan sıvışmak istedim.*” (s. 201).

a.102. Yakasını bırakmamak: Bezdirecek kadar üstüne düşmek, rahat vermemek, ısrar etmek. “*Fakat Allah aşkınıza yakamı bırakınız, dedim.*” (s. 203).

a.103. Aklına sığmamak: 1) Anlayamamak, kavrayamamak 2) Olabileceğine inanmamak. “*Saçlı sakallı bir büyük memurun, bu kadar sefaletle beni aldatmasını bir türlü aklıma sığdıramıyordum.*” (s. 205) cümlesinde “aklına sığdıramamak” deyimini “olabileceğine inanmamak” anlamında kullanılmıştır.

a.104. El sürmemek: Dokunmamak, değmemek. Bir işi yapmamak, ilgilenmemek, tenezzül etmemek. “*İhtiyar kadın, benim işe el sürmeme taraftar değildi.*” (s. 218).

a.105. Tüyleri diken diken olmak: Üşümekten veya korkmaktan vücuttaki kılların dipleri kabarıp kıllar dikilmek. “*Manzarayı görünce tüylerim diken diken oldu.*” (s. 218).

a.106. İçi kan ağlamak: İçten, büyük bir üzüntü duymak; dıştan belli etmeyerek çok acımak. “*İşte o zaman, Sor Aleksî'nin bu peygamberce sözleri imdadıma yetişiyordu, içim kan ağlarken gülmeye, şarkı söylemeye, ıslık çalmaya başlıyordum.*” (s. 223).

a.107. Karşı koymak: Boyun eğmemek. “*Hatice Hanım'ın çehresinden memnun olmadığı anlaşılıyordu, fakat bana karşı koymaya cesaret edemiyor, ne dersem yapıyordu.*” (s. 227).

a.108. Akli başından gitmek: Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak. “*Aklım başımdan gitmişti. Deli gibi odadan fırladım.*” (s. 243).

a.109. Yüreğini eritmek (sızlatmak): Çok üzmemek. “Bu sözleri söylerken, öyle bir göğüs geçirmesi, iki elini açarak bu minimini avuçlarındaki çaresizliği, öyle bir göstermesi vardı ki yüreğini eritti.” (s. 245).

a.110. Ağzının suyu akmak: Çok beğenip istemek, imrenmek. “Buna mukabil genç kadınların ağzlarının suyu akıyordu.” (s. 251).

a.111. Sokaklara dökülmek: Kalabalık halde sokakta olmak. “Köy delikanlıları ellerinde yanar çıraklarla sokaklara dökülmüşler, zavallının nereye gittiğini anlamak bir türlü mümkün olamamış. (s. 253).

a.112. Yüz bulmak: İlgi ve yakınlık görmek. “Kendimi tutamayarak gülmeye başladım. Munise yüz bulmuştu, utana utana: ...” (s. 262).

a.113. Kendini tutamamak: 1) Bir durum karşısında sessiz ve heyecansız kalamamak. 2) Kendine hâkim olamamak. “Kendimi tutamayarak gülmeye başladım.” (s. 262).

a.114. Akli başında olmak: 1) Sürekli akıllı davranan. 2) Doğru, dürüst, kusursuz. “Ben, onun akli başında bir kız haline getirmeye çalışırken o, beni kendi gibi koket yapacak.” (s. 264) cümlesinde “akli başında olmak” deyimini “doğru, dürüst, kusursuz” anlamında kullanılırken; Rıfat Ilgaz’ın Halime Kaptan adlı eserinde geçen “Akli başında olanlar, durumun bozukluğunu görüp anlamalı.” (Ilgaz, 2008: 65) cümlesinde ise “sürekli akıllı davrananlar” anlamında kullanılmıştır.

a.115. Yüz vermemek: 1) İlgi, yakınlık göstermemek. 2) Önemsememek. “Sor Aleksî'nin daima söylediği gibi, bana hiç yüz vermeye gelmez.” (s. 271) cümlesinde ilgi, yakınlık anlamında kullanılırken; İbrahim Örs’ün Göl Çocukları adlı eserinde geçen “Göl, köy halkının pek yüz vermediği alımsız balıklarla baş başa bırakılmıştı.” (Örs, 2007: 25) cümlesinde ise “önemsememek” anlamında kullanılmıştır.

a.115. Sararıp solmak: 1) Giderek daha çok solmak. 2) Sağlığı bozulmak. “Karanlık odasında bun alıyor, gündün güne sarıp soluyormuş.” (s. 286) cümlesinde mecazi anlam ifade eden “sağlığı bozulmak” deyimini, “Sürekli güneş görmekten evin boyası sarıp solmuş.” cümlesinde gerçek anlamda giderek daha çok solmak anlamında kullanılmıştır.

a.116. İt dişi, köpek derisi: Sevilmeyen iki kişi arasındaki anlaşmazlıktan duyulan hoşnutluğu ifade eden bir söz. “*Müstahaktır o terese, ikide birde kendinden daha edepsiz biri çıkıp ağzının payını vermezse rahat etmez, it dişi, köpek dirisi.*” (s. 296).

Zeyniler’deki okul kapatıldıktan sonra şehre geldiğinde Feride’nin evraklarındaki bazı eksiklikler nedeniyle Maarif müdürü ve baş katip arasındaki tartışma sonrasında diğer katiplerin kullandığı bu deyim aslı “it dişi, köpek derisi” şeklinde olmakla birlikte eserin bu basımında “it dişi, köpek dirisi” şeklinde kullanılmıştır ve basım hatası olduğu düşünülmektedir.

a.117. Hangi rüzgâr attı?: Bir yere uzun süre uğramamışken beklenmedik bir zamanda gelenlere sitem yollu söylenen bir söz. “*Hangi rüzgârın seni buraya attığını şimdi anlıyorum.*” (s. 306).

a.118. Kendini naza çekmek: İstekli olduğu halde yapmacıklı davranışlarla isteksiz gibi davranmak. “*Naza çekiyor kendini!*” diyecekler, eğleneceklerdi.” (s. 328).

a.119. Ne oldum delisi olmak: Birden bire özellikle, maddi zenginliklere kavuşarak şırmarmak.. “*Debdebeleri, saltanatlarıyla birtakım görgüsüz, ehemmiyetsiz insanların gözünü kamaştırmaktan zevk alan, kaba birtakım ‘Ne oldum’ delileri.*” (s.361).

a.120. Ders vermek: 1) Öğretmek, yetiştirmek 2) Azarlamak, sert davranmak, sert bir karşılıkla yola getirmek. “*Bu sonradan görme ne oldum delilerine güzel bir ders vermek...* (s.362). Bu cümlede ders vermek deyimini “sert bir karşılıkla yola getirmek” anlamında kullanılmıştır.

a.121. Maskesini düşürmek (kaldırmak): Gizli amaçlarını, gerçek kişiliğini ortaya çıkarmak. “*Yüzlerinden yalancı maskeleri sıyırmak, azametli gösterişler altında gizlenen çirkinlikleri, hiçlikleri meydana çıkarmak; Çalığışu'nun en büyük eğlencesiydi.*” (s.362).

Aslı “Maskesini düşürmek” şeklinde kullanılan bu deyim bu cümlede “maskeleri sıyırmak” şeklinde kullanılmakla birlikte yine anlam olarak “Gizli amaçlarını, gerçek kişiliğini ortaya çıkarmak” ifadesini karşılamaktadır.

a.122. Dili varmamak: Bir sözü söylemeye gönlü razı olmamak. “*Kuzum anne, İhsan'a söyle, benim dilim varmayacak, Feride Hanım'ın reddedeceğini aklına bile getirmiyordu.*” (s.375).

a.123. El ayak çekilmek: Ortalıkta hiç kimse kalmamak, ıssızlaşıp sessizleşmek. “*El, ayak çekilmiş, fenerler sönmüş, biraz evvel sahil fenerleriyle oynaşan deniz bile, şimdi kumsalın bir kısmını boş bırakarak daha uzaklara çekilmiş, yavaş yavaş uyuyan bir çocuk gibi başını kayaların beyaz yastığına koymuş...*” (s.408).

a.124. Renk vermemek: Duygularını düşüncelerini veya başka bir durumu belli etmemek, bir şeyi bildiği halde bilmez gibi görünmek. “*Yüreğim merhametten eziliyordu, renk vermemek için, şakaya vurdum:...*” (s.433).

a.125. Gözlerinden uyku akmak: Çok uykulu olmak. “*Saklamaya çalışma nafîle. Sevda, çocuk gözlerinden uyku gibi akıyor.*” (s.434).

Bu deyim her ne kadar “Çok uykulu olmak” anlamında kullanılsa da bu cümlede farklı bir anlamda kullanılmıştır. Öyle ki “Sevda, ... gözlerinden uyku gibi akıyor.” derken âşık olduğunun, sevdaya tutulduğunun gözlerinden belli olduğunu ifade etmektedir.

a.126. Gözü gönlü açılmak: Neşelenmek, ferahlamak. “*Sana da iyi bir tebdili hava olur; gözün gönlün açılır.*” (s.462).

a.127. Analı kuzu, kınalı kuzu: 1) Her işi yolunda giden 2) Annesi sağ olan çocukların mutluluğunu ifade eden söz. “*...sen bütün serbest, hiçbir şeye ehemmiyet vermiyor gibi görünen tavırlarına rağmen sade ruhlu, mahdut, mazlum bir ev kızısın: Kınalı kuzu” dedikleri cinsten bir kızcağız...*” (s.475).

Kınalı kuzu deyimini, bu cümlede sözlük anlamına uygun kullanılmamıştır. Daha çok “ince ruhlu, mazlum, içine kapanık” kişileri ifade eder anlamda kullanılmıştır.

a.128. Kör kadı: Bu söz bir deyim olmayıp “doğru bildiğini herkesin yüzüne çekinmeden söyleyen kimse” anlamında kullanılan bir ifadedir. “*Herkesin kabahatini açık açık yüzüne söyleyen bir "kör kadı" olduğum için beni zaten kimse sevmez.*” (s.476).

a.129. Güneşi üzerine doğurmamak: Güneş doğmadan önce yataktan kalkmak. “*Tembel, insan üstüne güneş doğurur mu?” diye beni ayıplarlardı.*” (s.495).

a.130. Gözü arkada kalmak: Bırakılan bir şey veya kimse ile ilgili tedirginliği sürmek. “*Feridecik, senin ailenle barışacağından emin olursam, rahat rahat öleceğim, gözüm arkada kalmayacak.*” (s.519).

a.131. Dünyaya yuf borusu öttürmek: Ölmek. “*Mektubunun elinize değmesinden epeyce zaman evvel dünyaya 'Yuf borusunu' öttürmüş olacak.*” (s.522).

a.132. Takati kalmamak (kesilmek): Gücü azalmak, bitmek. “*Genç kız, artık uğraşmaya takati kalmamış gibi başını Kâmrân'ın göğsüne koydu, yüzünü saklayarak utana utana itiraf etti:* (s.537).

3.5.2. Eserde Tespit Edilen Atasözleri

Atasözleri de deyimler gibi Türk dilinin en zengin ögelerindedir ve toplumun tarihi süreçteki edebi birikiminin en yalın ifadelerini oluşturmaktadırlar. Birçok tanımlanan atasözü TDK'nin güncel Türkçe sözlüğünde, “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” şekilde tanımlanmaktadır. Biçim özelliklerini ön plana çıkaran Aksan'a göre ise “Çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelik sözlerdir.” (Aksan, 2003: 38)

Atasözleri ve deyimlerle ilgili en geniş literatür çalışmasını yapan Ömer Asım Aksoy'un verdiği bilgiler doğrultusunda, atasözlerinin belli başlı özellikleri şunlardır (Aksoy, 1998: 15-37);

- Atasözleri kalıplaşmıştır. Yani kelimelerin yerlerine başka kelimeler konulamayacağı gibi cümlelerin sözdizimini de bozamaz.
- Genellikle bir veya iki cümleden meydana gelen atasözleri kısa ve özlü ifadelerdir, yani az sözle derin anlamlar barındırırlar.
- Başlangıçta söyleyeni belli olan atasözleri zamanla anonimleşmiş ve toplumun ortak söylemi olmuştur.
- Deyimlerde olduğu gibi atasözleri de genellikle mecazi anlam taşımaktadırlar. Bununla birlikte gerçek anlamda olan atasözleri de vardır.

Günlük konuşma dilinde sıkça kullanılan atasözlerinin bir kısmı Çalığışu romanında da çok az sayıda kullanılmıştır. Çalığışu romanında tespit edilen atasözleri aşağıdaki gibidir:

“Hacı Kalfa, onu adeta darbimeseller ve beyitlerle azarlıyordu:

-Hele şu miskine bak. Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var. Dilenciye hıyar verdilerse beğenmemiştir, eğridir diye sokağa atmış. Eşek hoşaftan ne anlar? İhtarlarımı semi itibar kulağına (!) sok. Yoksa, tekdirat ile uslanmayanın hakkı kötüdür. Sen kim oluyorsun ki Allah'ın verdiği ekmek ve nimeti beğenmiyorsun?!..” (s.195).

Eserde, Hacı Kalfa, çocuğuna kızdığı bir noktada tepkisini arka arkaya atasözlerini sıralayarak ifade etmiş, nasihatlerini dikkate almadığında başına neler gelebileceğini oğluna söylemiştir. Yukarıdaki paragrafta geçen sıralı atasözleri ve anlamları şu şekildedir;

- a. **Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var:** Yaşı küçük ancak herkesten farklı alışkanlıklar, huylar edinmiş kişiler için kullanılan bir söz
- b. **Dilenciye hıyar verdilerse beğenmemiştir, eğridir diye sokağa atmış:** Bu sözün doğru şekilde ifadesi “Dilenciye hıyar vermişler de eğri diye beğenmemiş” şeklindedir. Anlamı ise TDK’da hem gereksinim duyduğu konuda yardım istiyor hem de yapılan yardımı küçümsüyor, şeklinde ifade edilmiştir.
- c. **Eşek hoşaftan ne anlar?:** Bilgisiz, görgüsüz kimse, ince, güzel şeylerin zevkine varamaz; değerini ölçemez.
- d. **... tekdirat ile uslanmayanın hakkı kötüdür:** Günümüzde bir atasözü gibi yaygın olarak kullanılan bu ifade Ziya Paşa’nın terkib-i bentinden alınan bir mısradır. Bu yönüyle bir atasözü değil bir vecizedir ve kişi, tekdirden yani azarlamadan da anlamıyorsa dayağı hak etmiştir anlamındadır.

“Huriye Hanım, yüzünden burnundan sular akararak gözlerini açmıştı. Midesinde barut patlamış gibi gürültü ile geçiriyor, başını iki yana sallayarak:

-A dostlar, bana neler oldu? Bunca yıldan sonra başıma bu haller gelmeli miydi? diye perde perde sesini yükseltiyordu.

"Bülbülün çektiği dili belasıdır!" derler, yine bir münasebetsizlik ettim, hiç lüzum yokken, "Biraz iyileştiniz inşallah?" diye bir nezaket yapmak istedim.

Sen misin hatır soran? Huriye Hanım, öyle bir parlayış parladı ki, anlatamam. Aman neler söylemedi? Hem canına kastetmişim hem de üstelik keyif soruyormuşum. Dünyada bundan büyük yüzsüzlük, arsızlık, terbiyesizlik olamazmış..." (s.182).

- e. **Bülbülün çektiği dili belasıdır:** İlerisi düşünülmeden söylenen söz. Romanda, aynı öğretmen kadrosuna Huriye Hanım ile beraber Feride de gönderilmiş, aralarında geçen diyaloglarda Feride'nin Huriye Hanım'a hal hatır sorması, Huriye Hanım'ın tepkisine yol açmıştır. Bu durumda Feride, "Bülbülün çektiği dili belasıdır!" ifadesini kullanmıştır.

"Mirat, benden sana baba nasihati: Sen sen ol, karı koca arasına gireyim deme. Karı koca ipektir, araya giren köpektir..." (s.211).

- f. **Karı koca ipektir, araya giren köpektir:** Hacı Kalfa otelde çıkan karı-koca arasındaki kavgayı ayırmak için araya girdiğinde kocadan yediği dayak üzerine oğluna karı- koca arasına girmemesini tavsiye etmiştir. Aile arasında çıkan kavgalarda araya girenlerin zarar görebileceği bu atasözüyle vurgulanmıştır.

"Sarıklı kâtip sevincinden, genç kâtibin sırtına vuruyor:

-Allah senden razı olsun Müdür Bey, şu teresi bir kalayla, dinsizin hakkından imansız gelir, diyordu..." (s.296).

- g. **Dinsizin hakkından imansız gelir:** Eserde Feride'nin öğretmenlik için başvuru yaptığı esnada belgelerindeki önemsiz ayrıntılardan dolayı sorun çıkararak başkatibi maarif müdürü odasına çağırarak azarlamıştır. Bunun üzerine diğer katipler "dinsizin hakkından imansız gelir" ifadesini kullanarak acımasız davranan birine daha acımasız birinin hakettiği karşılığı vereceğini belirtmişlerdir.

"Hayatın, bir felaketten sonra daima bir saadet verdiğini, o güzel darbimeselin söylediği gibi, ayın on beşi karanlıksa, on beşinin mutlaka aydınlık olacağını bilmiyor değildim." (s.296).

- h. **Ayın on beşi karanlık, on beşi aydınlıktır:** Kişinin yaşamındaki kötü gidiş sürüp gitmez; iyi günler de gelir (Aksoy, 1995: 442). Eserde Feride'nin Zeyniler'deki okul kapandıktan sonra Maarif müdürlüğünde kendisine uygun yer olmadığı söylendiği esnada odaya giren lise arkadaşı ve gazeteci eşi sayesinde Marif müdürü merkezde bir okula atamasını yapmıştır. Bunun üzerine Feride "... ayın on beşi karanlık, on beşinin mutlaka aydınlık olacağını bilmiyor değildim." ifadesini kullanarak sıkıntıların uzun sürmeyeceğini akabinde bir rahatlama döneminin geleceğini belirtmiştir.

"Ağarmış top sakalının çerçevesi içinde yuvarlak yüzü, elma gibi kırmızı yanakları, her bir tarafa bakan şaşkı gözleri vardı..

Üstünden akan sulara bakarak:

-Tu, Allah belasını versin, dedi. Şemsiyeyi almayı unutacak olduk. Başımıza bu hal de geldi, akılsız kafanın derdini ayaklar çeker, derler ama bu seferlik bizim lata çektik. Kusura bakma kızım, ben, biraz kurunacağım." (s.296).

- i. **Akılsız başın cezasını (zahmetini) ayak çeker:** 1) İyi düşünmeden verdiğimiz kararın kötü sonuçlarını düzeltmek için şuraya buraya koşup yorulmak zorunda kalırız. 2) Baştakilerin yanlış tutumlarından ileri gelen sıkıntıyı buyruk altında çalışanlar çeker. (Aksoy, 1995: 178).

Eserde, "akılsız kafanın derdini ayaklar çeker" ifadesi verilen yanlış karardan dolayı çekilen sıkıntı anlamında kullanılmıştır. Her ne kadar atasözü ve deyimler kalıplaşmış olsa da bazı yöresel konuşmalarda kelimelerin eş veya yakın anlamları kullanılabilir. Atasözünün orijinalinde "baş" ve "ceza" kelimeleri kullanılırken, yazar burada "kafa" ve "dert" kelimelerini tercih etmiştir.

3.5.3. Eserde Kullanılan Dua ve Beddualar

Türk dilinde atasözleri ve deyimlerin dışında da kültürümüzü yansıtan unsurlar vardır ki bunlara genel anlamda kalıplaşmış sözler denmektedir. Dua ve beddualar, tekerlemeler, ninniler, bilmece ve sövgü gibi günlük dil içerisinde sıkça kullanılan bu ifadeler, yüzyıllar boyunca oluşan bir kültürel birikimi yansıtmaktadır. Bu kalıplaşmış ifadelerin kendine özgü özellikleri vardır. Bunlardan bilmece ve tekerlemeler atasözü ve

deyimlerden kolaylıkla ayırt edilebilirken, dua ve bedduaların bir bölümü deyim ve atasözleriyle karıştırılabilmektedir. (Aksoy, 1993: 23)

Dua ve beddualar içerisinde bir kişi için değil de genel özellik ifade eden “Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin.”, “Allah cezasını versin..” gibi dua ve beddualar aynı zamanda atasözü de sayılabilmektedir. Bunların dışında deyim gibi anlatılmak isteneni kısa ve etkileyici bir şekilde anlatan ve bu yönüyle deyim kabul edilebilecek dua ve beddualar da vardır. Gözünü toprak doyursun, Allah unutturmasın, eline sağlık gibi dua ve beddualar deyim olarak da alınabilmektedir (Aksoy, 1993: 24).

Çalıkuşu romanında yer alan dua ve beddualar şunlardır:

- a. **Allah Esirgesin:** “*Birdenbire telaşlandım. Şaka mı, Allah esirgesin...” (s.58).*
- b. **Allah cezanı versin:** “*Müjgân beni kolumdan tutarak sürüklerken Allah cezanı versin! Niçin böyle yaptın? diyordu.” (s.81).*
- c. **Allah aşkına yapma!** “*Üstümü başımı yırtacaksın. Yoldan görecekler, rezil olacağız, Allah aşkına yapma! diye yalvarıyordu.” (s.85).*
- d. **Allaha ısmarladık:** “*Allaha ısmarladık, dedim ve hiddetle denize doğru yürümeye başladım.” (s.97).*
- e. **Alacağın olsun:** “*Ara sıra tırnaklarımla avuçlarımı kopararak: "Rezil oldum, alacağın olsun, Müjgân!" diyordum.” (s.100).*
- f. **Daha beter ol!:** “*İçimden: "Daha beter ol!" dedim ve salıncağı hızlandırdım.” (s.102).*
- g. **Fesuphanallah:** “*Fesuphanallah, fesuphanallah! diye seslendi. Açsana yüzünü hanım?” (s.154).*
- h. **Allah tesirini halk etsin:** “*Haydi, bakalım, kızım, Allah tesirini halk etsin. Ben, elimden geldiği kadar yardım ederim, dedi.” (s.168).*
- i. **Safa geldin:** “*Safa geldin" demeye geldim size...” (s.187).*
- j. **Yedirdiğim ekmek burnundan gelsin:** “*Hayganuş, hocanıma karşı yüzümü kara çıkarırsan yedirdiğim ekmek burnundan gelsin, diyordu.” (s.196).*
- k. **Kulun kurbanın olayım:** “*Kulun kurbanın olayım efendiciğim, öldür beni, lâkin bırakma, boşama!...” (s.208).*
- l. **Hay nalçasına tükürdüğüm katırı:** “*Hay nalçasına tükürdüğüm katırı!" diye söylenerek ayağa kalkıyordu.” (s.209).*

- m. **Allah sizden razı olsun:** “*Ara sıra yolum düştükçe onu görmeye geliyordum. Allah sizden razı olsun.” (s.284).*
- n. **Helal olsun!:** “*Helal olsun!, diye bağırdıktan sonra yanıma geldi.” (s.289).*
- o. **Allah gecinden versin:** “*Tevekkeli B...’deki Müdür Recep Efendi bana: ‘Allah gecinden versin, hanı ölüp de mezara girsen, talkın veren imamı güldüreceksin!’ demezdi.” (s.353).*
- p. **ö. Allah belalarımı veresiceler:** “*Hay Allah belalarımı veresiceler, tuu! dedi.” (s.465).*
- q. **Allah cezanı versin:** “*Tuu utanmaz, arlanmaz!... Allah cezanı versin! İnsan babası yerindeki adama...” (s.529).*

3.5.4. Gündelik Yaşantıdan Örnekler

Günlük yaşantıda kullanılan her türlü araç ve gereçler, ev eşyaları, kılık kıyafetler, oyun ve eğlenceler bir toplumun kültürel öğelerinin yansıtan unsurlardandır. Bu bağlamda Çalığışu romanında da hem genel anlamda hem de yazıldığı dönem itibariyle Türk toplumunun günlük yaşantısını görmek mümkündür

3.5.4.1. Ev Eşyaları ve Araç Gereçler ile İlgili Kültürel Öğeler

- a. **Çakı:** Açılıp kapanan bir veya birkaç ağızlı küçük cep bıçağı. “*Ne yapılsa sınıftan çıkarılmasına imkân olmayan ve ara sıra çakımın ucuyla ötesine berisine açtığım yaracıklara stoik bir vakarla tahammül eden sessiz sedasız, ağırbaşlı ve upuzun bir komşu.” (s.7).*
- b. **Şilte:** Üstünde oturulan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek. “*Pencere her zaman kapalı durur, balkon parmaklığına hemen daima bir ufak çocuk şiltesi ile yorgan asılırdı.” (s.7).*
- c. **Karyola:** Üzerine yatak konup yatılan tahta veya metal ev eşyası. “*İlk hatıranı, sevgili anneciğimin küçük karyolamın üstüne eğilen müşfik altın sarısı başı, bana muhabbetle gülümseyen gök mavisi gözleridir, tarzında şairane bir yilancık...” (s.8).*
- d. **Koruluk:** Koru durumunda olan bakımlı sık ağaçlı küçük orman. “*Yalımızın arkasındaki korulukta bir taş havuz, bu havuzun kenarında kolları omuz başlarından kopmuş çıplak bir çocuk heykeli vardı.” (s.18).*

- e. **Çıkın:** Bir beze sarılarak düğümlenmiş küçük bohça, çıkı. “*Önlüğümün cebinden mendilimi çıkardım, kirazları içine doldurarak bir çıkın gibi bağladım.*” (s.43).
- f. **Lüks lambası:** Hava basınçlı bir tür petrol lambası (turkcebilgi.com). “Elektrik olmayan zamanlarda ve bölgelerde kullanılan ve bazı bölgelerde löküs de denilen ışık veren alet. “*Onlar, köşkün önündeki verandada, lüzumsuz bir lüks lambası ışığında, kalabalık bir grup halinde konuşup gülüşüyorlardı.*” (s.47).
- g. **Kerevet:** Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan, duvara bitişik, ayakları olan, tahtadan sedir. “*Beni, soyduktan sonra, dokuma bir örtü ile kaplı kerevetinin üzerine yatırdı.*” (s.155).
- h. **Zerzevat:** 1) Sebze 2) Küçük önemsiz nesnelere. “*Zerzevat ayıklamak deyip geçeriz, ama o ne ince işmiş!*” (s.156). Bu cümlede sebze anlamında kullanılmıştır.
- i. **Rastık:** Kadınların kaşlarını ve saçlarını boyamak için sürdükleri siyah boya. “*Adamcağızımın gözüne hoş görüneyim diye çocukların boğazından kesip düzgün, rastık, sürme alıyorum.*” (s.192).
- j. **Körük:** Çeşitli yerlerde ateşi canlandırmak için daha çok demirci ve kalaycılarının kullandıkları bir alet. “*Kocaman göğsü derin hasret nefesleriyle kalaycı körüğü gibi kabarıp iniyor.*” (s.194).
- k. **Sanduka:** Mezarın üzerine yerleştirilmiş, tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandık. “*Öldüğü vakit mübarek cesedine kimse el sürememiş. Üstüne, bir sanduka yapmışlar.*” (s.120).
- l. **Kandil:** İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı. “*Hatice Hanım, kandillerden ikisini yakmıştı.*” (s.221).
- m. **Yalak:** Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap. “*O mermerlerdeki küçük yalaklardan su içmeye gelmiş birkaç kuş.*” (s.234).
- n. **Kerpeten:** Çivi sökmeye veya diş çekmeye yarayan, hareketli bir eksen çevresinde çapraz iki parçadan oluşmuş, kısaç biçimindeki araç. “*Bana "kalpatan"ın sadece "kerpeten" demek olduğunu söyledi.*” (s.314).
- o. **Çatki:** Alından geçerek başın çevresine çember gibi bağlanan bağ. “*O, bensiz gitmemek için bir hayli sızlandı, fakat başıma bir çatki çattım.*” (s.350).

- p. **ö. Talika:** dört tekerlekli, üstü kapalı, yaylı bir tür at arabası. “*Küçük bir talika arabası bizi derenin öbür kıyısına geçirdi.*” (s. 383).
- q. **Bakraç:** Çoğunlukla bakırdan yapılan kova. “*Bahçenin içine, elinde bakraçla, kuru dal parçalarıyla gidiyor geliyor, yeni uyanan bahçıvanla konuşan sesi işitiliyordu.*” (s. 496).

3.5.4.2. Kılık Kıyafetlerle İlgili Kültürel Öğeler

- a. **Bohça:** İçine çamaşır, eşya, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş. “*Fatma, beni bohça gibi sırtına bağlar, kızgın güneşin altında dolaştırır, hurma ağaçlarının tepesine çıkarttırmış.*” (s.12).
- b. **Entari:** Genellikle tek parçalı kadın giyeceği. “*“Bu yaprakları seyrederken altlarında birkaç kırmızı balığın dolaştığını gördüm ve büyükannemin özene bezene hazırladığı ipekli entari ve yeni potinlerimle havuzun içinde yürüyüverdim.*” (s.19)
- c. **İskarpin:** ökçeli, konçsuz ayakkabı. “*“Kız ayağı gibi küçücük ayaklarında beyaz podüsüet iskarpinleri, ipek çorapları, yürürken ince bir dal gibi sallanıyor...”*” (s.34).
- d. **Nalın (takunya):** genellikle hamam vb. ıslak tabanlı yerlerde kullanılan, yüksek ökçeli, ağaçtan yapılmış bir tür ayak giysisi. “*Kendisi kınalı kaşlarının üstünde bir başörtüsü, çıplak ayaklarında hamam nalınlarıyla evinin taşlarını yıkıyordu.*” (s.153).
- e. **Peştamal:** 1) Hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma. 2) İş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma. 3) Başa ve omuzlara örtülen dokuma. “*Hacı Kalfa, yine o beyaz peştamalıyla küçük bir havuzun yanında nargile temizliyordu.*” (s.177).
- Peştamal sözcüğü genellikle, hamamda kullanılan örtüleri ifade ederken bu cümlede “baş ve omuzlara örtülen örtü” anlamında kullanılmıştır.
- f. **Nargile:** Tömbeki denilen bir cins tütünün dumanının sudan geçirilerek içilmesini sağlayan araç. “*Hacı Kalfa, yine o beyaz peştamalıyla küçük bir havuzun yanında nargile temizliyordu.*” (s.177).

- g. **Peçe:** Kadınların sokakta yüzlerine örttüğü ince, siyah örtü. “Bahçeden geçerken hareli bir dokuma çarşafa sımsıkı bürünmüş, yüzü iki katlı peçeyle kapalı bir kadına tesadüf ettim.” (s.179).
- h. **Şalvar:** genellikle ağzı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü.“Hacı Kalfa bir gün, komşularından inmeli bir ihtiyarla siyah şalvarlı bir dudu karşısında kızını sıkı bir imtihandan geçirmemi istedi.” (s.195).
- i. **Çuha:** Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş. “O, yine kırmızı çuha kaplı yazıhanesinin önünde, ebedi yorgunluğunu dinlendirir gibi elini, kolunu salıvermiş, yakasını gevşetmiş, gözleri yarı kapalı düşünüyordu.” (s.199).
- j. **Fes:** Şapka yerine kullanılan kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık. “Aziziye biçiminde kocaman bir kırmızı fes, saçsız başını kulaklarına kadar örtüyordu.” (s.207).
- k. **Ferace:** Kadınların sokakta giydikleri mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi. “Kınalı saçlarının üstüne yeşil bir yemeni örtmüş, arkasına ferace biçiminde koyu bir yeldirme giymişti.” (s.216).
- Yeldirme:** Kadınların çarşaf yerine kullandıkları başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük. “Kınalı saçlarının üstüne yeşil bir yemeni örtmüş, arkasına ferace biçiminde koyu bir yeldirme giymişti.” (s.216).
- l. **Yemeni:** Kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tül bent. “Arkasında yamalı bir eski çarşaf, yüzünde peçe yerine mor bir yemeni, ayağında topukları kopmuş, sırlıklam, yırtık iskarpinler vardı.” (s.283).
- m. **Lata:** Osmanlılarda ilmiye sınıfının giydiği bir üstlük türü. (s.308). “Nihayet geldi, yolda bir sağınağa tutulmuş, latası fena halde ıslanmıştı.” (s.308).
- n. **Potur:** Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir pantolon türü. “Zengin bir ipek tüccarı olduğunu söyledikleri poturlu, mintanlı, kaba saba bir adam, kahvenin bir ucundan öbür ucuna:...” (s.328).
- o. **ö. Redingot:** Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmi erkek ceketi. “Şişman vücudunu korse gibi sıkı bir redingot giymiş, gelincik rengindeki tuhaf boyunbağı bir yana çarpılmıştı.” (s.526).

3.5.4.3. Müzik, Eğlence ve Oyunlarla İlgili Kültürel Ögeler

- a. **Boğuşmak:** Birbirinin boğazına sarılmak, dövüşmek, mücadele etmek. Aslında olumsuz bir durumu ifade eden bu kavram bazen burada olduğu gibi küçük çocuklarla oynanan bir çeşit şakalaşmayı da ifade edebilmektedir. “*Akşama kadar alt alta, üst üste boğuşur, türkü söyler, yiyecek yemişiz...*” (s.12).
- b. **Tef:** Zilli bir kasnağa geçirilmiş kursak zarından oluşan çalgı. “*Nihayet, günün yorgunluğundan ve zilli teflerle testi biçiminde dümbeleklerin verdiği sersemlikten, yine erkenden dadımın dizinde uyuyakaldım.*” (s.13).
- c. **Dümbelek:** Ağzına deri gerilmiş, çanak biçiminde, darbukaya benzer bir çeşit çalgı. “*Nihayet, günün yorgunluğundan ve zilli teflerle testi biçiminde dümbeleklerin verdiği sersemlikten, yine erkenden dadımın dizinde uyuyakaldım.*” (s.13).
- d. **Evliya parmaklığı:** Yaramazlıklarından dolayı elleri sürekli yara bere içinde olan ve bu nedenle bez sarılı dolaşanların ellerine söylenen yöresel bir söz. “*“Bu sakallı amca, benim ellerime ‘Evliya parmaklığı’ derdi.*” (s.23).
- e. **İp atlamak:** Genellikle çocukların oynadığı, bazen yetişkinlerin de katıldığı ipin iki ucunun tutularak çevrilmesiyle ipe ayağını ve başını değdirmeden zıplayarak içinden geçmeye çalışılan bir oyundur. “*Çocuklarla boğuşurken, kendi kendime ip atlarken yahut yere yatarken, iskambil falı açarken, gözlerim onlardaydı.*” (s.46).
- f. **Davul:** Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değneklerle çalınan çalgı. “*Onlar, o kadar kendilerinden geçmişlerdi ki, oturduğum yerde davul çalsam galiba farkında olmayacaklardı.*” (s.48).
- g. **Kovalamaca:** Ebenin yanına gizlice sokulup koluna vurana kovalayıp yakalamaya çalışması biçiminde oynanan bir çocuk oyunu. “*Ağaçta adeta bir kovalamaca oyununa başladık.*” (s. 51).
- h. **Sapan:** 1) İki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı. 2) Genellikle çocukların kuş vurmak için kullandıkları, iki ucuna lastik ve lastiklerin arasına da geniş bir meşin parçası bağlı bulunan çataldan oluşan araç. “*Kâmran'ın bana doğru geldiğini gördüğüm zaman ürkmüş bir at gibi patır patır kaçıyordum, arkamdan sapan taşı yetişemiyordu.*” (s.107).

- i. **Kına gecesi:** Düğünden önceki gece kızın evinde gelinin parmaklarına kına yakılırken yapılan eğlence. “*Kadınlar arasında da, ayrıca bir kına gecesi yapıldı.*” (s.251).
- f.10. Hıdrellez:** Hızır ve İlyas peygamberin her yıl buluştuklarına inanılan 6 Mayıs günü kutlanan geleneksel bayram. “*Fakat Hıdrellez günü mesirede gülbeşeker aramak, onu bulamadığı için meyus olmak, pek çocuklara yakışır bir şey!*” (s.356).
- j. **Saklambaç:** Oyuncuların birinin ebe olması ve saklanan arkadaşlarını bulması temeline dayanan bir çocuk oyunu. “*Şimdi saklambaç oynayacağız, lâkin güç yere saklanmak yok ha, parmak kadar vücudun var.*” (s.443).
- k. **Yüzgörümlüğü:** Damadın düğün günü geline verdiği armağan. “*Sana ben bir de yüzgörümlüğü veriyorum, ama müthiş bir yüzgörümlüğü.*” (s.477).

3.6. Türk ve Rus Kültürlerinde Kültürel Farklılıklar

3.6.1. Sovyet Rejimi Etkisinde Sovyet Kültür ve Edebiyatı

Sovyetler Birliği döneminde özellikle 1920’li yıllardan itibaren yeni bir Sovyet Adamı “HomoSovyetikus” yetiştirme çabası vardı. Bu çaba elbette eğitimden dil ve edebiyata kadar birçok alana etki etmiştir (Özel, 2015: 103). Siyasal düşüncedeki materyalizm ve sosyalizmin toplumsal yaşamı etkilemesiyle yeni bir Sovyet kültürünün oluştuğundan da bahsedilmektedir (Ülker, 2015: 164). Kültürel yapılanma anlamında kullanılan “korenizatsiya” (milli köklerini hakim kılma) toplumun kültürel hayatını yeniden şekillendirme amacıyla eğitimden de faydalanmasını gerekli kıldı (Dietrich, 2005). Bu amaçla hazırlanan bir kültürel yenileşme eğitim programı genç, yaşlı, kadın, erkek, çocuk, memur, işçi vs. demeden herkesin yeniden komünist bir düşünce biçimi ile şekillendirmesini öngörüyordu. Hatta azınlık grupların kendi yerel dilleri destekleniyor, konuşma dili olup da yazılı dili olmayanların dilleri bilim adamlarınca yazılı hale getirilip gelişmesi için şiirler ve romanlar yazılarak onların da birlik içindeki varlıkları anlamlı hale getiriliyordu (Hasanoğlu, 2015: 321). Yeni bir toplum oluşturma gayretlerine ilişkin siyasal politika ve düşünceler böylece edebî ve sanat eserlerine de yansımış, hatta bu konuda önemli roller üstlenmişlerdir. Bu nedenle denebilir ki, Sovyetler Birliği döneminde sanat ve edebî eserler üzerinde sıkı bir denetim ve baskı vardı. Bu, bir tür devlet sansürü gibiydi. Tüm edebî, sanatsal yayın ve faaliyetler rejimin

muhalfinde bir gelişmeyi tetikleyebileceği ya da rejimin amaçlarına hizmet etmeyeceği düşüncesiyle farklı yöntemlerle sansürlenirdi (Sherry, 2012: 50).

Dil politikası bakımından her ne kadar Sovyetler ülkedeki herkesin kardeşliğinden, birliğinden bahsetse ve yerel dillerin korunması politikasını benimsemiş olsa da, uygulamalarda bu işin hiç de böyle olmadığı anlaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Rusçanın ulusal bir dil olarak kabul edilmesi ve böylece siyasal bakışın bu dil üzerinden toplumun her kesimine ulaştırılması, bu amaçla edebi eserlerin azınlık topluluklarca da okunmasının sağlanarak ortak bir bilinç oluşturulması hedeflenmiştir. Bu nedenle rejimin dili olan Rusçanın yaygınlaştırılması özel bir politika olarak takip edilmiştir (Özel, 2015: 103).

Sovyetlerin birden çok milletlerden oluşması ve bunun büyük çoğunluğunun da Türki milletlerden olması aslında görünmeyen ciddi bir sorunu da ortaya çıkarıyordu. Rejim yerel dil ve kendi alfabelerinin kullanılabilmesi ve hatta alfabeti olmayanlara alfabe üretilmesini bir devlet politikası olarak desteklemiş olmasına karşın, Türki milletler Arapça kullanırken Türkiye'nin Latin alfabetesine geçmesini müteakip onların da Latin alfabetesini tercih etmiş olmalarından rahatsızlık duymuştur. Bu gerekçeyle Kiril alfabetesinin zorunlu hale getirildiği bilinmektedir. Bu zorunluluk nedeniyle yerel dillerin Rusçadan ciddi derecede kelime devşirdikleri ve 1930'lu yıllarda artık hâkim dilin Rusça haline geldiği görülmektedir (Dietrich, 2005: 1-3). Bu konuda elbette Devrimden sonra başlayan ve her geçen gün daha da hız kazanan dünya klasik ve diğer edebi eserlerin hızlı bir şekilde Rusçaya tercüme edilmesi de etkili olmuştur.

Devletin Maksim Gorki'nin kontrolü ve yönetimiyle yürüttüğü bu dil-çeviri politikası ulusal dili ülke genelinde epey güçlendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise sadece edebi eserlerin değil, diğer iktisadi alanlardaki eserlerin çevirisinde de hız kaydedilmiştir. Aynı dönemlerde yabancı dil ve kültürlerle ilginin daha arttığı, bu nedenle sözlük çalışmalarının da yapıldığı önemli bir gelişmedir. Tercümelerin daha da hızlı ve pratik yapılabilmesi amacıyla Rusya Bilimler Akademisinin farklı dillerle Rusça arasında pratik çeviri algoritması hazırladığı fakat bunun da tercümelerde makine dili etkisi oluşturduğu görülmüştür. Bu çalışmaların 1955-56'lı yıllarda İngilizce, Fransızca ve Macarca ile başladığı daha sonraları Türkçenin de arasında yer aldığı Arapça, Fince gibi diğer dillere ilişkin de algoritmalar oluşturulduğu bilinmektedir. Eser

tercümelerinde bir yandan rejimin düşünceleri doğrultusunda uyarlamalar yapılırken, diğer yandan da bu iş sadece sansürlerle değil, tam kontrol altına almak için uluslararası yayınların tercümeleriyle belli başlı yayınevlerinin uğraşmasına müsaade edilmiştir (Rosentsveig, 1958: 95). Bu nedenle dönemim çeviri anlayışı devlet merkezli sansürlemelerden oldukça etkilenmiştir. Kimi sözde “uygunsuz” ifadeler tercüme edilirken “satır arası tercüme ya da “ikincil metin tercüme” gibi yaklaşımları da ortaya çıkmıştır.

3.6.2. Sovyet Toplumsal Yaşamda Kadın

Sovyet rejiminin toplumsal eşitlik ve özgürlük prensipleri üzerine kurulduğu düşünülürse, anlaşılan o ki, Çarlık dönemi bu alanlarda pek de iç açıcı seviyede değildi. Buna karşın Sovyet rejiminin toplumun her tabakasında yayılmasında kadınların ciddi rol oynadıkları görülmektedir. Çünkü cinsler arasındaki eşitlik bu dönemde yüceltilmiş, toplumsal yaşamın her alanında yer almaları bir rejim politikası olarak istenmiştir. Çar döneminde kadınların neredeyse % 85’i okuma yazma bilmezken, bu oranın kimi azınlık topluluklarda %100 seviyesinde olduğu bilinmektedir. Aradan geçen zaman sonra yüksek öğrenimli olanların %43’ünün kadınlardan oluşması Sovyetlerin kadın eğitimine verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir. Bu bakışın hem Lenin hem de Stalin tarafından sıklıkla dile getirildiği, hatta Lenin’in kadın desteği olmasaydı sosyalizmin bir hayal olabileceğini ifade eden şu sözü dikkat çekmektedir: “*Kadınlar olmadan sosyalizm kurulamaz*” (Milovidova, tarihsiz). Çünkü Lenin için kadın kurtuluşu önemli, acil konulardan birisidir ve bunun da yolu kanun önünde erkekle eşitliğidir (Hasdemir, 1991: 82). Bu nedenle rejimin kadının toplumsal hayatın her yerinde alacağı rolleri artırmak ve onları hayatın bir parçası haline getirmek amacı her zaman canlı tutulmuştur. 1930’lu yıllarda kadınların daha iyi eğitilerek üretimde yer almalarına ve emeklerinin değerinin artırılmasına yönelik politikalar benimsenmiştir. Kadın ekonomik ve demografik bir kaynak olarak görülmekte, bu kaynağın daha iyi değerlendirilmesi güncelliğini her ortamda korumaktaydı. Bu konuda erkek nüfusunun savaşların etkisiyle azalmasının da rolü vardır. Bu nedenle kadınlar Sovyetlerle birlikte sanki özgürlüklerine kavuşmuş gibidirler (Çitçi, 1982: 54). 1960’lı yıllara doğru ise kadının aile hayatındaki yükünün azaltılması, kreş ve yuvaların yaygınlaştırılması ve kadının toplumsal hayatta halk ettiği yeri almasına yönelik organize faaliyetlerin

planlandığı, bu konuda yönetmelikler hazırlandığı bilinmektedir. Bu politikaların sonuçları 1928’de %24 civarında olan kadının iş hayatına katkı oranı kademeli olarak 1932’de %34, 1940’da %39, İkinci dünya Savaşı sonrasında ise %50 civarına çıkmasında görülebilmektedir (Anderson, 1987: 86-91). Kadınlara yönelik bu yeni misyon değişiminin nedeni bir yandan rejimin bayraktarlığını toplumsal yaşamda yapacak kişilerin kadınlar olması, diğer yandan ise kadınların aile hayatı içindeki çocuk yetiştirme rolleridir. Bu nedenle kadına yüklenen yeni roller ve beklentiler, ilk yıllarda çok düşük seviyelerde olan okumuş kadın oranını gittikçe daha da artırmış ve bugün erkeklerle yarışacak seviyelere getirmiştir (Hasdemir, 1991: 82).

3.6.3. Türkiye-Rusya İkili İlişkileri

Türk –Rus ilişkilerinde Türkiye’nin 1920’li yıllarda yeni cumhuriyetin temellerini atma gayreti ve toplumsal yaşamın yeniden inşasında ciddi yardımlara ihtiyaç duyması büyük rol oynar. Bu nedendir ki, 1923-25 yıllarında komünist faaliyetlere müsaade eden Türkiye Milli Mücadele yıllarından sonra ciddi engellemeler yapmıştır. Bu tarihlerde her iki ülkenin de birbirini ciddi düşmanlar olarak algılaması 1925’de imzalanan Türk-Sovyet Saldırmazlık ve Tarafsızlık Antlaşmasıyla biraz durulmuştur. Bu tarihten itibaren 1936 yılına kadar geçen süre iki taraf arasındaki en verimli işbirliği dönemi olarak adlandırılır (Karacan, 2013). Buna rağmen o dönemlerde hem ticari ilişkilerde ve hem de siyasi ilişkilerde Türkiye dışındaki Türki milletlerin Sovyet asimilasyonu altında kaldıkları fikri nedeniyle ciddi zayıflık söz konusudur. Türkiye cumhuriyetinin ilk yıllarının bir yön arayışı niteliğinde olması, Batı ülkeleri ile Sovyetler Birliği arasında bir tercihe itiliyormuş izlenimini kuvvetlendirmiştir. Çünkü ne zaman Türkiye Batılı devletlere yaklaşırsa Sovyetlerle arası açılıyordu. 1936’lı yıllar Sovyetler Birliği’nin boğazlar üzerindeki talepleri de dahil olmak üzere bir takım siyasal manevraları ikili ilişkilere ciddi soğuklukların girdiği yıllar olarak bilinir. II. Dünya savaşı yıllarında Türkiye ciddi ekonomik sorunlar yaşamış, bu nedenle de Amerikan yardımı yüzünden Sovyetlerden sanki uzaklaşıyormuş izlenimi doğurmuştur (Ulunian, 2003: 41). Zira Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşı sonrası kendi yolunu belirleyerek yeni bir dünya dengesi kurmuştur. Bu da doğal olarak Türkiye tarafından ciddi bir tehdit olarak görülmüş, yerini Batının yanı olarak belirlemiş ve ikili olumlu ilişkilerin bittiği görülmüştür (Karpat, 2003: 188). Bu sebeptendir ki Komünist Sovyet yönetimi

Türkiye’yi Batının emelleri için bir köprü olarak kullandığı ülke olarak tanımlamıştır (Ulunian, 2003: 41).

İki ülke arasındaki bu siyasal gidip gelmeler Türkiye’nin Kore Savaşına destek vermesiyle olumsuz yönde gelişmiş ve Rusya Balkanlardaki Türklere tehcir politikaları uygulamıştır. 1958’li yıllardan itibaren patlak veren Irak ihtilali, Türkiye’nin Kuzey sınırını korumak için füze yerleştirmesi ve NATO üyeliği aradaki ilişkiyi tam anlamıyla “düşmanlık” seviyesine getirmiştir. Tüm bu olumsuz gelişmeler ışığında Türkiye 1960’lı yıllarda ABD’den ek maddi destek alamayınca yönünü Sovyetler Birliğine çevirmiş, ikili ilişkilerin bundan sonra çok yönlü geliştirilmesi benimsenmiştir (Demir, 2014: 186; Gençalp, 2014: 316). Türkiye’de yaşanan 27 Mayıs devrimi sanki ilişkilerde bir tür dönüm noktası gibi görülmektedir. Karşılıklı olarak ilişkilerin hemen her alanda o eski faydalı yıllardaki seviyeye çıkartılması amaçlanmıştır. Bu ilişkilerin olumlu sürdürülmesinde Sovyetlerin Ankara’ya açılma gayretleri ve bu maksatla sürekli sıcak mesajlar vermesi önemlidir. Karşılıklı heyetlerin gidip gelmeleri, birbirlerine çeşitli alanlarda uzmanlar gönderip tecrübe paylaşımları tehdit algılarını ortadan kaldırmış, yerini dostluk ve işbirliği almıştır. Hatta gelişen bu sıcak ilişkinin Batılı ülkelere kıskanıldığı, bu nedenle Türkiye’de yaşanan 27 Mayıs 1960 ihtilalinin ardında yatan sebebin Türkiye’nin yönünü Batıdan Sovyetlere kaydırıldığı görüşü hakimdir (Aktaş, 1998: 85-87). 1967’li yıllara gelindiğinde bu olumlu havanın Türkiye’nin kalkınmasına ciddi derecede etki edecek Sovyet kredisiyle faaliyete başlatılan İskenderun Demir Çelik tesisleri, İzmir Aliğa Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Tesisleri, Paşabahçe Cam Sanayii faaliyetlerinin başladığı görülmektedir. Bu sıcak kucaklaşmanın bundan sonraki dönemlerdeki ilişkileri de etkilediği görülmektedir (Işık, 2015). Genel bir bakış açısıyla değerlendirilecek olursa 1945-1970 yılları arasında iki ülke ilişkileri karşılıklı rekabete dayalı bir ivmede devam etmiştir (Benhür, 2004: 333). Bu nedenle Sovyet rejimi rakibini tanıma, yerinde inceleme ve bu konuda topluma istediği yönde bilgi verme çabası içindedir.

3.6.4. Sovyet Döneminde “Türk” Algısı

Eğer iki ülke ilişkileri savaşlar üzerinden değerlendirilecek olursa Türkler için Rusya, Ruslar için de Türkler “düşman” ülke olarak algılanmaktadır. Her ne kadar ülkelerin

siyasal tutumları toplumsal algılar üzerinde etkili olsa da, halkın diğer bilgi kaynaklarından edindiği bilgiler onları birbirine daha yaklaştırmış ve ısındırmıştır.

Buna örnek olarak Türkiye'deki Beyaz Rusların göçmesinde büyük bir rol oynayan General Vrangel temel figürü idi. O zamanlar ün kazanmış bilinen bir şahıs olarak tarihe geçmiştir. Hatıralarına baktığımız zaman açıkca Türkiye sevgisi ön plana çıkmaktadır.

“Boğaz hakkında çok şey okumuştum, ama bu kadar güzel olacağını beklemiyordum. Yeşillikler içinde kaybolmuş villalar, resim gibi vadiler, masmavi fondaki minarelerin narin silüetleri, gemiler, hemen her tarafa akıp giden yelkenliler ve sandallar, masmavi ve saydam bir deniz, resim gibi dar sokaklar ve karmaşık bir kalabalık, hepsi orijinal ve olağanüstü güzeldi”(Uturgauri,2015:43)

Türkiye coğrafi olarak bir Doğu ülkesidir. Halkı Asya'daki göçebe hayattan gelme, dini İslam olan bu nedenle de Asya ve Arap kültürünün eski Anadolu ve Bizans medeniyetleri üzerinde yoğurulduğu bir yerdir. Tüm bu genel tariflerden hareketle, eski Osmanlının yayılcı politikaları nedeniyle Cumhuriyet dönemi Türkleri de yeni yerleri işgal eden, hayatlarının büyük çoğunluğu at ya da deve üstünde seferde geçiren, kara benizli insanlar olarak bilinmektedir. Osmanlı devlet anlayışının etkisiyle toplumsal yaşamda kadının ve erkeğin eşit olarak algılanmadığı, Cumhuriyetle birlikte kadının da kendine yer bulma çabasına girdiği bir ülkedir Türkiye. Türkiye'yi Ruslar için de anlamlı ve cazip kılan İstanbul'un kutsal bir şehir kabul edilmesi, Boğazların Akdeniz'e açılmak için önemli olması, tarihi ve turistik mekânlarıyla birçok eski medeniyetin gelip göçtüğü stratejik ve sahilleriyle dünyanın her milletini cezbeden bir ülke olmasıdır (Svistunova, 2016). İnsan olarak ortak anlayışların, Avrasyalı oluşun, ciddi siyasal ilişkilerin yaşanmışlığı, Ruslarla birlikte yaşayan Türk halkın çok fazla olması iki ülke halkının aslında birbirine çok sıcak baktığı ve birlikte yaşam imkânları aradığı da bilinmektedir. Ruslar eskiden beri kendilerini Batılı ve modern sayarlar. Bu nedenle Türkler ve Türkiye'nin Doğulu özlemlili kültürel yapısı ve sosyal yaşamı her zaman ilgilerini çekmiştir.

“ Ruslar burada gerçek bir taşıyıcısıydılar. Çağdaş metotlarla toprağı işlemeye alışkın, makinaları rahatlıkla kullanan Ruslar, şehir çevresindeki tarımın yoğunlaşmasına yardım etmenin yanı sıra, yerli çiftçilere örnek olarak tarım ve ziraatın bütün ülkede

yaygınlaşmasına yardımcı olmuşlardır. Ruslar kültürel etkinin yanında bölgenin ekonomisinin gelişimine de katkıda bulunuyorlardı”(Uturguari 2015:92,93)

Her ne kadar bu salt toplumsal algılar var olsa da, iki toplum arasındaki algılara devletlerin siyasal rejimleri ve yaşanan çeşitli savaşlar ciddi etki bırakmıştır. Rusya içinde barındırdığı çoğunluğu Türk olan azınlıkların Türkçü düşüncelerden etkilenmelerinden her zaman rahatsız olmuştur. Buna ilişkin kaygıları dil politikalarına da yansımıştır (Dietrich, 2005: 1-3). Bu nedenle Ruslar Türkleri ülke içini karıştırabilecek bir ülke olarak da bilirken, düşman algıları ders kitaplarında da yer almıştır (Kemaloğlu, 2015: 224).

Tüm bu değerlendirmeler ışığında düşünüldüğünde o dönem Sovyet toplumsal yaşamının ana sorunları kadın eksenli çözümleri öne çıkartmak bakımından Türk toplumsal yaşam alanının sorunlarıyla benzerlik taşımaktadır. Anadolu coğrafyasında verilen Kurtuluş Savaşı yıllarında ve Cumhuriyetin ilanı yıllarında kadınların verdikleri özel gayretler ve aldıkları sıra dışı roller, her iki ülke kadınlarının devrimci güç niteliğinde olduklarını ve devrimin önemli bir parçası olmalarını da sağlamıştır (Hasdemir, 1991: 95) Kadınların zaferler elde etmeleri, sıra dışı bir yaşam öyküleri sergilemeleri, devlet adına misyon savunuculuğu yapmaları ve yaşamın her türlü sorununa tüm imkansızlıklara rağmen meydan okumaları çok ilgi çekmekte, bu gibi kadınlar her iki toplumda da hep övgüyle karşılanmaktadır.

3.7. Kaynak (KM) ve Erek Metnin (EM) Karşılaştırması Yoluyla Ortaya Çıkan Kültürel Farklılıklar

3.7.1. Kaynak ve Erek Metindeki Bazı Deyimler

a.1. Lakırdıya tutmak: Konuşarak meşgul etmek (s.7)

aa1. *“Директриса сделала внушение— Пока не перестанешь болтать и мешать своим подружкам, пока не научишься вести себя примерно на уроках, будешь сидеть отдельно, вот здесь — в ссылке.”*

Yorum: Tercüman burada “lakırdıya tutmak” deyimini anlam bakımından Rus okurunun rahatlıkla anlayabileceği “gevezelik etmek ve rahatsız etmek” fiillerini birlikte kullanarak “болтать и мешать (boltat i meşat)” olarak tercüme etmiştir. Burada

ikinci kelime olan “мешать” (meşat) – “rahatsız etmek” cümlede gereksiz bir kelimedir. Çünkü ifade edilmek isteneni olumsuz yönde kuvvetlendirmiştir. Halbuki kaynak metindeki “lakırdıya tutmak” “bir kişiyi boş sözlerle meşgul edip asıl yapması gereken bir eylemden uzak tutmak”, “ders esnasında sıra arkadaşlarıyla ders dışı konuşmak” ifade edilmiştir. Bu anlamı vermek için “болтать с друзьями” (boltat s druzyami) – “arkadaşlarıyla gevezelik etmek” deyimini tercih edilseydi, anlam fazla abartılmadan korunmuş olabilirdi.

a.2. İşe koyulmak (işine koyulmak): İşe girişmek, bir işi yapmaya başlamak (s.8)

aa.2. *“Первые ученицы класса — украшение передних парт — тотчас принялись за работу”*

Yorum: Kaynak metinde yer alan “işe koyulmak” işi yapmaya başlamakla birlikte istekli olmayı da içinde barındırır. Aynı kültürel öge erek metin kültüründe de var olduğu için cümle içinde “принялись за работу” (prinyalis za rabotu) olarak tercüme edilmiştir. Bu kültürel öge erek metin okurları için anlamlıdır ve rahatlıkla anlaşılabilir.

a.3. Düşüncelere dalmak: Derin derin düşünmek (s.9).

aa.3. *“Грызть ручку, напускать на глаза волосы — признак крайней задумчивости, глубокого размышления”*

Yorum: Kaynak metin kültüründe “düşüncelere dalmak”, gündelik yaşam devam ederken bir anda ruhen ortamdan uzaklaşıp bir konu üzerinde yoğun olarak düşünmeye başlama durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Erek kültürde de var olan bu durum genelde “крайней задумчивости” (krayney zadumçivost) ile ifade edilmekte olup ayrıca “derin düşünce” anlamına gelen “глубокое размышление” (glubokoe razmışlenie) ile de kuvvetlendirilmiştir.

a.4. Bitip (bitmez) tükenmek: Bitmeyen, sonu gelmeyen, uçsuz bucaksız (s.10).

aa.4. *“В чужом городе, в незнакомой гостинице, я одна в комнате и пишу в дневнике всё, что могу вспомнить. Пишу только для того, чтобы победить ночь, которая, кажется, длится вечность.”*

Yorum: Kaynak kültürde asla sonu olmayacak, bir türlü bitmeyecek gibi algılanan durumlarda tercih edilen “bitip tükenmeyecek” deyimini erek kültürde sonu gelmeyecek durumlarda sıklıkla kullanılan bir deyimdir. Erek metin çevirisinde “sonsuzca kadar uzayacak” anlamıyla “длится вечность” (dilitsa veçnost) olarak kullanılmaktadır.

a.5. Karşı koymak: Engel olmaya çalışmak, direnmek, güç kullanarak dayanmak, boyun eğmemek (s.10).

aa.5. “Пишу только для того, чтобы победить ночь, которая, кажется, длится вечность”

Yorum: Kaynak kültürde “karşı koymak” devam eden bir sürece direnmek, ona muhalefeten bir eylemde bulunmak durumlarında tercih edilen bir deyimdir. Erek kültürde ise benzer durumlarda “karşı koymak” değil, karşı koyulması gerekeni yenmek, ona karşı zafer kazanmak anlamına gelen “победить” (pobedit) deyimini tercih edilmiştir.

a.6. Karşı koy vermek: Kendine özen göstermemek, kötümser olmak (s.10).

aa.6. “Мне кажется, в детстве я была слишком беспечным, чересчур легкомысленным ребёнком, который бурно реагировал на все проявления жизни, бросаясь в её объятия.”

Yorum: Tercüman bu cümlede sadece deyimini tercüme ederken Rusça bir deyim kullanmak yerine aynı anlamda bir sıfat olan “tasasız, umursamaz” anlamına gelen “беспечный” (bespeçniy) kelimesini tercih etmiştir. Tercümanın bu tercihinde cümlede ifade edilmek istenenin böyle de verilebileceği kanaatinden kaynaklandığı düşünülebilir.

a.7. Yerin dibine geçmek: 1) çok utanıp sıkılmak, 2) görünmez olmak, kaybolmak (s.10).

aa.7. “Помню только, что от чернил губы у меня постоянно были фиолетового цвета. Однажды (я была уже довольно взрослой девочкой) меня пришли навестить в пансион. Я вышла на свидание с

намалёванными под носом усами, а когда мне сказали об этом, чуть не сгорела от стыда.”

Yorum: Tercüman “yerin dibine geçmek” deyimini anlam bakımından tercüme ederek Türkçe kelime anlamıyla tercüme edilirse, “az kalsın utancımдан yanacaktım” anlamına gelen Rusça “чуть не сгорела от стыда” deyimini tercih etmiştir. İzlenen bu strateji sayesinde, ifade edilmek istenen “çok utanmış olmak” durumu Rus okurunun kendi kültüründeki bir deyim tercih edilerek daha rahat anlaşılması sağlanmıştır.

a.8. Aklında tutmak: Bellemek, unutmamak (s.11).

aa.8. “Уже позже я узнала, что это озеро находится в районе Мосула, возле маленькой деревушки, название которой я всегда забываю”

Yorum: Kaynak metin kültüründe “akılda tutamamak” bir bilginin tam öğrenilememesi ve bu nedenle sürekli unutulması durumlarında kullanılan bir deyimdir. Ereğ kültürde de aynı anlamda ve neredeyse kelimesi kelimesine çevirisiolan “не мог держать в уме” (ne mog derjat v ume) deyimini vardır (Rusça Deyimler Sözlüğü) . Üstelik çok da yaygın olarak hemn söz hem de yazın dilinde kullanılır. Fakat çevirmen bu durumu anlamsal açıklama ile ifade etmeti tercih edip “sürekli unutuyorum” anlamına gelen “всегда забываю” (vsegda zabıvayu) olarak çevirmiştir.

a.9. Denizden çıkmış balığa dönmek: Herhangi bir sebeple ne yapacağına bilememek, çok şaşırarak (s.11).

aa.9. “Я так привыкла к этой “водяной” жизни, что, когда мы вернулись в Мосул, я почувствовала себя рыбой, которую вытащили из воды.”

Yorum: Tercüman bu deyimini kelime anlamıyla tercüme etmeyi düşünüp “почувствовала себя рыбой, которую вытащили из воды” (poçustvovat sebya rıboy, kotoruyu vitaşili iz vodi) olarak tercüme etmiştir. Halbuki Rusçada bu anlamda kullanılan “почувствовать себя рыбой, выброшенной на сушу” (poçustvovat sebya rıboy, vıbroşennoy na suşu – kendini karaya bırakılmış balık gibi hissetmek) deyimini vardır. Bu deyim Türkçede “kendini sudan çıkmış balık gibi hissetmek” deyimiiyle aynı

anlamdadır. Bu bir deyim olduğu için tercümanın bu deyimini Rusça karşılığındaki bir deyimle ifade etmeyip kelime tercümesini tercih etmesi anlamada zorluklar yaşatacaktır.

a.10. Soluğu ... almak: bir yere hemen gitmek veya sığınmak (s.14).

aa.10. *“Мы не спали с ним вместе, как с Фатмой, но каждое утро, открыв глаза с первыми петухами, я вскакивала и стремглав бросалась в комнату Хюсейна, садилась верхом ему на грудь, как на лошадь, и пальцами открывала веки.”*

Yorum: Kaynak metin kültüründe koşarak durmaksızın bir yere hemen gitmek ve nefesini varılan yerde toplamak anlamına gelen, genelde anında bir yere gitmek eylemlerini ifade eden bu deyim erek metinde “paldır küldür koşmak” anlamına gelen “стремглав бросалась” (stremglav brosalas) olarak çevrilmiştir. Halbuki erek metin kültüründe “soluksuz ya da nefes almadan” anlamlarında gelen “не переводя дыхания” (ni perevodya dihanie) ya da “hemen” anlamına gelen “неотложно” (niotlojno) deyimini tercih edilebilirdi.

a.11. Sır saklamak (tutmak): Bir sırrı açığa vurmamak, başkasına söylememek (s.14).

aa.11. *“Я, как взрослая, научилась хранить тайну. Дело не столько в моей честности, просто я боялась, что Хюсейн перестанет со мной играть.”*

Yorum: Gerek kaynak metinde ve gerekse erek metinde “sır saklamak” deyimini aynı anlamlarda kullanılmıştır. Deyim erek metin kültüründe de “хранить тайну” (hranit taynu) olarak aynı anlamda kullanılmaktadır.

a.12. Razi olmak: Uygun bulmak, beğenmek, benimsemek, istemek, kabul etmek (s.15).

aa.12. *“Я ещё некоторое время капризничала на руках у Хюсейна, ломалась, потом наконец соглашалась поцеловать его в щёку. Так мы мирились.”*

Yorum: “Razı olmak” “мириться” (miritsa) deyimini her iki metin kültüründe de, üstelik aynı anlamdaki kelimeyle ifade edilmektedir.

a.13. Akli ermek: 1) Ne olduğunu anlayabilmek. 2) akılcı olgunlaşmak (s.18).

aa.13. “Шестилетний ребёнок должен понимать уже многое.”

Yorum: “Akli ermek” deyimini, kaynak metin kültüründe yetişkin bir insan gibi herşeyi anlayacak olgunlukta olmak anlamına geldiği gibi “bir konuyu bilmek, yetkin olmak” anlamında da kullanılmaktadır. Metinde yer alan ve yetişkin bir insan gibi düşünebilme olgunluğunu ifade eden “aklı ermek”, erek metinde anlamsal açılımı yoluyla çevrilerek “her şeyi anlamak” anlamına gelen “понимать уже многое” (ponimat uje mnogie) ifadesi tercih edilmiştir. Bu erek kültürde bir deyim değildir. Bunun yerine “aklı her şeye erer” anlamına gelen “соображать обо всем” (soobrajat obo vsem) deyimini kullanılabilir.

a.13. Gözü yılmak: Daha önceden denediği için o durumla karşılaşmaktan korkmak, o işe girişmekten çekinmek (s.19).

aa.13. “Эти крики и причитания сильно напугали меня, и отныне я уже не осмеливалась лезть в бассейн, а только ложилась животом на край, обсыпанный галькой, и свешивала вниз голову.”

Yorum: Kaynak metinde yer alan “gözü yılmak” deyimini “bir şeyden korkmak” anlamında kullanılmıştır. Bu nedenle çevirmen erek metinde “beni çok korkuttu” anlamına gelen “сильно напугали меня” (silno napugali menya) olarak çevirmiştir.

a.14. Kulaklarını dikmek: Dikkat kesilmek (s.19).

Genellikle hayvanlar için kullanılan bu tabir doğadan insan aktarım şeklinde burada olduğu gibi insanlar için de kullanılabilir.

aa.14. “Я, как зайчонок, наострила уши”

Yorum: Ter iki metin kültüründe de yer alan “kulaklarını dikmek” deyimini erek metinde de bu anlamda kullanılan “наострить уши” (navostroit uşi) deyimini tercih edilmiştir.

a.15. Ayağa kalkmak: (s.21)

- 1) ayakları üzerinde durmak dikilmek,
- 2) hasta iken iyileşip dolaşmaya başlamak,
- 3) birisine saygı göstermek için oturma durumundan ayaküzeri durumuna geçmek,
- 4) harekete geçmek,
- 5) isyan etmek.
- 6) telaşlanmak, telaşa kapılmak..

Birçok anlamda kullanılabilen bu deyim bu cümlede “telaşa kapılmak” anlamında kullanılmıştır.

aa.15. “*Через несколько минут весь дом был поднят на ноги”*

Yorum: Bu deyim her iki kültürde de aynı anlamlarda ve aynı söylemle ifade edilmektedir

a.16. Dalkavukluk etmek: Yağ çekmek, (argo deyim. Aksoy) (s. 21).

Argo, bir meslek grubuna ait özel anlamlı sözcükleri ifade ederken bu sözcükler bazen deyim özelliği de gösterebilmektedir. Dalkavukluk etmek gibi argo barındıran ifadeler argo deyim olarak adlandırılmaktadır (Aksoy, 1993).

aa.16. “*Никогда в жизни я так не унижалась, так не заискивала перед взрослыми, как в тот день.*”

Yorum: Kaynak dilde birine onun istediği yönde, onun hoşuna gidecek ve şımartacak şekilde konuşanlar “dalkavuk” olarak nitelendirilirler. Eğer bu niteliği bir alışkanlık haline getirmemiş bir kişi böyle bir davranış içine girerse, kendini pek iyi hissetmez. Bu nedenle olsa gerek ki, erek metin okurunun kültüründe de “dalkavuk” anlamına gelen “лесть” (lest) deyimini olmasına rağmen çevirmen sadece içinde bulunan durumu anlamsal açılımı yaparak tercüme etmiştir.

a.17. İçi içine sığmamak: Telaş, sabırsızlık, coşkunluk göstermekten kendini alamamak (s.21).

aa.17. “*Стоит со мной приключиться беде, как глаза мои начинают сверкать, лицо становится весёлым, движения резкими, я шучу и*

проказничаю, от хохота теряю рассудок, словно мне всё нипочём на этом свете.”

Yorum: Kaynak kültürdeki “içi içine sığmamak” coşkunluk ifade eden bir davranış halini ifade ettiği için çevirmen erek kmetin kültüründe bu deyim anlamsal açıklama yaparak “ani hareketler yaran” anlamına gelen “движения резкими” (dvijenie rezkimi) olarak çevirmiştir.

a.18. Dünyaı hiçe saymak: Hiçe saymak (indirgemek): önemsememek, önem vermemek (s.22).

aa.18. *“Я шучу и проказничаю, от хохота теряю рассудок, словно мне всё нипочём на этом свете.”*

Yorum: Her iki kültürde de “önemsememek” amalına gelen “dünyaı hiçe saymak” deyimini erek kültürde de aynı deyimle karşılıkbulmaktadır. Bu nedenle çevirmen “всё нипочём на этом свете” (vse nipočem na etom svete) deyimini kullanmıştır.

a.19. Yakadan silkip atmak: Her türlü ilgisini kesmek (s.22).

aa.19. *“Однако я очень скоро перестала тосковать по своему Хюсейну, — беспечность, достойная всяческого осуждения.”*

Yorum: Kaynak metin kültüründe ilgi ve ilişkisinin koparmak anlamında kullanılan “yakadan silkip atmak” deyimini, erek metinde anlamsal açıklama yapılarak “özlemeyi bıraktım” anlamına gelen “перестала тосковать” (perestala toskovat) ile verilmiştir.

a.20. Kulak asmamak: Önem vermemek, dinlememek (s.27).

aa.20. *“При всяком удобном случае я взбиралась на него и скакала с ветки на ветку, не обращая внимания на угрозы наставниц. Наблюдая как-то за моими гимнастическими упражнениями, одна из сестёр воскликнула:*

— Господи, что за ребёнок?! Ведь это не человек, а чалыкушу” s27

Yorum: Kaynak metin kültüründe önem vermemek, dikkate almamak anlamlarında kullanılan “kulak asmamak” deyimini, erek metinde anlamsal açıklama yapılarak

verilmiş ve “dikkate almamak” anlamına gelen “не обращающая внимания” (ne obraşaya vniianie) deyimle ifade edilmeye çalışılmıştır.

a.21. Yüz yüze gelmek: 1) birden karşılaşmak 2) bir araya gelmek (s.29).

aa.21. *“Директриса опустила передо мной на корточки, и мы оказались с ней лицом к лицу.”(S29)*

Yorum: Her iki metin kültüründe de var olan ve kelimesi kelimesine tercüme denecek kadar bezerliği olan “yüzyüze gelmek” deyimini erek metinde “лицом к лицу” (litsom k litsu) olarak derilmiştir.

a.22. Feryat koparmak: Yüksek sesle bağırarak, haykırmak (s.31).

aa.22. *“И вдруг бедная женщина увидела при свете керосиновой лампы, как страшный скорпион, потрясая клешнями и хвостом, ползёт прямо на неё. Она испустила дикий вопль,...”30*

Yorum: “Yüksek sesle bağırarak” anlamına gelen “feryadı koparmak” erek metinde “vahşi bir ses çıkardı” anlama gelen “испустила дикий вопль” (opustila dikiy vopl) deyimini kullanılmıştır. Kaynak metinde her ne kadar “yüksek sesle bağırarak” gibi algılansa da, bu deyim “kontROLSÜZCE ve bir insan için hiç de normal karşılanmayacak bir sesle” anlamını da kapsamaktadır. Bu nedenle her iki metin kültüründe de deyimlerin içerikleri aynıdır.

a.23. ... davet etmek: 1) Çağırarak 2) birinin bir şeye uymasını istemek 3) yol açmak (s.31).

aa.23. *“Не оглядываясь по сторонам, вобрав голову в плечи и прикусив язык, я поплелась к выходу. Девочки за моей спиной хихикали, учительница легонько стучала линейкой по кафедре, призывая класс к спокойствию.”30*

Yorum: Her iki metin kültüründe de var olan “davet etmek” deyimini “bir eyleme yönlendirme” anlamında kullanılmıştır. Erek metinde bu deyim “çağırarak” anlamına gelen “призывать” (prizivat) olarak çevrilmiştir.

a.24. Dili tutulmak: Sevinç, korku, şaşkınlık gibi sebeplerle birden bire söz söyleyemez olmak (s.32).

aa.24. “но у меня, как и у сестры-директрисы, отнялся язык.” 31

Yorum: Kaynak metin kültüründe “konuşmamak”, “bir şeyi söylememek” anlamlarına gelen “dilini tutmak” deyimini erek metin kültüründe “dilini uzak tutumak” anlamına gelen “отнять язык” (otnatsa yazık) deyimini ile ifade edilmiştir.

a.25. Dizi dibinden ayrılmamak: Yanından hiç gitmemek, ayrılmamak (s.33).

aa.25. “Двоюродная сестра Неджмие, молчаливая, болезненная девочка, не слезала с колен матери.” 31

Yorum: “Birinin yanından ayrılmamak” anlamına gelen “dizi dibinden ayrılmamak” deyimini kaynak metin kültüründe anne-çocuk ilişkisi çağrıştırılarak anlatımlar kuvvetlendirilmiştir. İki kişi arasındaki mesafe yakınlığının bir anne ve çocuk ilişkisi kadar olduğu çağrışımını çıkaran bu deyim erek metinde tam da bu çerçevede düşünülerek geliştirilmiş olan “dizinden inmeme ya da kucağından inmeme” anlamındaki “не слезать с колен” (ne slezat s kölen) deyimini kullanılmıştır. Her ikimetin kültürünün bu anlamsal benzeşikliği deyimleri de benzeştirmiştir.

a.26. Kanına dokunmak: Çok sinirlenmek (s.34).

aa.26. “Я просто выходила из себя, когда наши родственники или соседи наперебой расхваливали его добродетели.”

Yorum: Kaynak metin “sinirlenmek, kontrol dışı davranmaya sebep olmak” anlamlarında kullanılan “kanına dokunmak” deyimini her ne kadar aynı kelime öbekleriyle ifade edilmemiş olsa da “kendini kaybetmek, kontrol dışına çıkmak, sinirlenmek” anlamlarına gelen “выходить из себя” (vihadit iz sebya) deyimini tercih edilmiştir.

a.27. Çanak tutmak: Söz ve davranışlarıyla kötü bir sonuca yol açmak (s.36).

aa.27. “*Больше всего я была сердита на себя. Красноречие моё вдруг иссякло.*”

Yorum: Kaynak metin kültüründe “çanak tutmak” deyimini “davranışlarıyla bir şeye sebep olmak” durumlarında tercih edilen bir deyimdir. Çevirmen erek metinde bu deyimde yer vermek yerine anlamsal açıklama yapmıştır. Halbuki, erek metin kültüründe aynı anlama gelen ve aynı kelimelerle kullanılan “лезть на рожон” (lezt na rojon) deyimini vardır.

a.28. Hem suçlu, hem güçlü: Gerçek suçlu kendi olduğu halde başkalarını suçlayan anlamında kullanılan bir söz (s.36.).

Deyimler genel olarak mecaz anlamda kullanılırken bu deyim nadir görülen gerçek anlamlı deyimler arasındadır.

aa.28. “Тем не менее я нашла в себе силы броситься в контрнаступление”

Yorum: Kaynak metinde yer alan bu deyim erek metinde yer almayıp “güç toplamak” anlamına gelen “найти в себе силы” (nayti v sebe sili) deyimini tercih edilmiştir.

a.29. Hıncını çıkarmak: Öcünü almak (s.37).

aa.29. “*Кроме замужества, пожалуй, не было другой возможности свести с Кямраном счёты, выместить на нём свою злобу.*”

Yorum: Kaynak metinde “öcünü almak, hesaplaşmak” anlamlarına gelen “hıncını çıkarmak” deyimini erek metinde “hesaplaşmak” anlamına gelen “свести с кем-то счёты” (svesti s kem-to sıçöti) deyimini tercih edilmiştir.

a.30. Ayak basmak: Bir yere varmak (s.51).

aa.30. “Я не переношу, когда кто-нибудь вторгается в него.”

Yorum: Kaynak metin kültüründe bir yere “ayak basmak” o yere varmak, ulaşmak ya da oraya girmek anlamlarında kullanılır. Aynı zamanda, eylemi gerçekleştirecek yani ayak basacak kişinin o yerle arasındaki duygusal bir ilişkiden de bahsedilebilir. Burası arzulanan bir yer ya da gözde bir yer ise oraya ayak basmak bir tür sahiplenilmişlik duygusuyla gile getirilir. Benzer durumun erek metin kültründe de vardır. “İstila etmek”

ve “sahiplenmek” anlamlarında kullanılan “вторгается в него” (vtorgatsa v nego) kaynak metindeki bu açıklamayı kuvvetlendirmektedir.

a.31. Şeytana uymak: Kötü bir şey yapma isteğine kapılmak (s.61).

aa.31. *“Когда по вечерам на последней перемене я брала Мишель под руку и продолжала шёпотом выдумывать всё новые и новые небылицы, я иногда снова становилась похожей на бесёнка.”*

Yorum: Birçok kültürde “şeytan” insanı doğru yoldan uzaklaştıran bir varlıktır (Düzgün, 2012: 20). Kaynak metin kültüründe İslam inancı gereği insanların Şeytana uymaktan yani kötü eylemlerden uzak durmaları iyi insan davranışı olarak kabul edilir. Aynı bakış açısı erek metin kültüründe yani Hristiyan inancısında da vardır. Kaynak metinde bu durum “şeytana uymak” yani kötü eylemler yapmak, erek metinde “şeytana benzemek” anlamına gelen “похожей на бесёнка” (pohojet na besenka) deyimini kullanılmıştır.

a.32. Keyfi kaçmak: Neşesi kalmamak (s.93).

aa.32. *“Приезд Кямрана действительно испортил мне настроение.”*

Yorum: Her iki metinde de “keyfi kaçmak” deyimini moral bozukluğu ya da neşenin kalmaması anlayışı vardır. Bu nedenle gerek kaynak (keyfimi kaçırdı), gerekse erek metindeki (испортил мне настроение – isportil mine nastroyenie) deyimler aynı anlamlarda ve neredeyse kelimesi kelimesine anlamsal benzerlikte kullanılmaktadır. Çevirmen de bu kültürel benzerliği korumuştur.

a.33. Kulaklarına inanmamak: Duyduklarının doğruluğundan şüphe etmek (s.123).

aa.33. *“А на этот раз, наверно, кузен не поверил уже своим ушам.”*

Yorum: Kaynak ve erek metin kültürleri arasındaki benzerliklerin çok fazla olması “kulaklarına inanmamak” deyiminin de aynı anlama gelen “не поверил уже своим ушам” (ne poveril uje svaim uşam) deyimiyile çevrilmesini sağlamıştır. Kişinin asla olmayacağını düşündüğü bir konuyu kendi kulaklarıyla olmuş olarak “duymasına inanmaması”nı ifade eden bu deyim anlamsal olarak şaşkınlığı da ifade eder.

a.34. Dili tutulmak: Sevinç, korku, şaşkınlık gibi sebeplerle birden bire söz söyleyemez olmak (s.134).

aa.34. *“Мадемуазель от изумления лишилась дара речи.”*

Yorum: “Dili tutulmak” kaynak metin kültüründe insanın konuşma yetisini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Bu deyim konuşma becerisi bakımından sağlık sorunu yaşayan birisi için kullanılırken, şok seviyesinde şaşkınlık geçiren birisinin “söyleyecek sözünün kalmaması, susması”nı ifade etmek için de kullanılır. Bu bakış açısının erek dilde de korunması ve bu gibi durumlarda aynı ifadenin kullanılması nedeniyle çeviride “dil yeteneğini kaybetmek” anlamına gelen “лишиться дара речи” (lişitsa dara reçi) deyimini tercih edilmiştir.

a.35. Ekmeğini kazanmak: Geçimini sağlamak (s.173).

aa.35. *“Отныне она уже самостоятельный человек, который сам будет зарабатывать на жизнь.”*

Yorum: Geçim yani hayatın devamının sağlanması beslenmek anlamına gelen “ekmek yemek” kavramıyla ifade edilmektedir. Kaynak metinde tüm ihtiyaçları karşılamak yani her bakımdan beslenmek için “ekmek” mecaz olarak “para” kavramı yerine kullanılmıştır. Benzer bir bakış erek metin kültüründe de vardır. Geçimin sağlanması “hayatın devamının sağlanması” olarak düşünülülerek “hayat için para kazanmak-çalışmak” anlamına gelen “зарабатывать на жизнь” (zarabatıvat na jizn) deyimini kullanılmaktadır.

a.36. Aklına sığmamak: 1) Anlayamamak, kavrayamamak 2) Olabileceğine inanmamak (s.205).

aa.36. *“В моём сознании никак не укладывалось, как мог такой почтенный, солидный чиновник пойти на такой бессовестный обман.”*

Yorum: “Aklına sığmamak” deyimini her iki kültürün de benzerlikleri nedeniyle erek dilde de aynı anlamda ve aynı kelimelerle “В моём сознании никак не укладывалось” (v maem soznanii nekak ne ukladıvalos) şeklinde kullanılmıştır. Bu deyimın yalın kullanım hali “В сознании никак не укладываться” (v soznanii nekak ne ukladıvatsa) şeklindedir.

a.37. Akli başından gitmek: Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak (s.243).

aa.37. *“Кровь бросилась мне в голову. Как безумная, выскочила я из комнаты.”*

Yorum: “Akli başından gitmek” deyimini kaynak metinde devam eden “aklını yitirmiş gibi” deyimini de dikkate alınırsa, şahit olunan bir durum karşısında ne yapacağını bilememe, düşünme yeteneğini kaybetme halini ifade etmek için kullanılmıştır. Erek kültürde bu durum “aklını yitirmek, şuurunu kaybetmek, akıl dışı davranmak” anlamlarına gelen “с ума сойти” deyimini kullanılmaktadır (Большой Толковый Словарь Русского Языка, 1998: с ума сойти) Deyim içinde “şuurunu kaybetmek” anlamını da taşımaktadır. Erek kültürde bu deyim var olmasına karşın çevirmen, kaynak kültürde “beynime kan sıçramış gibi” deyiminin yerine kullanılan ve kelimesi kelimesine “kafama kan sıçramış gibi” olarak tercüme edilebilecek “Кровь бросилась мне в голову” (krov brosilas mne v golovu) deyimini kullanılmıştır.

a.38. Hangi rüzgâr attı?: Bir yere uzun süre uğramamışken beklenmedik bir zamanda gelenlere sitem yollu söylenen bir söz (s.306).

aa.38. *“Теперь мне понятно, каким ветром занесло тебя сюда.”*

Yorum: Rüzgârın bir şeyi ya da birilerini bir yere atması veya savurması, o şeyin kontrolsüzce hareket etmesi durumlarında ifade edilen bir deyimdir. Genelde kaynak kültürde beklenmedik bir hareket olduğunda şaşkınlık içinde ifade edilen bu deyim, erek dilde de aynı anlam ve yerde “hangi rüzgâr getirdi” olarak çevrilebilecek “каким ветром занесло” (kakim vetrom zaneslo) kullanılmaktadır.

a.39. Renk vermemek: Duygularını düşüncelerini veya başka bir durumu belli etmemek, bir şeyi bildiği halde bilmez gibi görünmek (s.433).

aa.39. *“Моё сердце обливалось кровью от жалости. Я попыталась обратить всё в шутку.”*

Yorum: Kaynak metin kültüründe duygularını açığa çıkarmamak ya da içine bulunulan durumu belli etmemek durumlarını ifade etmek için kullanılan “renk vermemek” deyimini erek metin kültüründe kelime tercümesi bile yapılsa tam da bu anlama gelen “не

показывать виду” (ne pokazivat vidu) deyimini vardır (Учебный Фразеологический Словарь – Rusça Deyimler Sözlüğü). Fakat çevirmen bunun yerine Türkçede “şakaya vurmak” deyiminin karşılığı olan “обратить всё в шутку” (obratit vse v şutku) deyimini kullanmayı tercih etmiştir.

a.40. Güneşi üzerine doğurmamak: Güneş doğmadan önce yataktan kalkmak (s.495).

aa.40. “Лентяйка, как можно вставать после восхода солнца?”

Yorum: Kaynak metin kültüründe kullanılan bu deyim erek metin kültüründe böyle bir deyim yer almadığı için çevirisi yapılırken anlamsal açıklamayla “güneş doğduktan sonra kalkmak” anlamına gelen “как можно вставать после восхода солнца” (kak mojno vstavat posle voshoda solntsa) çevirisi yapılmıştır.

a.41. Takati kalmamak (kesilmek): Gücü azalmak, bitmek (s.537).

aa.41. “Казалось, у Феридэ больше не было сил сопротивляться, она спрятала лицо на груди Кямрана и стыдливо призналась”

Yorum: Hem kaynak hem de erek metin kültüründe “gücü kalmamak” anlamına gelen bu deyim erek metinde bir deyim olarak değil de, “takat” kelimesinin “güç” anlamı nedeniyle anlamsal açıklama yapılarak “gücü kalmamış” anlamına gelen “больше не было сил” (bolşe ne bilo sil) olarak tercüme edilmiştir.

3.7.2. Kaynak ve Erek Metindeki Atasözleri

a. Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var: Kaynak metin kültüründe yaşı küçük ancak herkesten farklı alışkanlıklar, huylar edinmiş kişiler için kullanılan bir sözdür (s.195).

aa. “От горшка два вершка, а ещё капризничает!” (ot gorşka dva verşka) olarak kullanılmaktadır.

Yorum: Kısmen de olsa, yaşından büyük işler yapan çocukların bu yolla yaramazlıkları için kullanılan bu atasözü, erek dildeki “От горшка два вершка” atasözü “saksıdan iki verşok boyu var” anlamına gelmektedir. Bu kaynak dildeki atasözün “bacak kadar boyu var” kısmıyla benzerlik göstermektedir. Kelime olarak incelendiğinde “горшок” “saksı”

anlamına gelmektedir. “Вершок” (verşok) ise Açıklamalı Rusça Büyük Sözlük’te (1998) “Rusya’da eskiden uzunluk ölçmek için kullanılan ve bir verşok 4,4 santimetreye denk gelen bir birimdir” (Большой Толковый Словарь Русского Языка, 1998: вершок) şeklinde açıklanmaktadır. Kaynak ve erek metinlerde aynı anlamlarda kullanılan bu iki atasözü de küçük yaşlı bir çocuğun boyundan büyük ve farklı yaramazlıklar yapması durumunda kullanılırlar.

b. Dilenciye hıyar verdilerse beğenmemiştir, eğridir diye sokağa atmış:

Bu sözün doğru şekilde ifadesi “Dilenciye hıyar vermişler de eğri diye beğenmemiş” şeklindedir (s.195). Anlamı ise Türk Dil Kurumu [TDK] Türkçe Sözlükte (01.06.2017) hem gereksinim duyduğu konuda yardım istiyor hem de yapılan yardımı küçümsüyor, şeklinde ifade edilmiştir. Erek dilde bu atasözü;

bb. “Кинули нищему огурец, так ему не понравилось: кривой, говорит, и выбросил в канаву.” (kinuli nişemu ogurets, tak yemu ne ponravilos: krivoy, govorit, i vibrosil v kanavu)

Yorum: Bu metin, kelime çevirisi denecek kadar benzerlik taşımaktadır.

c. Eşek hoşaftan ne anlar?: Bilgisiz, görgüsüz kimse, ince, güzel şeylerin zevkine varamaz; değerini ölçemez (s.195).

cc. “Что понимает осёл в компоте?”

Yorum: Kaynak ve erek metin kültüründe var olan ve kendisine verilen bir nimetin değerini bilmeyen için kullanılan bu atasözü her iki kültürde de aynı kelime ve anlamlarda yer almaktadır. Fakat bazı yerlerde tespit ettiğimiz gibi tercüman Rusçaya ait olan atasözü yerine, kelime kelimesine olan çeviriyi tercih etmektedir. Örneğin Ruslara ait olan bu atasözü Rus kültüründe aynı manayı yansıtmaktadır. **Разбираться, как свинья в апельсинах?** (Domuz portakaladan ne anlar?)

d. ... takdirat ile uslanmayanın hakkı kötektir: Günümüzde bir atasözü gibi yaygın olarak kullanılan bu ifade Ziya Paşa’nın terki-i bentinden alınan bir mısradır. Bu yönüyle bir atasözü değil bir vecizedir ve kişi,

tekdirden yani azarlama ve uyarıdan da anlamıyorsa dayağı hak etmiştir anlamındadır (s.195).

dd. “Кого не лечивают нравочения, того ждѣт полка.”

Yorum: Kaynak dilde “tekdir” bir terbiye usulü olarak algılanmaktadır. Ereğ dilde bu durum “terbiye ile iyileşmeyiñi sopa bekler” olarak çevrilebilecek “Кого не лечивают нравочения, того ждѣт полка.” (kogo ne izleçivayut nravouçeniya, togo jdet polka) atasözü ile ifade edilmiştir. Kullanım yerleri ve anlamları karşılaştırıldığında her iki metin kültüründe de bir aynılık vardır. Aslında tam olarak ifade edilmesi gereken bir mana için, Rusça olan bu atasözü daha da uygun olarak düşmektedir. **Кого слова не берут, с того шкуру сдерут.** (Sözden anlamayanın derisi yüzülür) Fakat zaman zaman tecümanın bazı atasözlerin çevirisinde, özellikle Rus okurlarına bir Türk kültürü havasını yansıtmak adına kelime kelimesine bir çeviri gerçekleştirmiştir.

e. Bülbülün çektiğı dil belasıdır: İlerisi düşünülmeden söylenen söz. Romanda, aynı öğretmen kadrosuna Huriye Hanım ile beraber Feride de gönderilmiş, aralarında geçen diyaloglarda Feride’nin Huriye Hanım’a hal hatır sorması, Huriye Hanım’ın tepkisine yol açmıştır. Bu durumda Feride, “Bülbülün çektiğı dili belasıdır!” ifadesini kullanmıştır (s.182).

ee. “Язык мой — враг мой”

Yorum: Kaynak dil kültüründe “bülbülün çektiğı dil belasıdır” atasözü ile, iyi özelliklere sahip olan birisinin bu özelliğini ortaya çıkarması nedeniyle bilinir olması ve dikkatleri üzerine çekmesinden doğabilecek sakıncalar ifade edilmektedir. Zira bülbül güzel sesi sebebiyle hayatını kafeslerde geçirmektedir. Ereğ dil kültüründe aynı durum “dilim benim düşmanımdır” anlamına gelen “Язык мой — враг мой” (yazık moy, vrak moy) atasözü kullanılmaktadır.

f. Karı koca ipektir, araya giren köpektir: Hacı Kalfa otelde çıkan karı-koca arasındaki kavgayı ayırmak için araya girdiğinde kocadan yediğı dayak üzerine oğluna karı-koca arasına girmemesini tavsiye etmiştir. Aile arasında çıkan kavgalarda araya girenlerin zarar görebileceğı bu atasözyle vurgulanmıştır (s.211).

ff. “Муж и жена — одна сатана”. 160

Yorum: Kaynak dil kültüründe eşler arasında her ne sorun çıksa da, bu onların kendi sorunudur. Kendileri çözmelidirler. Sorunun esas kaynağı üçüncü bir kişi tarafından tam anlaşılamayacağı için bu soruna dahil olunmaması istenir. Bu anlayış atasözüyle kalıcı kılınmıştır. Ereğ metinde bu atasözü karşılığında “karı ve koca – aynı şeytandır” diye tercüme edebileceğimiz ve daha çok “onları sanki ayrıışmış gibi düşünmeyin onlar bir şeytanın iki yüzü gibidirler. Yeri gelirse birbirini tamamlar, birlik olurlar” anlamında kullanılan “Муж и жена — одна сатана” (muj i jena – adna satana) atasözü tercih edilmiştir.

g. Dinsizin hakkından imansız gelir: Eserde Feride’nin öğretmenlik için başvuru yaptığı esnada belgelerindeki önemsiz ayrıntılardan dolayı sorun çıkaran başkatibi maarif müdürü odasına çağırarak azarlamıştır. Bunun üzerine diğer katipler “dinsizin hakkından imansız gelir” ifadesini kullanarak acımasız davranan birine daha acımasız birinin hakettiği karşılığı vereceğini belirtmişlerdir (s.296).

gg. “Пусть неверный проучит безбожника”

Yorum: Bu atasözün ereğ dil Rusçadaki karşılığı “Dinsize gereğini imansız öğretsin” olarak çevrilebilecek “Пусть неверный проучит безбожника” (pust neverniy prouçit bezbojnika) şeklinde ifade edilmiştir. Ereğ metin kültüründe böyle bir atasözü yer almamaktadır.

h. Ayın on beşi karanlık, on beşi aydınlıktır: Kişinin yaşamındaki kötü gidiş sürüp gitmez; iyi günler de gelir (Aksoy, 1995: 442). Eserde Feride’nin Zeyniler’deki okul kapandıktan sonra Maarif müdürlüğünde kendisine uygun yer olmadığı söylendiği esnada odaya giren lise arkadaşı ve gazeteci eşi sayesinde Marif müdürü merkezde bir okula atamasını yapmıştır. Bunun üzerine Feride “... ayın on beşi karanlık, on beşinin mutlaka aydınlık olacağını bilmiyor değildim.” ifadesini kullanarak sıkıntıların uzun sürmeyeceğini akabinde bir rahatlama döneminin geleceğini belirtmiştir (s.296).

hh. “Если пятнадцать ночей месяца тёмные, то остальные пятнадцать — непременно светлые, лунные”

Yorum: Bu atasözü ile denmek istenen fikir erek metinde kelimesi kelimesine tercüme edilerek “Если пятнадцать ночей месяца тёмные, то остальные пятнадцать — непременно светлые, лунные” (yesli pyatnatsati noçey mesatsa tömnie, to ostalnie pyatnatsati neperemenno svetlie, lunnie) şeklinde çevrilmiştir. Bu atasözünün Rusçada olmasına rağmen Reşat Nuri Güntekin’e alan atıf yapılarak özlü söz şeklinde kullanılmaktadır.

i. Akılsız başın cezasını (zahmetini) ayak çeker: 1) İyi düşünmeden verdiğimiz kararın kötü sonuçlarını düzeltmek için şuraya buraya koşup yorulmak zorunda kalırız. 2) Baştakilerin yanlış tutumlarından ileri gelen sıkıntıyı buyruk altında çalışanlar çeker. (Aksoy, 1995: 178).

ii. “Дурная голова ногам покоя не даёт”

Yorum: Eserde, “akılsız kafanın derdini ayaklar çeker” ifadesi verilen yanlış karardan dolayı çekilen sıkıntı anlamında kullanılmıştır. Her ne kadar atasözü ve deyimler kalıplaşmış olsa da bazı yöresel konuşmalarda kelimelerin eş veya yakın anlamları kullanılabilir. Atasözünün orjinalinde “baş” ve “ceza” kelimeleri kullanılırken, yazar burada “kafa” ve “dert” kelimelerini tercih etmiştir.

Bu atasözünün tam karşılığı, erek metin kültüründe de var olan “akılsız kafa ayaklara rahat vermez” olarak tercüme edebilecek “Дурная голова ногам покоя не даёт” (durnaya glova nagam pakoy ne dayöt) Rus atasözüyle verilmiştir. Anlam ve kullanım alanları her iki kültürde de aynıdır.

3.7.3. Kaynak ve Erek Metindeki Kullanılan Dua ve Beddualar

a. “Birdenbire telaşlandım. Şaka mı, Allah esirgesin...” (s.58).

aa. “Мне сразу стало не по себе. Пошутила? Не дай господи”

Yorum: Bu dua her iki kültürde de aynı ifade şekli ve cümle yapısına sahiptir.

b. “Müjgân beni kolumdan tutarak sürüklerken Allah cezanı versin! Niçin böyle yaptın? diyordu.” (s.81).

bb. “Мюжгян вцепилась мне в руку и потащила назад.

— Да накажет тебя аллах, — причитала она, — зачем ты обманула?”

Yorum: Bu beddua her iki kültürde de aynı amaçla ifade edilmekte ve cümle yapıları da aynıdır.

c. “Üstümü başımı yırtacaksın. Yoldan görecekler, rezil olacağız, Allah aşkına yapma! diye yalvarıyordu.” (s.85).

cc. “Пусти меня... Платье порвёшь... Увидит кто-нибудь... Стыд-то какой! Отпусти, ради аллаха!”

Yorum: Bir dua ya da beddua olmayan bu ifade bir gönderme niteliğindedir. Kaynak metin kültüründe “Allah aşkına yapma” olarak ifade edilen bu gönderme, erek metin kültüründe “Allah için” anlamına gelen “ради аллаха!” (radi Allaha) olarak söylenmektedir.

d. “Allaha ısmarladık, dedim ve hiddetle denize doğru yürümeye başladım.” (s.97).

dd. “Всего хорошего! — И, разгневанная, зашагала к морю.”

Yorum: Kaynak metinde “Allaha ısmarladık” şeklinde ifade edilen ve genelde vedalaşma ifadesi olarak kullanılan bu dua niteliğindeki gönderme, erek metin kültüründe “size bütün iyilikleri diliyorum” anlamında “желаю вам всего хорошего” (jelayu vam vsego horoşego) duası şeklinde ifade edilmektedir. Fakat genelde bu dua kısa olarak “всего хорошего” (vsego horoşego) olarak kullanılır. Rusça kültüründe bu duadan ziyade iyi dileklerini dileme manasında kullanılmıştır.

e. “Ara sıra tırnaklarımla avuçlarımı kopararak: “Rezil oldum, alacağın olsun, Müjgân!” diyordum.” (s.100).

ee. “Меня бросало в жар, когда я вспоминала её предательство. Яростно сжимая кулаки, так что ноги впились в ладони, я твердила про себя: “Опозорилась!.. Опозорилась!.. Но ничего, Мюжгян, я отомщу тебе!”

Yorum: Kaynak metin kültüründe bir kişinin ilerleyen zamanlarda “canını acıtmak” anlamında söylenen ve bir tür tehdit anlamındaki olumsuz nitelik taşıyan ve beddua da sayılabilecek “alacağın olsun” ifadesi erek metin kültüründe “bunu hesabımı senden soracağım” anlamına gelen “я отомщу тебе” (ya otomşu tebya) olarak ifade edilmektedir.

f. “İçimden: “Daha beter ol!” dedim ve salıncağı hızlandırdım.” (s.102).

ff. “Я подумала про себя: “Так тебе и надо, изменница!” — и стала раскачиваться ещё быстрее.”

Yorum: Kaynak metin kültüründe hak ederek kötü bir şey yaşayan bir kişinin bunu gerçekten hak ettiği ve hatta bundan daha da beterine layık olduğunu belirtmek için yapılan bu beddua, erek metin kültüründe “bunu hak ettin” anlamında “Так тебе и надо” (tak tebe i nado) olarak ifade edilmektedir. Türkçede daha fazlasının olması için beddua olarak ifade edilirken, Rusçada yaşanan kötü olayın tasdikini ifade etmektedir. Her ne kadar Rus kültüründe bu ifadede bir beddua niteliği olmasa da, söyleme amacı altında gizli bir razılık ve daha da fazlası olsa hiç de üzülmeeyecekmiş hali vardır.

g. “Fesuphanallah, fesuphanallah! diye seslendi. Açsana yüzünü hanım?” (s.154).

gg. “Аллах всемогущий!.. Аллах всемогущий...! Открой лицо, ханым!”
118

Yorum: “Fesuphanallah” Türk kültüründe “Allah büyüktür, herşeye gücü yeter” anlamında yapılan bir tasdik ve dua ifadesidir. Genelde gerçekleşmeyen bir olay karşısında Allaha yönelme niyeti taşır. Rusçada “Allah her şeye gücü yetendir” anlamına gelen “Аллах всемогущий” (Allah vsemoguşiy) olarak ifade edilir. Her iki kültürde de aynı maksatla ve aynı durumlarda dile getirilir.

h. “Haydi, bakalım, kızım, Allah tesirini halk etsin. Ben, elimden geldiği kadar yardım ederim, dedi.” (s.168).

hh. “Ну, пока ты свободна, дочь моя, — сказал мюдюр-эфенди. — Да поможет тебе аллах”

Yorum: Türkçede “Allah tesirini halk etsin” olarak dile getirilen bu dua aslında “Allah yardımcı olsun” anlamında kullanılmaktadır. Rusçada aynı durumlarda ve “Allah yardımcı olsun” anlamında “Да поможет тебе аллах” (da pomojet tebe Allah) kullanılmaktadır. İki kültür arasında duanın kullanımı ve dil yapısı bakımından benzerlik vardır.

i. “Safa geldin” demeye geldim size...” (s.187).

ii. “Я уложила ребятшек спать и зашла вас поприветствовать.”

Yorum: Türkçede “safa geldin” ifadesi bir dua niteliğinde olup yeni gelen kişiye “hoş geldin” demek amacıyla dile getirilir. Erek metinde de bu maksatla dile getirilen bu dua “selamlaşmak” anlamına gelen “поприветствовать” (poprivetstvovat) fiilinin anlamsal açıklamasıyla ifade edilmiştir. Rusçada bunun yerine “hoş geldin” anlamına gelen “добро пожаловать” (dobro pojalovat) dua ve selamlama ifadesi kullanılmaktadır.

j. “Hayganiş, hocanıma karşı yüzümü kara çıkarırsan yedirdiğim ekmek burnundan gelsin, diyordu.” (s.196).

jj. “Айкануш, если ты меня опозоришь перед учительницей, пусть тебе не пойдёт впрок мой хлеб.”

Yorum: Bir deddua olarak ifade edilen “yedirdiğim ekmek burnundan gelsin” sözü verilen emeğin karşısındaki kişiye fayda etmemesi dileği için ifade edilir. Bu beddua erek metinde “yedirdiğim ekmek sana fayda etmesin” anlamına gelen “пусть тебе не пойдёт впрок мой хлеб” (pust tebe ne poydet vprok moy hleb) olarak ifade edilmektedir.

k. “Kulun kurbanın olayım efendiciğim, öldür beni, lâkin bırakma, boşama!...” (s.208).

kk. “Буду твоей рабыней, твоей жертвой, мой господин!.. Убей меня, только не бросай, не разводись со мной!..”

Yorum: Türk kültüründe bir dilek ifade eden ama dua niteliğindeki “Kulun kurbanın olayım” ifadesi kendisini ona köle olarak sunmak istediğini dile getirerek o kişi razı etmek için kullanılır. Erek metinde aynı anlama gelen, aynı kelime grupları ile söylenen

ve Rus kültüründe de kullanılan bu dua “Буду твоей рабыней, твоей жертвой” (буду твоей рабинеу, твоей жертвоу) ifadesiyle dile getirilir.

I. *“Нау налчасина тükürдүгүм катırı!” diye söylenerek аyaға kalkıyordu.*” (s.209).

II. *“Ах, будь ты неладен!.. Грубиян”*

Yorum: Beddua niteliğindeki bu ifade kaynak metinde bir katırın nalçasına lanet okuyarak dile getirilmiş olup karşıdaki kişiye “Allah belanı versin” demek için kullanılmaktadır. Erek dilde “İşin rast gitmesin, kaba şey” anlamını taşıyan bu beddua “будь ты неладен!.. Грубиян” (bud ti neladen.. grubiyan) olarak dile getirilmektedir.

m. *“Ара sıra yolum düştükçe онu görmeye geliyordum. Allah sizden razı olsun.”* (s.284).

mm. *“Иногда, когда мне случалось бывать в этих местах, я заходила её проведать... Да наградит вас аллах...”*

Yorum: Kaynak metinde yer alan dua niteliğindeki “Allah sizden razı olsun” ifadesi, “Allah her ne arzunuz varsa, onu yerine getirsin” anlamında kullanılmaktadır. Büyük memnuniyet durumlarında karşıdaki kişiye söylenen bu dua erek metinde “Allah sizi ödüllendirsin” anlamına gelen “Да наградит вас аллах” (da hagradiť vas Allah) olarak ifade edilmektedir.

n. *“Helal olsun!, diye bağırdıktan sonra yanıma geldi.”* (s.289).

nn. *“Беги, жри себе на здоровье! Не бойся, все тебе прощаю!.. — и кинулся ко мне.”*

Yorum: Kaynak metin kültüründe yapılan bir davranışı övmek ya da yenilen bir yemeğin kişinin sağlığına fayda etmesi temennisinde bulunmak için “yarasın” anlamında dile getirilen bu dua, erek metinde “sağlığınıza yiyin, yarasın” anlamlarına gelen “жри себе на здоровье” (jri sebe na zdorovyа) olarak ifade edilmektedir. Söyleme şartları ve ifade ediş şekilleri bakımından bu benzerlik iki kültürdeki benzerliği de göstermektedir.

o. “Tevekkeli B...’deki Müdür Recep Efendi bana: ‘Allah gecinden versin, hanı ölüp de mezara girsen, talkın veren imamı güldüreceksin!’ demezdi.” (s.353).

oo. “Недаром директор училища Реджеб-эфенди говорил: “Конечно, не дай аллах, но и к тебе когда-нибудь придёт смерть. Начнут хоронить, так ты имама рассмешишь, когда он будет читать надгробную молитву...”

Yorum: Kaynak kültürde ölüm gibi olacak bir şeyin geç olmasını dilemek amacıyla yapılan bu dua ifadesinin bir benzeri “Allah vermesin” ya da “Allah göstermesin”dir. Erek metinde bu duanın “Allah vermesin” anlamına gelen “не дай аллах” (ne day Allah) duası yer almaktaadır. Kullanım ifade tarzları farklı olasa da bu iki dua anlamları ve amaçları aynıdır.

ö “Hay Allah belalarımı veresiceler, tuu! dedi.” (s.465).

öö. Эх, да покарает их аллах! Будь они неладны!..

Yorum: Her iki metinde de ifade edilen beddua aynı anlamdadır.

p. “Tuu utanmaz, arlanmaz!... Allah cezanı versin! İnsan babası yerindeki adama...” (s.529).

pp. “Ах, бесстыдница! Да накажет тебя аллах! Человек в отцы тебе годится, а ты...”

Yorum: Türk kültüründe birinin istenmeyen davranışı yüzünden ona beddua yapmak amacıyla dil egetirilen bu ifade erek metinde de aynı maksatla ve aynı kelime yapısıyla “Да накажет тебя аллах” (da nakajet Allah) olarak verilmiştir. Bu beddua benzerliği iki kültürün istenmeyen durumlarda verdikle tepkilerin de benzerliğini göstermektedir.

3.7.4. Ev Eşyaları ve Araç Gereçler ile İlgili Kültürel Ögeler

a. **Çakı:** Açılıp kapanan bir veya birkaç ağızlı küçük cep bıçağı (s.7).

aa. “Он без конца вводил меня в искушение и поэтому вынужден был стоически переносить все царапины и порезы, которыми награждал его мой перочинный ножик.”

Yorum: Kaynak metinde yer alan “çakı” küçük bir cep bıçağıdır. Çoğu kişi küçük çaplı kesme işlerinde kullanmak amacıyla ceplerinde bu tür çakıları taşırlar. Kaynak kültürde özellikle gençler ve yaşlılar tarafından tercih edilen bu çakılar ya küçük el işlerinde ya da meyve soymak maksatlı kullanılırlar. Benzer bir tercihin olduğu erek kültürde de yine gençler ya da yaşlılar bu tür bıcaıkları taşırlar. Bu nedenle çevirmen erek metinde “küçük cep bıçağı” anlamına gelen “перочинный ножик” (peroçinnıy nojik) olarak çevirmiştir.

b. Şilte: Üstünde oturulan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek (s.7).

bb. *“Окно никогда не открывалось, а на балконной решётке почти всегда висели маленький детский матрасик и одеяльце.”*

Yorum: Çevirmen bu kelimeyi “матрасик” olarak tercüme etmiştir. Kelime Rusçada da “şilte” anlamında kullanılmakta olup basit, ince, genelde yatak üstüne eklenen ya da ev dışı yerlerde üzerinde uyumak için kullanılan, içi pamuk ya da yünle dolu yatağımsı eşyadır. Deyim aynı anlamda olduğu için, tercih edilen tercüme stratejisi sayesinde Rus okurun ifade edilmek isteneni daha rahat anlaması sağlanmıştır.

c. Karyola: Üzerine yatak konup yatılan tahta veya metal ev eşyası (s.8).

cc. *“Первое, что я помню в жизни, — это златокудрая нежная головка дорогой мамочки, склонённая над моей маленькой кроватькой, и её голубые, небесного цвета глазки, обращённые ко мне с улыбкой и любовью”*

Yorum: Hem kaynak metin hem de erek metin kültüründe yer alan “karyola” erek metinde sadece Rusçası tercih edilerek “кровать” (krovat) olarak tercüme edilmiştir.

d. Koruluk: Koru durumunda olan bakımlı sık ağaçlı küçük orman (s.18).

dd. *“Наша дача стояла на берегу моря. В роще за домом был каменный бассейн, украшенный статуей, изображавшей нагого мальчика с отбитыми по плечи руками.”*

Yorum: Çevirmen “koruluk” kelimesinin Rus kültüründe de korunmaya çalışılan ve küçük ormanlık alanlar için ifade edilen “поща” kelimesini tercih etmiştir. Tercih edilen kelime bu açıdan düşünüldüğünde her iki dil ve kültürde de kültürel anlam korumuştur.

e. Çıkm: Bir beze sarılarak düğümlenmiş küçük bohça, çıkı (s.43).

ee. “*Вытащив из кармана передника носовой платок, я завязала в него черешни*”

Yorum: Kaynak metinde “*Önlüğümün cebinden mendilimi çıkardım, kirazları içine doldurarak bir çıkın gibi bağladım.*” olarak ifade edilen bu kavram erek metinde sadece “mendile sarmak” anlamına gelecek bir şekilde “*Вытащив из кармана передника носовой платок, я завязала в него черешни*” anlamsal açıklama yapılarak tercüme edilmiştir. Aslında erek metin kültüründe “mendil çıkını” anlamına gelen “узел в носовом платке” Wilkie Collins’in İngilizceden Rusçaya tercüme edilen “Armadel” (Армадель) adlı eserinde “*Не завязать ли мне узел на носовом платке?*” (Коллинз, 2007: 199) olarak tercüme edilmiştir.

f. Lüks lambası: Hava basınçlı bir tür petrol lambası (turkcebilgi.com). “Elektrik olmayan zamanlarda ve bölgelerde kullanılan ve bazı bölgelerde löküs de denilen ışık veren alettir (s.47).

ff. “*Гости сидели на веранде, залитой светом большой керосиновой лампы, — кстати, совсем ненужным, — и весело болтали.*”

Yorum: Kaynak metinde “*Onlar, köşkün önündeki verandada, lüzumsuz bir lüks lambası ışığında, kalabalık bir grup halinde konuşup güleşüyorlardı.*” cümlesinde yer alan “lüks lambası” erek metinde “*Гости сидели на веранде, залитой светом большой керосиновой лампы, — кстати, совсем ненужным, — и весело болтали.*” cümlesi içinde “gazyazı lambası” anlamına gelen ve erek metin kültüründe bir zamanlar kullanılan “керосиновая лампа” (kerasinovaya lampa) olarak çevrilmiştir.

g. Kerevet: Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan, duvara bitişik, ayakları olan, tahtadan sedir (s.155).

gg. “*Гюльмисаль раздела меня и уложила в кровать, застелённую тканым покрывалом.*”

Yorum: Kaynak metinde “*Beni, soyduktan sonra, dokuma bir örtü ile kaplı kerevetinin üzerine yatırdı*” cümlesi içinde yer alan bu kavram aslında Rumcadır. Ereğ metin kültüründe bu kavram yer almadığı için onun yerine Türkçede “divan” anlamına gelen “диван” (divan) kelimesi tercih edilebilirdi. Fakat çevirmen tercihiyle bu kavram Türkçe “karyola” anlamına gelen “*кровать*” (kravat) olarak çevrilmiştir.

h. Zerzevat: 1) Sebze 2) Küçük önemsiz nesnelere (s.156).

hh. “*Легко сказать — “чистить овоци”, но какая это, оказывается, тонкая работа*”

Yorum: Kaynak metinde “*Zerzevat ayıklamak deyip geçeriz, ama o ne ince işmiş!*” cümlesinde yer alan bu kelime “sebze” anlamında kullanılmıştır. Ereğ kültür metninde “*Легко сказать — “чистить овоци”, но какая это, оказывается, тонкая работа*” cümlesinde geçen ve kaynak kültürle aynı anlamdaki “sebze” kelimesiyle ifade edilen “овоци” (ovoşi) kelimesi tercih edilmiştir.

i. Rastık: Kadınların kaşlarını ve saçlarını boyamak için sürdükleri siyah boya (s.192).

ii. “*Отказываю во всём, даже для детишек. Чтобы понравиться своему муженьку, покупаю румяна, хну, сурьму, наряжаюсь, как невеста.*”

Yorum: Rastık eskiden beri Türk kültüründe kadınların kaş makyajlarında kullanılan siyah bir boyadır. Kaynak metinde “*Adamcağızımın gözüne hoş görüneyim diye çocukların boğazından kesip düzgün, rastık, sürme alıyorum.*” cümlesinde yer alan bu kelime konunun geçtiği Rusça cümlede “Rumen, kına, sürme” anlamına gelen “румяна, хну, сурьму” (rumen, hınu, surmu) kelimeleriyle anlatılmıştır. Kaynak metinde bahsi geçen dönemlerde Rus kültüründe kadınlar kaşlarını genelde odun kömürü ve sürme ile boyarlardı.

j. Körük: Çeşitli yerlerde ateşi canlandırmak için daha çok demirci ve kalaycıların kullandıkları bir alet (s.194).

jj. *мощная грудь вздымается от тяжёлых вздохов, словно кузнечные мехи*”

Yorum: Kaynak metinde “*Kocaman göğsü derin hasret nefesleriyle kalaycı körüğü gibi kabarıp iniyor.*” cümlesinde yer verilen kelimeyle, o dönemlerde sokaklarda bakır ev eşyalarını kalaylamak için yanan ateşe hava üfleme için kullanan körüğe atıf yapılmıştır. Hava üfleme için şişip sönen körük ayrıca demirciler tarafından da kullanılır. Bu nedene olsa gerek ki erek metinde “*мощная грудь вздымается от тяжёлых вздохов, словно кузнечные мехи*” cümlesinde “demirci körüğü” anlamında “кузнечные мехи” (kuzneçnie mehi) olarak yer almıştır.

k. Sanduka: Mezarın üzerine yerleştirilmiş, tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandık (s.120).

kk. “*Когда он умер, никто не посмел прикоснуться рукой к его священному телу. Уже потом над его останками соорудили гробницу.*”

Yorum: Hemen her kültürde var olan ve toprağa defnedilen ölü üzerine yerleştirilen ahşam, metal ya da mermerden sandık kaynak metinde “*Öldüğü vakit mübarek cesedine kimse el sürememiş. Üstüne, bir sanduka yapmışlar.*” cümlesinde geçmektedir. Çoğu kez cenazenin nerede yattığını belirlemeye yarayan bu sandık, o dönem “sanduka” olarak ifade edilmiştir. Kaynak ve erek metin kültüründe yaygın olarak bilinen bu kelime erek metinde “mezar sandukası” anlamıyla “*Когда он умер, никто не посмел прикоснуться рукой к его священному телу. Уже потом над его останками соорудили гробницу.*” cümlesinde geçmektedir. Kelimenin yalın hali “гробница” (grabitsa)dır.

I. Kandil: İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı (s.221).

II. “*Хатидже-ханым зажгла два светильника*”

Yorum: Kaynak metinde “*Hatice Hanım, kandillerden ikisini yakmıştı.*” cümlesinde geçen “kandil” erek metinde “*Хатидже-ханым зажгла два светильника*” cümlesinde yine aynı anlamda kullanılmıştır. Bu her iki kültürde de bu kelimenin benzer olduğunu göstermektedir.

m. Yalak: Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap (s.234).

mm. “*на мраморную плиту опустилось несколько птиц, чтобы напиться из маленьких ямочек.*”

Yorum: Genelde kedi, köpek, at ve inekler için özellikle taş ya da ahşaptan yapılan “yalak” kimi zaman yerde ya da kaya üzerinde doğal halde oluşan çukurlukların da “yalak” olarak kullanıldığı olmuştur. Kaynak metinde serçelerin su içtikleri yer olarak ifade edilen “yalak” kelimesi “*O mermerlerdeki küçük yalaklardan su içmeye gelmiş birkaç kuş.*” cümlesinde geçmektedir. Erek metinde yine aynı anlamda kullanılan kelime “ямочек” (yamoçek) “*на мраморную плиту опустилось несколько птиц, чтобы напиться из маленьких ямочек.*” cümlesinde geçmektedir. Erek metin kültüründe Türkçedeki “yalak” anlamına gelen “корыто” (korito) kelimesi var olmasına rağmen çevirmen tercihiyle bu kelime Türkçe ve Rusçada “gamze” anlamına gelen “ямочек” (yamoçek) olarak çevrilmiştir.

n. Kerpeten: Çivi sökmeye veya diş çekmeye yarayan, hareketli bir eksen çevresinde çapraz iki parçadan oluşmuş, kısaç biçimindeki araç (s.314).

nn. “*объяснила, что “чипцы” — это не что иное, как “щипцы”*”

Yorum: Kaynak metinde “*Bana “kalpatan”ın sadece “kerpeten” demek olduğunu söyledi.*” cümlesinde yer alan “kerpeten” kelimesi erek metinde de aynı anlamda “*объяснила, что “чипцы” — это не что иное, как “щипцы”*” cümlesinde kullanılmıştır. “Kerpeten” “щипцы” (şıptsi) terimi iki kültürde de aynı amaçlarla kullanılmaktadır.

o. Çatki: Alından geçerek başın çevresine çember gibi bağlanan bağ (s.350).

oo. “*Девочка раскaпризничалась, не хотела идти без меня, но я повязала голову платком.*”

Yorum: Türk kültüründe genelde yöresel bir başörtüsü olarak da kullanılan çatki, bir eşarp ya da bir bezin alın kısmından geçecek şekilde baş çevresini sıkıca bağlanarak baş ağrılarını dindirmek amacıyla da kullanılır (Koçu, 1996: 11-12). Kaynak metinde de hasta olduğu izlenimi vermek amacıyla “çatki” “*O, bensiz gitmek için bir hayli sızlandı, fakat başıma bir çatki çattım.*” cümlesinde bu maksatla ifade edilmiştir. Erek metin kültürü Rusçada böyle bir giyim kültürü olmadığı için çevirmen “*Девочка раскaпризничалась, не хотела идти без меня, но я повязала голову платком.*”

cümlesinde anlamsal açıklama yaparak “başını bir eşarpla bağlamak” anlamına gelen “повязать голову платком” (povazat golovu platkom) olarak çevirmiştir.

ö. Talika: dört tekerlekli, üstü kapalı, yaylı bir tür at arabası (s.383).

öö. “*Маленький фаэтон перевёз нас через реку и покатил по тропинке, скрытой деревьями*”

Yorum: Kaynak metinde “*Küçük bir talika arabası bizi derenin öbür kıyısına geçirdi.*” cümlesinde yer alan “talika” faytona benzer dönemin halkının şehir içi ulaşım aracıdır. Erek metin kültüründe bu maksatla kullanılan faytonlar olduğu için çevirmen “*Маленький фаэтон перевёз нас через реку и покатил по тропинке, скрытой деревьями*” cümlesinde bu kelimeyi “фаэтон” (faeton) olarak çevirmiştir.

p. Bakraç: Çoğunlukla bakırdan yapılan kova (s.496).

pp. “*Слышно было, как она болтает с садовником, который только что поднялся и бродил по саду с медным кувшином в руках, подбирая сухие ветки.*”

Yorum: Kaynak metinde “*Bahçenin içine, elinde bakraçla, kuru dal parçalarıyla gidiyor geliyor, yeni uyanan bahçıvanla konuşan sesi işitiliyordu.*” cümlesinde kullanılan “bakraç”ın içine bir şeyler konulan kova olduğu anlaşılmaktadır. Erek metinde bu kelime “testi” anlamına gelen “кувшин” (kuvşin) olarak “*Слышно было, как она болтает с садовником, который только что поднялся и бродил по саду с медным кувшином в руках, подбирая сухие ветки.*” cümlesinde kullanılmıştır. Rusçada “кувшин” su ve ayran gibi içecekleri servis etmekte kullanılan Türkçedeki sürahi ya da testi amacıyla kullanılan bir ev eşyasıdır. Türkçedeki “bakraç” bir kova türüdür. Bu nedenle erek metin kültüründe “bakır kova” anlamına gelen ve yaygın olarak da kullanılan “*медная ведра*” (mednaya vedra) kelimesi de vardır.

3.7.5. Kılık Kıyafetle İlgili Kültürel Ögeler

a. Bohça: İçine çamaşır, eşya, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş (s.12).

aa. *“Фатма, привязав меня, точно куль, за спину, таскала под знойным солнцем, взбиралась со мной на вершины финиковых пальм.”*

Yorum: “Bohça” kelimesi eserde tam kelime anlamıyla “куль” olarak tercüme edilmiştir. Rusça “куль” Türkçedeki bohça anlamına geldiği gibi, nadiren de olsa “çuval” anlamında da kullanılmaktadır.

b. Entari: Genellikle tek parçalı kadın giyeceği (s.19).

bb. *“Разглядывая их, я заметила на дне несколько золотых рыбок. И тогда я прямо в новых ботинках и шёлковом платье, которое бабушка накануне так старательно разгладила, прыгнула в бассейн.”*

Yorum: Erek metin kültüründe genellikle “elbise” anlamında kullanılan “платье” (platye) kaynak metindeki “entari” kelime yerine terich edilmiştir. Her ne kadar “entari” elbisenin özel bir biçimi olsa da, erek dilde “entari” için ayrıca bir kelime kullanılmamaktadır.

c. İskarpin: ökçeli, konçsuz ayakkabı (s.34).

cc. *“Он носил шёлковые чулки и замшевые туфли, в которых его крошечные, словно девичьи, ножки казались ещё меньше”*

Yorum: “İskarpin” her ne kadar bir ayakkabı olsa da, kendine has nitelikleriyle benzerlerinden ayrılmaktadır. Bu nedenle de tercüme olarak genel bir kelime olan “ayakkabı” anlamına gelen “туфли” kelimesi yerine Rusçada da kullanılan “эскарпин” (eskarpin) kelimesinin tercih edilmesi daha doğru olabilirdi. Çünkü “iskarpin” eserin yazıldığı dönem itibariyle “ayakkabı” kelimesi için sıklıkla tercih edilmekteydi. Bu zamana bağlı olarak tercih edilen kültürel farklılığın vurgulanması gerekirdi. Fakat tercüman bu kelimenin karşılığının kültür olarak Rusçada olmadığı düşüncesiyle genel kültürde kullanılan “туфли” kelimesini tercih etmiştir.

d. Nahn (takunya): genellikle hamam vb. ıslak tabanlı yerlerde kullanılan, yüksek ökçeli, ağaçtan yapılmış bir tür ayak giysisi (s.153).

dd. *“деревянные ванная тапочки” isimleriyle adlandırılmaktadır. Erek metinde “Выкрашенные хной волосы выбивались у неё из-под платка, на босых ногах были банные чувяки.”*

Yorum: Nalın kaynak metinde “*Kendisi kınalı kaşlarının üstünde bir başörtüsü, çıplak ayaklarında hamam nalınlarıyla evinin taşlarını yıkıyordu.*” cümlesinde bir ayak giyimi olarak kullanılmış. Farklı kültürlerde bu türden ahşap ayak giyimi vardır. Yapı olarak terliğe benzeyen ama malzemesi ahşap olan bu ayak giyimi erek metin kültüründe “деревянный башмак”, “сандалия”, “клоги”, “деревянные ванная тапочки” isimleriyle adlandırılmaktadır. Erek metinde “*Выкрашенные хной волосы выбивались у неё из-под платка, на босых ногах были банные чувяки.*” cümlesindeki “банные чувяки” (vannie çuvyaki) “banyo terliği” anlamında kullanılmış. Kaynak metin kültüründe bu kelime daha çok “yemeni” ya da “patik” diye bilinen ayak giyimleri anlamına gelmektedir. Kültür olarak kaynakve erek metin kültüründe bu tür bir ayak giyimi var fakat farklı isimlerle adlandırılmıştır.

e. Peştamal: 1) Hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma. 2) İş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma. 3) Başa ve omuzlara örtülen dokuma (s.177).

ee. “*Хаджи-калфа в белом переднике чистил наргиле у небольшого бассейна*”

Yorum: Kaynak kültürde genelde hamamda örtünmek için kullanılan “peştamal” aynı zamanda bazı bölgelerde öne takılan ya da omuzlara atılan gündelik giysi olarak da kullanılmaktadır. Kaynak metindeki “*Наси Калфа, yine o beyaz peştamalıyla küçük bir havuzun yanında nargile temizliyordu.*” cümlesinde geçen “peştamal” kelimesi gündelik yaşamda omuzlara atılan tek parça dokuma kumaş niteliğindeki giysidir. Bu nedenle erek metindeki “*Хаджи-калфа в белом переднике чистил наргиле у небольшого бассейна*” cümlesinde “önlük” anlamına gelen “передник” (prednik) olarak geçmektedir. “Peştamal” çok eski medeniyetlerden beri kullanılagelen bir giysi olmasına ve Rusçada “набедренная повязка” (nabedrennaya povyazka) olarak yer almasına karşın çevirmen anlamsal açıklama yaparak “önlük” anlamına gelen “передник” kelimesini tercih etmiştir.

f. Nargile: Tömbeki denilen bir cins tütünün dumanının sudan geçirilerek içilmesini sağlayan araç (s.177).

ff. “*Хаджи-калфа в белом переднике чистил наргиле у небольшого бассейна*”

Yorum: Kaynak metinde “*Наси Калфа, yine o beyaz peştemalıyla küçük bir havuzun yanında nargile temizliyordu.*” cümlesinde geçen “nargile” erek metinde “*Хаджи-калфа в белом переднике чистил наргиле у небольшого бассейна*” cümlesinde geçmektedir. Rusçaya doğu kültürlerinden gelen nargile “кальян” (kalyan) olarak adlandırılmaktadır. Fakat çevirmen tercihi nedeniyle doğrudan Krill alfabesiyle “наргиле” olarak yazılmıştır.

g. Peçe: Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince, siyah örtü (s.179).

gg. “*Проходя садом, я встретила женщину со старым кожаным портфелем в руках, плотно закутанную в клетчатый тканый чаршаф. Лицо было закрыто двойной чадрой.*”

Yorum: Kaynak metinde “*Bahçeden geçerken hareli bir doküma çarşafa sımsıkı bürünmüş, yüzü iki katlı peçeyle kapalı bir kadına tesadüf ettim.*” cümlesinde geçen “peçe” ise kadınların yüzünü erkeklere göstermemek için kullandıkları bir tüldür. Erek metinde bu kelime “*Проходя садом, я встретила женщину со старым кожаным портфелем в руках, плотно закутанную в клетчатый тканый чаршаф. Лицо было закрыто двойной чадрой.*” cümlesinde “чадра” (çadra) olarak geçmektedir. “Çadra” kadınların giyindikleri bir çarşaf türü olup Rus kültüründe yeri olmayan bir giysidir. Kaynak metinde geçen “peçe” kelimesi her ne kadar örtünmek amacıyla giyilen çarşaf benzeri giysinin bir parçası olasa da, giysinin tamamının adı ile ifade edilemez. Kadınların o dönem Rus kültüründe yüzlerini örtmek için kullandıkları “вуаль” (vual) bu kelime yerine kullanılabilirdi. Fakat “peçe” Doğu kültürlerine ait bir giysi parçasıyken, “vual” Batı kültürlerinde kadının sadece yüzünü kapatmak için kullandığı ve başkaca hiçbir giysinin bir parçası olmayan bir örtüdür. Bu nedenle olsa gerek ki, çevirmen “чадра” (çadra) kelimesini tercih etmiştir.

h. Şalvar: genellikle ağzı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü (s.195).

hh. “*Однажды Хаджи-калфа решил устроить дочери строгий экзамен в присутствии соседей — старого развалившегося паралитика и пожилой армянки в чёрных шароварах.*”

Yorum: Kaynak metinde “*Наци Калфа bir gün, komşularından inmeli bir ihtiyarla siyah şalvarlı bir dudu karşısında kızını sıkı bir imtihandan geçirmemi istedi.*” cümlesinde geçen “şalvar” kelimesi bir kadın alt giysisi olarak ifade edilmiştir. Aynı kelime erek metinde “*Однажды Хаджи-калфа решил устроить дочери строгий экзамен в присутствии соседей — старого развалившегося паралитика и пожилой армянки в чёрных шароварах.*” cümlesinde “шаровар” (şarovar) olarak geçmektedir. Bu kelime Rus kültüründe aynı anlamda sadece ses değişimiyle kullanılmaktadır.

i. Çuha: Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş (s.199).

ii. “*Заведующий сидел за письменным столом, покрытым красным сукном, в своей постоянной позе уставшего человека, с полужакрытыми глазами, и пребывал в задумчивости.*”

Yorum: Kaynak metinde “*О, yine kırmızı çuha kaplı yazıhanesinin önünde, ebedi yorgunluğunu dinlendirir gibi elini, kolunu salıvermiş, yakasını gevşetmiş, gözleri yarı kapalı düşünüyordu.*” cümlesinde geçen “çuha” bir bez parçası anlamında kullanılmıştır. Erek metinde “*Заведующий сидел за письменным столом, покрытым красным сукном, в своей постоянной позе уставшего человека, с полужакрытыми глазами, и пребывал в задумчивости.*” cümlesinde geçen “сукно” (sukno) kaynak metindeki anlamında kullanılmış olup Rus kültüründe de var olan ve aynı nitelikteki bezi ifade eden kelimedir.

j. Fes: Şapka yerine kullanılan kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık (s.207).

jj. “*Огромная красная феска закрывала до ушей его лысую голову.*”

Yorum: Genelde bir erkek baş giyimi olan “fes” kaynak metinde “*Aziziye biçiminde kocaman bir kırmızı fes, saçsız başını kulaklarına kadar örtüyordu.*” cümlesinde geçmektedir. Erek metinde “*Огромная красная феска закрывала до ушей его лысую голову.*” cümlesinde geçen bu kelime Rus kültüründe olmayan bir kelimedir. “Şalvar” kelimesinin Rusçaya “şarovar” olarak geçmesi gibi “fes” kelimesi de “феска” (feska) olarak geçmiştir.

k. Ferace: Kadınların sokakta giydikleri mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi (s.216).

kk. *“Волосы её были выкрашены хной и повязаны зелёным платком. Её сутулые плечи облегалo тёмное ельдирме с накидкой, какие носят набожные старухи”*

Yorum: “Ferace” her ne kadar genel bir kadın giysisi gibi tanımlansa da, daha çok dini inançları gereği kendini örtmek isteyen kadınlar giyinmektedir. Kaynak metinde “*Kınalı saçlarının üstüne yeşil bir yemeni örtmüş, arkasına ferace biçiminde koyu bir yeldirme giymişti.*” cümlesinde geçen bu kelime, bu sebeple olsa gerek ki “*Волосы её были выкрашены хной и повязаны зелёным платком. Её сутулые плечи облегалo тёмное ельдирме с накидкой, какие носят набожные старухи*” cümlesinde “örtü” anlamına galen “накидка” olarak çevrilmiştir. Bu örtünün dini niteliği olduğu kaynak metinde örtünün isminden belli olmasına karşın Rusçada anlaşılamayacağı düşünülmüş. Bu nedenle kelime cümlenin devamında anlamsal açıklama yapılarak “bunları dini hassasiyeti fazla olan yaşlı kadınlar giyinirler” anlamına gelen “какие носят набожные старухи” (takie nosyat nabojniie staruhi) açıklaması yapılmıştır.

l. Yeldirme: Kadınların çarşaf yerine kullandıkları başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük (s.216).

ll. *“Волосы её были выкрашены хной и повязаны зелёным платком. Её сутулые плечи облегалo тёмное ельдирме с накидкой, какие носят набожные старухи”*

Yorum: Kaynak metinde “*Kınalı saçlarının üstüne yeşil bir yemeni örtmüş, arkasına ferace biçiminde koyu bir yeldirme giymişti.*” cümlesinde geçen “yeldirme” erek metinde açıklamayla “*Волосы её были выкрашены хной и повязаны зелёным платком. Её сутулые плечи облегалo тёмное ельдирме с накидкой, какие носят набожные старухи*” cümlesinde Krill alfabesiyle aynen verilmiştir. Rus kültüründe böyle bir giysi olmadığı için metin sonunda son not açıklaması ile kelime açıklanmıştır.

m. Yemeni: Kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tülbent (s.283).

mm. “*Это была высокая статная женщина в ветхом, заплатадном чаршафе. Лицо покрывала не чадра, а фиолетовый платок. На ногах стоптанные, насквозь промокшие туфли со сбитыми каблуками.*”

Yorum: Bir başörtüsü çeşidi olan yemeni kaynak metinde “*Arkasında yamalı bir eski çarşaf, yüzünde peçe yerine mor bir yemeni, ayağında topukları kopmuş, sırlıklam, yırtık iskarpinler vardı.*” cümlesinde geçmektedir. Erek metinde ise “*Это была высокая статная женщина в ветхом, заплатадном чаршафе. Лицо покрывала не чадра, а фиолетовый платок. На ногах стоптанные, насквозь промокшие туфли со сбитыми каблуками.*” cümlesinde yer alan “yemeni” Rus kültüründe olmayan bir giysi olması nedeniyle bir başörtüsü olarak çevrilmiş ve “платок” (platok) kelimesi kullanılmıştır.

n. Lata: Osmanlılarda ilmiye sınıfının giydiği bir üstlük türü (s.308).

nn. “*Наконец директор пришёл. По дороге он попал под проливной дождь. Его лята промокла насквозь.*”

Yorum: Bir giysi çeşidi olarak tanımlanan ve kaynak metinde “*Nihayet geldi, yolda bir sağanağa tutulmuş, latası fena halde ıslanmıştı.*” cümlesinde geçen “lata” bir tür cübbe gibidir. Bu tür giysiler erek metin kültüründe sağlık ve askeri personel tarafından dışarda yağışlı ve soğuk havalarda kullanılırlar. Bu kıyafet “cübbe” ya da “bornoz” anlamına gelen “халат” (halat) olarak adlandırılır. Buna rağmen erek metinde “lata” kelimesi “*Наконец директор пришёл. По дороге он попал под проливной дождь. Его лята промокла насквозь.*” cümlesinde değişmeden sadece Krill alfabesiyle geçmekte ve eser sonunda son not olarak açıklanmaktadır. Kaynak kültürü yansıtmak amaçlı aynı kelime kullanılmıştır

o. Potur: Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir pantolon türü (s.328).

oo. “*когда я проходила мимо какой-то кофейни, грубый мужчина в шароварах и минтане, по слухам очень богатый торговец шёлком*”

Yorum: Kaynak metinde “*Zengin bir ipek tüccarı olduğunu söyledikleri poturlu, mintanlı, kaba saba bir adam, kahvenin bir ucundan öbür ucuna: ...*” cümlesinde geçen “potur” kelimesi erek metinde “*когда я проходила мимо какой-то кофейни, грубый*

мужчина в шароварах и минтане, по слухам очень богатый торговец шёлком” cümlesinde “şalvar” anlamına gelen “шаровар” (şarovar) olarak geçmektedir. Rus kültüründe olmayan bir giysi çeşidi olduğu için çevimen kelinin anlamsal açılımından yararlanarak “şalvara benzer bir giysi” görüşünü aktarmıştır.

ö. Redingot: Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmi erkek ceketi (s.526).

öö. “Он был одет в длиннополый сюртук, корсетом стягивавший его полную фигуру. Совершенно фантастический галстук ярко-красного цвета сбился набок.”

Yorum: Kaynak metin kültüründe olmayan ve Fransızcadan gelen “Redingot” (TDK, 01.06.2017) “*Şişman vücudunu korse gibi sıkı bir redingot giymiş, gelincik rengindeki tuhaf boyunbağı bir yana çarpılmıştı.*” cümlesinde geçmektedir. Ereğ kültürün benimsemiş olduğu bu giysi kültürü “Он был одет в длиннополый сюртук, корсетом стягивавший его полную фигуру. Совершенно фантастический галстук ярко-красного цвета сбился набок.” cümlesinde “сюртук” (sürtuk) olarak geçmektedir. Giysi menşei olarak her ne kadar Fransız kültüründen gelse de Rusça “sürtuk” olarak geliştirilmiş ve dilde kullanılmıştır.

3.7.6. Müzik, Eğlence ve Oyunlarla İlgili Kültürel Öğeler

a. Boğuşmak: Birbirinin boğazına sarılmak, dövüşmek, mücadele etmek (s.12).

Aslında olumsuz bir durumu ifade eden bu kavram bazen burada olduğu gibi küçük çocuklarla oynanan bir çeşit şakalaşmayı da ifade edebilmektedir.

aa. “До самого вечера мы возились, барахтались с ней в озере, распевали песни и тут же подкреплялись едой.”

Yorum: Türkçede biriyle “boğuşmak” karşılıklı mücadele etmek anlamında kullanılan bir kelimedir. Bu nedenle romanda Feride ile Fatma’nın gölde birlikte oynamaları esnasında verdikleri mücadele “boğuşma” olarak ifade edilmiştir. Eserin tercümesinde bu kelime kültürel olarak Rusçada da kullanılan eylem bildiren “барахтаться”

(barahtatsa) fiili olarak tercüme edilmiş. Tercüme tercihi hem kültürel hem dil hem de anlam bakımından tam olarak karşılamaktadır.

b. Tef: Zilli bir kasnağa geçirilmiş kursak zarından oluşan çalgı (s.13).

bb. *“Голова моя гудит от звона бубнов и грохота медных барабанов, похожих на кувшины для воды.”*

Yorum: Türkçede “tef” zilli ya da zilsiz, derinliği beş santimetreyi geçmeyen bir kasnağa geçirilmiş hayvan derisinden oluşan ve elle vurmalı bir çalgı aletidir. Bir elle tutulup diğer elin parmaklarıyla hafif vurmalarla ses çıkartılır. “Dümbelek” ise günümüzde “darbuka” olarak ifade edilen silindirik huni çeklinde metal bir gövdenin ağız kısmına hayvan deri geçirilmiş bir çalgıya benzer alettir. Her ikisine de benzer hem kasnaklı hem deri malzemeli ve hem de elle vurmalı “davul”, “trampet” gibi aletler mevcuttur. Bu nedenle farklı kültürlerde farklı şekil ve isimlerle ifade edilebilirler. Bazen bu kavramların birbiri yerine kullanıldığı da olur. Bu nedenle olsa gerek ki, tercüman “tef” kelimesini gerçek anlamda “бубен” (buben) olarak tercüme ederken, “dümbelek” kelimesini “davul” anlamına gelen “барабан” (baraban) olarak tercüme etmiştir. Halbuki Rusçada “darbuka” ya da “dümbelek” yerine kullanılan “тамтам” kelimesi de vardır. Kelimenin farklı tercihi nedeniyle eserin yazıldığı döneme ait Türk eğlence kültürü tam olarak aktarılamamıştır. Çünkü Türk kültüründe “tef” ve “davul” birlikte kullanılmazken, “tef” ve “dümbelek” ya da “darbuka” birlikte kullanılabilen çalgı aletleridir.

c. Evliya parmaklığı: Yaramazlıklarından dolayı elleri sürekli yara bere içinde olan ve bu nedenle bez sarılı dolaşanların ellerine söylenen yöresel bir söz (s.23).

cc. *“Так вот этот самый бородатый дядя называл мои руки “решёткой святых””*

Yorum: Türk ve kimi Doğu kültürlerinde kutsal kişiler öldükten sonra da bu kutsallıklarının devam ettiği düşüncesiyle birer “evliya” olarak ifade edilirler. Bu kişiler öldükten sonra mezarlarının korunması amacıyla etrafı demir parmaklıklarla koruma altına alınır. Toplum bu gibi yerleri birer ziyaret yeri haline getirerek dualar okular, dilek dilerler. Genelde iş bulamayan, evlenemeyen, çaresiz hastalıklara ve sıkıntılara sahip kişiler (çoğunlukla kadınlar) bu gibi yerleri ziyaret ettiklerinde diledikleri dileğin bir işareti olarak parmaklıklara ip ya da bez parçası bağlarlar. Rus kültüründe böyle bir

adet olmadığı için tercüman bu kültürü aktarmak amacıyla doğrudan kelimesi kelimesine tercümeyi tercih etmiş fakat bu özel bir adeti açıklama ihtiyacı hissederek deyimini tırnak içinde verip eserin sonuna açıklama eklemiştir. Bu gibi durumlarda isabetli bir tercüme stratejisi olarak kabul edilen bu tercih bir yandan kaynak kültürü korurken, diğer yandan da kültürü doğal haliyle erek kültüre tanıtma amacı gütmektedir.

d. İp atlamak: Genellikle çocukların oynadığı, bazen yetişkinlerin de katıldığı ipin iki ucunun tutularak çevrilmesiyle ipe ayağını ve başını değdirmeden zıplayarak içinden geçmeye çalışılan bir oyundur (s.46).

dd. “Играла ли я с детьми, прыгала ли через веревочку, гадала ли на картах, лежа на полу, я всегда следила за ними”

Yorum: “İp atlama” kültürü birçok kültürde yer alması sebebiyle hem kaynak metinde hem de erek metinde aynı anlamlarda ve aynı kelimelerle yer almıştır. Kaynak metinde “Çocuklarla boğuşurken, kendi kendime ip atlarken yahut yere yatarken, iskambil falı açarken, gözlerim onlardaydı.” cümlesinde geçen kelime erek metinde “Играла ли я с детьми, прыгала ли через веревочку, гадала ли на картах, лежа на полу, я всегда следила за ними” cümlesinde “прыгала ли через веревочку” (prigala li çerez verevoçku) olarak geçmektedir.

e. Davul: Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgı (s.51).

ee. “Молодые люди были так заняты самими собой, что, казалось, застучи я на вершине дерева в барабан, они, наверно, не обратили бы внимания”

Yorum: “Davul” kelimesi kaynak ve erek metin kültürüne aynı anmanlarda kullanılan ve her iki kültürde de var olan bir müzik aletidir. Kaynak metinde “Onlar, o kadar kendilerinden geçmişlerdi ki, oturduğum yerde davul çalsam galiba farkında olmayacaklardı.” cümlesinde geçen “davul” kelimesi erek metinde “Молодые люди были так заняты самими собой, что, казалось, застучи я на вершине дерева в барабан, они, наверно, не обратили бы внимания” cümlesinde “барабан” (baraban) olarak geçmektedir.

f. Kovalamaca: Ebenin yanına gizlice sokulup koluna vurunu kovalayıp yakalamaya çalışması biçiminde oynanan bir çocuk oyunu (s.51).

ff. “*Казалось, мы играли на дереве в горелки.*”

Yorum: Her iki kültürde de bir çocuk oyunu olarak bilinen “kovalamaca” kaynak metinde “Ağaçta adeta bir kovalamaca oyununa başladık.” cümlesinde, “в горелки” (v gorelki) olarak da erek metinde “*Казалось, мы играли на дереве в горелки.*” cümlesinde geçmektedir. Oyun kültürü olarak her iki kültürde de aynı olan kovalamaca herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

g. Sapan: 1) İki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı. 2) Genellikle çocukların kuş vurmak için kullandıkları, iki ucuna lastik ve lastiklerin arasına da geniş bir meşin parçası bağlı bulunan çataldan oluşan araç (s.107).

gg. ....

Yorum: Kullanım alanı ve anlamı kaynak ve erek metin kültüründe aynı olan “sapan” kaynak metinde “*Kâmran'ın bana doğru geldiğini gördüğüm zaman ürkmüş bir at gibi patır patır kaçıyordum, arkamdan sapan taşı yetiştirmiyordu.*” cümlesi, erek metindeki “*Стоило мне увидеть, что Кямран направляется в мою сторону, как я, точно вспугнутая серна, стремглав бросалась наутёк.*” cümlesinde yer almamıştır. Sadece eylemler anlamsal açıklama ile anlatılmaya çalışılmıştır. Halbu ki “sapan” erek kültürde “рогатка” (rogatka) olarak vardır ve çok da yaygındır.

h. Kına gecesi: Düğünden önceki gece kızın evinde gelinin parmaklarına kına yakılırken yapılan eğlence (s.251).

hh. “*Женицыны тоже устроили себе кына-геджеси*”

Yorum: Düğün günlerinde gelinin kız arkadaşlarınca düzenlenen “kına gecesi” kaynak metinde “*Kadınlar arasında da, ayrıca bir kına gecesi yapıldı.*” cümlesinde geçmektedir. Erek metin kültüründe bu haliyle yer almayan bu kültür “*Женицыны тоже устроили себе кына-геджеси*” cümlesinde Krill alfabesiyle “кына-геджеси” aynen verilmiş olup eser sonunda son notla açıklanmıştır. Fakat Açıklamalı Büyük Rusça Sözlük (1998: девичник) Rus kültüründe her ne kadar o gece geline kına yakmak

gibi bir etkinliği içermese de, düğün arefesinde aynı anlamda ve aynı maksatla ve aynı şekilde gelinin kız arkadaşlarının gelinin evinde akşam bir araya gelerek yapılan “девичник” (deviçnik) düğün eğlencesi kültüründen bahsetmektedir.

i. Hidrellez: Hızır ve İlyas peygamberin her yıl buluştuğlarına inanılan 6 Mayıs günü kutlanan geleneksel bayram (s.356).

ii. *искать розовое варенье на гулянии в день Хызыр-Ильяса и огорчаться, не найдя его!.. — Господи, совсем как дети!”*

Yorum: Kaynak metin kültüründe olan “**Hidrellez**” “*Fakat Hidrellez günü mesirede gülbeşeker aramak, onu bulamadığı için meyas olmak, pek çocuklara yakışır bir şey!*” cümlesinde geçmektedir. Erek metin kültüründe olamayan bu kelime “*искать розовое варенье на гулянии в день Хызыр-Ильяса и огорчаться, не найдя его!.. — Господи, совсем как дети!*” cümlesinde Krill alfabesiyle “день Хызыр-Ильяса” (den Hızır-İlyasa) olarak verilmiştir. Kelimenin ne anlama geldiği eser sonunda son not olarak açıklanmıştır.

j. Saklambaç: Oyuncuların birinin ebe olması ve saklanan arkadaşlarını bulması temeline dayanan bir çocuk oyunu (s.443).

jj. “*сыграем с тобой в прятки. Только, чур, не прятаться в непроходимые места! Ты величиной с пальчик*”

Yorum: Çoğu dünya kültüründe olduğu gibi hem kaynak metin hem de erek metin kültüründe var olan “saklambaç” kaynak metinde “*Şimdi saklambaç oynayacağız, lâkin güç yere saklanmak yok ha, parmak kadar vücudun var.*” cümlesinde, erek metinde ise “*сыграем с тобой в прятки. Только, чур, не прятаться в непроходимые места! Ты величиной с пальчик*” geçmektedir. Her iki kültürde de oynanma biçimi ve anlamı aynı olan “saklambaç” çeviride “прятка” (pradka) olarak çevrilmiştir.

k. Yüzgörümlüğü: Damadın düğün günü geline verdiği armağan (s.477).

kk. “*я делаю тебе свадебный подарок. И это будет невиданный подарок*”

Yorum: Kaynak metin “*Sana ben bir de yüzgörümlüğü veriyorum, ama müthiş bir yüzgörümlüğü.*” cümlesinde geçen kelime yine bu maksatla erek kültürde de yer almaktadır. Çeviri metinde “*я делаю тебе свадебный подарок. И это будет невиданный подарок*” cümlesinde “düşün hediyesi” anlamında kullanılan “свадебный подарок” (svadebniy podarok) damadın gelin için hazırladığı bir hediyedir. Özel bir kutu içinde sunulan hediyeler arasında takı ve allık yer alır.

BÖLÜM 4: RUSÇA VE TÜRKÇENİN KÜLTÜREL VE DİLSEL FARKLILIKLARININ ÇEVİRİLERE YANSIMASI

4.1. Dilsel Yönden

Kaynak metinler farklı dillere çevirildiğinde birtakım kayıplara uğrarlar. Bu kimi zaman çevirmenin kaynakve erek kültüre ve dil becerisine ne kadar sahip olduğuyula ilgili olurkeni kimi zamanda çevirmenin çeviri stratejisine bağlıdır. Özellikle kültürlerden kaynaklanan farklılıklar dile de yansımakta, aynı amaçla ifade edilen deyimler, farklı söyleniş tarzlarıyla çevirilere yansımaktadır. Cümlelerdeki söz dizilimleri ve gramer yapıları cümelerin içerdiği anlamı anlamaya kolaylık getirmektedir. İki farklı dilin kendine has bu yapıları dilden dile farklılaşınca anlamada yer yer kolaylık, basitlik, yüzeysellik, söz kısalığı gibi yansırken, yer yer de zorluk, karmaşıklık, söz uzunluğu, dolaylılık şeklinde girebilmektedir.

Türkçede kullanılan bir kavramın ya da deyimnin Rusçada da yer alması, dil yapısının kelime ek ve köklerinde ne gibi değişikliklere sebep olması bakımından da önemli göstergedir. Türkçe “şalvar” ya da “fes” kelimelerinin Rusçada “şarovar” ve “feska” olarak yer alması diller arası bir kelime transferinin yaşandığını da göstermektedir. Bu kelimeler orijinaliğine koruyarak Rusçaya geçmişlerdir. Buna mukabil “Doktor bey”, “Hatice hanım” gibi kimi kelimelerindeki “bey” eklemelerinin Rusçada olmasına rağmen, çeviride tercih edilmeyip Türkçedeki kullanımlarıyla çevrilmeleri ilerleyen zamanlarda gerçekleşecek daha çok kelime transferinin de habercisidir.

Kimi kelimeler kültürel farklılıklar nedeniyle yer yer Rusça ve Türkçede karşılık bulamamış, çevirilerde onun yerine de erek dilde bir kelime ya da deyim yazılamamıştır. Bu gibi durumlarda tercih edilen tercüme açıklamaları dillerin açıklarını göstermektedir. Doğal olarak kısaca ve anlamca zengin ifade edilen cümleler erek dilde daha uzun ve dolaylı anlatım haline dönüşmektedir. Türkçede kullanılan “takunya”, “peçe” ve “yeldirme” gibi kelimeler yerine tercih edilen genel “ayakkabı”, “örtü” ve “elbise” kelimeleri cümle yapılarını daha basitleştirirken, okumayı da sıradanlaştırmaktadır.

4.2. Kültürel Yönden

Kaynak metin kültürü olarak Türk kültürünün yoğun bir örneğinin yansıdığı “Çalıkuşu” romanı 1922, yani cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınmış bir romandır. Dönemim yaşam, giyim kuşam ve konuşma tarzlarının, dünya görüşlerinin, inanç ve toplumsal kültür seviyesinin neredeyse tüm berraklığıyla yansıdığı bu roman Rusçya 1958’de yani 36 yıl sonra tercüme edilmiştir. Osmanlıya has kültürel birikimin halen korunduğu 1922 yıllarından 1958’li yıllara gelindiğinde Türkiye epey bir yol kat etmiştir. Bu yolculuğun gidişatı elbette Çalıkuşu romanına da yansımıştır.

Biri geleneksel Doğu, diğeri Batı kültürünü temsil eden birbirinden farklı gibi görünen Türk ve Rus kültürleri Avrasya coğrafyasında olmak, uzun yıllar savaşlar ve ikili ilişkiler nedeniyle ciddi derecede benzerliklere sahiptirler. Romanın Rusçya çevirinde kaynak metindeki kültürel öğelerin büyük bir kısmının erek metinde de korunacak şekilde çevrilmiş olması bu benzerli ortaya koymakataadır. Farklı gibi görünen ve eser sonlarında açıklamalarla verilen kimi kültürel öğeler de Rus okurunun anlamak için o kadar da zorlanacağı konular değildir. Toplumsal yaşam biçimi olarak giyim kuşamda farklılıklar olsa da, dua ve beddualarda, atasözlerinde ve deyimlerdeki benzerlikler Türk ve Rus kültürlerinin çeviri eserlerde kolaylıkla etkileşim haline olduklarını göstermektedir.

Eski zamanlara baktığımız zaman 1920 yılında Bolşevik İhtilalinden sonrası, Çarlık yanlısı olan Beyaz Ordu yeniliğe uğramıştır. Türkiye’ye büyük bir göç olarak Beyaz Ruslar tarafından başlatılmıştı. 1924 yıllarında teşekkür manasını taşıyan “Spasibo” isminde bir kitap basılmıştır. Rusça-Fransızca –İngilizce olarak Galata’da basılan bu kitapta, şu satırlar Ruslarla Türklerin arasındaki dostlukları yansıtmaktadır.

“Spasibo İstanbul! Bize kollarının açtın, evinde barındıran, iş buldun, hayatımızı kurtardın. Seni hiç unutmayacağız, dünya güzeli şehir! İkinci vatanımızdayız. Gözyaşı ve umutsuzlukla kıyılarına ayak bastığımız Türkiye’de sıcak bir dostlukla karşılaştık. Türk dostlarımız acılarımızın dinmesi için ellerinden geleni yaptılar. Bu konuksever topraklar bizi bir kardeş kucağı gibi sardı ve ısıttı. Bize kardeş ünvanını veren Türk milleti, kahraman olduğu kadar hissi olduğunu da pek güzel ispatlamıştır. Biz Ruslar olarak hiçbir zaman bu kadar iyilik ve cömertlik görmedik. Bu nedenle kardeşçe şükranlarımızı ve yeni kardeşçe elvedamızı lütfen kabul edin. Aslanın soyluluğunu,

gururunu ve cesaretini bir araya getiren Türk milletine her zaman hayran kalacağız”
(Kahraman 1920:19)

4.3. Sosyolojik Yönden

Kaynak metin ve erek metin kültürüne sahip olan Türk ve Ruslar sosyolojik olarak modernize yakın olsalarda, taşralı olmak gibi benzer özellikleri vardır. Bu benzerlikler çeviri eserde korunmuş, karşılıklı konuşmalardaki sıcaklık, birbirine hitap ediş biçimleri, yaşlı, genç, çocuk, amir ve memur ilişkilerinin düzenleri ciddi derecede benzerlik göstermektedir.

Kaynak metinde ifade edilen toplumsal yapı ve düzen erek metne çeviri yoluyla aktarılırken yapılan benzetmeler farklı bir toplumun değil sanki erek kültür sosyal yapısının kendi doğal yapısı gibi anlaşılabilir. Bu da gösteriyor ki, Çalıkuşu romanı her ne kadar bir Türk sosyolojik analiz eseri niteliğinde olsa da, Ruslar için de kendini Türk sosyal yapısı üzerinden okuma, irdeleme ve inceleme fırsatı sunmuştur.

Romanın kahramanının bir öğretmen oluşu, devlet ve halk arasındaki ilişkiyi iki ülke sosyal yapısını çerçevesinden göstermesiyle değerlidir. Kadın erkek arasındaki sevgiyi, kadınların toplumsal yaşamdaki yerini, yaşlıya hürmeti, akraba ilişkilerinin sıklığını, tüm bu sosyal yapı içindeki kadının o doğal, anaç ve devrimci niteliğini hem kaynak metin hem erek metinde tüm detaylarıyla görmek mümkün. Bu sosyolojik özelliklerin fazla kayba uğramadan erek metne çeviri yoluyla aktarılabilmiş olması önemli bir kazanımdır.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı, Reşat Nuri Nüntekin'in "Çalıkuşu" çevirisini örnek olarak çevirilerde kültürel unsurların olup olmadığını tespit etmek ve Rusça ile Türkçenin kültürel ve dilsel farklılıklarının edebî eser çevirisine yansımaları bulmaktır.

Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında, çağdaş çeviri teorileri ve çevirmenin rolü hakkında, kaynak kültürünün kültürel unsurları açısından, çevirinin kolay bir görev olmadığı sonucuna varılabilir bir dildeki kelimelerin başka bir dile dönüşmesini gerektirmektedir.

Bir dilden diğerine çevirme mekanik bir faaliyet değil, aynı zamanda kaynak dilin kültürünü tercüme etmek demektir. Özellikle edebî metinlerdeki çevirinin kültürün önemi göz önünde bulundurulduğunda, kültürel unsurlar açısından en verimli kaynaklar oldukları için kültürle ilgili öğelerin dâhil edilmesi bakımından "Çalıkuşu" çevirisine iyi bir örnek olduğu söylenebilir.

Amman'a göre Çeviri geleneksel anlayışta varsayıldığı gibi sadece dil kalıplarını aktarmaktan ibaret teknik bir uğraş değildir; çeviri ileri derecede yaratıcılık, farklı kültürlerle karşı büyük bir ilgi ve dille oynamaktan keyif almayı gerektirdiğine vurgular.(Amman 2008:22)

Bu tür edebî metinlerin çeviri yoluyla kültür aktarımı açısından analizi, sadece öğrenciler için değil, diğer kültürler hakkında bilgi edinmek için çeviri ve kültür ile uğraşan öğretmenler için de fırsat yaratmaktadır. Böyle bir değerlendirmenin yardımı ile hedef dildeki okuyucular kaynak kültürü hakkında çıkarım yapabilir, ancak bir veya iki dipnot dışında bu örnekte kaynak kültürü hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Bu durumlarda, çevirmenin varlığının daha belirgin olması gerektiğini akılda tutmak gerekir çünkü hedef okuyucu, kaynak kültürüne ilişkin gerekli bilgileri sağlamaz (İşbecer, 2010: 105). Bu gerekli, açıklayıcı, aydınlatıcı bilgiler, çevirmen tarafından ya dip notlarla ya da bu ayrıntılı bilgiyi hedef kültüre çevrilmiş metne ekleyerek farklı şekillerde sunabilir.

Çalıkuşu çevirisine baktığımız zaman, çeviride daha çok türk kültürü yansıtılmış olup, okura türk kültürünü yansıtarak kalıplar şeklinde çeviri gerçekleştirilmiştir. Birçok

yerde orijinal türk kelime kalıpları kullanılmıştır. Çevirmenin ana hedefi rus okurlarına, türk kültürünü aktatarak bir çeviri gerçekleştirmek olduğunu kanısındaım.

Örnek verecek olursak: Türkçede Küçük kız, gevezeliğe lüzüm yok, biz seninle iki ahbap **çavuşlar olduk**.

Rusça: Нечего болтать, девчонка. Мы с тобой стали друзьями-**чавушами**. Вот и все. Брось молот ерунду!

Rusçaya baktığımız zaman çavuş kelimesi olduğu gibi alınarak original olarak türk kültürünü yansıtmaya olarak çevirilmiştir. Aynı zamanda dip not ile Rus okuruna Rusça olarak izah edilmiştir.

Başka bir örnek verecek olursak: Türkçede Seni **şeriatlarına** uyucak bir sıfatla evimde alıkoyacağım, müdafaa edeceğim. Hazır ol Feride. Öbür Perşembe

Rusçada: Я оставлю тебя в своем доме по закону, как того требует **шариат** , и буду защищать! Готовься, Фериде. Это будет в следующий четверг...

Rusçada şeriat kelimesi islam kanunu olarak tecüme edilebilir iken aynı şekilde şeriat kelimesi ile çeviri yapılmıştır. Aynı şekilde dip not ile açıklama yapılmıştır.

Türkçe kitabı 541 sayfa olup Rusça tercümesi 398 sayfadır. Elbette birçok kelime Rusça karşılığı olmayıp sadece es geçilmiştir. Rusça tercümenin ana fikri Rus okuyucularına türk kültürü yaşatarak o kitabı okutturmak olmuştur. Tercümeyle genel olarak baktığımız zaman o yıllardaki imkânları göz önünde bulundurarak oldukça başarılı bir çeviri olduğunu kabul edebiliriz. Ayrıca tercüman kaynak metin odaklı bir çeviri gerçekleştirmiştir. Deyimlerden örnek verecek olursak:

Türkçede: Dil otu mu yedin be kızım? diye gülmesi vardı ki... Türk kültüründe çok konuşan birine Dil otu yedin mi deyimini kullanılmaktadır.

Rusçada : Уж не бесенок ли в тебя вселился, дочь моя? Öte yandan Rusçaya baktığımız zaman çevirmen “İçine şeytan mı kaçtı” deyimine denk görmüştür

Buradaki çevirmen belki de Dil otu deyimine tam manası ile hâkim değildi. Çok konuşma manasını taşıyan başka bir rus atasözü denk görülebilirdi.

Bir başka örneğe bakacak olursak: Rusça'ya baktığımız zaman gönlüm ağlıyor yerine kalbim ağlıyor olarak çevirilmişdir. Aslında Rusçada aynı şekilde gönlüm ağlıyor olarak ifade olarak kullanılmaktadır. Çevirmen gönül kelimesi yerine kalp kelimesini tercih etmiştir.

Türkçe: Fakat bunların hiçbirisinde bu gece göz kapaklarımın içini yakan yaşlardaki acılık yoktu. O vakit, sadece gözlerim ağlamıştı. Bu gece gönlüm ağlıyor.

Rusça : Этой ночью слёзы жгли мои щёки, как расплавленный свинец. Тогда плакали только глаза, а сегодня плачет моё сердце.

Tarihe bakıldığı zaman Ruslar ile Türkler arasındaki savaşlar daima ön plana çıkmaktadırlar. Bu savaşlara rağmen halk arasındaki hoş görü hiçbir zaman etkisini kaybetmemiştir. Bu eser, Sovyet okurunun büyük takdirini ve sevgisini kazanmıştı. Bu romandan uyarlanan ve Aydan Şener'in oynadığı 1986 yapımı Çalığı filmi de SSCB televizyonunda bir nevi "bomba etkisi" yapmış, Rus izleyici kitlesinin Türk kültürü, özellikle de edebiyat ve sinemasına derin ve yaygın bir merak uyandırmıştı" Avrutina, Perestroyka ile birlikte Türk ürünlerinin Rusya'ya girişinin sağlandığını anlattığı konuşmasında Rusya'dan Orhan Pamuk'a duyulan ilgi üzerinde dururken de Pamuk'un tüm 13 romanının Rusçaya çevrildiğini belirterek "Kitaplar başarılı bir şekilde satılıyor. Moskova ve Peterburg'da farklı yaşlardan insanların onu okuduğunu

çok görebilirsiniz" dedi. Bu sıralarda Ahmet Ümit'in eserlerini çevirip Rusya'da yayınlamayı düşündüklerini de anlatan Türkoloj, şöyle konuştu: "Rusya'da Türk yazarlarını okuyan kitle genişliyor. Hatta sosyal ağlarda on binlerce takipçisi olan sayfalar var. Hepsi Türk kültürü ile ilgileniyor, en azından herhangi bir Türk ve hatta Osmanlı adını tereddütsüz telaffuz edebilirler! Türkiye'de Rus edebiyatı uzun zamandır basılıyor ve okunuyor. Her bir Türk, Dostoyevskive Tolstoy'u bilir" dedi. (Avrutina:2014)

Başlangıçta bir aşk romanı izlenimini oluşturan yazar vakaların gelişim düzeyine göre başkarakter olan Feride'yi istediği kimliğe yani idealist öğretmen kimliğine kademeli olarak büründürür. Okuyucu da belli bir noktadan sonra Feride ile Kamuran arasındaki aşktan ziyade Anadolu'nun ve öğretmenlerin meselelerine ilgi duymaya başlar. Bu

dönüşüm de romanın aynı zamanda bir eğitim romanı olarak algılanmasına ve üzerinde düşünülmesine götürür. (Uludağ, 2008: 90)

Bu tez “Çeviri bir kültür aktarımıdır.” sözü üzerine inşa edilmişti. Bu bağlamda edebi eser incelenerek çevirmenlerin Rusçadan Türkçeye veya Türkçeden Rusçaya yaptıkları çevirilerde ana kaynak konumundaki metinlerin aynı olmasına rağmen çevirmenin çevirideki rolü öznel kültür çerçevesinde irdelenmiştir. Ayrıca bu çalışma çeviri bilim ve kültür araştırmaları olmak üzere iki disiplini de bir araya getirmektedir.

Rus ve Türk kültürlerine bakıldığı vakit, farklılıklardan ziyade benzerliklerin olduğu açıkça görünmektedir. Tarih boyunca savaş ve yenilgiye rağmen bu iki millet bir birine yakın durmaya çalışmıştır. Rus ile Türk halkları aralarında daima bir düzeyde olsa dahi kültürel bir etkileşim içerisinde olmuşlardır. Rusçayı incelediğimiz vakit Türkçeden birçok kelimenin bu dile geçtiğine tanık olabiliriz. Rusçadaki Türkçe kelimeler birçok alana yayılmıştır. 1970 yıllarında da , Rus dil bilimci Türkolog Kononov’a göre: “ Rusçadaki Türkçe kelimeler hayatın her alanına sirayet etmiştir. Bu dilde, boy isimlerinden medeniyete, mimarlıktan resim ve heykeltıraşa, ev eşyalarından gelenek ve göreneklere, hatta günlük hayatta kullanılan kelimelere kadar geniş bir sahada Türkçe kelimeler yer almaktadır. Bunun yanında, Rusça salnamelerde ve destanlarda, avcılık ve hayvancılıkla ilgili Türkçe terimler yer alırken, sözü edilen eserlerdeki birçok yer ve akarsu isimleri de Türk menşelidir.” (Karaman 2009:1380)

Başka bir yazıda Kononov, bu durumu şöyle açıklar “ Aynı şekilde Türklerle Ruslar arasında asırlar öncesinde başlayan karşılıklı ilişkiler, Türk halklarıyla Doğu Slav halklarının kelime hazinesine, konuşma dillerine, tarım terminolojisine, yer adlarına, etnografisine, gelenek ve göreneklerine de yansımış, yüzlerce Rus ve Ukraynalı soyadının, karışık nikâhlar ve tarihî ortamdan dolayı Türk kökenli olmasına yol açmıştır. Türk dillerinin bilimsel olarak araştırılmasının müspet anlamda temeli, Rusya’da Türk dilli halklarla komşuluğu, zaman geçtikçe artan karşılıklı ilişkiyi ve eskiden Rus ve Türk dillerini bilmeyi ve karşılıklı iletişimi şart koşan Birinci Petro’nun herkesçe bilinen medeni reformlarına dayanmaktadır.” (Esen,2011:449)

Duvarların yıkılışından sonra Türkiye’nin Rusya’ya, Rusya’nın da Türkiye’ye daha samimi bir ilişki içerisinde olduğunu görebiliriz. Benzerlik ve farklılıklardan bahsedecek olursak elbette her kültürün kendisine özgü bir takım olaylar vardır.

Örneğin Türk kültürünün vazgeçilmez içeceği çay olduğu bilinir. Öte yandan Rus kültüründe hatta semaver ile beraber çay önemli bir konuma sahiptir. Yemeklere bakacak olursak hamur işlerine her iki kültür de ağırlık vermekte benzer çeşitler görülmektedir.

Duygu ve düşüncelere bakacak olursak “Rusça da olduğu gibi Türkçe’de de bir kişinin kalbini kazanarak sempatisini kazanmak mümkündür. Bir kişinin kalbini kırarak tam tersi bir etki almak da mümkündür: “*Ты разбил мне сердце*” Kalbimi paramparça ettin” Kalbimi kırdın, ancak Ruslara göre kalp genellikle mutsuz bir aşk sonucunda, Türklere göre ise her türlü kırgınlık sonucunda kırılır.(Napolnova 2009:68)

Ele aldığımız Rus ve Türk kültürlerine bakacak olursak her iki toplumda duygusal tepkiler farklı gösterilir. Türkçede, “*Yüreğim ağzıma gelecek gibi oluyor*” ya da “*Kalbimi göğsümden fırlayacakmış gibi hissediyorum*” denmesi. Rusçada ise *Сердце оборвалось* (Kalbimin kopması) ya da *Сердце в пятки ушло* (Kalbim ayağımın topuğuna inmesi). Her iki kültürde de mecazi manada Kalbin bir yerde asıl durması ve heyecan anında kopmasına, yerinden çıkması benzetilmesi oldukça ilgi çekicidir.

Elbette globalleşen dünyada tüm kültürlerde birçok benzerlikler öne çıkmaktadır. Belki de en çok ayırt edici bir unsur olarak Türk kültüründeki “aile” kavramı ele alınabilir.

Türk toplumuna göre aile tüm akrabaları içine almaktadır. Rus kültürüne ise aile, ev içerisinde yaşayan insanlardan ibarettir. Yani ev halkıdır. Türklerin aile ve misafire önem vermesi asırlar boyunca devam etmektedir; ancak bu yaklaşım, Rus kültüründe aynı duyarlılıkta değildir.

Edebiyat alanına gelince; Rus yazarları tarafından eserlerinde kullandıkları birçok ismin Türklük ile alakalı olduğunu ve birçok eserde Türk izlerini taşıdığını görmekteyiz.

Puşkin’den Lermontov’a birçok isim eserlerinde belirgin bir biçimde Türk imgesi kullanmışlardır. Lermontov, bir Türk masalı olan “Âşık Garip”i birçok Türkçe kelime kullanarak yazmıştır. Aynı şekilde, Puşkin’in “Bahçesaray Çeşmesi” de bu bağlamda akla gelen ilk eserlerdendir. Ayrıca, Jukovski’nin anne tarafından Türk kökenli olması da Türk-Rus tarihindeki sayısız örnekten sadece biridir. (Başbuğ 2015:332).

Ayrıca Rus kültüründe ve tarihinde politikacılar içerisinde yadsınmayacak derecede Türk kökenli insanların ve önemli şahsiyetlerin olması iki kültürün birbirine ne derece yakın durduğunu göstermektedir. Bu yakınlık (rejimler dışında) halklar arasında önemli bir duygusal ve sosyal birlik gösterdiğine tanık olmaktayız. Türk Cumhuriyetlerinin bu iklimde yer alması, ister istemez kültürel ve sosyal benzerliklerin ve yakınlaşmanın olduğunu göstermektedir.

Dostoyevski'ye göre asırlar öncesi söylenen sözler şimdiki her iki kültürde de geçerlidir. “*Batılılaşmak ile Batılılaşmamak*” görüşleri benzer şekillerde ve içeriklerle tartışılmıştır. Ruslar Türkler arasında çok önemli ortak yönlerden biri de budur. Türk toplumunda olduğu gibi, Ruslar da, *Asyalılık* ve *Avrupalılık* arasında sürekli bir tartışma ve arayış içerisinde olmuşlardır.

Dostoyevski'nin “*Puşkin Üzerine Konuşmalar*” eserinde Batıcılara atfettiği şu sözleri çok anlamlıdır: “*Halka geçmişini inkâr ettireceğiz, bizim zorumuzla bu halk geçmişine lanet okuyacak, Avrupa ve Avrupa hayatının inceliği ile kültürüyle, gelenekleri, giyim kuşamı, içkileri, danslarıyla başını döndüreceğiz Rus halkının. Kısacası bu halk, ayağındaki çarıktan, içtiği kvastan, eski şarkılarından utanacak ve böylece yerin dibine geçecek. olmaz böyle şey*”(Başbuğ 2015:332)

Bu çalışmamızda, Türk ve Rus kültürlerinin “*Çalıkuşu*” romanında nasıl ve ne şekilde karşılaştığını, söylem yakınlığını ve ayrılığını çeviri üzerinde irdelemeye çalıştık.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akalın, Şükrü-Haluk (1999). **Türk Gramerinin Sorunları. Türkiye Türkçesinde Ünlem.** Ankara: TDK,
- Akarsu, Bedia (1998), **Dil Kültür Bağlantısı**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Aksan, Doğan (2003), **Her Yönüyle Dil** (2. Baskı), TDK Yay. Ankara.
- Aksan, D. **Her Yönüyle Dil.** Ankara: TDK, 1987
- Aksoy, Ömer- Asım (1998). **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II** (7. Baskı), İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, Berrin (2000). **Kültür Odaklı Çeviri ve Çevirmen Türk Dili**, S: 583, Temmuz s. 51-57.
- Alver, Köksal (2012). **Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri**, Hece Yayınları, Ankara.
- Amman, Margaret (2008). **Akademik Çeviri Eğitime Giriş**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul
- Aytaç, Gürsel (1997). **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Gündoğan Yay. 1997, Ankara
- Beloruchev, Minyar (1996). **R.k. Teoriya İ Metodu Perevoda.** Moskova: Moskovskiy Litsey, 1996.
- Brown, Douglas (1994). **Principles of Language Learning and Teaching:** Prentice Hall Regents, 4-165.
- Bulgakov, Mihail (1996). **Sobaçye Serdtse.** Sankt-peterburg: Azbuka,
- Byram, Michael (1989). **Cultural Studies in Foreign Language Education.** Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 2-15.
- Celkan, Yıldırım-Hikmet (2005). 21. **Yüzyıl'da Sosyoloji Ve Eğitim. A.Solak (Ed), Küreselleşme Ve Toplum.** Trabzon: Hegem Yayınları
- Çitçi, Oya (1982). **Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar.** Sevinç Matbaası, Ankara
- Çubukçu, İbrahim-Agah (1987). **Türk-İslam Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 183
- Dirim Tıp Gazetesi (2008), **Çalığışu**, s.6-7, Kültür-Sanat/Bale
- Dostoyevski, Fyodor Michailovich (1987). **Puşkin Üzerine Konuşmalar**, İstanbul, Bilim Felsefe Yayınları, Çev. T. Ağaoğlu.

- Ecevit, Yıldız (2002). **Türk romanında postmodernist açılımlar**. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ecevit, Yıldız (2008). **Orhan Pamuk'u okumak, kafası karışmış okur ve modern roman**, İstanbul, iletişim yayınları.
- Ediz, Hasan-Ali (1979). **Dostoyevski ve Eserleri Rus Edebiyatı, Dostoyevski, Suç ve Ceza**. (Rusça aslından dilimize çeviren: Hasan Âli Ediz). Altın Klasikler, 11.Baskı.
- Eagleton, Terry (2011). **Kültür Yorumları** (Çev: Özge Çelik), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, Terry (2011). **Edebiyat Kuramı** (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eker, Gülin Ögüt (2010). **Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Emil, Birol (1997). **Türk Kültür ve Edebiyatından Meseleler**, Ankara.
- Emre, İsmet (2012). **Edebiyat Bilimi**, Anı Yayınları, Ankara.
- Enç, Mitat (2007), **Bitmeyen Gece** (4. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Enginün, İnci (1986), **Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış**,1987 Çocuk Edebiyatı Yıllığı.
- Eliot, Thomas Stearns (1981), **Kültür Üzerine Düşünceler**, Çeviren: Sevim Kantarcıoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Eruz, Sakine (2008) **Akademik Çeviri Eğitimi Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi** Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Escarpi, Robert, (1968), **Edebiyat Sosyolojisi**, Çev. Ali Türkay Yazıcı, İstanbul: Remzi Kitabevi, Kültür serisi.
- Even-Zohar, Itamar (2008). **Yazınsal çoğul dizge içinde çeviri yazının durumu** (Çev.S. Paker). Fırat.M. (Ed.) Çeviri seçkisi. İçinde (125-133) İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Figes Orlando (2009) **Nataşa'nın Dansı Rusya'nın Kültürel Tarihi** İnkılap Kitabevi İstanbul.
- Greiner, Norbert (2004). **Übersetzung und Literaturwissenschaft, Tübingen**: Günter Narr Verlag.
- Güntekin, Reşat-Nuri (1962), **Çalıkuşu**, İnkılap Ve Aka Kitapevleri, İstanbul.
- Güntekin, Reşat-Nuri (2015), **Çalıkuşu**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

- Güntekin, Reşat-Nuri (1958), **Çalığışu Rusça (Karalyok Ptichka Pevchaya)** Moskova Hudojestvennaya Literatura.
- Gürçağlar, Ş. Tahir (2011), **Çevirinin Abc'si** Say Yayınları, İstanbul.
- Güvenç, Bozkurt (2004). **Kültürün Abc'si**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt (2003). **Kültür ve İnsan**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, Bozkurt (1985). **Kültür Konusu ve Sorunlarımız**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Habib, İsmal (1941). **Avrupa Edebiyatı ve Biz**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hilmi, İbrahim (1936). **Tolstoy, Hayatı ve Eserleri [1] (1828-1910) Leon Tolstoy, Kreutzerova sonata (Kroyçer Sonatı), Niçin?** (Ayrı bir hikâyedir). (Çev. Ali Kâmi Akyüz). İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- İlgaz, Rıfat (2008), **Halime Kaptan** (16. Baskı), Çınar Yayınları, İstanbul.
- İnanç, Banu-Yazgan (2004). **Gelişim Psikolojisi Çocuk Ve Ergen Gelişimi**, Adana: Nobel Kitabevi
- İnanır, Emine (2003), **Rus Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 4372, İstanbul.
- İnanır, Emine (2008). **I.Petro ve II. Katerina Kanatları Altında XVIII.Yüzyıl Rus Edebiyatı**. İstanbul: İskenderiye Yayınlar.
- İrepoğlu, Gül (2005), **Zeki Faik İzer**, Ankara, YKY
- Jigalo, M.; Tukiyanin, İ. (2011). **Samıye İzvesniye Hramı Sankt-Peterburga. Peterburg: AST**
- Kafesoğlu, İbrahim (1983). **Türk Millî Kültürü**, İstanbul
- Kafesoğlu, İbrahim (2011). **Türk Millî Kültürü**, İstanbul
- Kahraman, Alim (2012). **İstanbulda Beyaz Ruslar 9-19**, Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makalaeler Doğu Kitabevi İstanbul
- Kaplan, Mehmet (1996). **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (2002). **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Ramazan (1998). **Edebiyat Bilgi ve Kuramları**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1071.
- Karadağ, Metin (2004). **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**, Ankara
- Karaosmanoğlu, Yakup-Kadri (2006). **Hep O Şarkı** (12. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Karpat, H. Kemal (2003). **Türkiye ve Orta Asya**, Çeviren: Hakan Gür, İmge Kitabevi, I. Baskı, Ankara
- Kartarı, Asker (2006). **Farklılarla Yaşamak Kültürlerarası**, İletişim Ürün Yayınları, Ankara.
- Kartarı, Asker (2014). **Kültür, Farklılık ve İletişim**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kemaloğlu, İlyas (2015). **Rusların Gözüyle Türkler**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Kemikli, Bilal (2013). **Türk İslam Edebiyatı**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kolosov, A.Vladimir (2000) **Goepoliticeskoe Polojenie Rossii: Predstavlenia I Realnost**, (Art-Kuryer, Moskva)
- Koçu Reşat-Ekrem (1996). **Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**, 2. Basım, Güncel Yayıncılık, İstanbul
- Kurat, Akdes Nimet (1999). **Rusya Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu
- Melanlıoğlu, Deniz (2008). **Eğitim ve Bilim** C. 33, S. 150,
- Moran, Beran (2014), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Munday, Jeremy (2001). **Introducing Translation Studies. Theories and Applications**, London: Routledge, 2001.
- Napolnova-Demiriz Elena (2009) **Ruşça ve Türkçe İki Dil, İki Kültür**. Multilingual Yayınları, İstanbul
- Olçay, Türkan (2005). **Cumhuriyet Dönemi Öncesi Rus Edebiyatından Türkçe'ye Yapılan Çeviriler Üzerine**. İstanbul: Litera. No: 18.
- Olgun, Tahir (1995), **Çilehane Mektupları**, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Ong, Walter J. (1999), **Sözlü ve Yazılı Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Öngören, Habibe (2002), **"Küreselleşme ve Yerel Kültür"**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, C. 15, S. 1.
- Örs, İbrahim (2007), **Göl Çocukları**, Şimşek Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, Emin (1980), **Türk ve Dünya Edebiyatı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 457.
- Plehanpov, Georgiy V. (1987), **Sanat ve Toplumsal Hayat**, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Pritsak, Omeljan (1992). **Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri, Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)**, Ankara

- Roland, Robertson (2006). **Küreselleşme ve Kültür** Ali Balcı **Bilgi**(12) 2006 / 1 : 25-36
- Rusça Deyimler Sözlüğü. “Держать в уме” (akılda tutmak)
http://phrase_dictionary.academic.ru/606/ДЕРЖАТЬ_В_УМЕ
- Ryan, Michael (1999). **Literary Theory: A Practical Introduction**. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Shore, Bradd (1996). **Culture İn Mind: Meaning, Construction And Cultural Cognition**. New York: Oxford University Press
- Şifman, Aleksandr (1960). **Lev Tolstoy i vostok**. Moskova: izd. vostoçnoy literaturı.
- Snell-Hornby, Mary/ Höning, Hans G./ Kussmaul, Paul/ Schmitt, Peter (Hg.) (1998), **Handbuch Translation**, Tübingen Stauffenburg Handbücher
- Stolze, Radegundis (2013). **Çeviri Kuramları Giriş**, (Çev.: E. Durukan), İstanbul: Değişim Yay.
- Saray, Mehmet (1998). **Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, İstanbul
- Şarcevic, Susan (2000) **New Approach to Legal Translation**.
- Taşagıl, Ahmet (2013). **Kök Tengri'nin Çocukları**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013.
- TDK, **Türkçe Sözlük** (2005), TDK Yay., Ankara
- Tekşan, Kezban (2010), “**Kültür Aktarımında Yazılı Anlatımın Rolü**”, *TÜBAR*, 27
- Tezcan, Mahmut (1977), **Boş Zamanlar Sosyolojisi**, Ankara: Doğan Matbaası.
- Tolan, Barlas (1993), **Sosyoloji**, Ankara: Adım yayıncılık
- Tomlinson, John (1999). **Küreselleşme ve Kültür**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Tosun, Necip (2015), **Doğu'nun Hikâye Kuramı**, Büyüyenay Yayınları
- Toury, Gideon (1980). **In Search of a Theory of Translation**, Tel Aviv, Porter Institute for Poetics and Semiotics, p. 7.
- Toury, Gideon (1985). **A Rationale for Descriptive Translation Studies. The Manipulation of Literature**. Croom Helm: London/Sydney.
- Tural, Sadık, K. (1988). **Kültürel kimlik üzerine düşünceler**. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Turan, Şerafettin (2014), **Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe**, Bilgi Yayınevi, Ankara

- Türk Dil Kurumu. (01.06.2017), “Redingot”, **Güncel Türkçe Sözlük**.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=REDİNGOT
- Uravelli, Orhan (2005) **İstanbul'dan Geçen Ruslar**, Ümit Yayıncılık, Ankara
- Uturgauri, Svetlana (2015) **Boğaz'daki Beyaz Ruslar 1919-1929**,Tarihçi Kitabevi, İstanbul
- Uygur, Nermi (1996). **Kültür Kuramı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Yörük, Yaşar (1978). **Kompozisyon İlkeleri Edebiyat Türleri**, Eğitim Yayınevi, Ankara.
- Yörükoğlu, Atalay (1978). **Çocuk Ruh Sağlığı**, Ankara: İis-Türk
- Yücel, Faruk (2007), **Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi**, Ankara: Dost Kitabevi
- Vergin, Nur (1980): **Siyaset Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul,
- Webster, Roger (1996) **Studying Literary Theory**. New York: Arnold Press

Sürelî Yayınlar

- Anderson, Barbara. A. (1987). “The Life Course of Soviet Women Born 1905-1960.” **PSC Research** Report No. 86-91.
- Arslan, Ali (2004). Medyanın Birey, Toplum Ve Kültür Üzerine Etkileri, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Vol 1, No 1,
- Aykut, Altan (2006). Türkiye’de Rus Dili Ve Edebiyatı Çalışmaları Rus Edebiyatından Çeviriler (1884-1940) Ve Rusça Öğrenimi (1883-2006), **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi** 46, 2 (2006) 1-27
- Başbuğ, Mehmet (2006). Vasili Vasilyeviç Vereşagin ve Sanatı, **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 21-22, s. 53-66
- Bengi-Öner, Işın (1992). “Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru”, **Metis Çeviri** Vol. 20-21, p.18.
- Boztaş, İsmail (1933). Çeviri Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. **Edebiyat Fakültesi Dergisi** Cilt 10 Sayı 2 Aralık Hacettepe Üniversitesi.
- Çağatay, Benhür (2004). “Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri”, Selçuk Üniversitesi, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 15, ss. 325-337.
- Çoban, Ramazan V. (2012). Aytül Akal’ın Eserlerinde Kültür Aktarımı, **V. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyum Dizisi Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Aytül Akal Sempozyumu**, Eskişehir
- Dağabakan, Fatma Öztürk (2006). “İki Ayrı Kültür İki Farklı Dil”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 31, Erzurum
- Demir, İsmail (2014). “Tarihsel Perspektif Işığında Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkiler”. **Yönetim ve Ekonomi**, 21(2), ss.179-197.
- Düzgün, Şaban Ali (2012). “Dinsel ve Mitolojik Yönleriyle Cin ve Şeytan Algımız.” **Kelam Araştırmaları**, 10(2), ss.11-30.
- Dietrich, Ayşe-Pamir (2005). “Language Policy and the Status of Russian in the Soviet Union and the Successor States outside the Russian Federation”, **ASEES**, 19(1-2), ss. 1-3 <http://miskinhill.com.au/journals/asees/19:1-2/languagepolicy-status-of-russian.pdf>,
- Egel, D. (1999). “Çeviribilimde Çeviriyi Temel Alan Bazı Kuramlar ve Birbirlerine Olan İlişkileri”, **Tömer Çeviri Dergisi**, Sayı: 19, Haziran 1999, s. 69-71
- Eren, İsmail (2012), “Reşat Nuri Güntekin’in Rusça, Sırpça ve Bulgarcaya Çevrilen Eserlerinin Bibliyografyası”. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 20(0), 185-192 <http://dergipark.gov.tr/iutded/issue/17059/178170>

- Ertan, Oktay (2005). "Itamar Even Zohar ve oğul Dizge Kuramı", **Journal of eviribilim**, <http://ceviribilim.com/?p=4>, 25.09.2017
- Esen Aliyeva M. (2011) Rus Türkolojisinde Dil ğretimi Ve Eğitimi Meselesi zerine (1965-2011) **Turkish Studies** 447-460.
- Even Zohar, Itamar (1997). 'Polysystem Studies', Poetics Today: **International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication**, Volume 11/1, p.17-18.
- Gariper, Cafer (1999). Rusça'dan Türkçe'ye Yapılan İlk Edebî Tercümeler zerinde Bir Araştırma: Manzum Tercümeler. İstanbul: **İlmî Araştırmalar**. No 7.
- Gençalp, Ebru (2014), "Türk Basınında İkili Ziyaretler Boyutunda Türk-Sovyet İlişkileri (1965-1980)". **ağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 14(29), ss.315-352.
- Günay, V. Doğan (Eylül 1995), "Roman özmlemesine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım" **Dil Dergisi/Language Journal**, Sayı: 35, Ankara: A.. TMER Yayınları. [5-24]
- Hasanoğlu, İbrahim (2015), "Homo Sovieticus: SSCB'de Sovyet Halkı İnşası abaları", **Turkish Studies**, 10(1), ss.311-340 <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=7543>,
- Hasdemir, Tuğba Asrak (1991), "Sovyetler Birliği'nde Kadının Durumu", **Amme İdaresi Dergisi**, 24(3), 81-98.
- Hill, Fiona/ Taspınar, Ömer (2006). Turkey and Russia: Axis of the Excluded? **Journal Survival**. 48(1): 81-92
- Işıksalan, Nilay (2007). Postmodern ğreti ve bir postmodern roman özmlemesi: Kara Kitap, Orhan Pamuk, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 7 (2). 419-466.
- Işık, Muhammed (04 Aralık, 2015), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye – Rusya İlişkileri", **Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM)** <http://sahipkiran.org/2015/12/04/turkiye-rusya-iliskileri/>
- İçöz, Nihan (2013), 1940 Yılı: Türk Kültür Ve Edebiyatında eviri İle Açılan ığır, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi** Cilt 5, No 2, 2013 ISSN: 1309-8012 (Online)
- Kari, Gibson (2004). "The Myths Of Language Use And The Homogenization Of Bilingual Worker' Identities". **Journal of Second Language Studies**, Volume 22, No 2, s. 1-60.
- Karaman, Erdal (2009). Rusça'daki Türkçe dnlemeler, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 4/3 Spring

- Karacan, Hasan (2013). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye - Sseb Eğitim İlişkileri: 1921-1936 Yılları Arası”, **International Journal of Russian Studies**, 2(2), ss.306-313
- Kavcar, Cahit (1970). “Çalığı ve Türk Eğitimindeki Yeri” **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1969, c.2, No: 1-4, s.165-176.
- Kürkçü, Duygu D. (2013). “Kürkçü Küreselleşme Kavramı ve KüreselleşmeyeYönelik Yaklaşımlar”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC**, Volume 3, Issue 2.
- Luigi, Dumitrescu/ Vinerean Simona (2010). The Glocal Strategy of Global Brands Studies. **Business & Economics**. Vol. 5, Issue, s.147-155.
- Napolnova-Demiriz, Elena (2016). Edebiyat ve Kültür Üzerine, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Nisan 2016 20 (2): 701-710.
- Öksüz, Hikmet (2005), Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Diplomasi Aracı Olarak Hediye, **Türk Kültürü**, Sayı: 512-513, s. 321-328.
- Özel, Merve-Suna (2015), “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(2), ss.99-122 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kusbd/article/view/5000112750>,
- Prousis, Theophilus C. (2002). Disputes in the Dardanelles: A Report on Russo-Ottoman Relations. **East European Quarterly**. 36(2): 155-170.
- Rosentsveig, V.Yu. (1958), “The Work on Machine Translation in the Soviet Union”, **Mechanical Translation**, 5(3), pp. 95-100
- Soltan, Elnur (2001). Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği, **Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001**, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 64-94.
- Svistunova, İrina (2016), “Tarihsel Bakış Açısıyla Rusların İstanbul Algısı,” **Eurasian House / Dosya No: 8**.
- Şahin, Zulfiya (2014). XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'nın Kültürel Gelişimi ve Batıya Uyum Çabaları, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(2), DOI:10.1501/sbeder_0000000076
- Uludağ, Mehmet-Emin (2008) Çalığı Romanında Vurgulanan Eğitim Problemleri Ve Günümüze Yansımaları. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi** 79-90
- Ulunian Artiom A. (2003), “Soviet Cold War Perceptions of Turkey and Greece 1945-58”, **Cold War History**, 3(2), pp.35-52.
- Uzelli, Gönül (2007), I.Petro Döneminde Barok Portre Sanatı, **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı/Number XVI/2 Ekim/October, 77-90

Ülker, Gürkan (2015. “S.S.C.B. Siyasi Rejimi’nin Ana Hatları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c.21(1), s.164-165 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3464.pdf>.

Yücel, Faruk (2007). “Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir?”, U.Ü. **Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, : Volume 12, p.52.

Van, Troung Thi M. (2009). The relevance of literary analysis to teaching literature in the EFL classroom. **English Teaching Forum**, 3, 2-9.

Diğer Yayınlar

- Aktaş, M.R. (1998). “**1950-1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**”, Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Bakır, Gülten-Yonca (2015). **Using Critical Lenses To Teach To Kill A Mockingbird: An Interpretive Synthesis**. Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara.
- Başbuğ, Fırat/Başbuğ, Fatih (2015). **Türk-Rus İlişkilerinin Tarihî Süreçte Avrasya’daki Sosyal Ve Kültürel Yansımaları**, <http://www.ayk.gov.tr/>, 02.11.2016.
- İşbecer, Özge (2010). **Cultural Transfer Through Translation: The Evaluation Of Virginia Woolf’s Short Stories**, Master Thesis, Trakya University, Edirne.
- Knigogid. “Игорь Алексеевич Печенев” <https://knigogid.ru/authors/142676-igor-alekseevich-pechenev>.
- Librusec, “Игорь Алексеевич Печенев” <https://librusec.pro/a/41582>.
- Milovidova, E. Zetkin, “Sovyetler Birliği’nde Kadının Kurtuluşu”, **Özgürlük Dünyası**, 27(188), <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/27-sayi-188/222-sovyetler-birliinde-kadnn-kurtuluu>.
- Nalcioğlu, Ahmet-Uğur (2001). **Adolf Muschg’un Im Sommer des Hasen Adlı Romanında Kültürlerarası Sorunlar ve Etkileşim**, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Rusya Devlet Kütüphanesi (Российская государственная библиотека) “İgor Pechenev” <http://old.rsl.ru/table.jsp?f=1003&t=3&v0=%D0%9F%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B2%2C+%D0%98.&f=1003&t=1&v1=&f=4&t=3&v2=&f=21&t=3&v3=&f=1016&t=3&v4=&f=1016&t=3&v5=&cc=a1&v=card&s=2&ss=1003&ce=4>
- Sherry, Samantha. (2012), “**Censorship in Translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchev Eras**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Edinburgh, Birleşik Krallık, <https://www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/7586>
- Yayla, Ali (1998). **Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi Ders Notları**, <http://web.itu.edu.tr/~yayla/tkm.pdf> (12.11.2016).
- Yiğit, G.(2014). **Edebi Metinlerin Çevirisinde Dilsel, Kültürel Çokanlamlılıktan Kaynaklanan Çeviri Kayıpları**, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviri Ana Bilim Dalı, Mersin.
- Wikipedia, Hikâye, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hik%C3%A2ye>, (05.11.2016)

- Большой Толковый Словарь Русского Языка. (1998), “**Вершок**» <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?bts=x&word=вершок>
- Большой Толковый Словарь Русского Языка. (1998.) “**Девичник**” <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?bts=x&word=девичник>
- Большой Толковый Словарь Русского Языка. (1998.) “**Сойти с ума**” Гл. ред. С. А. Кузнецов. Первое издание: СПб.: Норинт, <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?bts=x&word=сойти>
- Зейналов, И. (2001), “Кто еще столько сделал для Азербайджана?” **Газета Эхо**, <http://archives.echo.az/?p=1856>
- Коллинз, Уилки (2007), **Армадэль** (1. cilt), Лениздат, Ленинград https://andronum.com/index.php?dispatch=products.download_fragment2&product_id=6703
- Платов, Александр (24.01.2011), “Королек - птичка певчая (Korolek – Ptitsa Pevçaya)? Коварные нюансы перевода (Çevirinin Sinsi Nüansları)” **ШколаЖизни.ру**, <https://shkolazni.ru/culture/articles/43085/>
- Учебный Фразеологический Словарь. “Не показывать виду” http://phraseology.academic.ru/692/не_показывать_виду
- www.genelbilge.com, **Çeviri ve Çeviri Türleri**, <http://www.genelbilge.com/ceviri-ve-ceviri-turleri.html/> (07.11.2016).
- <http://sosyolojisi.com/sosyal-bilimlerde-kultur-kultur-nedir/1441.html> (11. 11. 2016).
- <http://guides.rusarchives.ru/browse/guidebook.html?bid=144&sid=11566#refid11565> (11. 11. 2016).
- <http://hudlit.com/sitemap.html> (12. 08. 2017).
- <http://www.libex.ru/detail/book9939.html> (15. 01. 2018).
- <https://fantlab.ru/publisher315> (22. 12. 2016).
- <https://librusec.pro/a/41582> (03. 08. 2017).
- <https://www.livelib.ru/book/1000476840-ptichka-pevchaya-r-n-gyuntekin> (12. 01. 2018).
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK. (04.06.2017)
- https://www.turkcebilgi.com/l%C3%BCks_lambas%C4%B1 (07.06.2016)
- <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-federasyonu-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (11. 11. 2016).
- https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2014_01_15/ruslar-turk-adlarini-taniyor/ (11. 11. 2016).

ÖZGEÇMİŞ

Fatıma CAGAC 1980 yılında Moskova'da doğdu. Tatar asıllı. Ailenin tek çocuğudur. Anne Gülseren Gimatdinova Ulyanovsk Üniversitesi Ticaret bölümü mezunu. Baba Talat Gimatdinov Ulyanovsk Üniversitesi Ticaret bölümü mezunu. 1980-1999 yılları arasında Rusya'da Ulyanovsk şehrinde yaşadı. 1991 yılında Rusya'da İlkokulu bitirdi. Ulyanovsk Düz No 5 Lisesi'nden 1997 mezun olduktan sonra, Kıbrıs'ta 1999-2004 yılları arasında Yakın Doğu Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans eğitimi gördü. 2005 yılında İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 yılında Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Birçok Oxford Eğitim seminerlerine katıldı. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalında Doktora eğitimine başladı. 2004 yılından beri Rusça ve İngilizce özel dersler vermektedir. 2011 yılında Ada Bilim Kolejinde İngilizce öğretmeni olarak 2017 kadar görev aldı. 2011 yılından bu yana Sakarya İl Göç İdaresinde Yabancı Şubede, resmi olarak Rusça tercümanlığı yapmaktadır. Bildiği diller Rusça, Tatarca, İngilizce, Türkçe, Arapça. Farklı diller, farklı kültürler, dünya mutfakları, seyahat ve bazı spor dalları ile ilgilenmektedir.